

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Filozofická fakulta

Historický ústav

Mgr. Kateřina Pražáková

**Obraz Polsko-litevského státu a Moskevského velkoknížectví
v raně novověkém zpravodajství české šlechty (1450-1618)**

Disertační práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

České Budějovice 2013

Prohlašuji, že svoji disertační práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 31. ledna 2013

Mgr. Kateřina Pražáková

Chtěla bych poděkovat především svému školiteli prof. PhDr. Václavu Bůzkovi, který mi poskytl mnoho cenných rad a připomínek.

Za velmi vstřícný přístup a povolení zkoumat i ty archiválie, jež nejsou v originále běžně přístupné, děkuji řediteli Státního oblastního archivu Třeboň PhDr. Václavu Ramešovi. Dále děkuji pracovníkům Státního oblastního archivu Třeboň. Tento archiv i jeho pobočky jsem často navštěvovala a vždy se setkávala s ochotou a vstřícností.

Moje poděkování patří též knížatům Martinovi a Williamovi z Lobkowicz, kteří mi dovolili zkoumat psané noviny uložené v jejich rodinném archivu.

Ze srdce děkuji svému manželovi a matce. Bez jejich podpory a pomoci by tato práce nemohla vzniknout.

Summary

The thesis concentrates on the image of Mid Eastern European countries which was presented in the first newspapers. The focus was laid on handwritten newspapers (form of newsheets) that originated in the middle of the 15th century. Soon they became an influential intelligence and communicative medium. They were read on the courts of monarchs and high nobility. Since the middle of the 16th century they were also subscribed by town councils and church institutions like convents or bishoprics. The news spread further to other social groups by means of correspondence and rumor. The decline of handwritten newsheets did not begin until the second half of the 17th century. Handwritten and printed news service coexisted until then. While printed newspapers and pamphlets mainly described and commented on extraordinary stories, handwritten newsheets regularly brought reports about the events that happened in the last weeks.

The author made thorough research of three collections of handwritten newsheets gathered by members of high nobility. Another common sign is the concentration of newsheets in the second half of the 16th century. They are the collections of Lords of Rosenberg, of Hradec and Lobkowitz. Especially after the House of Rosenberg more than 1 000 newsheets and other news service materials have been preserved whereas many of them are really unique. While exploring these documents, the author posed a question about which of the events that happened in the Kingdom of Poland, the Grand Duchy of Lithuania or in the Grand Duchy of Moscow drew the attention of the intelligencer. The author examined the spirit of this news and the information about the rulers, aristocrats, townspeople as well as common people from the eastern Europe they offered to the readers. Under the influence of the methodological directions inquiring into the perceiving of otherness by meeting different cultures she described the changes in viewing the Eastern European countries from the end of the 15th to the beginning of the 17th century. Thus she traced the origin of some stereotypical opinions that persisted through centuries. In addition, she dealt with the question how the subscribers of the newspapers reacted to the submitted reports. The aim of the thesis was the description of the image of the Kingdom of Poland, Grand Duchy of Lithuania and Grand Duchy of Moscow as well as an insight in the reception and interpretation of news on the aristocratic court in the early modern period.

Anotace

Disertační práce je věnována otázce, jakou představu si mohli o zemích středovýchodní Evropy vytvořit čtenáři prvních novin. Její autorka se zaměřila především na psané noviny, které v raném novověku představovaly vlivné zpravodajské a komunikační médium. Vznikly v polovině 15. století a ihned se začaly těšit velké oblibě na dvorech panovníků a vyšší šlechty. Od poloviny 16. století si je předplácely také městské rady a církevní instituce. Prostřednictvím korespondence i ústní fámy se pak novinky dostávaly také k dalším vrstvám společnosti. Úpadkem začalo psané zpravodajství procházet až po polovině 17. století. Do té doby však existovalo paralelně vedle tištěného. Zatímco tištěné noviny a letáky se často soustřeďovaly na představení a komentář výjimečných událostí, přinášela psaná avíza pravidelné zprávy o dění, k němuž došlo v uplynulých týdnech.

Autorka provedla podrobný výzkum tří sbírek psaných novin, které vznikly ve šlechtickém prostředí a jejichž těžiště spadá do druhé poloviny 16. století. Šlo o kolekce pánů z Rožmberka, z Hradce a Lobkoviců. Zvláště po Rožmbercích se dochovalo více než 1000 zpravodajských materiálů, z nichž mnohé jsou naprosto unikátní. Při práci s jednotlivými novinami si autorka kladla otázku, kterým z událostí, k nimž došlo v Polském království, Litevském velkoknížectví či Moskevském velkoknížectví, věnovali zpravodajové pozornost. Zamýšlela se nad tím, v jakém duchu byly zprávy napsány a které informace o vládcích, šlechticích, měšťanech i prostých obyvatelích jednotlivých oblastí východní Evropy přinášely svým čtenářům. Pod vlivem těch metodologických směrů, jež se zabývaly uchopením jinakosti při střetu odlišných kultur, popisovala, jakými proměnami procházelo vnímání zemí středovýchodní Evropy od konce 15. do počátku 17. století. Sledovala tak zrod některých stereotypních představ, jež přetrvaly po staletí. Zabývala se však také otázkou, jak na předkládané novinky reagovali jejich příjemci. Kromě postižení obrazu Polsko-litevského státu a Moskevského velkoknížectví v dobových novinách se proto cílem disertační práce stalo též nahlédnutí do problému recepce a interpretace zpráv v prostředí šlechtického dvora.

Obsah

1. Zpravodajská komunikace v historiografii a metodologii	8
1.1 Přehled dosavadního bádání o rozvoji zpravodajství ve středoevropském prostoru	8
1.2 Výzkum komunikace a utváření "obrazu druhého" při střetu odlišných kultur	16
1.3 Metodologické možnosti při výzkumu „obrazu druhého“ v psaných novinách	28
2. Rozvoj zpravodajské komunikace v raném novověku	37
2.1 Psané noviny a jiná zpravodajská média	37
2.2 Novinové sbírky pánů z Rožmberka, z Hradce a Lobkoviců	46
3. Obraz zemí středovýchodní Evropy v naučné literatuře 16. století	57
4. Obraz Polsko-litevského státu a jeho obyvatel v dobovém zpravodajství	66
4.1 Obraz Polsko-litevského státu pod vládou Jagellonců	66
4.2 Zprávy o průběhu královských voleb po smrti Zikmunda II. Augusta	76
4.3 Obraz panování a útěku Jindřicha z Valois	87
4.4. Informovanost o diplomatických jednáních v průběhu bezkráloví z let 1574 až 1575 a postoj k prvním měsícům vlády Štěpána Báthoryho	92
4.5 Polský král obléhá Gdaňsk – pozorně sledovaná událost	106
4.6 Zájem o zahraniční i domácí politiku Štěpána Báthoryho	121
4.7 Obraz třetího zápasu o polskou korunu v letech 1587 a 1588	132
4.8 Hodnocení vlády Zikmunda III. Vasy	145
5. Obraz Moskevského velkoknížectví a jeho obyvatel v dobovém zpravodajství	157
5.1 Zprávy o dění v Moskevském velkoknížectví z první poloviny 16. století	157

5.2 Livonské války a proměny obrazu Ivana IV. v dobovém zpravodajství	159
5.3 Zprávy o nástupcích Ivana IV. a období smuty	177
6. Čtení a recepce zpráv na sídlech českých šlechticů	183
7. Závěr	192
8. Seznam zkratk	197
9. Prameny a literatura	198
9.1 Nevydané prameny	198
9.2 Vydané prameny	198
9.3 Literatura	200
9.4 Internetové zdroje	239
10. Přílohy	240

1. 1. Zpravodajská komunikace v historiografii a metodologii

1.1 Přehled dosavadního bádání o rozvoji zpravodajství ve středoevropském prostoru

Zkoumání obrazu středovýchodní Evropy v novinovém zpravodajství raného novověku spojuje dvě rozsáhlé oblasti historického bádání. První z nich zahrnuje dějiny zpravodajství, poštovníctví a vznik prvních novin, druhá pak problematiku komunikace, popisování nečekaných skutečností a vytváření obrazu druhého. Na tomto místě budou přiblíženy klíčové výsledky, jichž badatelé v obou oblastech dosáhli. Pozornost je přitom věnována nejprve dějinám zpravodajství, jimiž se historikové začali zabývat již v závěru 19. století. Následně bude představeno bádání o komunikačním procesu, konfrontaci s odlišnými kulturami, posuzování jinakosti „druhých“ a utváření stereotypních představ o nich.

Psané a tištěné noviny zůstávaly dlouho stranou badatelské pozornosti. Mnohé archivy sice skrývaly cenné sbírky raně novověkých avíz či letáků, nikdo je však nezkoumal a často utrpěly značné ztráty při reorganizacích či jiných zásazích do struktur archivů. Při požárech nebo povodních byla zpravidla přednostně zachraňována úřední akta či osobní korespondence, zatímco noviny byly považovány za postradatelné. Jako důležitý historický pramen začaly být objevovány až v závěru 19. století.¹ Tehdy se někteří historikové začali zajímat o rozvoj poštovníctví, vznik pravidelných novin a jejich význam pro společnost. Jedním z prvních badatelů na tomto poli se stal Richard Grasshoff.² Na něj pak navázal Paul Roth.³

Významný impuls pro bádání o dějinách zpravodajství představoval výzkum rozsáhlé sbírky novin, kterou ve druhé polovině 16. století shromáždili bratři Octavian Secundus a Filip Eduard Fuggerové. Jako první ji důsledněji zkoumal Johannes Kleinpaul, jehož studie představující tento jedinečný pramen vyšla v roce 1921.⁴ O dva roky později zpřístupnil Viktor Klarwill formou výběrové edice některé zajímavé zprávy o politických událostech.⁵ Ačkoliv jeho práce postihuje pouze nepatrný zlomek z této sbírky, vzbudila zájem mnoha

---

¹ V 19. století sice někteří němečtí badatelé pracovali s letáky, protože se zajímali o texty písní a básní z doby třicetileté války, za plnohodnotný pramen pro historické bádání však začaly být noviny a letáky považovány až v průběhu 20. století, kdy se prokázala jejich informační hodnota a možnosti různých přístupů. Ze starší literatury si zmínku zasluhují Oskar Ludwig Bernhardt WOLF, *Sammlung der historischen Volkslieder und Gedichte der Deutschen*, Stuttgart-Tübingen 1830; Johann SCHEIBLE, *Die fliegenden Blätter des XVI. und XVII. Jahrhunderts. In sogenannten Einblatt-Drucken, mit Kupferstichen und Holzschnitten. Zunächst aus dem Gebiete der politischen und religiösen Caricatur*, Stuttgart 1850 a Emil WELLER, *Die Lieder des Dreissigjährigen Krieges*, Basel 1958.

² Richard GRASSHOFF, *Die briefliche Zeitung des XVI. Jahrhunderts*, Leipzig 1877.

³ Paul ROTH, *Die neuen Zeitungen in Deutschland im 15. und 16. Jahrhundert*, Leipzig 1914.

⁴ Johannes KLEINPAUL, *Die Fuggerzeitungen 1568-1605*, Leipzig 1921.

⁵ Viktor KLARWILL (ed.), *Fugger-Zeitungen – Ungedruckte Briefe an das Haus Fugger aus den Jahren 1568-1605*, Wien 1923.

dalších historiků. Nezanedbatelným přínosem se stala zvláště díla Kaspara Kemptera a Mathilde Fitzler.⁶ První zohledňoval zvláště aspekty hospodářské a obchodní, zatímco druhá se zabývala okolnostmi vzniku této jedinečné kolekce novin a relací.

Ve dvacátých letech 20. století začala být též zkoumána sbírka psaných i tištěných novin a letáků, kterou v letech 1560-1587 vytvořil kanovník a archidiákon curyšské katedrály Jakub Jan Wick. Hans Fehr představil některé letáky, jež v ní byly uloženy.⁷ Paul Hohenemser zase pořídil soupis tisků, které shromáždil spisovatel Gustav Freytag.⁸

Bohatství zmíněných fondů a pestrá škála témat, kterou jejich výzkum nabízel, zaujala další badatele. Vznik novinového zpravodajství zkoumali Karl Schottenloher⁹ i Adolf Dresler, jenž se neomezil pouze na prameny z říšských měst, nýbrž vydal též jednu z prvních prací o italských avízech.¹⁰ Johannes Kleinpaul, který se již dříve zasloužil o výzkum fuggerovské sbírky, zpracoval na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století několik statí, v nichž se zabýval zpravodajskými sítěmi německých knížat.¹¹ Ve stejné době se objevila rozsáhlá syntéza Wilhelma Bauera *Die öffentliche Meinung in der Weltgeschichte*. Rakouský historik v ní nastínil, jak se vyvíjely snahy o ovlivnění veřejného mínění od dob asyrských stél až do konce první světové války.¹²

Směr, jímž se Wilhelm Bauer vydal, zůstal aktuální až do dnešní doby. Většina badatelů, kteří se zabývali rozvojem zpravodajství v raném novověku, na něj nicméně bezprostředně nenavázala. Až do konce sedmdesátých let 20. století se spíše snažili představit vznik prvních novin, jejich obsahy, autory, čtenáře a způsoby rozšiřování. Zaměřili se přitom často na jednu lokalitu, zpravidla říšské město. Maria Freiburger popsala rozvoj zpravodajství v Mnichově,¹³ Heinrich Reincke v Hamburku,¹⁴ Lore Sporhahn-Krepel v Norimberku,¹⁵

---

⁶ Kaspar KEMPTER, *Die wirtschaftliche Berichterstattung in den sogenannten Fuggerzeitungen*, München 1936 a Mathilde FITZLER, *Die Entstehung der sogenannten Fuggerzeitungen in der Wiener Nationalbibliothek*, Baden bei Wien 1937.

⁷ Hans FEHR, *Massenkunst im 16. Jahrhundert. Mit 112 Abbildungen. Flugblätter aus der Sammlung Wickiana*, Berlin 1924.

⁸ Paul HOHENEMSER, *Flugschriftensammlung Gustav Freytag*, Frankfurt am Main 1925.

⁹ Karl SCHOTTENLOHER, *Flugblatt und Zeitung. Ein Wegweiser durch das gedruckte Tagesschrifttum*, Berlin 1922.

¹⁰ Adolf DRESLER, *Neue Zeitungen. Relationen, Flugschriften, Flugblätter, Einblattdrucke von 1470 bis 1820*, München 1929; TÝŽ, *Augsburg und die Frühgeschichte der Presse*, München 1952 a TÝŽ, *Geschichte der italienischen Presse*, München 1931.

¹¹ Johannes KLEINPAUL, *Das Nachrichtenwesen der deutschen Fürsten im 16. und 17. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte der geschriebenen Zeitungen*, Leipzig 1930; TÝŽ, *Die vornehmsten Korrespondenten der deutschen Fürsten im 15. und 16. Jahrhundert*, Leipzig 1928; TÝŽ, *Der Nachrichtendienst der Herzöge von Braunschweig im 16. und 17. Jahrhundert*, Zeitungswissenschaft 5, 1930, č. 2, s. 82-94 a TÝŽ, *Der Nachrichtendienst des sächsischen Hofes vom 15. bis 18. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte der geschriebenen Zeitungen*, Zeitschrift für die Gesamte Staatswissenschaft 82, 1927, s. 394-436.

¹² Wilhelm BAUER, *Die öffentliche Meinung in der Weltgeschichte*, Leipzig-Potsdam 1930 a TÝŽ, *Die öffentliche Meinung und ihre geschichtlichen Grundlagen*, Tübingen 1914.

¹³ Maria FREIBERGER, *Die Anfänge der Zeitung in München*, München 1962.

Doris Stoll v Kolíně,¹⁶ Arnulf Kutsch a Johannes Weber v Lipsku¹⁷ a Leo Weisz v Curychu.¹⁸ Významnou se stala práce Thomase Schrödera, který zkoumal, jaké zprávy první noviny obvykle přinášely.¹⁹ Margot Lindemann a Theodor Gustav Werner opět poukázali na význam zpravodajských listů kupců, které se staly jedním z předchůdců pravidelných novin.²⁰

I když měl výzkum raně novověkého zpravodajství silnou badatelskou základnu především v německy mluvících zemích, což bylo způsobeno umístěním významných sbírek i jazykem velké části relací a letáků, rozvíjel se také ve Velké Británii, Francii, Itálii a dalších evropských státech. Francouzským novinám se věnoval Jean-Pierre Seguin,²¹ anglickým Henry Stanley Bennet a Matthias Adam Shaaber,²² italským Tullio Bulgarelli a Mario Infelise,²³ nizozemským Michel Morineau a Pieter Antoon Marie Geurts,²⁴ španělským Mercedes Agulló y Cobo²⁵ a polským Konrad Zawadzki, Kazimierz Maliszewski a Jan Pirożyński.²⁶

---

¹⁴ Heinrich REINCKE, *Zur Vor- und Frühgeschichte des Hamburger Zeitungswesens*, Zeitschrift des Vereins für Hamburger Geschichte 44, 1958, s. 205-218.

¹⁵ Lore SPORHAHN-KREMPEL, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum zwischen 1400 und 1700*, Nürnberg 1968.

¹⁶ Doris STOLL, *Die Kölner Presse im 16. Jahrhundert. Nikolaus Schreibers „Neue Zeitungen aus Cöllen“*, Wiesbaden 1991.

¹⁷ Arnulf KUTSCH – Johannes WEBER (edd.), *350 Jahre Tageszeitung. Forschungen und Dokumente*, Bremen 2002.

¹⁸ Leo WEISZ, *Der Züricher Nachrichtenverkehr vor 1780*, Zürich 1954.

¹⁹ Thomas SCHRÖDER, *Die ersten Zeitungen. Textgestaltung und Nachrichtenauswahl*, Tübingen 1995.

²⁰ Margot LINDEMANN, *Nachrichtenübermittlung durch Kaufmannsbriefe. Brief-„Zeitungen“ in der Korrespondenz Hildebrand Veckinchusens (1398-1428)*, München-New York 1978; Theodor Gustav WERNER, *Das käufmännische Nachrichtenwesen im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit und sein Einfluß auf die Entstehung der handschriftlichen Zeitung*, Scripta Mercaturae 2, 1975, s. 3-51.

²¹ Jean-Pierre SEGUIN, *L'information en France de Louis XII à Henri II*, Genève 1961 a TÝŽ, *L'information en France avant le periodique. 517 canards imprimés entre 1529 et 1631*, Paris 1964.

²² Henry Stanley BENNETT, *English Books and Readers 1475 to 1557. Being a Study in the History of the Book Trade from Caxton to the Incorporation of the Stationers' Company*, Cambridge 1969; TÝŽ, *English Books and Readers 1558 to 1603. Being a Study in the History of the Book Trade in the Reign of Elisabeth I.*, Cambridge 1965 a Matthias Adam SHAABER, *Some Forerunners of the Newspaper in England 1476-1622*, Philadelphia 1929.

²³ Tullio BULGARELLI, *Gli avvisii a stampa in Roma nel cinquecento*, Roma 1967 a Mario INFELISE, *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*, Roma-Bari 2002.

²⁴ Michel MORINEAU, *Incroyables gazettes et fabuleux métaux. Les retours des trésors américains d'après les gazettes hollandaises (XVIe-XVIIIe siècles)*, London 1985 a Pieter Antoon Marie GEURTS, *De nederlandse opstand in de pamfletten 1566-1584*, Utrecht 1983.

²⁵ Mercedes AGULLÓ Y COBO, *Relaciones de sucesos 1477-1619*, Madrid 1966.

²⁶ Konrad ZAWADZKI, *Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i seryjne XVI-XVII wieku*, Warszawa 2002; TÝŽ, *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI-XVIII wieku. Bibliografia*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1990; TÝŽ, *Prasa ulotna za Zygmunta III*, Warszawa 1997; TÝŽ, „Awizy krakowskie“ i „Gazety z Warszawy“. *Dwie gazety seryjne z przełomu XVI i XVIII w.*, Kwartalnik historii prasy polskiej 25, 1986, s. 5-18 a TÝŽ, *Warszawskie gazety ulotne XVI i XVII w.*, Rocznik Warszawski 14, 1976, s. 115-145; Kazimierz MALISZEWSKI, *Obraz świata i Rzeczypospolitej w polskich gazetach rękopiśmiennych z okresu późnego baroku. Studium z dziejów kształtowania się i rozpowszechniania sarmackich stereotypów wiedzy i informacji o "Theatrum mundi"*, Toruń 1990; Jan PIROŻYŃSKI, *Z dziejów obiegu informacji w Europie XVI wieku. Nowiny z Polski w kolekcji Jana Jakuba Wicka w Zurychu z lat 1560-1587*, Kraków 1995. Polské noviny v italských sbírkách vyhledával Wojciech TYGIELSKI, *Avvisi z Polski w zbiorach urbinackich. kilka uwag na temat przepływu informacji na przełomie XVI w.*, *Odrożenie i reformacja w Polsce* 41, 1997, s. 141-157. Zrodem polských novin v politickém kontextu se zabýval Edward POTKOWSKI, *Pismo i polityka. Początki publicystyki*

Při výzkumu raně novověkého zpravodajství se jedna skupina badatelů zaměřila na otázky spjaté s doručováním novin. Zjišťovali, v jakých intervalech byly první noviny zasílány, kolik času strávily na cestě od novelanta ke čtenáři a které osoby se do tohoto podnikatelského odvětví zapojovaly. Poštovnímu systému hrabat Thurn-Taxisů se věnovali Wolfgang Behringer a Martin Dallmeier.²⁷ O představení souhrnných dějin poštovníctví usilovali Hermann Glaser a Thomas Werner.²⁸

Dále byl prováděn výzkum jednotlivých sbírek letáků, tištěných i psaných novin.²⁹ Po přechodném útlumu zájmu v polovině 20. století se do středu pozornosti opět dostala kolekce finančnické rodiny Fuggerů. Gottfried Dantlinger vydal na počátku osmdesátých let 20. století práci, v níž se zaměřil na předávání aktuálních zpráv z psaných novin v rámci fuggerovského rodinného podniku.³⁰ Po něm se komunikací v okruhu rodiny Fuggerů, jejich přátel a klientů zabývala Regina Dauser.³¹ Michael Schilling představil možnosti výzkumu, jež tato sbírka novin a relací nabízí.³² Jejím významným znalcem se poté stal Oswald Bauer. Ten se nejprve soustřeďoval především na hanopisy a posměšné texty, postupně však přešel ke zkoumání celé sbírky a v roce 2011 vydal klíčovou práci *Zeitungen vor der Zeitung*.³³

Také sbírka curyšského kanovníka Johanna Jakoba Wicka byla podrobena dalšímu výzkumu. Zatímco se Bruno Weber zaměřil především na zprávy o nadpřirozených úkazech,

---

politycznej w Polsce XV w, in: Jarema Maciszewski – Andrzej Bartnicki (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja*. Studia ofiarowane profesorowi Jaremi Maciszewskiemu w szśćdziesiątą rocznicę Jego urodzin, Warszawa 1990, s. 320-337.

²⁷ Wolfgang BEHRINGER, *Thurn und Taxis. Die Geschichte ihrer Post und ihrer Unternehmen*, München 1990; TÝŽ, *Im Zeichen des Merkur. Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit*, Göttingen 2003 a Martin DALLMEIER, *500 Jahre Post – Thurn und Taxis*, Katalog zur Ausstellung, Regensburg 12. Mai bis 29. Juli 1990, Regensburg 1990.

²⁸ Hermann GLASER – Thomas WERNER, *Die Post in ihrer Zeit. Eine Kulturgeschichte menschlicher Kommunikation*, Heidelberg 1990.

²⁹ Rovněž došlo ke katalogizaci mnoha knihoven a zkoumání letáků v nich uložených. Paul RAABE (ed.), *Öffentliche und private Bibliotheken im 17. und 18. Jahrhundert. Raritätenkammer, Forschungsinstrumente oder Bildungsstätten*, Bremen 1977.

³⁰ Gottfried DANTLINGER, *Die Fuggerzeitung als Instrument des innerbetrieblichen Kommunikationswesens*, Linz 1980.

³¹ Regina DAUSER, *Informationskultur und Beziehungswissen – das Korrespondenznetz Hans Fuggers (1531-1598)*, Tübingen 2008.

³² Michael SCHILLING, *Die Fuggerzeitungen*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch, Wien-München 2004, s. 875-880.

³³ Oswald Bauer, *Pasquille in den Fuggerzeitungen. Spott- und Schmähdgedichte zwischen Polemik und Kritik (1568-1605)*, Wien-München 2008; TÝŽ, „*Dise laidige zeitung mit Santo Domingo werdt den gemelten seguro nit geringert haben...*“. Überlegungen zu Inhalt und Zweck frühneuzeitlicher Nachrichtensammlungen am Beispiel der Fuggerzeitungen (1568-1605), *Frühneuzeit-Info* 19, 2008, s. 72-76 a TÝŽ, *Zeitungen vor der Zeitung. Die Fuggerzeitungen (1568-1605) und das frühmoderne Nachrichtensystem*, Berlin 2011.

popisoval Matthias Senn celkově její obsah, přičemž kladl důraz na osobu sběratele a jeho zájmy.³⁴

Badatelé, kteří se věnují novinovému zpravodajství, se často specializují na určitý typ pramene. Nepoměrně více historiků než psaná avíza a relace přitahují letáky a tištěné noviny. Zmíněná obliba je způsobena nejen výrazně nižší paleografickou náročností těchto pramenů, nýbrž také tím, že jejich text zpravidla doprovázejí působivé ilustrace, které poskytují další prostor pro nejrůznější interpretace. Také veřejnost spíše oceňuje edice tištěných letáků, které jsou doplněné zajímavými vyobrazeními. Pravděpodobně nejvýznamnější se stala šestisvazková kritická edice Wolfganga Harmse a Michaela Schillinga *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts*. V jejím rámci byly zpřístupněny letáky uložené v Herzog-August Bibliothek ve Wolfenbüttelu, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek v Darmstadtu i sbírce Johanna Jakoba Wicka v Curychu.³⁵ Na základě studia velkého množství pramenů z těchto fondů vypracoval Michael Schilling v roce 1990 dosud nepřekonanou studii, v níž se zamýšlel nad obvyklými tématy a úkoly prvních letáků.³⁶ Také Wolfgang Harms vydal několik podnětných prací o tištěných letácích; na některých opět spolupracoval s Michaelem Schillingem.³⁷ Oba historici též iniciovali vydání sborníku *Das illustrierte Flugblatt in der Kultur der Frühen Neuzeit*.³⁸

Jiným důležitým edičním počinem se stalo vydání letáků spjatých s reformací, k němuž přistoupil Adolf Laube.³⁹ Dalším významným badatelem se na tomto poli stal Hans-Joachim Köhler, který inicioval zpřístupnění velkého počtu letáků prostřednictvím digitálního

---

³⁴ Bruno WEBER, *Wunderzeichen und Winkeldrucker 1543-1586. Einblattdrucke aus der Sammlung Wikiana in der Zentralbibliothek Zürich*, Zürich 1972; Matthias SENN, *Johann Jakob Wick (1522-1588) und seine Sammlung von Nachrichten zur Zeitgeschichte*, Zürich 1974; TÝŽ, *Die Wickiana. Johann Jakob Wicks Nachrichtensammlung aus dem 16. Jahrhundert*, Zürich 1975.

³⁵ Wolfgang HARMS, *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts 1-3, Die Sammlung der Herzog-August-Bibliothek in Wolfenbüttel*, Tübingen 1980-1989; TÝŽ, *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts 4, Die Sammlungen der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek in Darmstadt*, Tübingen 1987; Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts 6-7, Die Wickiana I (1500-1569)*, Tübingen 1997-2005.

³⁶ Michael SCHILLING, *Bildpublizistik der frühen Neuzeit. Aufgaben und Leistungen des illustrierten Flugblatts in Deutschland bis um 1700*, Tübingen 1990.

³⁷ Wolfgang HARMS, *Anonyme Texte bekannter Autoren auf illustrierten Flugblättern des 17. Jahrhunderts. Zu Beispielen von Logau, Birken und Harsdörffer*, Wolfenbütteler Barock-Nachrichten 12, 1985, s. 49-58; TÝŽ, *Die kommentierende Erschließung des illustrierten Flugblatts der frühen Neuzeit und dessen Zusammenhang mit der weiteren Publizistik im 17. Jahrhundert*, in: *Presse und Geschichte I. Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung. Referate einer internationalen Fachkonferenz der Deutschen Forschungsgemeinschaft und der Deutschen Presseforschung*, Universität Bremen, 5.-8. Oktober 1976 in Bremen, München 1977, s. 83-111 a Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING, *Das illustrierte Flugblatt der frühen Neuzeit. Traditionen – Wirkungen – Kontexte*, Stuttgart 2008.

³⁸ Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Das illustrierte Flugblatt in der Kultur der Frühen Neuzeit. Wolfenbütteler Arbeitsgespräch 1997*, Frankfurt am Main-Berlin-Bern-New York-Paris-Wien 1998.

³⁹ Adolf LAUBE, *Flugschriften gegen die Reformation (1525-1530)*, Berlin 2000.

souboru při univerzitní knihovně Goethe-Universität ve Frankfurtu nad Mohanem.⁴⁰ Podobné soubory vznikají v současnosti i při dalších vědeckých institucích a představují jeden z nejlepších způsobů zpřístupnění rozsáhlého množství pramenů.⁴¹ Hans-Joachim Köhler se také zabýval definicí letáku, kterou řešil v práci *Die Flugschriften*.⁴² Kromě něj se teoretickým otázkám věnoval Johannes Schwitalla.⁴³

Psanými novinami se v poslední době zabývá především již zmíněný Oswald Bauer. S málo prozkoumanými novinami z baltské oblasti začal pracovat Heiko Droste.⁴⁴ Klíčový počín představuje též vydání obrovského množství zpráv a jejich reflexí, které psal kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu. Komentovanou edici tohoto jedinečného pramene připravili Katrin Keller a Alessandro Catalano.⁴⁵ Umožnili tak nahlédnout do myšlenkového světa jedné z významných osobností přelomu 16. a 17. století, která se živě zajímala o nejnovější novinky, uvažovala nad nimi a mnohé posílala dále svým příbuzným a přátelům.

Zatímco v západní Evropě, zvláště v německy mluvících zemích, prošel výzkum zpravodajství dynamickým rozvojem, v českém prostředí stojí až dodnes spíše na okraji zájmu. Dějiny zpravodajství tu začal ve dvacátých letech 20. století zkoumat Josef Volf. Vedle souhrnné stati *Dějiny novin a časopisů do roku 1848* vydal několik pojednání o rozšíření knihtisku a tiskařích z jednotlivých oblastí Českého království.⁴⁶ Další soubornou, pozitivisticky laděnou práci vydal v padesátých letech 20. století pod titulem *Počátky českého*

---

⁴⁰ Databanka Goethe-Universität ve Frankfurtu nad Mohanem zahrnuje více než 1000 letáků z oblasti Římsko-německé říše a Nizozemí. <http://tempo.idcpublishers.info/>. Staženo 5. 1. 2012.

⁴¹ Například knihovny Bayerische Staatsbibliothek v Mnichově, Staatsbibliothek v Berlíně a Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu zpřístupňují své fondy starých tisků na webových stránkách www.vd16.de a www.vd17.de. Staženo 5. 1. 2012.

⁴² Hans-Joachim KÖHLER, *Die Flugschriften. Versuch der Präzisierung eines geläufigen Begriffs*, Münster 1976. Dále TÝŽ, *Die Erforschung der Flugschriften des frühen 16. Jahrhunderts als Beitrag zur Presse und Kommunikationsgeschichte*, in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München-London-New York-Oxford-Paris 1987, s. 21-55.

⁴³ Johannes SCHWITALLA, *Flugschrift*, Tübingen 1999 a TÝŽ, *Deutsche Flugschriften 1460-1525. Textsortengeschichtliche Studien*, Tübingen 1983.

⁴⁴ Heiko DROSTE, *Sending a Letter between Amsterdam and Stockholm. A Matter of Trust and Precautions*, in: Hans Cools – Marika Keblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Your Humble Agent. Agency in Early Modern Europe*, Assen 2006, s. 135-148; TÝŽ, *Information Flow in a New Era of Postal Services*, in: Leos Müller – Jari Ojala (edd.), *Information Flows – New Approaches in the Historical Study of Business Information*, Helsinki, 2007, s. 215-229; TÝŽ, *Die Geschriebene Zeitung im 17. und 18. Jahrhundert. Ein öffentliches Nachrichtenmedium*, Ajolooline Ajakiri 129-130, 2009, s. 509-523 a TÝŽ, „*Einige Wiener briefe wollen noch publiciren*“. *Die Geschriebene Zeitung als öffentliches Nachrichtenmedium*, in: Volker Bauer – Holger Böning (edd.), *Die Entstehung des Zeitungswesens im 17. Jahrhundert. Ein neues Medium und seine Folgen für das Kommunikationssystem der Frühen Neuzeit*, Bremen 2011, s. 1-22.

⁴⁵ Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach. Edition und Kommentar 1-7*, Wien-Köln-Weimar 2010.

⁴⁶ Josef VOLF, *Dějiny novin a časopisů do roku 1848*, Československá vlastivěda 7, 1933, s. 391-436; TÝŽ, *Geschichte des Buchdrucks in Böhmen und Mähren bis 1848*, Weimar 1928; TÝŽ, *Z dějin „král. dvorské knihtiskárny“*, ČČM 95, 1921, s. 98-110; TÝŽ, *Dějiny českého knihtisku do r. 1848*, Typografia 32, 1925, s. 227-255 a TÝŽ, *Z dějin pražských židovských knihtiskáren v 17. stol.*, Praha 1925.

a slovenského novinářství Vladimír Klimeš.⁴⁷ Na poštovní systém a jeho trasy se zaměřil František Roubík.⁴⁸ Od konce padesátých let 20. století začaly vycházet stati Zdeňka Šimečka, který se stal jedním z největších znalců psaných a tištěných novin v českých sbírkách. Na základě pečlivého studia pramenů zpracoval několik pojednání o počátcích novinového zpravodajství a jeho tématech.⁴⁹ Poukazoval například na skutečnost, že se v novinách kolujících v Českém království v 16. století vyskytovaly překvapivě podrobné informace o dění ve východní Evropě stejně jako v oblastech Afriky, Asie a severní Ameriky.⁵⁰ Po jistém odmlčení vydal v roce 2011 publikaci *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích*. Představil v ní dynamickou proměnu, kterou prodělalo zpravodajství v průběhu 16. a 17. století. Zaměřil se přitom na postupné rozšiřování psaných novin v Českém království, odběratele týdenních avíz, jejich zpravodajské sítě, stejně jako tvůrce zpráv a systém doručování.⁵¹

Podnětný výzkum Zdeňka Šimečka, který po mnoho let upozorňoval na vypovídací hodnotu psaných novin, nenalezl dlouho žádného následovníka. Naprostá většina českých historiků, kteří se od šedesátých let 20. století až do současnosti věnovali raně novověkému zpravodajství, pracovala s tištěnými novinami a letáky. Významným přínosem byly zvláště práce Mirjam Bohatcové. Vyniká mezi nimi publikace *Irrgarten der Schicksale* z roku 1966, v níž autorka představila letáky z doby třicetileté války.⁵² Odraz náboženských i politických

---

⁴⁷ Vladimír KLIMEŠ, *Počátky českého a slovenského novinářství*, Praha 1955.

⁴⁸ František ROUBÍK, *K vývoji poštovní dopravy v jižních Čechách do poloviny 19. století*, JSH 39, 1970, č. 2, s. 69-79 a č. 3, s. 154-172 a TÝŽ, *Silnice v Čechách a jejich vývoj*, Praha 1938. Historik je známý také díky svému výzkumu starých map a zaniklých osad, což je oblast, jež s poštovními trasami do značné míry souvisí. TÝŽ, *Soupis map českých zemí I-II*, Praha 1951–1955 a TÝŽ, *Soupis a map a zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959.

⁴⁹ Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství v českých zemích*, SH 18, 1971, s. 5-38; TÝŽ, *Geschriebene Zeitungen in den böhmischen Ländern um 1600 und ihr Entstehungs- und Rezeptionszusammenhang mit den gedruckten Zeitungen*; in: *Presse und Geschichte II*, s. 71-82; TÝŽ, *Rozšíření novin v českých zemích v 17. a na počátku 18. století*, ČsČH 27, 1979, s. 540-571; TÝŽ, *Novinové zpravodajství v předbělohorských Čechách*, FHB 11, 1987, s. 287-303 a TÝŽ, *Linz und die Nachrichtenvermittlung nach Böhmen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1969, Linz 1970, s. 269-290. Přehled jeho prací *Bibliografie prací Zdeňka Šimečka*, FHB 18, 1997, s. 450-464.

⁵⁰ TÝŽ, *Zprávy o Polsku a východní Evropě a úloha Vratislavi v 17. století*, SIPř 58, 1972, s. 293-298; TÝŽ, *L'Amérique au 16e siècle à la lumière des nouvelles du service de renseignements de la famille des Rožmberk*, Historica 11, 1965, s. 53-93 a TÝŽ, *Rožmberské zpravodajství o nových zemích Asie a Afriky v 16. století*, ČsČH 13, 1965, s. 428-443.

⁵¹ TÝŽ, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (Do devadesátých let 18. století)*, Brno 2011.

⁵² Mirjam BOHATCOVÁ, *Irrgarten der Schicksale. Einblattdrucke vom Anfang des Dreissigjährigen Krieges*, Praha 1966. Dále TÁŽ, *Vzácná sbírka publicistických a portrémních dokumentů k počátku třicetileté války (Knihovna Nár. Muzea v Praze 102 A 1-199)*, Praha 1982; TÁŽ, *Wittenberger Flugschriften aus der Zeit des Schmalkaldischen Krieges und die Probleme ihrer tschechischen Ausgaben*, Gutenberg-Jahrbuch 1983, s. 195-214; TÁŽ, *Knížní a publicistická tvorba 1550-1650*, in: Eliška Fučíková a kol. (edd.), *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha-London-Milano 1997, s. 332-339; TÁŽ, *Das Verhältnis der tschechischen und fremdsprachigen Drucke in Böhmen und Mähren vom 15.*

sporů v tiscích z přelomu 16. a 17. století sledoval Jiří Hruběš.⁵³ Několik zajímavých studií vydali též Petr Voit, Pravoslav Kneidl, Alena Richterová a Jan Pařez.⁵⁴ Klíčovou prací z nejnovější doby se stala kniha Jany Hubkové *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky*. Autorka v ní zpřístupnila velké množství tisků o „zimním králi“ a objasnila jejich textové i obrazové části v kontextu tehdejší politiky i propagačních záměrů různých stran.⁵⁵

Jahrhundert bis zum Jahre 1621, Gutenberg-Jahrbuch 1988, s. 108-115 a TÁŽ, *Jednolisty jako informační médium v době rudolfínské*, Umění a řemesla 39, 1997, č. 2, s. 61-65.

⁵³ Jiří HRUBEŠ, *Politické a náboženské rozpory v Evropě v dobové publicistice 1590 až 1617*, Praha 1974; TÝŽ, *Boj za svobodu svědomí a náboženského vyznání v zrcadle nizozemské publicistiky*, Strahovská knihovna 3, 1968, s. 145-163; TÝŽ, *Z dějin protestantského politického myšlení a jeho ohlasu v Čechách*, Strahovská knihovna 5-6, 1970-1971, s. 237-253; TÝŽ, *Publicistika jako prostředek masové informace a propagandy v 16. století*, Strahovská knihovna 9, 1974, s. 67-84 a Josef POLIŠENSKÝ – Jiří HRUBEŠ, *Turecké války, uherská povstání a veřejné mínění předbělohorských Čech*, Historický časopis 7, 1959, č. 1, s. 74-103.

⁵⁴ Petr VOIT, *K dějinám cenzury v předbělohorské době*, FHB 11, 1987, s. 305-320; Pravoslav KNEIDL, *Česká lidová grafika*, Praha 1983; Alena RICHTEROVÁ, *Novinové zpravodajství o císařském dvoře v Praze na počátku 17. století*, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 81-108 a Jan PAŘEZ, *Zemětřesení v roce 1590 v Čechách ve světle několika soudobých tisků. Příspěvek ke zkoumání raně novověké mentality*, Documenta Pragensia 16, 1998, s. 187-196.

⁵⁵ Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010.

1.2 Výzkum komunikace a utváření "obrazu druhého" při střetu odlišných kultur

Badatelé, kteří se zabývali vznikem prvních novin, jejich úlohou ve společnosti a možnostmi ovlivňování veřejnosti, se museli záhy vypořádat s problematikou komunikace. Vstupovali tak na půdu psychologie i nově se utvářejících oborů sociologie a politologie. Jedním z průkopníků, jehož teorie jsou dodnes nosné, se stal již na počátku dvacátých let 20. století Walter Lippman. V díle *Public Opinion* vyslovil tezi, že lidé nedokáží uchopit složitý svět, který je obklopuje, a proto si musejí pomáhat více či méně přesnými obrazy. Toto tvrzení pak rozvinul v komunikační teorii, která se zabývala utvářením a výměnou poznatků, vznikem stereotypů i zákonitostmi propagace.⁵⁶

Na Lippmannovy práce reagovali podnětně jeho současníci John Dewey a Harold Dwight Lasswell. John Dewey se zaměřil na problematiku veřejnosti, kterou definoval jako skupinu osob, jež si uvědomuje a společně řeší určitý problém.⁵⁷ Klasickým dílem Harolda Dwighta Lasswella, který byl členem známé chicagské školy, se stala kniha *Politics. Who Gets What, When, How*.⁵⁸

Na tyto průkopnické práce navázala celá řada badatelů, mezi nimiž zvláště vynikali Theodor W. Adorno,⁵⁹ George Gerbner, Max Horkheimer, Friedrich Kittler a Neil Postman.⁶⁰ Byly zkoumány nejrůznější aspekty komunikačního procesu, jeho vliv na aktéry stejně jako utváření a fungování sociálních sítí. Zvláště posledně zmíněné oblasti je v současném bádání věnována značná pozornost. Na významné práce Jamese Clyde Mitchella, Franze Urbana Pappiho a Wolfganga Reinharda, které vyšly v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století,

---

⁵⁶ Walter LIPPMANN, *Public Opinion*, New York 1922.

⁵⁷ John DEWEY, *Public and its Problems*, New York 1927.

⁵⁸ Harold Dwight LASSWELL, *Politics. Who Gets What, When, How*, New York-London 1936. Dále TÝŽ, *The Structure and Function of Communication in Society*, in: Lyman Bryson (ed.), *The Communication of Ideas*, New York 1948, s. 203-243 a Satish K. ARORA – Harold D. LASSWELL, *Political Communication. The Public Language of Political Elites in India and the United States*, New York 1969.

⁵⁹ Soubor slavných přednášek, které Theodor W. Adorno proslovil v roce 1968, byl vydán až po několika desetiletích. Nově Theodor Ludwig Wiesengrund ADORNO, *Introduction to Sociology*, Stanford 1968.

⁶⁰ George GERBNER (ed.), *The Analysis of Communication Content. Developments in Scientific Theories and Computer Techniques*, New York 1969; TÝŽ, *Mass Media Policies in Changing Cultures*, New York 1977; George GERBNER – Marsch SIEFERT (edd.), *The Information Gap. How Computers and Other New Communication Technologies Affect the Social Distribution of Power*, New York 1989; Max HORKHEIMER, *Sozialphilosophische Studien. Aufsätze, Reden und Vorträge 1930-1972*, Frankfurt am Main 1972; Friedrich KITTLER (ed.), *Zwischen Rauschen und Offenbarung. Zur Kultur- und Mediengeschichte der Stimme*, Berlin 2002; John JOHNSTON (ed.), *Friedrich Kittler. Literature, Media, Information Systems. Essays*, Amsterdam 1997; Neil POSTMAN, *Crazy Talk, Stupid Talk. How We Defeat Ourselves by the Way We Talk and What to Do about It*, New York 1977; TÝŽ, *Amusing Ourselves to Death. Public Discourse in the Age of Business*, New York 1986.

navázali Ronald G. Asch, Felicitas Becke, Heiko Droste, Dorothea Jansen, Christian Wieland a mnoho dalších.⁶¹

Sociologové, historici, filozofové a politologové zkoumající rozvoj komunikačních médií ve společnosti začali záhy upozorňovat na klíčovou roli knihtisku. Neomezovali se přitom pouze na rozvoj zpravodajství, nýbrž sledovali často vliv alfabetizace celkově. Nad různými aspekty proměny společnosti, k nimž došlo díky objevu knihtisku, se od konce padesátých let 20. století zamýšlel Marshall McLuhan. Proslavily ho zvláště knihy *The Gutenberg – The Making of Typographic Man* a *The Medium Is the Massage*.⁶² McLuhanovy úvahy zapůsobily na řadu dalších badatelů, kteří se začali zabývat zrodem nových médií v 15. a 16. století. Elisabeth L. Eisenstein vydala práci *The Printing Press as an Agent of Change*.⁶³ V německém prostředí se problematikou komunikace, vlivem četby a rozvojem knihtisku v raném novověku zabývala od konce sedmdesátých let početná skupina historiků.⁶⁴ Většina z těch, kteří současně zohledňovali význam zpravodajství, přispěla do dvou sborníků

---

⁶¹ James Clyde MITCHELL, *Social Networks in Urban Situations. Analyses of Personal Relationships in Central Africa Towns*, Manchester 1963; Jeremy BOISSEvain – James Clyde MITCHELL, *Networks Analysis. Studies in Human Interaction*, Mouton 1973; Franz Urban PAPPI (ed.), *Methoden der Netzwerkanalyse*, München 1987; Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, München 1979; Ronald G. ASCH – Adolf M. BIRKE (edd.), *Politics, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age (c. 1450-1650)*, Oxford 1991; Ronald G. ASCH, *Der Hof Karls I. von England. Politik, Provinz und Patronage 1625-1640*, Köln-Weimar-Wien 1994; Felicitas BECKE, *Netzwerke und Gesamtgesellschaft – Ein Gegensatz? Anregungen für Verflechtungsgeschichte*, Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für historische Sozialwissenschaft 35, 2004, s. 314-324; Heiko DROSTE, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, Zeitschrift für historische Forschung 30, 2003, s. 555-590 a TÝŽ, *Die Erziehung eines Klienten*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln 2005, s. 23-44; Dorothea JANSEN, *Einführung in die Netzwerkanalyse. Grundlagen, Methoden, Anwendungen*, Opladen 1999; Christian WIELAND, *Fürsten, Freunde, Diplomaten. Die römisch-florentinischen Beziehungen unter Paul V. (1605-1621)*, Köln-Weimar-Wien 2004. Dále též Michael SCHENK, *Soziale Netzwerke und Kommunikation*, Tübingen 1984. Přehled starší literatury Harro Dietrich KÄHLER, *Das Konzept des sozialen Netzwerks. Eine Einführung in die Literatur*, Zeitschrift für Soziologie 4, 1975, s. 283-290. O novější literatuře Václav BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 5-32. Pro české prostředí mají klíčový význam práce Václav BŮŽEK, *"Gute Freundschaft" – Informelle Kommunikation in der frühneuzeitlichen Gesellschaft der böhmischen Länder*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln-Weimar-Wien 2005, s. 79-96 a TÝŽ, *Integrationsmöglichkeiten böhmischer Adelliger am Hof Ferdinands I.*, in: Martina Fuchs – Teréz Oborni – Gábor Ujváry (edd.), *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*, Münster 2005, s. 339-357. Z hlediska sociologie se touto problematikou zabývala Lenka BUŠTIKOVÁ, *Analýza sociálních sítí*, Sociologický časopis 35, 1999, s. 193-206.

⁶² Marshall MCLUHAN, *The Gutenberg – The Making of Typographic Man*, Toronto 1962; Marshall MCLUHAN - Quentin FIORE, *The Medium Is the Massage*, Berkeley 2001.

⁶³ Elisabeth L. EISENSTEIN, *The Printing Press as an Agent of Change. Communications and Cultural Transformation in Early-Modern Europe* 1-2, Cambridge 1979.

⁶⁴ Za zmínku stojí například Rolf ENGELSING, *Analphabetentum und Lektüre. Zur Sozialgeschichte des Lesens in Deutschland zwischen feudaler und industrieller Gesellschaft*, Stuttgart 1973; Rudolf SCHENDA, *Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770-1910*, Frankfurt am Main 1970 či Erich SCHÖN, *Der Verlust der Sinnlichkeit oder Die Verwandlungen des Lesers. Mentalitätswandel um 1800*, Stuttgart 1987.

s názvem *Presse und Geschichte*.⁶⁵ Při brémské univerzitě vznikl Institut für Presseforschung, jehož členové zmíněnou problematiku dále zkoumali. Významným počinem se roku 2008 stalo vydání dalšího sborníku *Presse und Geschichte*.⁶⁶ Současně se objevil také sborník *Information in der Frühen Neuzeit*,⁶⁷ který též nabízí souhrn nejnovějšího bádání. V devadesátých letech 20. století se k problematice rozvoje knihtisku vyjadřovali zvláště Peter Burke a Michael Giesecke.⁶⁸ Vztah raně novověké společnosti k médiím řešil Rudolf Schlögl.⁶⁹ V současnosti působí na tomto poli zvláště Daniel Bellingradt, který vydal v roce 2011 práci *Flugpublizistik und Öffentlichkeit um 1700*.⁷⁰

Protože klíčový cíl mnoha zpravodajských relací a naprosté většiny letáků spočíval v ovlivnění čtenáře, soustředili se mnozí badatelé právě na tuto složku společenské komunikace. Její výzkum iniciovali již zmínění američtí myslitelé Harold Dwight Lasswell a Walter Lippmann, stejně jako Shmuel Noah Eisenstadt a Alfred McClung Lee.⁷¹ Ve druhé

---

⁶⁵ Šlo zvláště o práce Winfried B. LERG, *Pressegeschichte oder Kommunikationsgeschichte?*, in: *Presse und Geschichte I. Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung. Referate einer internationalen Fachkonferenz der Deutschen Forschungsgemeinschaft und der Deutschen Presseforschung, Universität Bremen, 5.-8. Oktober 1976 in Bremen, München 1977*, s. 9-22; Kurt KOSZYK, *Probleme einer Sozialgeschichte der öffentlichen Kommunikation*, in: tamtéž, s. 25-34; Peter UKENA, *Tagesschrifttum und Öffentlichkeit im 16. und 17. Jahrhundert in Deutschland*, in: tamtéž, s. 35-53; Jörg Jochen BERNS, *Medienkonkurrenz im siebzehnten Jahrhundert. Literarhistorische Beobachtungen zur Irritationskraft der periodischen Zeitung in deren Frühphase*, in: *Presse und Geschichte II.*, s. 185-206; Gerhardt PETRAT, *Das Intelligenzblatt – eine Forschungslücke*, in: tamtéž, s. 207-231; Paul RIES, *Der Inhalt der Wochenzeitungen von 1609 im Computer*, in: tamtéž, s. 113-125; Vladimír I. SIMONOV, *Die gesellschaftlichen Funktionen und die Sprache der deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts*, in: tamtéž, s. 171-183 a Helmut W. LANG, *Die Neue Zeitung des 15. bis 17. Jahrhunderts. Entwicklungsgeschichte und Typologie*, in: tamtéž, s. 57-60. Ještě před vydáním zmíněného sborníku se postavením novin v komunikačním procesu zabýval Heinz-Dietrich FISCHER, *Die Zeitung als Forschungsproblem*, in: týž, (ed.), *Deutsche Zeitungen des 17. bis 20. Jahrhunderts*, Pullach 1972, s. 11-24 a TÝŽ, *Die Zeitschrift im Kommunikationssystem*, in: týž, *Deutsche Zeitschriften des 17. bis 20. Jahrhunderts*, Pullach 1973, s. 11-28.

⁶⁶ Astrid BLOME – Holger BÖNING (edd.), *Presse und Geschichte. Leistungen und Perspektiven der historischen Presseforschung*, Bremen 2008. V současnosti nese ústav na brémské univerzitě název *Institut für historische Publizistik, Kommunikations- und Medienwissenschaft*.

⁶⁷ Arndt BRENDECKE – Markus FRIEDRICH – Susanne FRIEDRICH (edd.), *Information in der Frühen Neuzeit. Status, Bestände, Strategien*, Berlin 2008. Podnětné kolektivní dílo představuje též Michael NORTH (ed.), *Kommunikationsrevolutionen. Die neuen Medien des 16. und 19. Jahrhunderts*, Köln 1995.

⁶⁸ Peter BURKE, *A Social History of Knowledge. From Gutenberg to Diderot, The Vonhoff lectures 1998-1999*, Cambridge 2000 a TÝŽ, *Information und Kommunikation im Europa der Frühen Neuzeit*, *Frühneuzeit-Info* 2, 1991, s. 13-19; Michael GIESECKE, *Der Buchdruck in der Frühen Neuzeit. Eine historische Fallstudie über die Durchsetzung neuer Informations- und Kommunikationstechnologien*, Frankfurt am Main 1991.

⁶⁹ Rudolf SCHLÖGL, *Politik beobachten. Öffentlichkeit und Medien in der Frühen Neuzeit*, *Zeitschrift für historische Forschung* 35, 2008, s. 581-616.

⁷⁰ Daniel BELLINGRADT, *Flugpublizistik und Öffentlichkeit um 1700. Dynamiken, Akteure und Strukturen im urbanen Raum des Alten Reiches*, Stuttgart 2011.

⁷¹ Shmuel Noah EISENSTADT, *The Political System of Empires*, New York 1963; Alfred McClung LEE – Elizabeth Briant LEE, *The Fine Art of Propaganda. A study of Father Coughlin's Speeches*, New York 1939 a TITÍŽ, *How to Understand Propaganda*, New York 1952.

polovině 20. století na ně navázali kromě jiných Peter Burke, Lindley Fraser a Robert B. Holtman.⁷²

Ve vztahu k období raného novověku představuje klasickou práci *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II (1576-1612)* Karla Vocelky, který poukázal na využití rozmanitých komunikačních médií při oslavě tohoto habsburského panovníka.⁷³ Margit Altfahrt podnikla obdobný výzkum k osobě Maxmiliána II.⁷⁴ Oba přitom pracovali s mnoha typy pramenů. Výlučně na zpravodajství se zaměřili Frauke Adrians a Peer Schmidt, kteří poukazovali na jeho propagační roli v průběhu třicetileté války.⁷⁵

Protože s propagací jednoho postoje často souviselo potlačování odlišných názorů, vynořily se přirozeně také otázky po možnostech, formách a úspěších cenzury. Restriktivní zásahy světských vrchností přiblížili Dieter Breuer⁷⁶ a Ulrich Eisenhardt⁷⁷, duchovních Erich Traumann.⁷⁸ Oba typy pak spojil ve své práci o pálení knih Hermann Rafetseder.⁷⁹

V rámci výzkumu společenské komunikace se začal ve druhé polovině 20. století obracet zájem k setkávání různých kultur, utváření povědomí o vlastní identitě a vyjadřování úsudků o „druhých“. Problematice osobní i kolektivní identity byla věnována pozornost mimo jiné díky formování Evropského společenství a jeho cestě k Evropské unii. Sjednocení různých států v jejich rámci vedlo přirozeně k otázkám, jakým způsobem vznikají kolektivní identity na poli kultury či národnosti a zda je možné dospět ke skutečně fungující sounáležitosti v rámci společného evropanství. Historikové, kteří se problematikou identit zabývali, čerpali v oblasti teorie zpravidla ze sociologie či psychologie. V devadesátých letech 20. století řešili teoretické otázky především William Bloom a Heidrun Friese.⁸⁰

---

⁷² Lindley FRASER, *Propaganda*, London-New York-Toronto 1962; Robert B. HOLTMAN, *The Napoleonic Revolution*, Philadelphia-New York 1967 a Peter BURKE, *The Fabrication of Luis XIV*, New Haven 1992. Vice Veronika SUŠOVÁ, *Propaganda and Public Opinion in Early Modern Europe. Definitions and Concepts*, in: Luďa Klusáková (ed.), „We“ and „The Others“. Modern European Societies in Search of Identity, Prague 2004 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 53), s. 231-254.

⁷³ Karl VOCELKA, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (1576-1612)*, Wien 1981.

⁷⁴ Margit ALTFAHRT, *Die politische Propaganda für Maximilian II*, MIÖG 88, 1980, s. 281-312.

⁷⁵ Frauke ADRIANS, *Journalismus im 30jährigen Krieg. Kommentierung und „Parteylichkeit“ in Zeitungen des 17. Jahrhunderts*, Konstanz 1999 a Peer SCHMIDT, *Spanische Universalmonarchie oder "teutsche Libertet". Das spanische Imperium in der Propaganda des Dreissigjährigen Krieges*, Stuttgart 2001.

⁷⁶ Dieter BREUER, *Geschichte der literarischen Zensur in Deutschland*, Heidelberg 1982.

⁷⁷ Ulrich EISENHARDT, *Die kaiserliche Aufsicht über Buchdruck, Buchhandel und Presse im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation (1496-1806). Ein Beitrag zur Geschichte der Bücher- und Pressezensur*, Karlsruhe 1970.

⁷⁸ Erich TRAUMANN, *Zeitung und kirchliche Zensur. Ein Beitrag zur Pressekunde. Vergleichende und geschichtliche Darstellung*, Dissertation, Hildesheim 1936.

⁷⁹ Hermann RAFETSEDER, *Bücherverbrennungen. Die öffentliche Hinrichtung von Schriften im historischen Wandel*, Wien 1988.

⁸⁰ William BLOOM, *Personal Identity, National Identity and International Relations*, Cambridge 1990 a Heidrun FRIESE, *Identität. Begehren, Name und Differenz*, in: Aleida Asmann – Heidrun Friese (edd.), *Identitäten. Erinnerung, Geschichte, Identität*, Frankfurt am Main 1999, s. 24-43.

Formování kolektivních identit začalo být sledováno také v kontextu náboženském či sexuálním, převážná část badatelů se však zaměřovala na problematiku národnostní. Mezi nejvýznamnější z nich náleželi Gerard Delanty, Klaus Eder, Shmuel Noah Eisenstadt, Bernhard Giesen, Hartmut Kaelble, Stein Rokkan a Anthony D. Smith.⁸¹

Také v českém prostředí byla problematika utváření identit zkoumána. Velká část badatelů se přitom soustředila na rozvoj identit v národnostním kontextu. Přitom sledovali zvláště období 19. a 20. století, zatímco ranému novověku nebyla z tohoto úhlu pohledu věnována taková pozornost. Podnětné práce vyšly z pera Miroslava Hrocha, Jiřího Kořalky, Jana Křena, Františka Šmahela a Dušana Třeštíka.⁸²

V souvislosti se zkoumáním toho, jak lidé v historii prožívali svou identitu a pociťovali sounáležitost s určitou skupinou, se otevřela velmi široká oblast konfrontace, k níž docházelo při setkání s jedinci odlišného etnického původu, kultury, náboženství či morálních zásad. Výrazným impulsem pro výzkum tohoto jevu se stal Světový kongres historiků v roce 1985, na němž Helene Ahrweiler, Michel Mollat de Jourdain a Bronislaw Geremek diskutovali o pojmu „alterity“, tedy odlišnosti.⁸³ Problematice vnímání a popisování jedinců či skupin, které se od pozorovatele výrazně lišily, se záhy začal věnovat velký počet badatelů. Část z nich se přitom zaměřila na vztahy uvnitř jednoho společenství, v němž se potkávali příslušníci „většiny“ s jedinci, kteří se ocitali „na okraji“ kvůli svému náboženství, sociálnímu postavení či jiné odlišnosti. Rozvíjelo se bádání o životě židovských komunit, náboženských menšin či marginalizovaných skupin obyvatelstva, k nimž byli počítáni tuláci, žebráci, Cikáni, svobodné matky, zločinci nebo duševně či tělesně postižení. Ze zahraničních historiků se této problematice přednostně věnovali Bronislaw Geremek, Ulrike Gleixner, Susanne

---

⁸¹ Gerard DELANTY, *Inventing Europe*, London 1995; Klaus EDER – Bernhard GIESEN, *European Citizenship. National Legacies and Transnational Project*, Oxford 2001; Shmuel Noah EISENSTADT, *European Civilization in Comparative Perspective. A Study in the Relation between Culture and Social Structure*, Oslo 1987; Hartmut KAEUBLE, *Europäer und Europabewusstsein*, Frankfurt am Main 2000; Stein ROKKAN – Shmuel Noah EISENSTADT, *Building States and Nations*, Beverly Hills 1973; Peter FLORA – Stein KÜHNE – Derek URWIN, *State Formation, Nation-Building and Mass Politics in Europe. The Theory of Stein Rokkan*, Oxford 1999; Anthony D. SMITH, *National Identity*, Harmondsworth 1991 a TÝŽ, *Nations and Nationalism in a Global Era*, Cambridge-Oxford 1995. Více Lud'a KLUSÁKOVÁ – Markéta KŘÍŽOVÁ – Karel KUBIŠ – Miloš ŘEZNÍK – Daniela TINKOVÁ, *Namísto úvodu. „My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky*, in: Karel Kubiš (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě 2*, Praha 2003 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 52), s. 11-28.

⁸² Miroslav HROCH, *Evropská národní hnutí v 19. století*, Praha 1986; TÝŽ, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*, Praha 1999; Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914. Sociálně-historické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996; Jan KŘEN, *Historické proměny češství*, Praha 1992; František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000 a Dušan TŘEŠTÍK, *Mysliť dějiny*, Praha-Litomyšl 1999.

⁸³ Z přednášky prof. PhDr. Ludi Klusákové, CSc. *Obraz druhého v urbánních studiích – prostorovost výzkumu identit* pronesené na Historickém ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích dne 12. dubna 2010. Více L. KLUSÁKOVÁ – M. KŘÍŽOVÁ – K. KUBIŠ – M. ŘEZNÍK – D. TINKOVÁ, *Namísto úvodu*, s. 13-16.

Hehenberger, Martin Scheutz či Otto Ulbricht, v českém prostředí ji sledovali Jaroslav Dibelka, Pavel Himl, Jaroslav Miller, Zdeněk R. Nešpor a Daniela Tinková.⁸⁴

Druhou skupinu badatelů, na niž také přednostně navazuje autorka předkládané disertační práce, tvořili historikové a sociologové, kteří sledovali setkání dvou na sobě víceméně nezávislých kultur. Popisovali přitom, jaký „obraz“ si členové obou společenstev o sobě navzájem vytvářeli, a líčili jeho proměny v závislosti na čase či nových významných událostech. V mnoha případech přitom zaznamenávali, že prvotní zkušenosti ustrnuly v stereotyp, který do značné míry ovlivňoval myšlenkový svět dalších pozorovatelů a přežíval i po několik staletí. Teoretické impulsy dodaly bádání o „obrazu druhého“ zvláště díla Samuela Huntingtona, Andrzeje Schaffa a Ludwiga Wittgensteina. Zatímco Andrzej Schaff a Ludwig Wittgenstein řešili pozici pozorovatele a okolnosti, které ho při vnímání odlišné skutečnosti ovlivňovaly, přispěl Samuel Huntington ke zmíněné problematice v roce 1996 provokativním dílem *Střet civilizací*, v němž představil střetávání odlišných kultur v celosvětovém měřítku.⁸⁵

Zvláště v západní Evropě byly diskuse o možnostech soužití různých kultur od osmdesátých let 20. století velmi aktuální, neboť mnohé státy činily nové zkušenosti s přistěhovalci. Četní badatelé si proto kladli otázku, jakým způsobem reagovali na setkání s jiným kulturním prostředím jejich předkové. Klíčovými prameny pro výzkum „obrazu druhého“ se přitom staly cestopisy, kosmografie a deníkové záznamy, které si vedli kupci, studenti, šlechtici na kavalírských cestách a členové různých poselství či vojenských

---

⁸⁴ Bronislaw GEREMEK, *Slitování a šibenice. Dějiny chudoby a milosrdenství*, Praha 1999; Ulrike GLEIXNER, „Das Mensch“ und „der Kerl“. *Die Konstruktion von Geschlecht in Unzuchtsverfahren der frühen Neuzeit (1700-1760)*, Frankfurt am Main 1994; Susanne HEHENBERGER, *Unkeusch wider die Natur. Sodomieprozesse im frühneuzeitlichen Österreich*, Wien 2006; Martin SCHEUTZ, *Alltag und Kriminalität. Disziplinierungsversuche im steirisch-österreichischen Grenzgebiet im 18. Jahrhundert*, Wien 2001; Martin SCHEUTZ – Johann STURM – Josef WEICHENBERGER – Franz Xaver WIMMER, *Räuber, Mörder, Teufelsbrüder. Die Kapbergerbande 1649-1660 im oberösterreichischen Alpenvorland*, Linz 2008; Otto ULBRICHT, *Kindsmord und Aufklärung in Deutschland 1-2*, München 1990; Jaroslav DIBELKA, „Kde my se máme podít, když nemáme naši zem?“ *Migrace Cikánů v raném novověku a jejich reflexe v očích okolí*, in: Eduard Maur – Josef Grulich (edd.), *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*, *Historická demografie* 30, 2006 – supplement, s. 189-204; Pavel HIML, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007, TÝŽ, *Die „armen Leute“ und die Macht. Die Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680-1781)*, Stuttgart 2003; Jaroslav MILLER, *The Others in Town. Some Reflections on the Social Status of the Jewish Population in the Urban Centres of East-Central Europe 1500-1700*, in: Luďa Klusáková – Karel Kubiš (edd.), *Meeting the Other. Studies in Comparative History*, Praha 2006 (= AUC, *Philosophica et Historica, Studia historica* 56), s. 49-70; Zdeněk R. NEŠPOR (ed.), *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, Ústí nad Labem 2007 a Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin a šilenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004. Přehled dosavadního výzkumu Jaroslav DIBELKA, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650-1750)*, *ČČH* 106, 2008, s. 19-53.

⁸⁵ Samuel HUNTINGTON, *Střet civilizací a proměna světového řádu*, Praha 2001; Andrzej SCHAFF, *Stereotypy a działanie ludzkie*, Warszawa 1981 a Ludwig WITTGENSTEIN, *The Blue and Brown Books. Preliminary Studies for the Philosophical Investigations*, Oxford 1984. Více L. KLUSÁKOVÁ – M. KRÍŽOVÁ – K. KUBIŠ – M. ŘEZNÍK – D. TINKOVÁ, *Namísto úvodu*, s. 14-16.

výprav.⁸⁶ Střetávání různých kulturních okruhů v rámci Evropy popisovali například Birgit Aschmann, Helge Gerndt, Bo Stråth a Maria Todorova.⁸⁷ Seznamování se s východní Evropou, která je též klíčovým prostředím pro předkládanou disertační práci, sledovali zvláště Sabine Dumschat, Hans Hecker, Frank Kämpfer, Mechtild Keller a Larry Wolf.⁸⁸ Nezanedbatelný podíl na tomto výzkumu náleží též polským historikům, jejichž práce bývají západní i středoevropskou historiografií neprávem opomíjeny. Zmínku si přitom zasluhují minimálně Maria Bogucka, Hanna Dziechcińska, Andrzej Feliks Grabski, Teresa Chynczewska-Hennel, Andrzej de Lazari, Antoni Mączak, Kazimierz Maliszewski, Janusz Tazbir či Włodzimierz Zientara.⁸⁹ Z tematického hlediska se největší pozornosti dostávalo vyprávěním o Moskevském velkoknížectví. Ústřední postavení připadlo práci císařského

---

⁸⁶ Zvláště výzkum cestopisné literatury již měl svou tradici. K tomu Johann BECKMANN, *Literatur der älteren Reisebeschreibungen*, Göttingen 1807. Přehled novější literatury a možností přístupů Peter J. BRENNER, *Der Reisebericht in der deutschen Literatur. Ein Forschungsblick als Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte*, Tübingen 1990.

⁸⁷ Birgit ASCHMANN – Michael SALEWSKI (edd.), *Das Bild "des Anderen". Politische Wahrnehmung im 19. und 20. Jahrhundert*, Stuttgart 2000; Helge GERNDT (ed.), *Stereotypvorstellungen im Alltagsleben. Beiträge zum Themenkreis Fremdbilder – Selbstbilder – Identität. Festschrift für Georg R. Schroubek zum 65. Geburtstag*, München 1988, s. 9-12; Bo STRÅTH, *Europe and the Other and Europe as the Other*, Brussels 2000 a Maria TODOROVA, *Imagining the Balkans*, New York 1997. Dále též Hans Joachim KÖNIG – Wolfgang REINHARDT – Reinhardt WENDT (edd.), *Der europäische Beobachter außereuropäischer Kulturen. Zur Problematik der Wirklichkeitswahrnehmung*, Berlin 1989.

⁸⁸ Sabine DUMSCHAT, *Ausländische Mediziner im Moskauer Rußland*, Stuttgart 2006; Hans HECKER, *Rußland und Europa im Mittelalter*, in: tamtéž, s. 35-54; TÝŽ, *Deutsche Beamte und Gelehrte im Zarenreich*, in: Hans Rothe (ed.), *Deutsche in Russland*, Wien 1996, s. 31-47; Frank KÄMPFER, *Deutsche Augenzeugenberichte über die „Zeit der Wirren“*, in: Friedhelm Berthold Kaiser – Bernard Stasiewski (edd.), *Reiseberichte von Deutschen über Russland und von Russen über Deutschland*, Wien 1980, s. 24-42; TÝŽ, *Facetten eines deutschen „Rußlandbildes“ um 1600*, in: Mechtild Keller (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 206-222; Mechtild KELLER, *Die Darstellung der Ostslawen in Chroniken und Annalen des 9.-13. Jahrhunderts*, in: táž (ed.), *Russen und Rußland*, s. 57-83; TÁŽ, *Vorstellungen von „Ruizen“ in der deutschen Literatur des Mittelalters*, in: tamtéž, s. 84-110; TÁŽ, *Simplizianische Moskowitenfahrt. Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen*, in: tamtéž, s. 371-386 a Larry WOLF, *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*, Stanford 1994.

⁸⁹ Maria BOGUCA, *The Shaping of Images and Stereotypes Poles in Theatrum Historicum from the Year 1604*, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne 111, 1994, s. 163-166; Hanna DZIECHCIŃSKA, *O staropolskich dziennikach podróży*, Warszawa 1991; Andrzej Feliks GRABSKI, *Polska w opiniach Europy Zachodniej XIV-XV w.*, Warszawa 1968; TÝŽ, *La Pologne et les Polonais vus par les étrangers du Xe au XIIIe siècle*, Acta Poloniae Historica 12, 1965, s. 22-43; Teresa CHYNCZEWSKA-HENNEL, *Rzeczpospolita XVII wieku w oczach cudzoziemców*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993; Andrzej de LAZARI (ed.), *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, Warszawa 2006; Antoni MACZAK, *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1980; Kazimierz MALISZEWSKI, *Obraz Rosji i Rosjan w kulturze polskiej doby późnego baroku*, in: Jacek Staszewski – Krzysztof Mikulski – Jarosław Dumanowski (edd.), *Miedzy Zachodem a Wschodem. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej*, Toruń 2002, s. 153-159; Janusz TAZBIR, *Polacy na Kremlu i inne historyje*, Warszawa 2005, zvláště část *Kłopoty z silnym sąsiadem*, s. 7-100; TÝŽ, *Die polnische Adelsrepublik des 17. Jahrhunderts im Schnittpunkt der Kulturen und Konfessionen*, Zeitschrift für Ostforschung 38, 1989, s. 376-390; TÝŽ, *Obraz heretyka i diabla w katolickiej propagandzie wyznaniowej XVI-XVII w.*, Kwartalnik historyczny 88, 1981, s. 939-953; TÝŽ, *Die Polonisierungprozesse in der Adelsrepublik*, Acta Poloniae Historica 55, 1987, s. 5-40; TÝŽ, *La opinion Polaca sobre España en los siglos XVI-XVIII*, Hispania 51, 1991, s. 559-587; TÝŽ, *La connaissance de l'Amérique et ses conséquences dans l'histoire mondiale*, Acta Poloniae Historica 60, 1989, s. 5-32 a Włodzimierz ZIENTARA, *Sarmatia Europiana oder Sarmatia Asiana? Polen in den deutschsprachigen Druckwerken des 17. Jahrhunderts*, Toruń 2003.

diplomata Zikmunda Herbersteina, která byla u příležitosti svého čtyřstého výročí podrobně zkoumána.⁹⁰ Objevila se však také komentovaná vydání mladších vyprávění o cestách do Ruska.⁹¹

Velký zájem se v historickém bádání též upíral na seznamování se s mimoevropskými kulturami. Středověká či raně novověká vyprávění o výpravách do vzdálených oblastí Asie zpracovali například Macleod Iain Higgins, John Larnar, Marina Münkler a Folker E. Reichert.⁹² Objevem Ameriky a následnou recepcí této oblasti se zabývali Susan Colin, Annerose Menninger a Wolfgang Neuber.⁹³ Významné a na teoretické podněty bohaté práce o vztahu Evropanů k exotickým kulturám vydala též Mary B. Campbell.⁹⁴

Politické debaty o možnostech integrace Turecka do Evropské unie a šok, jež vyvolaly teroristické útoky z 11. září 2001, způsobily, že se jedním z nejoblíbenějších badatelských témat staly kontakty mezi křesťanstvím a islámem. Zápasu evropských zemí s osmanskou říší a jeho recepci v dobové literatuře se věnovala řada historiků. Na dnes již klasickou práci *Islam and the West* Normana Daniela⁹⁵ navázali Maximilian Grothaus, Jochen Hippler, Thomas Kaufmann a Gerald MacLean.⁹⁶ Podnětné studie přinesl v roce 2000 výstavní katalog *Im Lichte des Halbmonds* z roku 1995 a sborník *Europa und die Türken in*

---

⁹⁰ Walter LEITSCH, *Berichte über den Moskauer Staat in italienischer Sprache aus dem 18. Jahrhundert. Eine quellenkritische Studie mit besonderer Berücksichtigung der italienischen Übersetzung der Moscovia Herbersteins*, Wien-Köln-Weimar 1993; TÝŽ, *Das erste Rußlandbuch im Westen – Sigismund Freiherr von Herberstein*, in: M. Keller (ed.), *Russen und Rußland*, s. 118-149 a Frank KÄMPFER – Reinhard FRÖTSCHNER (edd.), *450 Jahre Sigismund von Herbersteins Rerum Moscoviticarum Commentarii 1549-1999*, Wiesbaden 2002. Podrobná bibliografie v Reinhard FRÖTSCHNER, *Herberstein-Bibliographie 1949-1999*, in: Frank Kämpfer (ed.), *Das Russlandbuch Sigismunds von Herberstein Rerum Moscoviticarum Commentarii 1549-1999. Beiträge zu Ehren der internationalen Tagung im Oktober 1999 an der Universität Münster, Hamburg 1999*, s. 131-140.

⁹¹ Albert WARKOTSCH (ed.), *Antonio Possevino. Moscovia*, Warszawa 1988; Lindsley HUGHES, *A Curious and New Account of Muscovy in the Year 1689 by Foy de la Neuville*, Loughborough 1994; Janusz BYLIŃSKI (ed.), *Poselstwo od Zygmunta III, króla polskiego, do Dymitra Iwanowicza, cara moskiewskiego (Samozwańca), z okazji jego zaślubin z Maryną Mniszchówną*, Wrocław 2002 a Michał RZEPIEL – Aleksander STROJNY (edd.), *Poselstwo polsko-litewskie do Moskwy w roku 1678 szczęśliwie przedsięwzięte, opisane przez naoczniego świadka Bernarda Tannera (Norymberga 1689)*, Kraków 2002.

⁹² Macleod Iain HIGGINS, *Writing East. The „Travels“ of Sir John Mandeville*, Philadelphia 1997; John LARNER, *Marco Polo and the Discovery of the World*, New Haven-London 1999; Marina MÜNKLER, *Erfahrung des Fremden. Die Beschreibung Ostasiens in den Augenzeugenberichten des 13. und 14. Jahrhunderts*, Berlin 2000 a Folker E. REICHERT, *Begegnungen mit China. Die Entdeckung Ostasiens im Mittelalter*, Sigmaringen 1992.

⁹³ Susan COLIN, *Das Bild des Indianers im 16. Jahrhundert*, Idstein 1988; Annerose MENNINGER, *Die Macht der Augenzeugen. Neue Welt und Kannibalen-Mythos, 1492-1600*, Stuttgart 1995 a Wolfgang NEUBER, *Fremde Welt im europäischen Horizont. Zur Topik der deutschen Amerika-Reiseberichte der frühen Neuzeit*, Berlin 1991.

⁹⁴ Mary B. CAMPBELL, *The Witness and the Other World. Exotic Travel Writing 400-1600*, New York 1988 a TÁŽ, *Imagining Words in Early Modern Europe*, New York 1999.

⁹⁵ Norman DANIEL, *Islam and the West. The Making of an Image*, Edinburgh 1958 a TÝŽ, *Islam, Europe and Empire*, Edinburgh 1966.

⁹⁶ Maximilian GROTHAUS, *Zum Türkenbild in der Adels- und Volkskultur der Habsburgermonarchie von 1650 bis 1800*, in: Gernot Heiss – Grete Klingenstein (edd.), *Das osmanische Reich und Europa 1683 bis 1789. Konflikt, Entspannung und Austausch*, München 1983, s. 63-88; Jochen HIPPLER – Andrea LUEG (edd.), *Feindbild Islam*, Hamburg 1993; Thomas KAUFMANN, „Türckenbüchlein“. *Zur christlichen Wahrnehmung „türkischer Religion“ in Spätmittelalter und Reformation*, Göttingen 2008 a Gerald MACLEAN, *Looking East. English writing and the Ottoman Empire before 1800*, Basingstoke 2007.

der Renaissance z roku 2000.⁹⁷ V současnosti se obrazem osmanské říše zabývá zvláště Almut Höfert, která vydala knihu *Den Feind beschreiben* a další inspirativní pojednání o vytváření negativních stereotypů.⁹⁸ Jiným směrem se vydal Edward Said, který ve své práci *Orientalismus* vyslovil provokativní tvrzení, že Evropané si „Orient“ s jeho odlišnostmi do značné míry vymýšlejí.⁹⁹

Jak již bylo zmíněno, pracovala většina historiků při výzkumu kontaktů mezi odlišnými kulturami přednostně s cestopisy, kosmografiemi či osobními deníky. Dobové zpravodajství využívala podstatně méně početná skupina badatelů. Avšak i na tomto poli už vznikla pozoruhodná pojednání. Pro předkládanou disertační práci byla výraznou inspirací zvláště publikace Andrease Kappelera *Ivan Groznyj im Spiegel der ausländischen Druckschriften seiner Zeit*.¹⁰⁰ Význačný historik, který působil na vídeňské univerzitě, v ní představil úctyhodné množství tištěných novin a letáků, jež podávaly zprávu o moskevském velkoknížeti a jeho zemi. Postihl přitom dlouhodobé stereotypy i krátkodobé propagační tendence, které se v těchto pramenech projevovaly. Na autory tištěných letáků o Moskevském velkoknížectví, různé diplomaty i vyzvědače se zaměřila Inge Auerbach.¹⁰¹ Obrazem Ruska v dobovém zpravodajství se dále zabývali Ingrid Maier a Martin Welke, kteří si však zvolili období 17. století.¹⁰²

---

⁹⁷ *Im Lichte des Halbmonds. Das Abendland und der türkische Orient*, Dresden 1995; Bodo GUTHMÜLLER – Wilhelm KÜHLMANN (edd.), *Europa und die Türken in der Renaissance*, Tübingen 2000. Zvláště Wolfgang NEUBAUER, *Grade der Fremdheit. Alternitätskonstruktion und experientia-Argumentation in deutschen Turcica der Renaissance*, in: B. Guthmüller – W. Kühlmann (edd.), *Europa und die Türken*, s. 249-266; József JANKOVICS, *The Image of the Turks in Hungarian Renaissance Literature*, in: tamtéž, s. 267-276; Hans Georg MAJER, *Giovia, Veronese und die Osmanen. Zum Sultansbild der Renaissance*, in: tamtéž, s. 345-372; Luc DEITZ, *Das Türkenbild in der englischen Literatur des 16. Jahrhunderts*, in: tamtéž, s. 395-408 a Barbara MILEWSKA-WAŻBIŃSKA, *The Turks in the Renaissance Latin Poetry of Poland*, in: tamtéž, s. 437-442.

⁹⁸ Almut HÖFERT, *Den Feind beschreiben. "Türkengefahr" und europäisches Wissen über das Osmanische Reich 1450-1600*, Frankfurt-New York 2003; TÁŽ, *Ist das Böse schmutzig? Das Osmanische Reich in den Augen europäischer Reisender des 15. und 16. Jahrhunderts*, *Historische Anthropologie* 11, 2003, s. 176-192 a TÁŽ, *Die "Türkengefahr" der Frühen Neuzeit. Apokalyptischer Feind und Objekt des ethnographischen Blicks*, in: Thorsten Gerald Schneiders (ed.), *Islamfeindlichkeit – Wenn die Grenzen der Kritik verschwimmen*, Wiesbaden 2009, s. 61-70.

⁹⁹ Edward SAID, *Orientalism*, London 1978.

¹⁰⁰ Andreas KAPPELER, *Ivan Groznyj im Spiegel der ausländischen Druckschriften seiner Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte des westlichen Russlandbildes*, Bern-Frankfurt am Main 1972. Dále TÝŽ, *Die deutschen Flugschriften über die Moskowiter und Iwan den Schrecklichen im Rahmen der Rußlandliteratur des 16. Jahrhunderts*, in: M. Keller (ed.), *Russen und Rußland*, s. 150-182, TÝŽ, *Die letzten Opričninajahre (1569-1571) im Lichte dreier zeitgenössischer deutscher Broschüren*, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 19, 1971, s. 9-30 TÝŽ, *Die deutschen Russlandschriften der Zeit Ivans des Schrecklichen*, in: F. B. Kaiser – B. Stasiewski (edd.), *Reiseberichte von Deutschen*, s. 1-23.

¹⁰¹ Inge AUERBACH, *Ivan Groznyj, Spione und Verräter im Moskauer Russland und das Großfürstentum Litauen*, *Russian History* 14, 1987, s. 5-35 a TÁŽ, *Rußland in deutschen Zeitungen (16. Jahrhundert). Auszüge aus Rußlandschriften der Zeit Ivans IV.*, in: M. Keller (ed.), *Russen und Rußland*, s. 183-205.

¹⁰² Ingrid MAIER, *Presseberichte am Zarenhof im 17. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Vorgeschichte der gedruckten Zeitung in Russland*, *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte* 6, 2004, s. 103-129; Martin WELKE, *Deutsche Zeitungsberichte über den Moskauer Staat im 17. Jahrhundert*, in: M. Keller (ed.), s. 264-286 a TÝŽ,

Noviny, které v 16. století podávaly zprávy o Polsko-litevském státě, zkoumali známí polští historikové Jan Pirożyński a Konrad Zawadzki.¹⁰³ Oba usilovali především o představení některých evropských sbírek novin a soupis relací, jež se vyjadřovaly k dění v Polsko-litevském státě. Při komentování tištěných i psaných novin však rámeček pouhého popisu výrazně překračovali, takže svými pracemi významně přispěli k postžení obvyklého obsahu relací z východní Evropy i ducha, v němž byly zpravidla psány. Také Anna Filipeczak-Kocur zachytila ve své studii *Die deutschen Neuen Zeitungen und die Kriege von Stefan Báthory mit Ivan dem Schrecklichen (1579-1581)* nejen obsahy zkoumaných novin, nýbrž také jejich propagační tendence a vliv na utváření představ o obou zemích.¹⁰⁴

Z prací, které sice nesledovaly oblast středovýchodní Evropy, nicméně při výzkumu setkání odlišných kultur podnětným způsobem využívaly dobové zpravodajství, je nutné zmínit knihu Renate Pieper *Die Vermittlung einer neuen Welt*. Badatelka v ní představila barvitý obraz, jež o nově objevené Amrice přinášela raně novověká avíza a zpravodajské relace.¹⁰⁵ Obdobné metodologické východisko zvolila ve své studii „*Türck ist mein Nahm in allen Landen...*“ též Zsuzsa Barbarics.¹⁰⁶ Výlučně na zpravodajství se při výzkumu obrazu osmanské říše zaměřila Meike Hollenbeck, která již v podtitulu své stati *Die Türkenpublizistik im 17. Jahrhundert. Spiegel der Verhältnisse im Reich?* vyslovila důležitý postřeh, že líčení „druhého“ vypovídalo mnohé o aktuální situaci pozorovatele a jeho zájmech.¹⁰⁷

Také v české historické vědě se od počátku devadesátých let 20. století rozvíjelo bádání o konfrontaci různých kultur a vytváření „obrazu druhého“. Z metodologického hlediska představovaly klíčový impuls práce Ludi Klusákové, která se zaměřovala na kontakty křesťanů s osmanskou říší a městské prostředí. Výsledky svého bádání zpřístupnila

---

Russland in der deutschen Publizistik des 17. Jahrhunderts (1613-1689), Forschungen zur osteuropäischen Geschichte 23, 1976, s. 105-276.

¹⁰³ Czesława PIROŻYŃSKA – Jan PIROŻYŃSKI, *Berichterstattung aus und über Polen in den „Wiener Fuggerzeitungen“* (Österreichische Nationalbibliothek, COD. 8949-8975), in: Walter Leitsch – Jan Pirożyński (edd.), *Quellenstudien zur polnischen Geschichte aus österreichischen Sammlungen*, Wien 1989, s. 83-120; TITIŽ, *Kilka nieznaných lub mało znanych Batorianów ze zbiorów Centralnej biblioteki w Zurychu*, Roczniki biblioteczne 37, 1993, s. 83-103, TITIŽ, *Z dziejów obiegu informacji w Europie XVI wieku. Nowiny z Polski w kolekcji Jana Jakuba Wicka w Zurychu z lat 1660-1587*, Kraków 1995; Konrad ZAWADZKI, *Początki; Týž, Gazety a Týž, Prasa*.

¹⁰⁴ Anna FILIPCZAK-KOCUR, *Die deutschen Neuen Zeitungen und die Kriege von Stefan Báthory mit Ivan dem Schrecklichen (1579-1581)*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne* 111, 1994, s. 79-87.

¹⁰⁵ Renate PIEPER, *Die Vermittlung einer neuen Welt. Amerika im Nachrichtennetz des Habsburgischen Imperiums 1493-1598*, Mainz 2000.

¹⁰⁶ Zsuzsa BARBARICS, „*Türck ist mein Nahm in allen Landen...*“ – *Kunst, Propaganda und die Wandlung des Türkenbildes im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation*, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54, 2001, s. 257-317.

¹⁰⁷ Meike HOLLENBECK, *Die Türkenpublizistik im 17. Jahrhundert. Spiegel der Verhältnisse im Reich?*, *MIÖG* 107, 1999, s. 111-130.

v práci *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskými očima*.¹⁰⁸ Spolu se skupinou dalších badatelů vydala publikace *"We" and "the Others", Meeting the Other a Cultural Conquests*.¹⁰⁹ Jiným významným dílem české provenience se stala kniha Tomáše Rataje *České země ve stínu půlměsíce*.¹¹⁰ Její autor sledoval, jaká líčení Turků a osmanské říše přinášely rozmanité prameny z doby raného novověku, a naznačil tak různá východiska pro další výzkum.

Přestože se ukazovalo, že pro výzkum „obrazu druhého“ mají nezanedbatelný význam též prameny ikonografické či dobové zpravodajství, pracuje dodnes většina českých badatelů s cestopisy, osobními deníky či naučnou literaturou. Zvláště zkoumání cestopisů a cestovních deníků má velmi dlouhou tradici. Již v první polovině 20. století byly vydány zápisky Václava Šaška z Bířkova, Václava Vratislava z Mitrovic, Jana Hasištejnského z Lobkovic či Bedřicha z Donína.¹¹¹ V osmdesátých letech 20. století se objevila dnes již klasická zpracování raně novověkých cestopisů od Simony Binkové, Elišky Fučíkové, Josefa Polišenského a Zdeňky Tiché.¹¹² Na ně pak navázala řada historiků v čele s Milanem Hlavačkou, Jaroslavou Kašparovou, Jaroslavem Pánkem, Jaroslavem Svátkem a Janou Valtrovou.¹¹³

---

¹⁰⁸ Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskými očima*, Praha 2003.

¹⁰⁹ TÁŽ (ed.), *"We" and "the Others". European Societies in Search of Identity*, Praha 2004 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia historica 53); Luďa KLUSÁKOVÁ – Karel KUBIŠ (edd.), *Meeting the Other. Studies in Comparative History*, Praha 2006 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 56) a Luďa KLUSÁKOVÁ – Tim KIRK (edd.), *Cultural Conquests*, Praha 2008 (AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 58).

¹¹⁰ Tomáš RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002. Dále také TÝŽ, *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*, FHB 17, 1994, s. 59-84; TÝŽ, *Císařská poselstva v Cařihradě ve druhé polovině 16. století*, DaS 17, 1995, č. 4, s. 7-12 a TÝŽ, *Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva. Turci v obrazech a představách raného novověku*, Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22-37.

¹¹¹ Rudolf URBÁNEK – Bohumil MATHESIUS (edd.), *Ve službách Jiříka krále. Deník panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bířkova*, Praha 1940; Václav ERTL (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1927; Ferdinand STREJČEK (ed.), *Jan Hasištejnský z Lobkovic. Putování ke Svatému hrobu*, Praha 1902 a Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940.

¹¹² Simona BINKOVÁ – Josef V. POLIŠENSKÝ, *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989; Eliška FUČÍKOVÁ (ed.), *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze. Jacques Esprinchard, Pierre Bergeron, François de Bassompierre*, Praha 1989; Josef V. POLIŠENSKÝ, *Tisíciletá Praha očima cizinců*, Praha 1999 a Zdeňka TICHÁ, *Jak staří Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.-17. století*, Praha 1985.

¹¹³ Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníků. Všední den na střeoevropských cestách*, Praha 1996; Jaroslava KAŠPAROVÁ, *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.-17. století*, České Budějovice 2010; TÁŽ, *Čechy a Morava očima románských cestovatelů a cestovatelských příruček 16.-17. století*, in: Eva Frimmová – Elizabeth Klecker (edd.), *Itineraria Posoniensia. Zborník z medzinárodnej konferencie Cestopisy v novoveku, ktorá sa konala v dňoch 3.-5. novembra 2003 v Bratislave*, Bratislava 2005, s.103-118; Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*, České Budějovice 2003; TÝŽ, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě*, ČČH 88, 1990, s. 661-682; Jaroslav SVÁTEK, *Cesty a poselstva. Guillebert de Lannoy*, Praha 2009 a Jana VALTROVÁ, *Středověká setkání s „jinými“: Modloslužebníci, Židé, Saraceni a heretici v misionářských zprávách o Asii*, Praha 2011. Dále též Noemi REJCHRTOVÁ (ed.), *Václav Budovec z Budova. Antialkorán*, Praha 1990 a Dobrava MOLDANOVÁ (ed.), *Cesty a cestování v jazyce a literatuře. Sborník*

Velký zájem o problematiku vnímání a popisování odlišných kultur, který sledovali u svých zahraničních kolegů, vedl některé české badatele od přelomu 20. a 21. století k tomu, aby ve svých pracech kromě cestopisů a osobních deníků zohledili též lidové písně, prameny ikonografické povahy či hmotou kulturu celkově.¹¹⁴ Dobové zpravodajství však zůstává opomíjeno, přestože mělo na společnost raného novověku často větší vliv než rukopisné poznámky cestovatelů či reprezentativní výzdoba některých šlechtických sídel.

---

příspěvků z konference konané 6.-8. 9. 1994, (= Acta universitatis Purkynianae 2, Studia litteraria et linguistica), Ústí nad Labem 1995.

¹¹⁴ Luďa KLUSÁKOVÁ, *Leidský skicář. Města podél cesty z Vídně do Cařihradu (1577-1585)*, ARS 32, 1999, s. 30-63; Václav BŮŽEK, *Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adeligen in den böhmischen Ländern zu Beginn der Neuzeit*, in: Gabriele Haug-Moritz – Ludolf Pelizaeus (edd.), *Repräsentationen der islamischen Welt im Europa der frühen Neuzeit*, Münster 2010, s. 95-126 a Ondřej JAKUBEC, *Pozdně renesanční sídla rožmberských velmožů a jejich výzdoba*, in: Václav Bůžek a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 231-252.

1.3 Metodologické možnosti při výzkumu „obrazu druhého“ v psaných novinách

Z přehledu dosavadního bádání o vzniku pravidelného zpravodajství a vzájemné recepci různých kultur v raném novověku vyplývá, že zvláště zahraniční badatelé dospěli k pozoruhodným zjištěním. Rozvoj publicistiky však často oddělovali od oblasti zahrnující vnímání jinakosti a komunikaci s „druhými“. Když zkoumali, jak se utvářely představy o odlišných kulturách, pracovali především s cestopisy a osobními deníky, případně naučnými publikacemi, mezi něž náležely různé kosmografie a popisy měst. Postřehy o vzdálených zemích, jež se vyskytovaly v raně novověkém zpravodajství, se přitom zabývali jen okrajově. Pokud se naopak zaměřili na první noviny, zajímali se především, od jakého okamžiku vzniklo v určité lokalitě pravidelné zpravodajství, jak narůstaly náklady vydávaných novin, kdo je rozšiřoval a jak se ustalovala periodicita. Vlastnímu obsahu dobových novin se příliš nevěnovali. Celkově se soustřeďovali především na letáky a tištěné noviny, zatímco sbírky psaných novin byly vytěženy pouze minimálně.

V českém prostředí se tyto trendy projeví ještě výrazněji. Způsoby, jakými tvůrci raně novověkého zpravodajství reagovali na zvraty třicetileté války, se v současnosti na vysoké úrovni zabývá Jana Hubková. Strhujícím způsobem interpretuje obsah nejrůznějších letáků a pamfletů, přičemž respektuje dramatický kontext střetu různých vyznání, mocenských ambicí i vznikajících národnostních skupin.¹¹⁵ Sleduje však výlučně tištěné zpravodajství. Celoživotní bádání Zdeňka Šimečka, který zkoumal zrod psaných i tištěných novin, naopak nenalezlo dlouho pokračovatele. Několik drobných studií publikoval v nedávné době pouze Jaroslav Pánek.¹¹⁶ Sám Zdeněk Šimeček opět s novinami pracoval značně pozitivisticky. Popisoval především rozvoj zpravodajských sítí a trasy, po nichž v raně novověké Evropě proudily informace. Co se týkalo vlastního obsahu prvních novin, zachytil obvyklou strukturu tohoto média a popsal některá výraznější témata, vyhýbal se však obsáhlejším interpretacím.¹¹⁷

¹¹⁵ Tento přístup rozvinula nejdokonaleji v již zmíněné publikaci J. HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*.

¹¹⁶ Jaroslav PÁNEK, *Zpravodajství z Polska na Moravu a do Čech na prahu novověku*, in: Hana Ambrožová a kol. (edd.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 295-310 a TÝŽ, *Gazety tygodniowe i korespondencja jako instrumenty komunikacji między Polską a Czechami w drugiej połowie XVI wieku*, in: Anna Paner – Wojciech Iwańczak (edd.), *Rola komunikacji i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonowożytnych dziejach Czech i Polski*, Gdańsk 2008, s. 271-291. Jarmila Škochová, která podnětným způsobem zpracovala jednu obsáhlé psané noviny z rožmberské sbírky, ve výzkumu bohužel dále nepokračovala. Jarmila ŠKOCHOVÁ, *K politické informovanosti Viléma z Rožmberka. Relace o událostech v Tartu v říjnu 1571*, *Československo-sovětské vztahy* 12, 1983, s. 137-153.

¹¹⁷ Například ve stati o zpravodajském objevování Ameriky vypracoval Zdeněk Šimeček úctyhodný výčet avíz, která přinášela informace o Novém světě. V něm se však poněkud ztrácelo vysvětlení, proč byl v dobových

Právě položení většího důrazu na obsah raně novověkých novin a jeho uchopení v dobovém kontextu se stalo klíčovým tématem předkládané disertační práce. Její autorka usilovala nejen o představení rozvíjejícího se obchodu s informacemi, nýbrž především o postižení, jaký obraz světa dobové noviny svým čtenářům přinášely. Přitom upozorňovala na sbírky psaných novin, které v předbělohorském období shromáždili příslušníci několika významných šlechtických rodů. Náleží mezi ně rozsáhlá kolekce pánů z Rožmberka,¹¹⁸ mladší, avšak též velmi pozoruhodná sbírka rodu Lobkoviců,¹¹⁹ stejně jako několik výjimečných zpravodajských pramenů z archivu pánů z Hradce.¹²⁰ Celkově jde o nejstarší soubory psaných novin, jež se dochovaly na území České republiky. Na jejich základě je tedy možné sledovat, jak si psaná avíza postupně v české společnosti vydobývala pozici důležitého informačního média a jakými tématy se snažila zaujmout své čtenáře.

Zmíněné sbírky byly nejprve popsány z hlediska kvantitativního. Důraz byl kladen na počet zpravodajských relací celkově i v jednotlivých obdobích, jejich jazykovou skladbu i oblíbená témata. Současně byl nezanedbatelný prostor věnován objednavatelům novin. Autorka předkládané disertační práce totiž předpokládala, že politika, kariérní cíle a zájmy těchto osobností mohly výrazně ovlivnit skladbu relací, které se v jejich archivech zachovaly. Klíčovou otázkou se tedy stalo, o jaké informace projevovali sledovaní šlechtici zvláštní zájem, do kterých částí Evropy rozprostírali své zpravodajské sítě a jak tyto jejich snahy souvisely s jejich mocenskými ambicemi a postavením celého rodu.

V souvislosti s popisem zpravodajských sítí byli zmíněni též někteří novelanti a zpravodajové, na něž se přední osoby Českého království¹²¹ obracely. Bohužel nemohly být

---

relacích věnován zámořskému obchodu i pirátství takový prostor. Z. ŠIMEČEK, *L'Amérique*. Podobným výčtem, tentokrát zaměřeným na oblast východní Evropy, se stal Z. ŠIMEČEK, *Zprávy*. Autor v něm podchytil množství zpráv věnovaných vztahům mezi Poláky, Tatary a Turky, avšak opět chyběla podrobnější interpretace. Z výrazně pozitivistického hlediska přistupoval autor ke zpravodajství také v publikaci Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*.

¹¹⁸ Uložena ve Státním oblastním archivu Třeboň (dále SOA Třeboň), Sbíрка Historica. Jednotlivé listy či noviny obdržely vlastní signatury, podle nichž jsou v předkládané disertační práci citovány.

¹¹⁹ Nově přesunuta ze Státního oblastního archivu Litoměřice do Lobkovického archivu v zámku Nelahozeves; Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, Lobkovický rodinný archiv (dále LRR). K přesunu a stavu Lobkovického rodinného archivu Petr KOPIČKA, *Lobkovický archiv roudnický v roce 2010. Extradice fondu v kontextu jeho dějin*, Archivní časopis 61, 2011, s. 341-404. Při posledním pořádku písemností Lobkovického rodinného archivu byly veškeré noviny z let 1535-1599 souhrnně zařazeny do signatury R1/1 a mladší noviny do R1/2. Proto bylo v citacích na jednotlivé písemnosti odkazováno též za použití foliantů, ačkoliv jejich číslování nebylo při organizaci archivu provedeno zcela důsledně.

¹²⁰ Uloženy v SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec. Jednotlivé listy či noviny obdržely při uspořádání archivu vlastní inventární čísla, podle nichž jsou citovány.

¹²¹ Psaní historických názvů států a říší, u něhož současná pravidla pravopisu dovolují více variant, bylo vyřešeno následovně: Názvy státních celků, jež měly ve své době status vlastních jmen a běžně se užívaly k vymezení konkrétního území, byly psány s velkým počátečním písmenem. Týkalo se to názvů obsahujících označení „království“ „velkoknížectví“ i pojmu „Polsko-litevský stát“, jež je sice nedokonalým, avšak nejbližším překladem polského termínu „Rzeczpospolita“ či „Rzeczpospolita Obojga Narodów“. Naopak

připojeny žádné ucelené biogramy těchto informátorů, neboť shromáždění relevantních údajů o jejich životech a kariérách by se mohlo stát tématem samostatné odborné publikace.¹²² Ta by byla jistě přínosná, avšak zaměřená na jiné otázky, než jaké si primárně kladla autorka předkládané disertační práce. Ačkoliv rezignovala na přehledné a podrobné představení všech výraznějších osob, jež se věnovaly zpravodajské činnosti, k identifikaci a životním osudům některých z nich se vyjadřovala. Činila tak především v případech, kdy se zájmy určitého zpravodaje výrazně promítly do zpravodajských materiálů.¹²³ Konkrétní údaje o některém tvůrci psaných novin tedy umožnily formulovat alespoň dílčí teze o tom, jak se tyto osoby snažily působit na vznikající veřejné mínění. Šířeji tu pak vyvstávala otázka po postavení těchto osob ve společnosti a situacích, v nichž se aktivně zapojovaly do obchodu s informacemi.

Na otázku, jak fungovaly zpravodajské sítě významných šlechtických rodů a kdo se na nich podílel, navázal přirozeně výzkum materiálů, jež byly jejich prostřednictvím doručovány. Hlavní typ zpravodajského pramenu, který také ve sledovaných sbírkách převládal, představovaly psané noviny. Údaje v nich obsažené však byly výrazně doplňovány prostřednictvím zpravodajských listů a dalších informačních médií. Nemalou pozornost proto věnovala autorka předkládané práci obsahové skladbě těchto médií, jejich zaměření, postavení ve společnosti i vzájemným vztahům.

Fungování pošty, která převážnou část novin doručovala, bylo naopak popsáno spíše zběžně, neboť tento druh podnikání byl již dostatečně zkoumán jinými badateli.¹²⁴ Pozornost byla provozu poštovních a dopravních tras věnována pouze v těch případech, v nichž vznikaly zvláštní komplikace, jež bránily obvyklému doručování listů. V této souvislosti bylo důležité upozornit na často opomíjenou skutečnost, že i v případě bezproblémové přepravy přicházely zprávy s nemalým zpožděním. Otázka, jakým způsobem ovlivňovaly opožděné dodávky novin, zpravodajských listů i korespondence rozhodnutí, která činili jejich adresáti, byla zkoumána zvláště v souvislosti s polskými misemi Viléma z Rožmberka.

---

označení státních celků, jež ve své době nebyla užívána jako vlastní jméno – název, byla psána s malým písmenem („*habsburská říše*“, „*osmanská říše*“).

¹²² Klíčové údaje o některých zpravodajích zpracoval Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 128-153. Ani on se však životními osudy zpravodajů a novelantů hlouběji nezabýval, neboť zřejmě (stejně jako autorka předkládané disertační práce) pro období 16. století narážel na obtížnost jejich identifikace.

¹²³ Tento přístup je výhodný také z důvodu, že nemalá část poskytovatelů informací se zpravodajské činnosti věnovala pouze po určité části svého života. Podrobné sledování celé jejich kariéry by tudíž bylo nadbytečné.

¹²⁴ Organizaci pošty a dalších způsobů doručování psaných novin představil nejnověji O. BAUER, *Zeitungen*, s. 42-50. V českém prostředí pak Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 42-51. Podstatné informace shromáždil již předtím Miroslav POLIŠENSKÝ, *Poštovní spoje a poštovní stanice*, Sborník Poštovního muzea 4, 1982, s. 113-134.

Další důležitý, s doručováním novin související aspekt představovala značná nákladnost předplatného. K otázkám, jak se vysoké předplatné projevilo v budování a udržování zpravodajských sítí, výběru informátorů, sestavování vlastních novin i jejich pronikání do širších vrstev společnosti, se autorka opětovně vracela.

Jakkoliv důležité bylo zodpovězení výše uvedených otázek, které vznik psaných novin a pravidelného novinového zpravodajství celkově provázejí, hlavní cíl předkládané práce nespočíval ve vylíčení rozvoje tohoto média v Českém království, nýbrž v zachycení obrazu, který jeho uživatelé získávali o východní Evropě. Šlo tedy především o zjištění, jakou představu si čeští a moravští šlechtici vytvářeli o obyvatelích Polsko-litevského státu, Moskevského velkoknížectví či nárazníkových oblastech na pomezí osmanské říše na základě pravidelných i příležitostných novin, jež byly doručovány na jejich sídla.

Z hlediska odborné terminologie proto autorka pracovala s pojmy z oblasti komunikace a recepce odlišných kultur. Šlo zvláště o hojně užívané termíny „identita“, „obraz“ a „stereotyp“.¹²⁵ Identita byla definována jako vztah, který má jedinec sám k sobě a pociťuje v něm svou výjimečnost. Tu si zvláště silně uvědomuje v okamžicích, v nichž naráží na odlišnosti ostatních. Vzhledem k zaměření předkládané disertační práce bylo toto střetávání zkoumáno nejen u jednotlivců, nýbrž také u početnějších skupin osob. Autorka předkládané disertační práce se tudíž často dotýkala problematiky kolektivních identit, v nichž se jednotlivec ztotožňuje s určitou společenskou skupinou. Uznává její systémy hodnot, sociální role, vzorce chování, symboly a další projevy. Současně se vymezuje vůči „druhým“ či „jiným“, mezi něž počítá všechny ty, kteří do jeho skupiny nepatří.

Termínem "obraz" byla označována představa, jakou si pozorovatel o těchto „druhých“ vytváří na základě vlastních zážitků či autentického vyprávění důvěryhodné osoby. Autorka vycházela z předpokladu, že obraz má výraznou tendenci proměňovat se ve stereotyp či být naopak stereotypem ovlivňován. Na rozdíl od obrazu, který je výsledkem konkrétních osobních zážitků, představuje stereotyp soubor již zažitých schémat či klišé. Ta bývají dále tradována a přejímána osobami, které často s popisovanými objekty ani nepřišly do styku. Zatímco pojem obraz zůstává ve svém vyznění do značné míry neutrální, vykazuje stereotyp zpravidla jisté negativní zabarvení. Většina stereotypních představ o jiných kulturách byla

---

¹²⁵ Výraznou metodologickou inspiraci představovala na tomto poli díla Ludi Klusákové a autorského kolektivu, s nímž tato badatelka řešila některé projekty. Luďa KLUSÁKOVÁ, *Prostředí a identita*, in: Karel Kubiš (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě II*, Praha 2003 (=AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 52), s. 59-77; L. KLUSÁKOVÁ – M. KRÍŽOVÁ – K. KUBIŠ – M. ŘEZNÍK – D. TINKOVÁ, *Namísto úvodu*, s. 14-19 a Luďa KLUSÁKOVÁ – Hana SOBOTKOVÁ, *Oriental or European Identity? Modernization and Balkan Towns in Czech popular discourse*, in: Luďa Klusáková (ed.), „We“ and „The Others“. *Modern European Societies in Search of Identity*, Prague 2004 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 53), s. 131-151.

ostatně poznamenána tím, že je pozorovatel sledoval s pocitem jisté nadřazenosti a zdůrazňoval spíše nedostatky.¹²⁶ Právě v případě hodnocení východní Evropy byl takový postoj dosti běžný. Autorka předkládané práce tudíž považovala za oprávněné pracovat s pojmem „obraz“ i „stereotyp“.

Konkrétní výzkum toho, jakou představu si na základě dostupného zpravodajství vytvářely přední osoby Českého království o oblastech východní Evropy, byl do značné míry inspirován metodickými přístupy Renaty Pieper, Almuta Höferta, Zsuzsy Barbarics, Ludí Klusákové, Jany Hubkové a Tomáše Rataje.¹²⁷ První z klíčových otázek se stalo, v jakých obdobích se čeští šlechtici zvláště zajímali o novinky z východní Evropy a které události považovali za významné. Dále bylo nutné stanovit, zda byly zprávy z Polsko-litevského státu či Moskevského velkoknížectví spolehlivé, nebo obsahovaly velký podíl fám a zkomolených údajů. Informační hodnotu novin, které byly doručovány na sídla Rožmberků, pánů z Hradce či Lobkoviců, přitom bylo nutné porovnat nejen se současnými poznatky o tehdejšímu dění, nýbrž také se zpravodajstvím, jež měly k dispozici jiné vlivné osoby.

Skutečnost, že rožmberská novinová sbírka náleží mezi nejstarší nejen z českého, nýbrž celkově evropského měřítka, poněkud omezila možnosti komparace. Sledované noviny nebyly srovnávány s avízy, jež si objednávaly některé městské rady. Vedle skutečnosti, že městské prostředí vykazovalo svá svébytná specifika, se tu projevila okolnost, že nejbohatší města přistoupila k objednávání novin až na přelomu 16. a 17. století.¹²⁸ Doba, po níž prokazatelně objednávali noviny rožmberští vladaři, se naopak z více než dvou třetin překrývala s obdobím, v němž shromažďovali informace členové obchodnické rodiny Fuggerů.¹²⁹ Prostředí velmi zámožné obchodnické rodiny se též nemálo přibližovalo tomu, v jakém se pohybovali šlechtičtí objednavatelé novin. Bylo ovšem více zaměřeno na obchod a finance, s nimiž také představitelé rodiny Fuggerů zacházeli obratněji než mnozí aristokraté.

---

¹²⁶ Jeden ze zajímavých příkladů z moderních dějin východní Evropy zpracoval Jiří VYKOUKAL, *Polské vidění Ruska: příklad negativního stereotypu (3. Totalitarismus a objevení historie)*, SIPř 86, 2000, s. 25-43.

¹²⁷ Jde především o práce Renate PIEPER, *Die Vermittlung*; Almut HÖFERT, *Den Feind beschreiben*; Zsuzsa BARBARICS, „*Türk*“; Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu*; Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký* a Tomáš RATAJ, *České země*.

¹²⁸ K nejstaršímu městskému zpravodajství zvláště Z. ŠIMEČEK, *Dva příspěvky* a TÝŽ, *Noviny*.

¹²⁹ Pravidelné zpravodajství začali bratři Octavian Secundus a Filip Eduard Fuggerové objednávat v roce 1568. Převážná část jejich novinové sbírky je uložena v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni, rukopisy 2217, 7447, 8838, 5911, 5915, 8692 a 8949-8975. Výtah ze sbírky vydal Viktor KLARWILL (ed.), *Fugger-Zeitungen*. Důležité části některých novin citovali též Czesława PIROŽYŃSKA – Jan PIROŽYŃSKI, *Berichterstattung* a Oswald BAUER, *Zeitungen*.

Další srovnávací materiál poskytla sbírka psaných novin, která je uložena v Bibliotece Jagiellonské v Krakově.¹³⁰ Vzhledem k zaměření práce bylo srovnání s polským zpravodajstvím zvláště žádoucí, neboť nabídlo zodpovězení mnoha důležitých otázek. Mezi nejdůležitější z nich náleželo, zda byly relace od polských novelantů přejímány, nebo naopak docházelo k výrazným úpravám, jež měnily obsah i vyznění klíčových zpráv, takže šlechtici z oblastí habsburské monarchie nahlíželi na dění ve východní Evropě podstatně jinýma očima než jejich polské protějšky.

Při výzkumu jednotlivých zpráv byl velký důraz kladen na to, v jakém světle byli vykresleni vládci, šlechtici, měšťané i prostí obyvatelé jednotlivých oblastí východní Evropy. Protože autoři velké části psaných novin nevyslovovali svá hodnocení přímo, musel být v mnoha případech jejich postoj k Polákům, Litevcům, Rusům či Tatarům rekonstruován z různých náznaků. Velmi pozorně byly dále zkoumány situace, v nichž byly charakteristiky obyvatel středovýchodní Evropy vyjádřeny jasně, přičemž byla užita jednoznačná hodnocení či dokonce expresivní výrazy.¹³¹ Byl představen dobový politický kontext, jenž v těchto případech zpravidla hrál nezanedbatelnou roli. Dále bylo nutné stanovit, do jaké míry šlo o reakci konkrétní osoby a do jaké to bylo vyjádření obecně rozšířeného názoru.

V bádání, jež si kladlo otázku, jaký obraz obyvatel východní Evropy přinášely českým šlechticům psané noviny a do jaké míry byly různé charakteristiky přizpůsobovány momentální politické situaci, se pozornost zaměřila nejen na události, jimž byl ve zpravodajství vyhrazen velký prostor, nýbrž také na ty, které se v novinách překvapivě neobjevily. U nich vyvstala otázka, zda se tehdejší zpravodajům jevily jako nepodstatné, nebo je do svých relací nezahrnuli z jiného důvodu. V této souvislosti se otevírá široká oblast

---

¹³⁰ Psané i tištěné noviny z 16. a první poloviny 17. století zde byly svázané do kodexů spolu s listy, pamětními zápisy a jinými písemnostmi. Biblioteka Jagiellońska v Krakově, Oddělení rukopisů, rukopis č. 102, 107, 154 a 155. Dále tu jsou uloženy dva rukopisy, v nichž se nalézají novodobé opisy a výtahy z některých raně novověkých novin; TAMTÉŽ, rukopis č. 1887 a 2250.

¹³¹ Při přepisu nevydaných pramenů zohledňovala autorka pravidla, jež shrnul Ivan ŠTOVIČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. - 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002. České texty byly transkribovány. K nejčastějším úpravám náleželo nahrazení „w“ za „v“, „y“, nebo „g“ za „j“ a doplnění délky samohlásek, která byla ve většině pramenů uvedena pouze zběžně (například změna „*wyprawugi*“ na „*vypravuji*“). Spřežky byly převedeny na souhlásky s diakritickými znaménky a „ss“ bylo přepisováno jako „š“. Vynecháno bylo nadbytečné „z“ ve spojení „cz“ (například „*co*“ či „*kanclír*“ namísto původního „*czo*“ a „*kanczliř*“). Hojně užívané spojení „ie“, bylo převedeno na „ě“, které zastupovalo („*měl*“ namísto původního „*miel*“). Psaní velkých a malých písmen stejně jako užívání „i“ a „y“ bylo přizpůsobeno zásadám současného pravopisu, neboť v původních pramenech kolísalo a bylo často zastoupeno znakem „j“. Německé texty byly transliterovány, a tudíž podstatně méně upravovány. Zpravidla byla pouze doplněna interpunkce a spojena slova („*zusammen*“ namísto původního „*zu sammen*“) či naopak oddělena předložka, kterou pisatel spojil s následujícím slovem. Transliterovány byly též latinské texty. Docházelo v nich zpravidla k doplnění interpunkce a záměně „u“ na „v“, pokud bylo jisté, že toto písmeno nahrazuje. Když autorka citovala z edic, respektovala ty způsoby přepisu pramenů, jež zvolili jejich autoři.

týkající se možného působení cenzury či naopak propagandy. Mohlo totiž jít o okamžiky, v nichž se zpravodaj například snažil neupozorňovat na vývoj, který mohl jeho adresát považovat za nepříznivý. Postižení propagandistických tendencí, jež souvisely se zájmy tvůrců novin či jejich dobrodinců, bylo při zmíněném výzkumu velmi důležité, neboť právě tyto faktory do značné míry udávaly, zda budou vládcové i obyčejní obyvatelé určitého státu vykresleni v pozitivním či negativním světle.

Jakkoliv poutavé je bádání o obrazu východní Evropy, který českým šlechticům přinášely první noviny, nedosáhlo by úplnosti bez kritického zjišťování, zda se odběratelé o tuto tematiku také zajímali. Při studiu pramenů bylo proto pátráno po glosách či komentářích, jež by vyjadřovaly postoje odběratelů novin. Kromě relací samotných byla zkoumána korespondence jejich odběratelů, aby bylo zjištěno, ke kterým novinkám se sledování šlechtici vyjadřovali a jak je hodnotili.¹³² Sledovány byly zvláště situace, v nichž adresáti novin o některých zprávách pochybovali a snažili se je ověřit zpětnými dotazy na zpravodaje či v diskusi s jinými urozenci. Nemalou výpovědní hodnotu měly též žádosti, aby zpravodaj zaslal další či podrobnější informace. Výše uvedené vzkazy výrazně napomohly při zjišťování, do jaké míry zohledňovali novelanti zájmy a názory odběratelů psaných novin a zda podle nich upravovali znění zpráv.

Protože je zpravodajský materiál ze zkoumaných sbírek tak bohatý, že by poskytl dostatek podnětů i pro jiný typ bádání, zaslужuje si jistě vysvětlení, proč byla předkládaná disertační práce zaměřena právě na oblast východní Evropy. Jednou z příčin je dlouholetý zájem autorky o historii Polsko-litevského státu a Moskevského velkoknížectví v období raného novověku.¹³³ Další pak skutečnost, že právě dějiny východní Evropy se v posledních desetiletích neprávem ocitly na okraji badatelského zájmu. Jistá pozornost je ještě věnována historii Ruska v 19. a 20. století,¹³⁴ avšak starší dějiny Ruska se takové pozornosti zdaleka

---

¹³² Výzkum byl zaměřen především na rožmberskou korespondenci ze SOA Třeboň, Historica Třeboň a Lobkovického archivu, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. B7.

¹³³ Kateřina BICANOVÁ, *Problematika sarmatismu v polské historiografii*, SIPř 93, 2007, č. 1, s. 23-34; Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Obraz livonské války v psaných novinách rožmberského zpravodajství*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 13-32; TÁŽ, *Vyzvědači mezi křížem a půlměsícem. Turecké nebezpečí z pohledu polského zpravodaje ve druhé polovině 16. století*, SIPř 94, 2008, s. 93-107; TÁŽ, *Volby polských králů ve zpravodajství druhé poloviny 16. století*, in: Ryszard Skowron (ed.), *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 265-274; TÁŽ, *Das kommunikative Bild Ostmitteleuropas und des osmanischen Reichs in der Zeitungssammlung der letzten Rosenberger*, Frühneuzeit-Info 21, 2010, s. 180-197 a TÁŽ, *Konflikt mezi polským králem Zikmundem III. Vasou a kancléřem Janem Zamojským v dobových pramenech i paměti následujících generací*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011 (= Opera historica 15), s. 9-51.

¹³⁴ Z velkého množství prací výběrově Alexandr BOJKO – Vladimír GONĚC, *Nejnovější dějiny Ukrajiny*, Brno 1997; Václav VEBER, *Mikuláš II. a jeho svět. Rusko 1894-1917*, Praha 2000; TÝŽ, *Leninova vláda. Rusko 1917-*

netěší.¹³⁵ V případě Polska, oblastí Ukrajiny či Pobaltí se české bádání soustředilo zvláště na období středověku, během něhož se osudy Českého a Polského království několikrát propojily.¹³⁶ Jistou pozornost si vydobylo též 20. století.¹³⁷ Uznávaným odborníkem na dějiny Polsko-litevského státu v raném novověku se v nedávné době stal Miloš Řezník, který se zaměřuje především na oblast Pomoří v 17. a 18. století.¹³⁸ Vydal též příručky *Polsko a Dějiny Polska v datech*.¹³⁹ Ačkoliv jsou tyto stručné přehledy nesporným přínosem, nedokázaly nahradit práce, které v polovině 20. století vytvořil Josef Macůrek.¹⁴⁰ Po Josefu

---

1924, Praha 2003; TÝŽ, *Stalinovo impérium. Rusko 1924-1953*, Praha 2003; Emil VORÁČEK, *Eurasijství v ruském politickém myšlení. Osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné emigrace*, Praha 2004; Vladislav MOULIS, *Běsové ruské revoluce*, Praha 2002; TÝŽ, *Neobyčejný život Nikity Sergejeviče. N. S. Chruščov a jeho doba*, Praha 2006; Jiří HANUŠ – Radomír VLČEK, *Interpretace ruské revoluce 1917*, Brno 2008. a Dalibor VÁCHA, *Kde domov můj? Každodennost čs. legionáře na Rusi 1914-1920*, České Budějovice 2011 (Disertační práce). Více Emil VORÁČEK, *Práce českých historiků o dějinách Ruska resp. Sovětského svazu po roce 1917*, SHS 27, 2001, s. 100-122. Zde také bylo upozorněno na nedostatečné zpracování problematiky obrazu Rusů v českých zemích a Čechů v Rusku; TAMTÉŽ, s. 106.

¹³⁵ Obdobím raného novověku se zabývají především Milan Švankmajer, František Stellner, Radomír Vlček, Vladimír Hostička a Dana Picková. Výběrově Milan ŠVANKMAJER, *Petr I. Zrození impéria*, Praha 1999; TÝŽ, *Kateřina II. Lesk a bída impéria*, Praha 2001; Libor DVOŘÁK – Zdeněk SLÁDEK – Milan ŠVANKMAJER – Václav VEBER, *Dějiny Ruska*, Praha 1995; František STELLNER, *Rusko a střední Evropa v 18. století I.*, Praha 2009; TÝŽ, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000; Radomír VLČEK, *Ruský panslavismus - realita a fikce*, Praha 2002; Vladimír HOSTIČKA – Bohdan ZYLINSKII, *Dějiny Ukrajiny*, Praha 2011 a Dana PICKOVÁ, *Anglo-ruské vztahy ve druhé polovině 16. století*, Praha 1992. Dějiny ruských knížectví před rokem 1550 sleduje především Pavel Boček. Pavel Boček, *Stát a církev v Rusku na přelomu 15. a 16. století*; týž, *Gosudar vši Rusi a litevská velkokněžna. Ivan III. Vasiljevič a Helena Ivanovna*, in: Hana Ambrožová – Tomáš Dvořák – Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Pavel Pumpr (edd.), *Historik na Moravě*, s. 279-293 a Pavel Boček – Vladimír Goněc – Lubomíra Havlíková – Richard Pražák – Jiří Šrámek – Zdenka Veselá, *Dějiny střední, jihovýchodní a východní Evropy*, Brno 1995. Do období pozdního 15. století a počátku 16. století zasáhl též výzkum Dany Pickové; Dana Picková, *Habsburkové a Rurikovci na prahu novověku. Příspěvek k dějinám rusko-habsburských vztahů na přelomu 15. a 16. století*, Praha 2002.

¹³⁶ Nemalý prostor je tudíž Polskému království věnován v knihách Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935)*, Praha 1997; Barbara KRZEMIENSKA, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999; Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 1997; TÝŽ, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I-IV*, Praha 1995-1996; Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) I*, Praha 1992. Přímo k Polsku a Litvě Jan VITONĚ, *Úvod do dějin a kultury Polska I*, Praha 1995; Pavel KRAFL, *Tzv. sjezdy biskupů v Polsku vrcholného středověku*, in: Michal Lamparter (ed.), *Církev a stát. Sborník příspěvků ze 4. ročníku konference*, Brno 1999 (Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 228), s. 19-30; Martin WIHODA, *Mocenský zápas českého a polského státu v 11. a 12. století*, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, řada historická C 44, 1997, s. 5-15 a Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000. Více Pavel KRAFL, *Polské dějiny a dějiny česko-polských vztahů do konce 15. století*, SHS 27, 2001, s. 34-50.

¹³⁷ Zmínku si zasluhují alespoň Petr JELÍNEK, *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918 – 1924*, Opava 2009; Jaroslav VALENTA a kol., *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992. Více Jaroslav VALENTA, *K současným problémům české polonistiky a polské bohemistiky*, SHS 27, 2001, s. 297-33 a TÝŽ, *Dějiny Polska v 19.-20. století a česká historiografie*, SHS 27, 2001, s. 60-80.

¹³⁸ Miloš ŘEZNÍK, *Pomoří mezi Polskem a Pruskem. Patriotismus a identity v Královských Prusech v době dělení Polska*, Praha 2001.

¹³⁹ TÝŽ, *Polsko*, Praha 2002 a TÝŽ, *Dějiny Polska v datech*, Praha 2010. Dále TÝŽ, *Za naši a vaši svobodu. Století polských povstání (1794-1864)*, Praha 2002.

¹⁴⁰ Josef MACŮREK, *Dějiny polského národa*, Praha 1948; TÝŽ, *Dějiny východních Slovanů 1-3*, Praha 1947; TÝŽ, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. století*, Praha 1931, TÝŽ, *Čechové a Poláci v 2. pol. XVI. století (1573-1589). Tři kapitoly z dějin česko-polské politické vzájemnosti*, Praha 1948; TÝŽ, *Czesi a Polacy w przeszłości. Stan badań po r. 1945 i postulaty na przyszłość*, *Kwartalnik historyczny* 68, 1960, s. 329-348.

Macůrkovi se období 15. a 16. století věnovalo jen málo českých historiků. Jejich pozornost se přitom zpravidla soustředila na kontakt, jenž byl mezi Českým královstvím a Polsko-litevským státem navázán v době královských voleb po smrti Zikmunda II. Augusta.¹⁴¹ Předkládaná disertační práce má proto také poukázat na možnosti výzkumu, které nabízejí raně novověké polské a ruské dějiny českému historikovi.¹⁴²

Skutečnost, že se její autorka na mnoha místech zabývala otázkou, jakým způsobem byly v raně novověkých novinách a relacích informátorů vylíčeny události, jež jsou v současnosti známy pouze skutečným znalcům historie východní Evropy, se nutně promítla do formální podoby předkládané práce. Zmiňované dějinné zvraty spolu často úzce souvisely a nemálo ovlivňovaly aktivity některých příjemců psaných novin. Jejich popisy nemohly být proto příliš zhuštěny či dokonce nahrazeny odkazy na jinou odbornou literaturu. Aby nebyli čtenáři nuceni stále nahlížet do podrobných přehledů dějin Polsko-litevského státu a Moskevského velkoknížectví, stal se součástí každé kapitoly stručný popis těch událostí, na které novelanti i příjemci jejich zpráv reagovali. Zmíněná líčení historického pozadí měla přitom s ostatním interpretačním textem nenásilně splynout, aniž by se ztrácel ze zřetele hlavní cíl práce, totiž postižení obrazu zemí východní Evropy v psaném zpravodajství.

---

¹⁴¹ Václav BŮŽEK, „*Od Rakous a od Moskvy zbav nás, Pane Bože, všechny*“. *K projevům sarmatismu v polsko-litevské unii po vymření Jagellonců*, AUC, *Studia Historica* 4, 2003, s. 137-148; Jaroslav PÁNEK, *Zahraníční cesty posledních Rožmberků a jejich kontakty s evropským dvorským prostředím*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993, (= *Opera historica* 3), s. 9-29 a TÝŽ, *Czeska elita arystokratyczna XVI wieku i jej stosunek do Polski (na przykładzie „wicekróla” Wilhelma z Rožemberka i biskupa Stanisława Pawłowskiego)*, in: Marcelli Kosman (ed.), *Kultura polityczna w Polsce*, Poznań 2005, s. 63-78. Více k českému bádání o Polském království v raném novověku Miloš ŘEZNÍK, *Raně novověké polské dějiny v českém dějepisectví 90. let*, *Slovanské historické studie* 27, 2001, s. 51-60.

¹⁴² I přes výše citované práce je faktem, že převážnou část knih o historii Polska, jež v České republice vycházejí, představují překlady děl zahraničních autorů.

2. Rozvoj zpravodajské komunikace v raném novověku

2.1 Psané noviny a jiná zpravodajská média

Ačkoliv snaha opatřit si informace o nejnovějším dění provází lidstvo od jeho počátků,¹⁴³ byly přibližně do poloviny 16. století zprávy o událostech v sousedních zemích přístupné pouze panovníkům a dalším vlivným osobnostem, které také s jejich pomocí upevňovaly svou převahu nad zbytkem společnosti. Na základě informací, jež byly ostatním neznámé, odhadovaly možnosti dalšího politického i ekonomického vývoje a přizpůsobovaly mu svá rozhodnutí. Zprávy získávali většinou prostřednictvím zpravodajských listů, které jim zasílali různí vyslanci, diplomaté, vyzvědači nebo velitelé vojenských hotovostí. Doručování těchto písemností zajišťovali nejprve vlastní či jednorázově najatí poslové. Od dvacátých let 16. století byl využíván též dynamicky se rozvíjející poštovní systém, který provozoval zvláště rod Thurn-Taxisů.¹⁴⁴

Po formální stránce představovaly zpravodajské listy klasické dopisy s oslovením adresáta, úvodními pozdravy, obvyklými závěrečnými přáními, datací a podpisem odesílatele. Hlavním cílem, jemuž byl podřízen celý obsah listu, však bylo sdělování zpráv. Odesílatel zpravidla s adresátem neřešil své osobní záležitosti, nýbrž ho informoval o nejnovějších událostech. Často to ostatně byla jeho povinnost, neboť na místě svého současného pobytu působil v rámci nějaké vojenské či diplomatické mise, jíž ho adresát pověřil. Rámec osobní korespondence však zpravodajské listy překračovaly nejen svým zaměřením na předávání zpráv, nýbrž také šířením mezi větší počet adresátů. Mnozí příjemci totiž nechávali zhotovit kopie zpravodajských listů, které obdrželi, a rozesílali je dále svým příbuzným či poradcům.¹⁴⁵ Také autoři zpravodajských listů záhy odhalili, že o jejich vyprávění projevuje zájem nejen ten, kdo je na danou misi vyslal, nýbrž řada dalších osobností. Svá líčení nejnovějších zpráv proto zhotovovali ve více (shodných i odlišných) variantách a nabízeli těm zájemcům, od nichž si slibovali finanční odměnu či jinou žádoucí náhradu.

---

¹⁴³ O zpravodajství starověkých kultur W. BAUER, *Die öffentliche Meinung*. Faktograficky i metodologicky podnětnou práci o římských zpravodajských listech zpracoval Carsten DRECOLL, *Nachrichten in der Römischen Kaiserzeit. Untersuchungen zu den Nachrichteninhalten in Briefen*, Freiburg 2006. Komunikací v době středověku se zabývali především Sophia MENACHE, *The Vox Dei. Communication in the Middle Ages*, New York 1990 a Josef BENZINGER, *Zum Wesen und zu den Formen von Kommunikation und Publizistik im Mittelalter. Eine bibliographische und methodologische Studie*, *Publizistik* 15, 1970, s. 295-318.

¹⁴⁴ První poštovní spojení v Římsko-německé říši bylo založeno roku 1517. Více Max PIENDL, *Thurn und Taxis 1517–1867. Zur Geschichte des fürstlichen Hauses und der Thurn und Taxisischen Post*, Braunschweig 1967 a W. BEHRINGER, *Thurn und Taxis*.

¹⁴⁵ Rozesílání novinek v kruhu příbuzných bylo v poslední době představeno zvláště ve výjimečné edici K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien*. Pro české prostředí je doloženo mimo jiné v předkládané disertační práci, jež obsahuje mnoho dokladů o tom, že císaři Maxmilián II. a Rudolf II. zasílali některé zpravodajské listy Vilémovi z Rožmberka či Vratislavovi z Pernštejna a požadovali od nich vyjádření.

Zatímco pro mnohé informátory představovalo výše popsané zasílání novinek prostředek k občasnému vylepšení finanční situace či posílení kariérních vyhlídek díky kontaktu s některou vlivnou osobností, rozhodli se v polovině 15. století jiní, že si z poskytování informací udělají hlavní zdroj příjmů. Navázali kontakt s dalšími zpravodaji a na základě získaných zpráv začali psát noviny, které zasílali těm, kdo si je objednali. Kolem poloviny 16. století se jim už dařilo vydávat noviny jednou, od osmdesátých let 16. století i dvakrát týdně. Zmínění tvůrci novin nesli ve své době různá označení, v češtině bývají dnes zpravidla označováni jako novelanti.¹⁴⁶ V průběhu 16. století si ještě někteří z nich přivydělávali jinou kancelářskou činností, postupně se však stávali profesionálními novináři, kteří se živili pouze vydáváním novin. Zpravidla se usazovali ve velkých městech, která byla centry obchodu či sídly panovnických dvorů. Jako první se začalo novinové zpravodajství rozvíjet v Benátkách a Římě, kde novelanti působili už před polovinou 15. století.¹⁴⁷ Záhy se mezi zpravodajská centra zařadily Antverpy, Paříž, Vídeň a říšská města v čele s Norimberkem a Kolínem nad Rýnem.¹⁴⁸ Informace o dění ve východní Evropě opět přicházely přes Vratislav, Gdaňsk či Krakov. Když se císařský dvůr roku 1583 přesunul do Prahy, vzrostl výrazně také význam tohoto centra Českého království.¹⁴⁹

Forma běžných psaných novin se ustálila již v závěru 15. století. Psány byly na přeložený půlarch papíru, přičemž zprávy většinou pokryly dvě až tři strany. Poslední strana byla vyhrazena pro adresu odběratele, stručný popisek či zůstala prázdná. Vzácněji byla zprávami popsána pouze jedna strana, nebo byly noviny naopak natolik rozsáhlé, že do nich novelant musel vložit ještě jeden půlarch. Charakteristický byl pro psané noviny zvýrazněný nadpis, který tvořila datace a místo původu. Samotný výraz „noviny“, „relace“ či „avízo“ v něm naopak většinou chyběl.¹⁵⁰ Pokud byly v jedné písemnosti sloučeny noviny z více

---

¹⁴⁶ Viz například Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 10-11.

¹⁴⁷ O rozvoji benátských a římských novin a skutečnosti, že pro zbytek Evropy představovaly jistý vzor, Mario INFELISE, *Gli avvisi di Roma. Informazione e politica nel secolo XVII*, in: Gianvittorio Signorotto – Maria Antonietta Visceglia (edd.), *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento. "Teatro" della politica europea*, Roma 1998, s. 189-205.

¹⁴⁸ K rozvoji Norimberku jako obchodního centra Václav BŮŽEK, *Komunikace bez hranic. Mezi Norimberkem a českými zeměmi na sklonku předbělohorské doby*, *DaS* 17, 1995, č. 6, s. 11-14; TÝŽ, *Zpravodajské cesty Norimberčanů do rudolfinských Čech*, in: Lenka Bobková - Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1997*, s.183-189 a TÝŽ, *Říšské město Norimberk a české země v předbělohorské době* (Stav a perspektivy studia), *FHB* 18, 1997, s.19-70.

¹⁴⁹ K posílení pozice Prahy v souvislosti s pobytem dvora Rudolfa II. Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 22.

¹⁵⁰ Výše zmíněným, obvyklým způsobem byly označeny například noviny SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4862, 4893, 5033, 5044, 5072, 5080 a 5108. Nedatované psané noviny z roku 1573 byly nadepsány jen „*Aus Moscoviem und Poloniem*“ (TAMTÉŽ, sign. 4853). Naopak zprávy ze 17. října a 10. listopadu 1573 byly označeny „*Newe Zeitung aus Anttorff von 17 October 1573*“ (TAMTÉŽ, sign. 4861). Zajímavou výjimku představovaly noviny, v nichž byla uvedena i hodina jejich sestavení. Takto přesný údaj měl ovšem své

oblastí, byla tato místa uvedena ve formě dalších nadpisů. V 16. století bylo například obvyklé sdružování zpráv z Říma a Benátek či Antverp a Kolína nad Rýnem.¹⁵¹ Z jazykového hlediska převažovala ve středoevropském prostoru v 15. a 16. století jednoznačně němčina. Následovala latina a poté s výrazným odstupem italština, francouzština, španělština, čeština či polština. Stejně jako v jiných dokumentech se tu typ písma podřizoval užitému jazyku a oblasti, z níž pocházel písař. Pro zprávy v němčině užívali novelanti zpravidla německou novogotickou kurzívu, pro niž se vžil hovorový a ne zcela správný výraz kurent.¹⁵² České noviny byly v 16. století psány českou novogotickou kurzívu, často s polokurzívními prvky.¹⁵³ Naopak latinské texty či pouze jednotlivá slova z latiny či jiných románských jazyků psali autoři novin důsledně humanistickým písmem.¹⁵⁴

Týdenní psané noviny, jež byly nejčastějším výsledkem práce novelantů, obsahovaly zpravidla větší počet zpráv. Každé bylo vyhrazeno jen několik vět. Tato stručnost odpovídala skutečnosti, že se noviny rozmnožovaly ručním opisováním, přičemž se cenila rychlost doručení základní zprávy. Tvůrce novin na sebe zpravidla nijak neupozorňoval, nepodepisoval se,¹⁵⁵ ani do textu ne vkládal komentáře.¹⁵⁶ Též nesděloval, odkud zprávy získal.¹⁵⁷ Jen výjimečně, pokud chtěl posílit věrohodnost některých údajů, napsal, že je má „od spolehlivých lidí“ či dokonce zmínil jejich sociální status.¹⁵⁸ První zpráva byla často

---

opodstatnění. Šlo totiž o zprávy z obleženého města, jehož situace se mohla každým okamžikem výrazně změnit. TAMTÉŽ, sign. 3993b. Více k úpravě a členění psaných novin Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 11.

¹⁵¹ K velmi častému spojení zpráv z Říma a Benátek, které hrály ve zpravodajství raného novověku ještě důležitější roli než papežské město, došlo v SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5044, 5059, 5080, 5120, 5128, 5138, 5152 a 5193. Zprávy z Kolína nad Rýnem a Antverp byly společně uvedeny TAMTÉŽ, sign. 5064, 5267, 5276, 5370 a 5719.

¹⁵² Ukázka typických německy psaných novin srov. Příloha č. 1: Psané noviny z Prahy z 24. prosince 1591; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5559/10. K novogotické kurzívě německého typu Jaroslav KAŠPAR, *Soubor statí o novověkém písmu*, Praha 1993, s. 86.

¹⁵³ Ukázka česky psané zpravodajské písemnosti (monotematických novin) srov. Příloha č. 2: Opis svědectví o zradě českého vojska hejmanem Janem Katzianerem z roku 1537; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4045. Za cennou konzultaci děkuje autorka PhDr. Karlovi Marázovi, Ph.D., a Mgr. Jindře Pavelkové. K českému novogotickému písmu J. KAŠPAR, *Soubor statí*, s. 87-90.

¹⁵⁴ Ukázka typických latinsky psaných novin srov. Příloha č. 3: Psané noviny z Říma a Benátek z 28. ledna a 4. února 1589; *Historica Třeboň*, sign. 5470/4. K humanistické kurzívě J. KAŠPAR, *Soubor statí*, s. 90-95.

¹⁵⁵ Autor býval uváděn jen výjimečně, zpravidla tehdy, jestliže měl takovou pověst, že jeho autorství výrazně posilovalo věrohodnost sdělovaných zpráv. To byl případ informátora Desideria Labbeho, od něhož dostával zprávy mimo jiné Vilém z Rožmberka (SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5059C, 5167b a 5418. Jiné avízo, u něhož byl uveden autor, představují psané noviny Hektora Martinenga o dobytí města Famagusty Turky z roku 1571 (TAMTÉŽ, sign. 4816).

¹⁵⁶ Pokud chtěl novelant adresátovi něco sdělit, psal to zpravidla do průvodního dopisu. Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 15.

¹⁵⁷ Poměrně hojně se vyskytovaly neurčité obraty „povídá se“ či „lidé říkali“. Například „*Man will sagen*“ v psaných novinách z 16., 22. a 25. prosince 1553 a 19., 20. a 22. ledna 1554 (SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4307a).

¹⁵⁸ Například neznámý informátor píšící o zjevení duchů upozorňoval, že o zázraku slyšel nejen „*vom Herrn Gebhardt*“, nýbrž může pravověrnost této zprávy potvrdit i „*Herzog auß Curlandt*“; relace z 9. května 1584 TAMTÉŽ, sign. 5247A.

uvedena obratem ve smyslu „dostali jsme noviny“, „od minula“ či „co se týče nového“.¹⁵⁹ Oblíbený byl též výrok „nového se mnoho neudálo“, který byl užíván jako pouhá fráze, neboť po něm často následovalo dlouhé líčení mnoha dramatických novinek.¹⁶⁰ Psaní závěru nebylo u týdenních psaných novin příliš obvyklé. Spíše výjimečně provázely poslední zprávu výroky ve smyslu „Bůh dá, že se to v dobré obrátí“, „Bud' Bohu chvála“ či dvěma tahy načrtnutý kříž.¹⁶¹ Konec novin vyznačovala v některých případech též vlnovka, která vyplňovala zbytek posledního řádku či dokonce stránky a bránila nežádoucím přípisům.¹⁶² Jiné grafické značky či dokonce obrázky se neužívaly. Ačkoliv by například líčení některých bojových operací drobná mapka vhodně doplnila, snažili se novelanti jakékoliv kresbě vyhnout. Souviselo to patrně s potřebou rychlého a bezproblémového opisování původních novin. Několik kopií bylo vyhotoveno již v kanceláři, v níž byly dané noviny sestaveny. Další pak vznikaly v centrech jednotlivých oblastí. Například noviny ze sbírek českých šlechticů, které nesly titulek „z Říma“ či „z Benátek“, nebyly zpravidla autografem italského novelanta, nýbrž opisem z pražské kanceláře.¹⁶³

Pro výše popsané běžné psané noviny byla od 15. do 17. století užívána řada názvů. Mezi nejběžnější náležely „aviso“, „relation“, „neue Zeitung“, „novina“, „historia“, „Schreiben“, „Bericht“ či „Brief“.¹⁶⁴ Z nich je v předkládané disertační práci užíván termín avízo, který do českých zemí pronikl z italského prostředí, v němž se týdenní psané noviny nejrychleji formovaly. Na přelomu 15. a 16. století již vykazovaly všechny základní znaky moderních novin, mezi něž náležela periodicitu, předávání zpráv z více oblastí současně, stejně jako skutečnost, že jejich původci mohou být považováni za profesionální novináře, neboť se pro ně obstarávání a rozšiřování novinek stalo hlavním zaměstnáním.

Zatímco při doručování zpravodajských listů se obdobně jako u jiné osobní korespondence často uplatňovali různí kurýři či pověřené osoby, byly psané noviny zpravidla zasílány prostřednictvím pošty. Jak prokázal výzkum Oswalda Bauera, shodovala se jejich

¹⁵⁹ Například: „*Vor datum seindt der kh[aiserliche]n M[ajest]ät Zeyttung zuekhomen*“ v psaných novinách z 10. prosince 1535 z Benátek (TAMTÉŽ, sign. 4025); „*Gestern ist hie[er] Zeitung khamen*“ v psaných novinách ze 17. října a 10. listopadu 1573 z Vídně (TAMTÉŽ, sign. 4861/2); „*Aus Polen haben wir Zeittung*“ v psaných novinách z 25. února 1585 z Vratislavi (TAMTÉŽ, sign. 5304); „*Ex Gallis per Ordinarium allatum est*“ v psaných novinách z 22. a 29. ledna 1583 z Benátek a Říma (TAMTÉŽ, sign. 5188) či „*Seit des jüngsten*“ v psaných novinách z 22. listopadu a 1. a 7. prosince 1584 z Antverp, Kolína, Říma a Benátek (TAMTÉŽ, sign. 5284).

¹⁶⁰ Například úvod „*Neues ist alhie gar nichts, dann das man schreibt*“ v psaných novinách z 14. a 15. března 1596, po němž následovala zpráva o bitvě, v níž mělo padnout více než 30 000 Turků a Tatarů; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5825. Obdobným případem jsou i latinské noviny z 3. března 1574 z Vídně, které podávaly zprávu o polské korunovaci Jindřicha z Valois, proudění dobrovolníků do Nizozemí, volbě olomouckého biskupa a mnoha událostech z Římsko-německé říše (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4873).

¹⁶¹ K závěrečným formulacím Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 14.

¹⁶² Například psané noviny ze 17. prosince 1573 z Antverp; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4861.

¹⁶³ Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 14-15.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 13.

datace často se dnem, v němž pošta z daného města odjížděla.¹⁶⁵ Doba doručení různě kolísala v závislosti na klimatických podmínkách i různých politických událostech. Osobní kurýři i poštovní spoje se museli vyhýbat neklidným místům. Někdy byly z politických důvodů noviny i listy zdržovány.¹⁶⁶ V osmdesátých a devadesátých letech 16. století byly psané noviny z německých měst doručovány přibližně za týden, z Říma, Benátek, Janova nebo Antverp za 14 dní a z Anglie či Španělska za 30 až 40 dní.¹⁶⁷ Zprávy z hlavních center Polsko-litevského státu, mezi něž náležela Vratislav, Krakov, Varšava a Gdaňsk, obdrželi adresáti většinou za 14 až 30 dní.¹⁶⁸

Na rozdíl od tištěných letáků a novin, které bylo možné zakoupit i kusově na trzích, od tiskařů, podomních prodejců či herců, se u psaných novin záhy vyvinul systém „předplatného“. Je ovšem velmi obtížné stanovit, jakou částku český šlechtic ročně za psané noviny zaplatil. V dochovaných účtech se sice občas určitá suma objevuje, zpravidla však nebývá uvedeno, jak dlouhé období pokrývá a zda jde o úhradu novin samotných, poštovního či obou položek současně.¹⁶⁹ Zmíněné nejasnosti způsobily, že se cenu psaných novin pro členy české stavovské obce nepodařilo stanovit ani Zdeňku Šimečkovi, který podrobně mapoval rozvoj zpravodajství v tomto prostředí.¹⁷⁰ Náklady na týdenní psané noviny však rozhodně nebyly zanedbatelnou položkou. Vypovídá o tom nejlépe skutečnost, že si je ve druhé polovině 16. století objednávalo jen asi 12-16 šlechtických rodů z Čech a Moravy. Byly to bez výjimky vlivné rody, jejichž členové obsazovali vysoké úřady v zemské samosprávě i u císařského dvora.¹⁷¹

Na přelomu 16. a 17. století si psané noviny začala předplácet též významnější města. Kromě Prahy byly prokazatelně doručovány do Českých Budějovic a Chebu.¹⁷² Právě

---

¹⁶⁵ O. BAUER, *Zeitungen*, s. 168-172.

¹⁶⁶ V předkládané disertační práci jsou představeny zdržovací či dokonce cenzorské pokusy, jež souvisely s politickými událostmi ve východní Evropě. Pokusy cenzurovat italská avíza se zabýval Mario INFELISE, *Censura e politica giurisdizionalista a Venezia nel Settecento*, Annali della Fondazione Luigi Einaudi 16, 1982, s. 194-248.

¹⁶⁷ Podrobně pro fuggеровské zpravodajství O. BAUER, *Zeitungen*, s. 172-179.

¹⁶⁸ Budování pravidelných poštovních linek, které novelanti často využívali, probíhalo v Polsko-litevském státě jen velmi pomalu. Spojení mezi Krakovem a Vídní sice existovalo již od roku 1564, avšak v 16. století byla pošta jen výjimečně doručována do 15 dní. Z. ŠIMEČEK, *Zprávy*, s. 289.

¹⁶⁹ Také zůstává otázkou, zda byla cena novin pro všechny odběratele stejná, nebo novelanti některé osoby zvýhodňovali.

¹⁷⁰ Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 15-16.

¹⁷¹ Z. ŠIMEČEK, *Geschriebene Zeitungen*, s. 71.

¹⁷² Více Zdeňek ŠIMEČEK, *Dva příspěvky k poznání českobudějovického zpravodajství v 16. a 17. století*, Novinářský sborník 2, 1957, s. 532-549; TÝŽ, *Noviny z Prahy na sklonku 16. století (K předpokladům vzniku týdenních tištěných novin)*, Vědecké informace ČSAV ZK, Supplement 1, 1970 (K soupisu cizojazyčných bohemik z let 1501-1800), s. 34-79; TÝŽ, *Pražské noviny a zpravodajství o východní Evropě v polovici 17. století*, SIPř 59, 1973, s. 301-311 a Tomáš MARTIŠEK, *Zpravodajské cesty českobudějovických měšťanů na konci 16. století*, České Budějovice 2003 (Diplomová práce).

městské prostředí umožňovalo sdružování plátců a rychlé rozšíření novinek z došlých avíz.¹⁷³ Nižší šlechtici se buď snažili zapojit do zpravodajských sítí předních osob, nebo vysílali do klíčových center své služebníky, aby pro ně noviny opsali. Očividně tedy neměli dostatek prostředků na to, aby uhradili předplatné.¹⁷⁴

Výší předplatného se zabýval též Oswald Bauer. Z jeho výzkumu, v němž se soustředil na německy mluvící oblasti, vyplynulo, že členové obchodnické rodiny Fuggerů platili v osmdesátých a devadesátých letech 16. století za psané noviny včetně doručení 126 až 264 zlatých ročně.¹⁷⁵

Ačkoliv by se na první pohled zdálo, že oddělení týdenních psaných novin od zpravodajských listů, které nesly mnoho znaků osobní korespondence a zdaleka ne vždy překročily její rámec, musí probíhat lehce, skutečnost je výrazně odlišná. Vedle běžných psaných novin, jež sdružovaly více různých zpráv, vytvářeli totiž novelanti také noviny monotematické. V nich byl veškerý prostor vyhrazen jedné události, jež byla podrobně popsána a někdy též komentována. Podkladem pro vznik monotematických novin se často stal zajímavý zpravodajský dopis. Jeho citování, při němž byla v některých případech zachována původní literární forma, vedlo ke stírání hranice mezi oběma zpravodajskými médii.¹⁷⁶ Docházelo však nejen k začlenění zajímavého zpravodajského listu do psaných novin, nýbrž také k opačnému postupu. Autoři některých relací opisovali do svých listů celé pasáže z došlých avíz. Výsledný produkt se stal věrnou kopií psaných novin.

Mimoto nebyly v archivech příjemců zpravodajských listů a psaných novin vždy dochovány celé písemnosti. Nemalou část zkoumaných fondů tvoří vystřižené zprávy či různá vyprávění bez nadpisu či závěrečných pozdravů a signatury autora. Zpravidla není možné stanovit, zda jde o přílohy nebo přímo části psaných novin či zpravodajských listů. V disertační práci jsou tyto zlomky a písemnosti, jež se pohybují na hranici mezi psanými novinami a zpravodajským listem, často označovány termínem relace. Na případnou torzovitost bylo též upozorněno. S ohledem na existenci výše zmíněných zlomků, výstřížků či

¹⁷³ Z. ŠIMEČEK, *Rozšíření*, s. 540-541.

¹⁷⁴ Ve druhé polovině 17. století vysílali opisovače k pražskému kupci například bratři Engelsflussové. Týž, *Četba novin v českých zemích v 17.-18. století*, Knihy a dějiny 3, 1996, s. 1-18.

¹⁷⁵ O. BAUER, *Zeitungen*, s. 183-184.

¹⁷⁶ V SOA Třeboň se například nalézají dvě písemnosti, které v srpnu 1532 zaslal Mikuláš Jurišić z pevnosti Kőszeg obležené armádou Sulejmana I. První byl zpravodajský dopis, který chorvatský válečník adresoval rychtáři a radním nedaleké obce Kirchenschlag (dnes součást Hassfurtu v Bavorsku); SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3393a. Díky své naléhavosti a pravděpodobně též klíčovému výroku: „...*der Turkh, der helt khain Glauben noch khain Trauen, darumb ain jeder sol lieber todt sein als lebendig in ire Dienerstperkhait khommen*“, byl tento list dále šířen, ačkoliv s tím autor zřejmě původně nepočítal. Druhá písemnost již byla označena jako noviny a také se tak šířila, ačkoliv z hlediska formy šlo o list císaři. Ten však Mikuláš Jurišić od počátku koncipoval jako otevřený, neboť chtěl o svých zásluhách informovat větší počet osob a předejít případným pomluvám, že vydal pevnost Turkům. TAMTÉŽ, sign. 3993b.

písemností na hranici mezi avízem a zpravodajským listem mohl být počet psaných novin v některých sbírkách stanoven pouze přibližně.¹⁷⁷

Psané noviny a zpravodajské listy však nebyly jediným zdrojem novinek. Spolu s nimi či samostatně byly též rozšiřovány opisy sněmovních usnesení, mírových smluv, slavnostních projevů, panovnických nařízení, oznámení o církevních slavnostech a odpustcích, pamětních zápisů, výčtů armád, hanlivých či oslavných básní a písní, výtahů z testamentů významných osob, popisů křtin, svateb či pohřbů a mnoha dalších materiálů.¹⁷⁸ Ačkoliv mnohé z těchto písemností neměly původně zpravodajský charakter, byly pro jeho účely druhotně využity, přičemž jejich informační úloha nebyla nijak zanedbatelná. Proto byla těmto textům též věnována nemalá pozornost.

Dále byly samozřejmě zohledněny tištěné noviny a letáky. Ačkoliv zkoumané sbírky tří předních šlechtických rodů neobsahují ucelenější soubory těchto materiálů, jejich výskyt nesmí být opomíjen. Některé z těchto písemností se ostatně vztahují ke sledovanému tématu a vhodně dokreslují obraz Polsko-litevského státu či Moskevského velkoknížectví ve zpravodajství raného novověku.¹⁷⁹ Tištěné noviny se vedle psaných objevovaly již ve druhé polovině 15. století.¹⁸⁰ Ve svých počátcích se po formální stránce značně blížily tištěnému letáku. Vycházely totiž značně nepravidelně a velká část z nich se zabývala jen jednou zprávou.¹⁸¹ Souviselo to se znevýhodněním, jemuž musely čelit. Protože byla příprava tiskařské matrice nejméně do poloviny 16. století zdlouhavá, nemohly konkurovat psaným novinám na poli rychlosti. Jejich autoři proto kladli důraz na podrobnost, jež psaným novinám

---

¹⁷⁷ Zmíněný problém se týká především rozsáhlé sbírky zpravodajských písemností, kterou shromáždili páni z Rožmberka.

¹⁷⁸ Zvláště rožmberská sbírka obsahuje velký počet takových písemností. Pro ilustraci například opis kapitulace města Siena z dubna 1555 (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4340), inventáře zbraní ze zámku Mansfeld z května 1556 (TAMTĚŽ, sign. 4364), pamětního zápisu o pohřbu císaře Karla V. z 22. prosince 1558 (TAMTĚŽ, sign. 4423), odpustkové buly, kterou vydal papež Pius IV. v dubnu 1560 u příležitosti tridentského koncilu (TAMTĚŽ, sign. 4435), rýmované básně o nálezu starých relikvií pod tridentským oltářem z roku 1564 (TAMTĚŽ, sign. 4542) či proslovu neznámého autora, jenž přesvědčoval české stavy o nutnosti obrany proti tureckému nebezpečí z roku 1582 (TAMTĚŽ, sign. 5142). Ve sbírce pánů z Hradce to opět byla kopie usnesení polského sněmu před volbou nového krále z 9. března 1587 (SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 7, inv. č. 224) či projevu polských vyslanců k arciknížeti Maxmiliánovi z 27. září 1587 (TAMTĚŽ, inv. č. 227).

¹⁷⁹ Například zápisy o úmluvách polských stavů s nově zvoleným králem Štěpánem Báthorym z roku 1576; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/54.

¹⁸⁰ Jeden z prvních výrazných zpravodajských tisků představuje *Eyn manung der cristenheit widder die durken* z roku 1454, který byl reakcí na dobytí Konstantinopole, projednávání říšské hotovosti proti Turkům a obsahoval zpravodajský text o zajetí kyperského krále a sporu mezi karamanským bejem a osmanským sultánem. Tisk přístupný ve formě scanu na stránkách projektu Zentrales Verzeichnis digitalisierter Drucke, <http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A12-bsb00018195-5>, staženo 1. června 2012. K roli tohoto tisku v rozvoji zpravodajství Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 54.

¹⁸¹ Někteří badatelé ještě tato tištěná vyličení nedávných událostí nepovažují za pravé noviny, neboť jim chyběla periodicitata. Více Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 7. Autorka předkládané disertační práce však klade důraz na sdělovací potenciál stejně jako informační a propagační roli těchto materiálů, a proto jim ve své práci vyhrazuje nemalý prostor a nazývá je novinami.

chyběla. Zaměřovali se většinou na jednu zprávu, kterou představili ve všech souvislostech. Přitom se samozřejmě přednostně zabývali takovými událostmi, jež mohly vzbudit zájem širšího publika.¹⁸²

Vedle těchto monotematických novin začal od poloviny 16. století vycházet též větší počet takových, které byly stejně jako psané noviny rozdělené do více odstavců, přičemž byl každý věnovaný jedné zprávě.¹⁸³ To již byli přímí předchůdci dnešních novin. Na počátku 17. století se ustálila jejich periodicitu, což se odrazilo i v názvu „Wochenzeitung“. V některých západoevropských městech byly skutečně pravidelně vydávány od první dekády 17. století, v Českém království od roku 1658.¹⁸⁴ V této době již také začalo docházet k vytlačování psaných novin tištěnými, jejichž produkce se stále zrychlovala a též náklady klesaly.

Svébytnou odnož tištěných novin představoval tištěný leták. Byl vydáván výlučně u příležitosti významných událostí, které komentoval. Kromě textu obsahoval zpravidla i část obrazovou, která výrazným způsobem doplňovala vlastní sdělení. Jeho klíčovým úkolem přitom bylo nejen informování čtenářů, nýbrž především jejich přesvědčování a ovlivňování. Letáky začaly být vydávány záhy po objevení knihtisku. Velkým rozkvětem prošly v souvislosti s reformací a s ní spojenými náboženskými polemikami v první polovině 16. století. V jeho druhé polovině již představovaly oblíbené informační médium.¹⁸⁵ Stejně jako tištěné noviny vznikaly v tiskařských dílnách, přičemž jejich autoři neměli zpravidla žádné těsnější vazby k novelantům, kteří sestavovali psané noviny. Pokud si některá zpráva z psaných novin vydobyla mimořádnou pozornost čtenářů, dalo se očekávat, že se objeví také ve formě letáků. V některých případech byl text na letáku či v tištěných novinách prakticky totožný s tím, který se předtím šířil v ručních opisech.¹⁸⁶ Jindy došlo k výraznému rozšíření

---

¹⁸² Značná část tištěných novin vlastněných Rožmberky například pojednávala o velkých válečných střetech, náboženských sporech, neštěstích a senzačních kriminálních historkách; V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 859-863. Dále se tu objevovala kalendária či jiné užitečné přehledy. Například fragment kalendária zachycujícího léta 1485-1518 (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3289) či seznam papežů s uvedením délky pontifikátu, vyobrazením jejich znaků a dalšími údaji pro léta 1517-1551 (TAMTÉŽ, sign. 3700).

¹⁸³ V rožmberské sbírce se dochovaly tištěné noviny o škodách způsobených bouří a zemětřesením 19. května 1578, vyhnání evangelických kazatelů a učitelů z Vídně, nemoci císaře Rudolfa II. a dalších událostech roku 1578 (TAMTÉŽ, sign. 5013A) stejně jako unikátní tištěné noviny o tažení císaře Karla V. proti Francii a dění v Anglii, Frisku, Portugalsku i Indii z roku 1536 (TAMTÉŽ, sign. 4035A).

¹⁸⁴ Z. ŠIMEČEK, *Rozšíření novin*, s. 542.

¹⁸⁵ Důležitý popis rozvoje tištěných letáků zpracovala J. HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 39-50.

¹⁸⁶ To se týkalo zvláště různých básní či písní. Například ostrá satira *Desatero přikázání papeže Pavla V.* z první dekády 17. století se objevila nejprve v psaných, později však také tištěných variantách. Jedna z psaných variant uložená v SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 6099, další zmíněna v Eduard BODEMANN, *Die Handschriften der Königlichen Öffentlichen Bibliothek zu Hannover*, Hannover 1867, č. 55, s. 10. Tištěný leták *Die Spanische Zehen Gebott* je uložen například v Germanisches Nationalmuseum v Norimberku, Grafická sbírka, inv. č. HB 24835. Edice další tištěné verze se objevila v Julius Otto OPEL – Adolf COHN, *Der Dreissigjährige Krieg: eine Sammlung von historischen Gedichten und Prosadarstellungen*, Halle 1862. Za upozornění na různé varianty této satiry děkuje autorka Bc. Petru Kindlmannovi.

původního sdělení. Byly uvedeny další podrobnosti, přičemž byla velmi často posílána právě propagační stránka.¹⁸⁷

---

¹⁸⁷ V rožmberské sbírce psaných novin se nalézají opis relace neznámého zpravodaje, jenž 9. května 1584 líčil zjevení duchů v pobořeném kostele na území Livonska; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5247A. O několik měsíců později se tato příhoda stala námětem tištěného letáku, který vydala tiskárna Josiase Werliho v Augšpurku; Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter*, č. 173, s. 308-309.

2.2 Novinové sbírky pánů z Rožmberka, z Hradce a Lobkoviců

Největší a nejstarší dochovanou sbírku psaných novin představuje na českém území kolekce pánů z Rožmberka. Členové tohoto rodu si udržovali přední postavení mezi českou šlechtou a politika mnoha z nich přesahovala oblast rodové domény či dokonce Českého království. To se projevilo mimo jiné snahou získávat spolehlivé zprávy jako podklady pro další rozhodnutí. Ačkoliv se Rožmberkové rozhodně nesnažili uchovávat všechna avíza, která obdrželi, a jejich sbírka pravděpodobně utrpěla nemalé ztráty v průběhu první poloviny 17. století,¹⁸⁸ dochovalo se v ní do dnešní doby 835 psaných novin. Z nich bylo 738 psáno německy, 79 latinsky, 11 česky, 4 italsky, 2 polsky a 1 španělsky.¹⁸⁹ Kromě těchto písemností, které vykazují všechny znaky raně novověkého avíza, se tu nalézají desítky dalších materiálů, které též sloužily k předávání, upřesňování a komentování novinek. Šlo o zpravodajské listy konkrétních osob, pamětní zápisy, politické úvahy, oběžníky, ujednání zemských sněmů, popisy korunovacích a dalších významných událostí stejně jako oslavné či naopak posměšné písně a básně.¹⁹⁰

Prvním členem rožmberského rodu, u něhož je možné prokázat budování rozsáhlé zpravodajské sítě, se stal Oldřich II. z Rožmberka.¹⁹¹ Z doby jeho vladařství se dochovaly nejen zpravodajské listy, jež si vyměňoval se členy jiných šlechtických rodů,¹⁹² a relace různých informátorů, kteří s ním navázali osobní kontakt,¹⁹³ ale také opisy některých zahraničních materiálů, které samostatně nebo jako příloha vznikajících novin kolovaly po celé Evropě. Náležel mezi ně například pamětní zápis o sporech šlechtických osob v Římsko-německé říši z konce čtyřicátých let 15. století¹⁹⁴ či zpráva o porušení obvyklého obřadu při

¹⁸⁸ Václav HADAČ - Josef HANESCH - Vladimír HAŠEK a kol., *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech*. 2, Praha 1958, s. 96-101. (Dále citováno jako V. HADAČ – J. HANESCH – V. HAŠEK, *Průvodce* 2).

¹⁸⁹ Přehledně Příloha č. 4: Počet a jazyková skladba novin ze sbírky Historica Třeboň z let 1451-1612.

¹⁹⁰ Například opisy výzvy na souboj, kterou zaslal na počátku roku 1528 francouzský král František I. císaři Karlu V. (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3928a,b); satirické básně o útisku poddaných na panství Jana Trčky z Lípy z listopadu 1538 (TAMTÉŽ, sign. 4057); svědectví o údajné zradě českého vojska ve válce s Turky hejtnanem Hansem Katzianerem z roku 1537 (TAMTÉŽ, sign. 4045); návrhu mírové smlouvy mezi císařem Karlem V. a francouzským králem Františkem I. z roku 1544 (TAMTÉŽ, sign. 4144); seznamu úředníků říšského sněmu ve Špýru v roce 1544 (TAMTÉŽ, sign. 4146) či hanopisu o změně vyznání a sňatku kolínského arcibiskupa Gebharda Truchsesse z roku 1583 (TAMTÉŽ, sign. 5190).

¹⁹¹ Více k této osobnosti, jež se velmi aktivně zapojovala do politiky a zásadním způsobem ovlivňovala dění v Českém království Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004.

¹⁹² Například list Prokopa z Rabštejna Oldřichovi II. z Rožmberka z 5. června 1499 z Vídně, v němž byly sdělovány novinky z Vídně, Uher a Itálie (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 1138) nebo list Hanuše z Kolovrat z 25. ledna 1450, který Oldřichovi II. z Rožmberka děkoval za novinky (TAMTÉŽ, sign. 1543).

¹⁹³ Například list bratislavského měšťana Štěpána Renneise ze 13. srpna 1450, v němž podával Oldřichovi II. z Rožmberka zprávy o situaci ve městě (TAMTÉŽ, sign. 1489a) nebo list Oldřicha II. z Rožmberka Oldřichovi Eizingerovi ze 17. srpna 1450 z Českého Krumlova, v němž rožmberský vladař žádal o zprávy z Rakous (TAMTÉŽ, sign. 1489b).

¹⁹⁴ Pamětní zápis o sporech šlechtických osob, které v Římsko-německé říši rozhodl císař; TAMTÉŽ, sign. 795.

korunovací císaře Fridricha z roku 1452.¹⁹⁵ Několik podobných zpravodajských materiálů se dochovalo také z období, v němž se ve správě rožmberského dominia vystřídali Oldřichovi synové a vnuci Jindřich IV. (†1457), Jan II. (†1472), Jindřich V. (†1489) a Vok II. (†1505).¹⁹⁶ Za zmínku stojí zvláště opis mírové smlouvy, kterou uzavřela v lednu 1479 benátská republika s osmanskou říší.¹⁹⁷ Ze sedmdesátých let 15. století se zachoval také první tištěný leták. Byl působivě ilustrovaný a představoval loupež hostií, jíž se měli v Pasově v roce 1477 dopustit Židé.¹⁹⁸

Vzhledem k množství i zpravodajskému dosahu výše zmíněných písemností je velmi pravděpodobné, že se minimálně některým členům rožmberského rodu (například Janovi II. nebo vratislavskému biskupovi Joštovi II.) dostaly již ve druhé polovině 15. století do rukou také psané noviny. První běžné psané noviny, které zahrnovaly více zpráv, se však v rožmberském archivu dochovaly až z roku 1512, kdy rodové dominium spravoval Petr IV. z Rožmberka (†1523). Přinášely zprávy o pobytu císaře v Kolíně nad Rýnem a válečných střetech mezi Francouzi a Svatou ligou na severu Apeninského poloostrova.¹⁹⁹ Z tematického hlediska rozhodně nepředstavovaly žádnou výjimku. Prameny z následujících let jasně dokazují, že Petr IV. jevil o zprávy ze zahraničí velký zájem. Sledoval dění v oblastech, jež sousedily s Českým královstvím, a nemalou pozornost věnoval též střetům mezi Turky a křesťany.²⁰⁰ Mezi význačné informátory Petra IV. z Rožmberka náležel Zdeněk Lev z Rožmitálu, který si chtěl jihočeského vladaře všemožně zavázat. Podával mu zprávy o nejnovějším dění,²⁰¹ přičemž se neomezoval pouze na stručnou informaci, nýbrž přeposílal opisy celých listů, jež obdržel od svých přátel a klientů.²⁰² Petr IV. z Rožmberka však získával zprávy i od dalších členů stavovské obce a zpětně byl minimálně v jihočeské oblasti považován za dobře informovanou osobu, která mohla potvrdit či vyvrátit informace, jež

---

¹⁹⁵ Anonymní zpráva o korunovaci císaře Fridricha z 16. března 1452 z Říma; TAMTÉŽ, sign. 1587. Zmínku si zaslouhuje též opis anonymní zprávy o válečné výpravě Jiřího z Poděbrad k Míšní z 10. října 1450; TAMTÉŽ, sign. 1508.

¹⁹⁶ K tomuto období Robert ŠIMŮNEK – Roman LAVIČKA, *Páni z Rožmberka 1250-1520. Jižní Čechy ve středověku*, České Budějovice 2011, s. 24-27.

¹⁹⁷ Opis mírové smlouvy mezi benátskou republikou a osmanskou říší z 25. ledna 1479; TAMTÉŽ, sign. 1784. V inventáři Adolf KALNÝ, *Historica Třeboň 2*, Třeboň 1996, sign. 1784 byla smlouva chybně datována do roku 1459.

¹⁹⁸ Tištěný leták o loupeži hostií v Pasově z 1477; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 3001.

¹⁹⁹ TAMTÉŽ, sign. 3570.

²⁰⁰ Pozornost si zaslouží zvláště relace o vpádu Turků do Uher z 20. června 1513 (TAMTÉŽ, sign. 3571), psané noviny z 9. srpna 1520 z Augšpurku o cestě Karla V. do Brugg a přípravě korunovace v Cáchách (TAMTÉŽ, sign. 3750), opis vyjádření Karla V. k bojům mezi Francouzi a Španěly u Pamplony z 23. července 1521 (TAMTÉŽ, sign. 3789), česká úvaha o významu Bělehradu a ohrožení Budapešti z roku 1521 (TAMTÉŽ, sign. 3811) či relace o porážce Turků u Rhodu z roku 1522 (TAMTÉŽ, sign. 3824).

²⁰¹ TAMTÉŽ, sign. 3582, 3590, 3621a, 3624 a 3625.

²⁰² Například listy, které obdržel Zdeněk Lev z Rožmitálu od Ladislava ze Šternberka v dubnu a červenci 1514; TAMTÉŽ, sign. 3607 a 3613.

přicházely z méně věrohodných zdrojů. Naznačil to například list Petrova synovce Jana III. z Rožmberka z 28. října 1521, který se v něm tázal, zda je pravdivá zpráva o údajné smrti českého a uherského krále Ludvíka Jagellonského.²⁰³ Petr IV. z Rožmberka měl tedy přístup k lepšímu zpravodajství, než jaké mohlo poskytnout církevní prostředí generálnímu převorovi johanitského řádu.

Postavení Rožmberků ve dvacátých a třicátých letech 16. století výrazně poškodil spor o dědictví po Petru IV., který velkou část rodové domény odkázal Zdeňku Lvovi z Rožmitálu a jiným příslušníkům českých šlechtických rodů. Petrovým synovcům se sice podařilo nepříznivý kšaft zneplatnit, finanční částky, jež museli tomuto cíli obětovat, je však značně vyčerpaly.²⁰⁴ Důsledkem byla nepoměrně skromnější politika, než jakou by pravděpodobně provozovali, kdyby rodovou doménu zdědili bez právních problémů a narůstajících dluhů. Přestože se Jošt III. (†1539) či Petr V. z Rožmberka (†1545) nezapojovali do vysoké politiky v takové míře jako někteří slavní předkové, projevovali nemalý zájem o dění v Českém království i za jeho hranicemi. Stejně jako jejich současníci přitom věnovali největší pozornost válečným střetům s osmanskou říší, jejíž tažení začala bezprostředně ohrožovat střední Evropu.²⁰⁵ Kromě bojů s Turky přitahovaly jejich pozornost také další aktivity habsburské říše, která měla od roku 1526 klíčový vliv na osud Českého království. Byli informováni o mocenském soupeření s Francií²⁰⁶ i snaze ovládnout Uhry, v nichž získal

---

²⁰³ List Jana III. z Rožmberka z 28. října 1521 ze Strakonice TAMTĚŽ, sign. 3795a. Nedatovaná odpověď Petra IV. z Rožmberka TAMTĚŽ, sign. 3795b.

²⁰⁴ Více o sporu o rožmberské dědictví Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Spor o dědictví rožmberské 1523-1528*, ČČM 70, 1896, s. 81-112; Jindřich ŠEBÁNEK, *Příspěvek ke konci sporu o dědictví rožmberské*, ČSPS 33, 1925, s. 89-102; František KAVKA, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, České Budějovice 1966, s. 55-61; Alois MÍKA, *Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského dominia*, České Budějovice 1970, s. 91-96; Anna KUBÍKOVÁ, *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice 2005, s. 160-161; Simona KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008, s. 55-60; Jiří Jánský, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009, s. 338-339 a R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 27 a 41-43. Testament Petra IV. SOA Třeboň, Cizí rody – z Rožmberka, sign. 27/10f. Kopíř Zdeňka Lva z Rožmitálu se zmínkami o sporu SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3919. List Jana z Rožmberka vybraným českým pánům z 3. dubna 1528; TAMTĚŽ, sign. 3929.

²⁰⁵ Zpravodajský list Mikuláše Jurišice a psané noviny z pevnosti Kőszeg z léta 1532 (TAMTĚŽ, sign. 3393a-b), zpravodajský list Ondřeje Garnstachera o plánech Turků ze srpna 1532 (TAMTĚŽ, sign. 3994), dvoje psané noviny z roku 1535 o pohybech tureckých flotil (TAMTĚŽ, sign. 4019 a 4025), psané noviny o bojích v jižních Uhrách z 10. června 1540 (TAMTĚŽ, sign. 4079), tři zpravodajské listy různých informátorů z léta 1541 (TAMTĚŽ, sign. 4089, 4092 a 4093), čtvero psaných novin o bojích v okolí Budapešti v letech 1541 a 1542 (TAMTĚŽ, sign. 4095, 4099A, 4106 a 4107) a četné další materiály. Nový syntetizující pohled na obranu Uherského království Géza PÁLFFY, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, New York 2009, zvláště s. 1-52 a 89-118.

²⁰⁶ Rožmberská sbírka zahrnuje například seznam padlých a zajatých francouzských šlechticů v bitvě u Pavie z 24. února 1525 (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3868), opis výzvy na souboj kvůli pomluvám, kterou měl v roce 1528 adresovat král František I. císaři Karlu V. (TAMTĚŽ, sign. 3928a-b), troje psané noviny o bojích Římsko-německé říše s Francií z roku 1536 (TAMTĚŽ, sign. 4026, 4029 a 4034), dvoje psané noviny z léta 1544 (TAMTĚŽ, sign. 4142 a 4143) a opis návrhu mírové smlouvy ze 17. září 1544 (TAMTĚŽ, sign. 4144). Fámami byly ovlivněné psané noviny z 11. listopadu 1541, které informovaly o domnělé schůzce mezi Karlem V. a Františkem I., jež měla vyústit v plány společného postupu proti Turkům; TAMTĚŽ, sign. 4096.

nezanedbatelnou podporu Jan Zápolský.²⁰⁷ Na rožmberská sídla dále přicházely zprávy ze Španělska i bohatého Nizozemí, které mělo pro habsburskou říši nezanedbatelný význam.²⁰⁸ Jeden ze zpravodajských listů dokládá, že se tu již na počátku čtyřicátých let 16. století diskutovalo o významu nerostného bohatství, které bylo objevováno v Novém světě.²⁰⁹ Mezi materiály domácí provenience převládaly zprávy o průběhu zemských sněmů, královská nařízení a záznamy o dohodách mezi katolíky a utrakvisty. Objevovaly se však také různé satiry, které komentovaly domácí i zahraniční události.²¹⁰

Z první poloviny 16. století se v rožmberském archivu zachoval též nezanedbatelný počet tisků. Velkou část tvořily materiály královské kanceláře, jež dokládají, že Ferdinand I. intenzivně využíval knihtisk při vyhlásování svých nařízení.²¹¹ Stavby Českého království zase vydávaly tiskem závěry jednotlivých sněmů.²¹² Vedle těchto informačních tisků, jež měly často podobu útlejších knížek, však Rožmberkové získávali také skutečné tištěné noviny. První, které se díky seřazení většího počtu zpráv z více lokalit již prakticky nijak nelišily od dnešních novin, pocházejí z roku 1536. Informovaly o bojích mezi habsburskou říší a Francií, o událostech v Anglii, Portugalsku, Frísku i Indii.²¹³ Dochování těchto novin, stejně jako několika různých letáků, představuje velmi šťastnou okolnost. Ačkoliv Rožmberkové tyto zpravodajské a propagační materiály nakupovali, v jejich sbírce jich zůstala uložená jen malá část. Na počátku devadesátých let 16. století bylo totiž 78 tištěných novin a letáků z let 1535 až 1590 svázáno do tří konvolutů a uloženo v knihovně. Spolu s ní pak byly v roce 1647 převezeny do Prahy, kde se ceněná rožmberská knihovna záhy stala součástí švédské válečné kořisti.²¹⁴

---

²⁰⁷ Opis smlouvy o příměří mezi Ferdinandem I. a Janem Zápolským ze září 1538; TAMTÉŽ, sign. 4056.

²⁰⁸ Psané noviny o potrestání města Gentu z jara 1540 (TAMTÉŽ, sign. 4077) a psané noviny z 12. dubna 1545 o cestě Karla V. do Antverp a dalších událostech v Nizozemí (TAMTÉŽ, sign. 4153).

²⁰⁹ List rožmberského kancléře Václava Albína z Helfenburka Petrovi Doudlebskému z Doudleb z 15. září 1543; TAMTÉŽ, sign. 4130. K možnostem, jež se před Habsburky otevíraly právě díky objevům vzácných kovů v zámoří, Pavel MAREK – Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Dotyky Nového světa*, in: V. Bůžek a kol., *Světy posledních Rožmberků*, s. 25-34.

²¹⁰ Satirická báseň o útisku poddaných na panství Jana Trčky z Lípy z 11. listopadu 1538 (TAMTÉŽ, sign. 4057) a ironizující spis o císaři a říšských stavech z listopadu 1542 (TAMTÉŽ, sign. 4118).

²¹¹ Například tisk nařízení o vybírání cel a mýtného z 13. září 1538 (TAMTÉŽ, sign. 4055), zákaz vývozu ledu draselného do ciziny z 15. března 1546 (TAMTÉŽ, sign. 4161) či nařízení o vybírání posudného z 11. listopadu 1546 (TAMTÉŽ, sign. 4182).

²¹² Například výtah z usnesení zemského sněmu z jara 1543 (TAMTÉŽ, sign. 4119), z počátku roku 1545 (TAMTÉŽ, sign. 4149), z léta 1546 (TAMTÉŽ, sign. 4169a a 4169b nebo léta 1554 (TAMTÉŽ, sign. 4327). Tiskem dále vycházela některá ujednání o náboženských záležitostech, jako byly například články ze sjezdu stavů podobojí z 24. srpna 1539 (TAMTÉŽ, sign. 4063) nebo výzva k pokání, kterou vydali roku 1542 pod dojmem tureckých úspěchů nejvyšší úředníci Českého království (TAMTÉŽ, sign. 4108).

²¹³ Tištěné noviny z roku 1536; TAMTÉŽ, sign. 4035A.

²¹⁴ Lenka Veselá, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005, s. 246-248.

Díky podrobnému katalogu Václava Březana, který v nedávné době zpřístupnila Lenka Veselá, je alespoň rámcově známý obsah letáků a tištěných novin, jež byly z českých zemí odvezeny.²¹⁵ Mezi staršími ze třicátých a čtyřicátých let 16. století převládala turcika, zprávy o vojenských i náboženských událostech v Římsko-německé říši, líčení přírodních pohrom a zázraků. Popisy aktivit osmanské říše se hojně vyskytovaly i v letáčích z druhé poloviny 16. století. Nově se objevily zprávy z Francie a východní Evropy. Celkově je však množství tištěných novin a letáků, o nichž podává zprávu Březanův katalog, nebo které se zachovaly přímo v rožmberské sbírce, poměrně malé. Čítá totiž necelých 100 kusů, zatímco psaných novin a relací pochází z téhož období více než 1000.

Tohoto úctyhodného počtu dosáhla rožmberská sbírka především díky aktivitě Viléma z Rožmberka (†1592). Ten zaujímal přední místo mezi českou zemskou šlechtou a současně udržoval výjimečné vztahy s císařem Maxmiliánem II. V úřadu nejvyššího purkrabího Pražského hradu, který zastával od roku 1570, se prakticky stal místokrálem. Dokázal však ovlivňovat dění i za hranicemi Českého království.²¹⁶ Svou rozsáhlou politickou a diplomatickou činnost se přitom snažil opírat o spolehlivé zprávy.

Z doby Vilémova mládí se sice ještě žádné výraznější množství zpravodajských písemností nezachovalo, od poloviny šedesátých let však začal jejich počet výrazně narůstat. Pravidelně nejméně jednou týdně byly psané noviny do Českého Krumlova doručovány nejpozději od počátku osmdesátých let 16. století. Doprovázelo je značné množství zpravodajských listů. Protože se vlivný velmož nechtěl spokojit pouze s novinkami, jež byly k dispozici každému, kdo si u novelantů objednal běžné noviny, navazoval kontakty s dalšími informátory a získával osobní zprávy, rozborů politické situace a opisy různých dokumentů. Avšak zdaleka ne všechny zpravodajské materiály se dochovaly. Jak bylo prokázáno v části věnované recepci novinového zpravodajství, Vilém z Rožmberka doručená avíza a zpravodajské listy třídil. Pečlivou selekci neprovedl pouze v posledních měsících svého života. Z let 1591 a 1592 se proto zachovaly souvislé řady týdenních novin.²¹⁷

---

²¹⁵ Václav BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica id est Consignatio accurata omnium librorum etc.* (Fotokopie ve formě CD-ROM), in: L. Veselá, *Knihy*, fol. 859-863. Ke knihovně posledních Rožmberků též Václav BŮŽEK, *Knihovny aristokratů na česko-moravsko-rakouském pomezí koncem 16. a v první polovině 17. století*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2000 (= *Opera romanica* 1), s. 87-101. Její výzkum ve Švédsku Isak COLLJN, *Nya bidrag till det Rosenbergska biblioteket*, *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 13, 1926, s. 63-71.

²¹⁶ Více Jaroslav PÁNEK, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 1998, zvláště s. 271-390.

²¹⁷ O souvislé řadě psaných novin z let 1591 a 1592 se ve svém příspěvku pro sborník *Presse und Geschichte* zmínil Z. ŠIMEČEK, *Geschriebene Zeitungen*, s. 72. Značná část zahraničních badatelů přijala jeho postřeh ve značně zjednodušené formě a předpokládala, že se rožmberská zpravodajská síť rozvinula až ve druhé polovině osmdesátých let 16. století a pro starší období nenabízí sbírka tohoto vlivného rodu žádné významnější materiály. Naposledy O. BAUER, *Zeitungen*, s. 361-363.

Po Vilémově smrti začal jeho bratr a dědic Petr Vok (†1611) postupně omezovat předplácení psaných novin. S největší pravděpodobností ho k tomu vedla nelehká finanční situace, jež souvisela s neúměrným zadlužením rožmberského majetku.²¹⁸ Mimo to projevoval nepoměrně menší zájem o politiku a diplomacii než jeho bratr, a tudíž se snáze obešel bez informací o dění ve vzdálenějších zemích. Ve druhé polovině devadesátých let ještě objednával zprávy, jež se týkaly tak zvané dlouhé války s osmanskou říší nebo náboženských sporů mezi katolíky a protestanty. Po roce 1602 se však již psané noviny objevují v rožmberské sbírce jen velmi sporadicky.²¹⁹

Při představení souvislostí, jež provázely vznik jedinečné kolekce psaných novin, která je uložena ve Státním oblastním archivu Třeboň, nesmí být opomenuta skutečnost, že do sbírky označené jako *Historica Třeboň* zahrnující materiály z rožmberského rodového archivu byl začleněn i nemalý počet písemností pánů ze Švamberka.²²⁰ Z pohledu zpravodajství se mohlo dodatečné rozšíření rožmberské sbírky o zpravodajské listy či dokonce psané noviny projevit ve čtyřicátých a padesátých letech 16. století. Z této doby ostatně pochází několik zajímavých zpravodajských písemností, které byly adresovány Jindřichovi III. ze Švamberka (†1574).²²¹

O relacích a psaných novinách z druhé poloviny 16. století oproti tomu platí, že byly v naprosté většině objednány některým z posledních Rožmberků. Svědčí pro to fakt, že Švamberkové byli v materiálech z tohoto období jen zcela výjimečně zmiňováni jako adresáti. Počty a tematika dochovaných psaných novin odpovídaly kromě toho jednoznačně daleko více situaci na rožmberských než švamberských sídlech. Ke zvláště intenzivnímu objednávání

---

²¹⁸ Více A. MÍKA, *Osud*, s. 187-194; Ladislava KULÍKOVÁ, *Zadlužení Viléma z Rožmberka v letech 1589-1592*, JHS 54, 1985, s. 109-116; TÁŽ, *Finanční situace Petra Voka z Rožmberka v letech 1592-1611*, JHS 54, 1985, s. 173-182 a Václav BŮŽEK, *Der Kredit in der Ökonomik des Adels in Böhmen in der Zeit vor der Schlacht auf dem Weißen Berg*, *Hospodářské dějiny* 15, 1986, s. 27-64.

²¹⁹ Zatímco se z roku 1593 dochovalo 73 a z roku 1594 72 psaných novin, začaly počty avíz v dalších letech klesat. Z let 1595 až 1599 pocházelo průměrně 20 novin ročně. Z roku 1600 bylo sice ještě zachováno 39 psaných novin, z roku 1601 však jen 4 a z následujícího roku 13. Z let 1603 až 16011 se celkově dochovala jen 4 psaná avíza a dva zpravodajské listy. Poslední psané noviny, jež byly objednány Petrem Vokem a uloženy v rožmberském archivu, přitom pocházejí z roku 1609. Šlo o běžné avízo z 25. dubna 1609 z Curychu, které podávalo zprávu o turecko-perské válce, papežových válečných plánech a popravách ve Francii; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 6148.

²²⁰ Více V. HADAČ – J. HANESCH – V. HAŠEK a kol., *Průvodce 2*, s. 93-134 a Václav HADAČ – Josef HANESCH – František NAVRÁTIL a kol., *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech 3*, Praha 1959, s. 5-10.

²²¹ Například zpravodajský list Stibora Vrchatického z Loutkova z 14. února 1560, v němž sděloval Jindřichovi III. ze Švamberka různé novinky z českých zemí i zahraničí (SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4432A), zpravodajský list Jaroslava ze Šelmburka o dobytí Bělehradu Turky ze 17. září 1543 (TAMTÉŽ, sign. 4131), list Jáchyma z Hradce z 24. listopadu 1558 o ukončeném zemském sněmu, odjezdu císaře Ferdinanda I. na říšský sněm do Augšpurku a úmrtí císaře Karla V. (TAMTÉŽ, sign. 4421) a zpráva Břetislava z Rýzmburka a ze Švihova z 29. května 1562 o přijetí tureckého vyslance císařem (TAMTÉŽ, sign. 4473). Výměnu novinek mezi členy švamberského rodu dokládá například list Jindřicha III. ze Švamberka ze 17. listopadu 1562, v němž informuje Václava ze Švamberka o říšském sněmu ve Frankfurtu; TAMTÉŽ, sign. 4500.

novin a relací docházelo právě od konce sedmdesátých do počátku devadesátých let 16. století, tedy v době největšího mocenského vzestupu Viléma z Rožmberka. Netříděný zpravodajský materiál se opět hromadil v období jeho smrti. Poté se zastoupení psaných novin ve sbírce Historica Třeboň výrazně snížilo, což souviselo s pozvolným úpadkem rožmberské zpravodajské sítě. Stárnoucí Petr Vok se od poloviny devadesátých let 16. století přestával zajímat o novinky ze vzdálenějších koutů Evropy. Naopak ambiciózní členové švamberského rodu v této době jistě různá avíza odebírali. Představovaly pro ně jeden ze zdrojů cenných informací, které potřebovali v politice. Jan Jiří ze Švamberka (†1617) dosáhl na přelomu 16. a 17. století vysokých dvorských úřadů. Jeho syn Petr II. (†1620) zase stanul v čele stavovské opozice proti Ferdinandovi II.²²² Noviny, které objednávali, však do rožmberské kolekce začleněny nebyly. Patrně sdílely osud větší části zvikovského archivu, která byla v bouřlivém období třicetileté války ztracena. S ohledem na tyto skutečnosti užívala autorka předkládané disertační práce pro noviny a relace z archivní sbírky Historica Třeboň termín „rožmberské zpravodajství“ a pouze v několika konkrétních případech poukázala na objednání některých materiálů pány ze Švamberka.

Další ze zkoumaných sbírek psaných novin byla shromážděna členy rodu Lobkoviců, který v průběhu 16. století dosáhl značného rozmachu.²²³ Soubor lobkovických relací tvoří součást rodového archivu, jenž je nově uložen na zámku Nelahozeves.²²⁴ Osobností, která zřejmě nemálo přispěla k budování rodové zpravodajské sítě, se patrně stal již Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (†1510).²²⁵ Autor mnoha humanistických spisů a vlivný dvořan krále Vladislava II. podnikl v letech 1490 až 1491 cestu do Středomoří, během níž se seznámil s řadou zahraničních myslitelů i umělců. Navázané kontakty dále pěstoval a jistě se jejich

---

²²² K osobnostem a osudům Jana Jiřího ze Švamberka a jeho syna Petra II. Jiří JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka. Pětisetletá saga rodu s erbem labutě*, Domažlice 2006, s. 390-428.

²²³ Více Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.

²²⁴ Psané noviny z let 1535-1599 jsou uloženy v Lobkovickém archivu, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRA, sign. R 1/1; psané noviny z let 1600-1620 TAMTÉŽ, sign. R 1/2 a tištěné noviny z let 1564-1660 TAMTÉŽ, sign. R 2/13.

²²⁵ S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 62-63; Ivana KYZOUROVÁ (ed.), *Básník a král. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Katalog výstavy konané v Císařské konírně 28.2.-1.7.2007, Praha 2007; Petr HRUBÝ, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic. (Rodinné a majetkové zázemí luteránského předáka v předběllohorských Čechách)*, Ústecký sborník historický 2000, s. 98-131a TÝŽ, *Vývoj pozemkové držby Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkowicz*, Vlastivědný sborník Kralupska 5, 1998, s. 32-50. Do politiky české stavovské obce se aktivně zapojoval též starší bratr a hlavní představitel této rodové větve Jan Hasištejnský z Lobkovic. I on si patrně vybudoval zpravodajskou síť. K této osobnosti Jaroslav FENCL, *Jan Hasištejnský z Lobkovic*, Ústí nad Labem 1982.

prostřednictvím dozvídal mnohé o dění na Apeninském poloostrově i v dalších částech jižní a západní Evropy.²²⁶ Avíza, která zřejmě také dostával, se však nezachovala.

Nejstarší noviny v lobkovické sbírce pocházejí až z poloviny třicátých let 16. století. Není jisté, kdo byl jejich objednavatelem, neboť rod byl v této době již rozdělen na více větví, jejichž členové se aktivně zapojovali do zemské politiky. Stejně jako mnoho dalších přitom sledovali a zohledňovali turecké nebezpečí. Svědčily o tom první ze zachovaných novin, jež byly datovány 14. a 15. dubnem 1535.²²⁷ Popisovaly nepokoje, které v Konstantinopoli vyvolali nespokojení janičáři. Dění v osmanské říši a přírodním katastrofám se věnovalo také avízo z roku 1542.²²⁸ Dvoje další noviny z první poloviny 16. století popisovaly situaci v Římsko-německé říši a její vztah k francouzskému království.²²⁹

Všechny ostatní zpravodajské písemnosti v lobkovickém rodovém archivu pocházejí z druhé poloviny 16. a počátku 17. století. Ze šedesátých a sedmdesátých let 16. století se dochovaly zprávy z Nizozemí, Římsko-německé říše i Polsko-litevského státu. Vzhledem k tomu, že v tomto období měl rod Lobkoviců několik výraznějších představitelů, kteří zastupovali různé větve, není možné jednoznačně stanovit, komu byly tyto noviny původně určeny.²³⁰ O zpravodajství jistě projevovali zájem Jan IV. Popel z Lobkovic (†1570),²³¹ Ladislav II. Popel z Lobkovic (†1584),²³² Ladislav III. Popel z Lobkovic (†1609)²³³ a Bohuslav Felix z Lobkovic (†1583).²³⁴ Skutečnost, že posledně jmenovaný budoval zpravodajskou síť a byl dobře informovaný o klíčových událostech, dokládá dopis Václava

---

²²⁶ Josef TRUHLÁŘ, *Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic*, Praha 1893; digitalizováno Národní knihovnou ČR <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=22202>.

²²⁷ Německy psané noviny z 14. a 15. dubna 1535 z Konstantinopole; Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R 1/1, fol. 19-23.

²²⁸ Česky psané noviny z roku 1542; TAMTÉŽ, fol. 24-27.

²²⁹ Česky psané noviny o smíru mezi Karlem V. a Františkem II. pocházející pravděpodobně z roku 1544 (TAMTÉŽ, fol. 28-29) a česky psané noviny z Mohuče o akcích císaře ze 4. července 1544 (TAMTÉŽ, fol. 30-31).

²³⁰ Do lobkovického archivu se též mohly dostat některé zpravodajské písemnosti, jež byly původně určeny pro Viléma z Rožmberka či Ladislava ze Schönfeldu. K osobě málo známého humanistického učenice a jeho zpravodajské síti Alena RICHTEROVÁ, *Komunikace mezi Brunšvikem, Prahou a Encovany. (Příspěvek k dějinám psaných novin na počátku 17. století)*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 11, 1994, s. 32-61.

²³¹ Jan IV. Popel z Lobkovic, syn Jana Děpolda Popela z Lobkovic, zastával v letech 1549-1570 úřad nejvyššího komorníka a 1554-1570 nejvyššího purkrabího. V roce 1556 navázal blízkou vazbu s Rožmberky, když se jeho druhou manželkou stala Bohunka z Rožmberka. Více S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 81.

²³² Ladislav II. Popel z Lobkovic, syn Ladislava I. Popela z Lobkovic, zakladatel knížecí linie lobkovického rodu, zastával v letech 1570-1584 úřad nejvyššího hofmistra. Více S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 109-110.

²³³ Ladislav III. Popel z Lobkovic, syn Ladislava II. Popela z Lobkovic, se stal v roce 1580 vojenským hejtmánem v Uhrách a mezi léty 1582-1587 byl prezidentem královské komory. Po odhalení spiknutí proti císaři žil v zahraničí nebo na Slavkově, který se stal jeho jediným povoleným místem pobytu v zemích Koruny české. Více S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 111-117.

²³⁴ Bohuslav Felix z Lobkovic, syn Václava z Lobkovic, se stal v roce 1555 fojtem v Dolní Lužici, v roce 1576 nejvyšším komořím. Více S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 67-68.

Mašřovskéhho z Kolovrat, který Bohuslava Felixe z Lobkovic řádal o poskytnutí novinek.²³⁵ Co se týče zpráv z východní Evropy, dá se opět s velkou pravděpodobností předpokládat, že si je objednával Ladislav III. Popel z Lobkovic, který se dokonce v roce 1587 osobně zúčastnil tažení arciknížete Maxmiliána do Polska.

Objem zpravodajského materiálu ve sbírce tohoto rodu zvláště výrazně narostl po roce 1590, což jistě souviselo s aktivní politikou a mocenským vzestupem Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (†1628).²³⁶ Skutečnost, že převážná část zpravodajských písemností se do lobkovické sbírky nedostala druhotně, nýbrž byla od počátku určena pro nejvyššího kancléře a jeho manželku Polyxenu Lobkovickou z Pernštejna,²³⁷ potvrzuje mimo jiné jazyk, v němž byly noviny psány. Druhou nejpoužívanější řečí po němčině se totiž na přelomu 16. a 17. století stala španělština, která se jinak ve zpravodajství přicházejícím do zemí Koruny české vyskytovala poměrně vzácně.

Celkově se v lobkovické sbírce z let 1535-1599 dochovalo 51 psaných novin, z nichž bylo 49 psáno německy a 3 česky. Tištěných novin a letáků pocházelo ze stejného období 13. Po roce 1600 (a zvláště po 1618) se množství zachovaných novin výrazně zvýšilo. Podstatnou část tvořily psané i tištěné noviny ve španělštině, avšak objevila se tu také avíza v italštině a francouzštině.²³⁸

Třetí z novinových sbírek, jimž byla v předkládané disertační práci věnována zvláštní pozornost, shromáždili páni z Hradce.²³⁹ Ti představovali jednu z větví starobylého rodu Vítkovců. Stejně jako Rožmberkové odvozovali svůj původ od Vítka z Prčice. S Rožmberky sdíleli též osud rodu, který po celou dobu své existence výrazně ovlivňoval politický kurs Českého království a největšího vlivu dosáhl v 16. století, aby poté na počátku následujícího století zanikl.²⁴⁰

---

²³⁵ List Václava Mašřovského z Kolovrat z 29. června 1552; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4276.

²³⁶ Více Pavel MAREK, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005; TÝŽ, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, ČČH 105, 2007, s. 40-89; TÝŽ, *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*, Historický obzor 12, 2001, s. 114-119 a Petr KOPIČKA, *Dvůr Zdeňka Vojtěcha a Polyxeny z Lobkovic ve dvacátých a třicátých letech 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické dvory a rezidence v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 469-493.

²³⁷ Josef Janáček, *Ženy české renesance*, Praha 1987, zvláště s. 76-92.

²³⁸ Lobkovický archiv, zámek Nelahozevs, Lobkovicové roudničtí, LRRR, sign. 1/2 a sign. R2/13.

²³⁹ Kolekce novin je uložena v SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 4-9.

²⁴⁰ Více k pěstování přátelských i příbuzenských vztahů mezi pány z Hradce a Rožmberky Jiří KUBEŠ, *Rodinné vztahy pánů z Hradce a Rožmberků v předbělohorském století*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 273-318 a Miroslav ŽITNÝ, *U pánů a přátel v sousedství rožmberského dominia*, in: V. Bůžek a kol., *Světy*, s. 197-215, zde s. 197-199.

Zpravodajskou síť si prokazatelně budoval už Jáchym z Hradce (†1565), který často diskutoval o novinkách s dalšími šlechtici, zvláště Švamberky a Rožmberky.²⁴¹ Na otcův zájem navázal Adam II. z Hradce (†1596), jenž ve svém postavení nejvyššího kancléře (od roku 1585) a nejvyššího purkrabího Českého království (od roku 1593) potřeboval informace o klíčových událostech v celé Evropě.²⁴² Psané noviny a zpravodajské relace jistě četl i Adamův syn Jáchym Oldřich z Hradce (†1604). Ten zastával úřad karlštejnského purkrabího a císařského komorníka, jeho zásahy do politiky české stavovské obce však byly limitovány špatným zdravotním stavem, jenž také vyústil v brzké a bezdětné úmrtí.²⁴³

Ačkoliv množství psaných a tištěných novin, jež ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století objednávali páni z Hradce, bylo jistě úctyhodné, do současnosti se dochoval pouze zlomek. Jde o poměrně obvyklou situaci. V českém prostředí jsou ostatně pro 16. století doloženy také případy šlechtických rodů (například Pernštejnů), u nichž z korespondence jednoznačně vyplývá, že dobové noviny odebírali, avšak do dnešní doby se nezachovaly žádné.²⁴⁴ V archivu pánů z Hradce se oproti tomu nalézají 29 psaných novin a zpravodajských relací. Nejstarší avízo pochází z 10. ledna 1557 a obsahuje zprávy z Římsko-německé říše i

---

²⁴¹ Například psané noviny a doprovodný list Jáchyma z Hradce pro Václava ze Švamberka ze 17. září 1551 (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4261a-b); list Jáchyma z Hradce pro Viléma z Rožmberka z 21. srpna 1552 s výčtem škod, které Turci způsobili křesťanům (TAMTÉŽ, sign. 4278); list Jáchyma z Hradce pro Jindřicha III. ze Švamberka z 18. září 1554 s údaji o ustanovení některých služebníků Ferdinanda I. (TAMTÉŽ, sign. 4328); list Jáchyma z Hradce pro Jindřicha III. ze Švamberka z 24. listopadu 1558 s informacemi o průběhu zemského sněmu a úmrtí císaře Karla (TAMTÉŽ, sign. 4421) a list Jáchyma z Hradce Petru Vokovi z Rožmberka z 13. listopadu 1565 se zprávou o císařově cestě na sněm do Augšpurku a dalšími novinkami (TAMTÉŽ, sign. 4562). K osobě Jáchyma z Hradce a předávání novinek Václav BŮŽEK, *Passau 1552 - Augsburg 1559. Zeugnisse böhmischer Adliger über den Hof und die Reichspolitik Ferdinands I.*, MIÖG 116, 2008, s. 291-330; Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK, *Říšský sněm v Augšpurku roku 1559 pohledem Jáchyma z Hradce*, FHB 23, 2008, s. 35-89 a Josef HRDLIČKA, *Provoz vídeňského domu Jáchyma z Hradce*, in: V. Bůžek, *Poslední páni z Hradce*, s. 103-126.

²⁴² Více o osobě Adama II. z Hradce Václav LEDVINKA, *Adam II. z Hradce a poslední páni z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*, in: tamtéž, s. 7-32; Josef HRDLIČKA, *Adam II. z Hradce a jeho dvůr*, in: tamtéž, s. 127-144; TÝŽ, *Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře*, in: tamtéž, s. 33-62; Josef HRDLIČKA – Václav BŮŽEK, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: tamtéž, s. 145-272 a Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.

²⁴³ K náboženským a mocenským proměnám, jež souvisely s vymřením rodu pánů z Hradce Josef HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice 2009 (Habilitační práce).

²⁴⁴ Zatímco ve starších studiích vycházel Zdeněk Šimeček též z předpokladu, že pernštejnské noviny nebyly zachovány, vyslovil ve své nejnovější práci tezi, že prakticky veškeré starší noviny z lobkovického rodinného archivu byly původně určeny pro pány z Pernštejna. Tento závěr však podrobněji nevysvětlil a nepodložil údaji z pramenů. Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 95-98. Autorka disertační práce se proto nadále kloní k předpokladu, že převážná část novin uložených dříve ve Státním oblastním archivu Litoměřice a nyní v Lobkovickém archivu na zámku Nelahozeves byla původně zakoupena členy lobkovického rodu. V každém případě se tu nalézají jen nevelký počet avíz z první poloviny 16. století, ačkoliv Pernštejnové i Lobkovicové museli v té době kvůli své mocenské pozici dění v Českém království i zahraničí sledovat. Jde tedy o typický příklad, kdy se z velkého objemu zpravodajských materiálů určených vlivnému šlechtickému rodu prakticky nic nezachovalo.

Polského království a Litevského velkoknížectví.²⁴⁵ Ostatní noviny jsou však výrazně mladší, převážná část z nich byla napsána v osmdesátých a devadesátých letech 16. století. Mezi oblíbená témata náležely války s Turky a snaha arciknížete Maxmiliána získat polský trůn.

---

²⁴⁵ Německy psané noviny se zprávami Římsko-německé říše, Polského království, Litevského velkoknížectví a Livonska z 10. ledna 1557; SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, kart. 4, inv. č. 147.

3. Obraz zemí středovýchodní Evropy v naučné literatuře 16. století

Dobové noviny a zpravodajské relace nebyly prvním médiem, které utvářelo představu českých šlechticů o vzdálených zemích. Dříve než otevřeli první avízo či tištěný leták, byli urození čtenáři ovlivněni vyprávěním, které zaslechli od poslů či jiných členů stavovské obce, stejně jako poznatky, jež získali z naučných děl během svých studií.²⁴⁶ Část ústně předávaných tvrzení a zkazek byla nenávratně ztracena, některé z nich však pronikly do cestopisů či odborných výkladů, které byly s oblibou čteny. Je tudíž velmi důležité položit si otázku, jakou představu si mohli raně novověcí šlechtici utvořit o Polském království a Litevském či Moskevském velkoknížectví na základě naučné literatury ze svých knihoven. Pozornost bude přitom zaměřena na tři klíčové spisy, z nichž čerpali informace šlechtici a další vzdělané osoby v Českém království v 16. století.²⁴⁷ Šlo o *Kosmografii* německého humanisty Sebastiana Münstera²⁴⁸ a dvě pojednání o Moskevském velkoknížectví. Autorem staršího z nich se stal habsburský diplomat Zikmund Herberstein,²⁴⁹ mladšího italský jezuita Antonio Possevino.²⁵⁰

Velké obliby se dočkalo zvláště obsáhlé dílo, v němž se Sebastian Münster pokusil shrnout veškeré soudobé poznatky o světových dějinách, rozdělení národů, jejich územích,

---

²⁴⁶ Více Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010; TÝŽ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*, Praha 2011 a TÝŽ, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, FHB 21, 2005, s. 111-210; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 292-302 a Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 301-306.

²⁴⁷ Byly vybrány tři známé a rozšířené spisy, které obsahovaly velké množství informací o Polsko-litevském státě či Moskevském velkoknížectví. K další dobové literatuře o zemích východní Evropy A. KAPPELER, *Die deutschen Russlandschiften*, s. 1-23.

²⁴⁸ Klíčová práce Sebastiana Münstera vyšla v několika verzích a mnoha jazycích. Rané německé vydání Sebastian MÜNSTER, *Cosmographia. Beschreibung aller Lender*, Basel 1492, je přístupné v digitalizované podobě na stránkách Univerzitní knihovny Univerzity Düsseldorf: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/ihd/content/titleinfo/193012>, staženo 10. srpna 2012.

²⁴⁹ Zikmund Herberstein své nejznámější dílo několikrát přepracoval a znovu vydal. Verze Sigismund HERBERSTEIN, *Rerum Moscoviticarum Commentarij Sigismundi Liberi Baronis in Herberstein, Neyperg, & Guettenhag, quibus Russiae ac Metropolis eius Moscoviae descriptio*, Basileae 1571, je přístupná v digitalizované podobě na stránkách Univerzitní knihovny Univerzity Düsseldorf: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/urn:urn:nbn:de:hbz:061:1-71406>; staženo 10. srpna 2012. Velmi dobrou edici poskytli též Frank KÄMPFER – Eva MAURER – Andreas FÜLBERTH (edd.), *Sigismund von Herberstein. Rerum Moscoviticarum Comentarium. Synoptische Edition der lateinischen und der deutschen Fassung letzter Hand. Basel 1556 und Wien 1557*, München 2001.

²⁵⁰ Antonio POSSEVINO, *Moscovia et alia opera de statu huius seculi*, Colonia 1587. Zpřístupněno na Google Books pod odkazem http://books.google.cz/books?id=z805AAAAcAAJ&dq=inauthor:possevino&hl=fr&pg=PA20-IA3&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false nebo při zadání jména autora. Staženo 10. února 2012.

význačných městech a zvycích.²⁵¹ Záhy po prvním německém (1544) a latinském (1550) vydání totiž roku 1554 následoval český převod Zikmunda z Púchova. Ten ho přizpůsobil znalostem i vkusu svých krajanů.²⁵² Jeho *Kosmografie* tudíž poskytuje zvláště cenné informace o tom, jakou představu měli o okolních zemích obyvatelé Českého království. Všechny jazykové verze Münsterova díla se v knihovnách českých šlechticů hojně vyskytovaly. Například Viléma a Petra Voka z Rožmberka provázely od dob jejich studií.²⁵³

Z popisu Polského království vyplývá, že autor i překladatel *Kosmografie* očekávali, že čtenáři není tato země a její obyvatelé zcela cizí. Nevěnovali proto mnoho prostoru všeobecným charakteristikám, nýbrž se dosti podrobně zaměřili na historii vládnoucího rodu a význačnější sídla. Samotné Poláky charakterizovali vesměs pozitivně: „*Polský národ j[es]t postavy vysoké, krásné a hladké, statečný, zmužilý, udatný, bojovný pěši i na koních, národ velmi přívětivý, uctivý a napařád maudrý a opatrný. A dosti bázni Boží schopný a náchylný, kdyby toliko měli vůdce příkladné a věrné.*“²⁵⁴ Také kritika, která se zaměřovala na nemírné pití a sexuální nevázanost, nebyla tak ostrá. Ačkoliv autoři Polákům tyto slabosti vytýkali, dodávali jedním dechem, že v nich rozhodně nepřekonávají jiné „půlnoční národy“: „*Pití veliké mezi nimi panuje, jako mezi všemi národy půlnočními, však přito[m] tak nestydati nejsou jako jiní, ale v to[m] opatrnosti a uctivosti té užívají, že, kdož se od zbytečných truňkův chce zdržeti, přes to nenutí, anobř každé[ho] takového, i jinými ctnostmi ozdobené[ho], v poctivosti mají a lásku k ně[mu] velikau zachovávají. Smilstvo a cizoložstvo mezi tímto národe[m], jako i v jiných zemích křesťanských velice se rozmohlo a v obyčej přišlo.*“²⁵⁵

---

²⁵¹ Více o Sebastianu Münsterovi a jeho dílu Karl Heinz BURMEISTER, *Sebastian Münster. Eine Bibliographie*, Wiesbaden 1964 a Günther WESSEL, *Von einem, der daheim blieb, die Welt zu entdecken. Die Cosmographia des Sebastian Münster oder Wie man sich vor 500 Jahren die Welt vorstellte*, Frankfurt 2004.

²⁵² O zásazích do textu, které Zikmund z Púchova provedl, Gerd FREIDHOF, *Sebastian Münsters „Cosmographia“ und ihre tschechische Bearbeitung von 1554*, in: Hans-Bernd Harder – Hans Rothe (edd.), *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern 1*, Köln-Wien 1988, s. 441-466. Zde je také podrobněji vysvětlen autorský podíl Jana z Púchova, který bývá jako vydavatel *Kosmografie* tradičně uváděn.

²⁵³ V rožmberské knihovně se nalézala německá vydání Münsterovy *Kosmografie* z let 1546 a 1556 stejně jako český převod od Zikmunda z Púchova z roku 1554; V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 806 a 838.

²⁵⁴ Jan z PÚCHOVA – Zikmund z PÚCHOVA (edd.), *Sebastian Münster. Kosmografie česká*, Praha 1554, Národní knihovna České republiky, sign. 54.B.2, fol. 519^v.

²⁵⁵ Tamtéž, fol. 519^v. Více k obrazu Poláků v českém převodu Münsterovy *Kosmografie* Jaroslav PÁNEK, *Eine literarische Übertragung im Dienst der Propaganda. Das Bild Polens in der tschechischen humanistischen Kosmographie und das Problem der Pluralität in Ostmitteleuropa im 16. Jahrhundert*, in: Joachim Bahleke – Karen Lambrecht – Hans-Christian Maner (edd.), *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt im Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag*, Leipzig 2006, s. 127-138; TÝŽ, *L'Italia e la Polonia cosmografica. Il sud e il nord dell'Europa cattolica nella Cosmografia boema della metà del Cinquecento*, Bollettino dell'Istituto storico ceco di Roma 6, 2008, s. 137-157; TÝŽ, *Włochy, Czechy a Polska w czeskiej perspektywie kosmograficznej XVI wieku*, in: Janusz Smołucha – Anna Waško – Tomasz Graff – Paweł F. Nowakowski, *Historia vero testis temporum*, Kraków 2008, s. 65-84 a TÝŽ, *Polonia cosmographica (Polska i Polacy w kosmografii pierwotnej i w jej adaptacji czeskiej)*, in: Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak (edd.), *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, Katowice 2006, s. 116-131.

Co se týkalo statečnosti a udatnosti v boji, autoři *Kosmografie* sice připomínali, že Poláci své území rozšiřovali takřka výhradně za užití mírových prostředků, na druhé straně je však vyzdvihovali jako národ, který by mohl zvláště „dobře odporovat“ Turkům.²⁵⁶ Důraz, s nímž byla tato chvála sdělována, vede logicky k domněnce, že Zikmund z Púchova doufal v rozšíření svého díla také za severovýchodní hranicí Českého království. Snažil se tudíž Poláky popsat spíše v příznivém světle a probudit v nich ctižádost k napravení případných slabostí či dokonce k aktivnějšímu zápasu s Turky.

Území obývané Poláky bylo v *Kosmografii* vylíčeno jako chladná, avšak velmi úrodná země.²⁵⁷ Do dlouhého výčtu pěstovaných plodin přitom byla zařazena i kuriózní zkazka o polích u obce Muchów, na nichž mělo růst nádobí. „*A džbány v zemi od přirození vyrostlé, v polích okolo Muchowa a v Paluku, toliko aby je vynímali a sušili, jsau podobné hrncům, kteréž hrnčíř svým uměním dělá.*“²⁵⁸ Poněkud překvapivá skutečnost, že Zikmund z Púchova z českého převodu tuto pasáž nevynechal, naznačuje, že považoval polský venkov za neprobádané území, kde se mohlo stát leccos. Zatímco obchodní centra typu Gdaňsku, Krakova, Vratislavi či Varšavy navštěvovali kupci i mnozí šlechtici, znalostí rozlehlých území mezi nimi se v 16. století mohl pochlubit málokdo.

K obyvatelům Litvy se Sebastian Münster a Zikmund z Púchova stavěli již mnohem kritičtěji než k Polákům. Na prvním místě zdůrazňovali sexuální nevázanost, z níž měly údajně těžit hlavně ženy: „*Ženy sobě frejře chovají, a zvláště hladké, a muži jejich k tomu povolují, než sami kuběn sobě chovati nesmějí. Stav manželský z lehkých a malých příčin mezi sebou ruší, a zase se spojují, a opět rozvozují.*“²⁵⁹ Při popisu jednotlivých litevských oblastí přidali několik dalších postřehů. Ty však byly obdobně nadsazené, což dokazuje, že se do těchto míst vydávalo jen málo cestovatelů, a proto mohlo být bájivé vyprávění některých z nich nekriticky přijímáno. Obyvatelé Žmudi byli například vylíčeni slovy: „*Národ má postavy veliké a krásné, ale obyčejů hrubých a sedlských, kterýž se velmi střídme chová a*

---

²⁵⁶ „Národ polský měl by sebe pro ochranu víry Kristovy a jiných křesťanů šanovati, aby pro hříchy ty zjevné své v hněv Boží upadnuce, shlazen nebyl, poněvadž již po skažení národu uherského od metly Boží Turka žádného v Evropě národu nepozostává, který by Turkům podlé jiných křesťanů lépe odpírati mohl jako národ polský.“ Jan z PÚCHOVA – Zikmund z PÚCHOVA (edd.), *Sebastian Münster*, fol. 520^f.

²⁵⁷ „Země polská jest studená, a proto v ní vína ani oleje neroste, kterýžto nedostatek zase se jim nahrazuje velikou a hojnou úrodou obilí, ječmene, žita, pšenice, ovsu a jinými mnohými úrodami zemskými, z kterýchžto nápoje zdravé a vejborné sobě dělají. Dobytku v ní hojnost veliká, rozličného masa, zvěři, ptactva, medu, mléka, másla, vosku, ryb vejborných a ovoce všelikého. Země tato má také herynky z portu Gdánského; má zubry, losy, divoké koně a jiné všeliké živočichy rohaté. Má také dobrých, trvalých, rychlých, pěkných a vejborných koní dosti.[...] Z této země vychází do západních krajin mnoho volů, vosku, věcí drahých chlupatých, medu, dříví dubové, jívové a jiné[...], mnoho obilí po zemi i po moři, smola a pryskyřice rozličná. Olovo se v této zemi dobývá vejborné a soli množství veliké.“ TAMTÉŽ, fol. 518^v-519^f.

²⁵⁸ TAMTÉŽ, fol. 519^f.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, fol. 532^f.

*místo nápoje vody užívá, medu a piva řídko. [...] Stavení mezi nimi žádného se nespátřuje znamenitého, než všecko budky a chalupy, z dříví, hlíny a slamau přikryté, zespod okrauhlé, a vzhůru čím dál vždy užší a nahoře okno jedno co v komíně, skrz něž shůry světlo přichází. Vprostřed toho domu pec a ohniště, na němž sobě jídlo vaří a okolo něho se hřejí neb děle v těch zemích zima než teplo trvá. V tom domě všecko společně mají, jako manželky, dívky, dobytek, služebníky, dívky, obilí a jiné všecko hospodářství. Národ k hádání a prorokování velmi schopný.*²⁶⁰

K věštění a pohanským kultům se autoři *Kosmografie* vícekrát vrátili. Čtenáři se tak dozvěděli, kterým božstvům a silám se staří Litevci klaněli, jakými způsoby je uctívali, i to, že některé kulty dosud ve skrytosti přežívaly. Podle *Kosmografie* například obyvatelé Litvy stále chránili hady, které považovali za posvátné.²⁶¹ Co se týkalo přírodních podmínek, bylo opakovaně zdůrazňováno chladné klima a nepřístupnost mnoha litevských oblastí, jež byly pokryté hustými lesy i jezery.²⁶² Současně se však objevily zprávy o výjimečné úrodnosti půdy v oblasti dnešní Ukrajiny.²⁶³

Zatímco líčení Polského království a Litevského velkoknížectví bylo v *Kosmografii* ještě poměrně střízlivé, působil popis Moskevského velkoknížectví již značně exoticky. Ihned v úvodu byla zdůrazněna rozlehlost ruské země a výlučná moc jejího panovníka,²⁶⁴ což byly skutečnosti, na něž zpravidla upozorňovala každá relace z této oblasti. O povaze místního lidu se pak čtenář dozvěděl, že: „*Ženy obyčej mají perly a drahé kamení na uších zavěšovati, též také i pohlaví mužské, ale v věku mladém. Která se žena po třetí vdá, takovau každau jako nestydatau v ošklivosti mají, a muže rovně též. Národ tento jest k chlípnostem tělesným a k opilství velmi náchylný. Ožralství za pochvalu pokládají a chlípnost sobě také osvobozují, toliko aby se bez aurážky stavu manželského stalo*“²⁶⁵ Tento kritický obraz do jisté míry vyrovnávala zmínka o pílí, s níž Rusové obdělávali svá pole.²⁶⁶ Dále měla být mezi obyvateli Moskvy velmi ceněna síla a udatnost. Knížectví ve městě měl totiž údajně obdržet každý, kdo se udržel na kameni postaveném uprostřed moskevského náměstí.²⁶⁷

Samotná Moskva byla vyličená jako město postavené především ze dřeva, jež mělo být dvakrát tak velké jako soudobá Praha. Obdiv si vysloužil knížecí palác „*obyčejem*

---

²⁶⁰ TAMTÉŽ, fol. 534^f.

²⁶¹ „*Však haduom v domích svých a jiným diábelským a nepokojným duchuom překážeti nedopauštějí a štěstí sobě v tom zakládají.*“ TAMTÉŽ, fol. 532^v.

²⁶² TAMTÉŽ, fol. 532^f a 534^f.

²⁶³ TAMTÉŽ, fol. 535^v.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, fol. 536^f.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, fol., 536^f.

²⁶⁶ „*Zemi velmi pilně dělají a koňmi jí orají.*“ TAMTÉŽ, 536^v.

²⁶⁷ TAMTÉŽ, fol. 536^f.

vlaským velmi pěkně vystavený“ a také pravoslavné kostely.²⁶⁸ Při popisu náboženství bylo především upozorněno na přijetí víry od řeckých biskupů a užívání kvašeného chleba při bohoslužbě.²⁶⁹ Zmíněny však byly také kmeny a národy žijící v severních a východních oblastech, které „předse v pohanstvu stojí. Ctí slunce, miesíc, hvězdy, zvěř polní a s čím se koli potkají.“ V kterýchžto zemích nevorají, nesejí, chleba ani peněz nemají, zvěři lesní, kteréž dosti mají, se živí a toliko vodu pijí. V lesích velikých bydlí a chalupy z prautí spletené mají. Sau co hovada bez rozumu, oděvu z koží zvířetcích rozličných vespolek s šitých užívají.²⁷⁰

V oddílu věnovaném přírodním podmínkám a pěstovaným plodinám se opakovaně zdůrazňovalo drsné klima a hloubka lesů. Některá ve střední Evropě málo známá zvířata, jako například losi, si vysloužila vlastní popisy. Dále bylo do textu zařazeno několik bajek a značně nadnesených loveckých vyprávění, která měla podtrhnout výjimečnost a nebezpečnost této krajiny.²⁷¹

Co se týkalo popisů dalších oblastí středovýchodní Evropy, z hlediska předkládané práce si zasluhuje pozornost zvláště kapitola věnovaná Sedmihradsku. Při líčení této země přitahovala Sebastiana Münstera i Zikmunda z Púchova postava „vévody Drakuli“. Do *Kosmografie* bylo převzato vícero zkazek o krutostech tohoto legendárního vládce. Nejvýraznějším se patrně stalo vyprávění o potrestání tureckých (a údajně též císařských) vyslanců, kteří před ním odmítli smeknout pokrývku hlavy. Rozzuřený vévoda jim poté nechal turbany a klobouky přibít k hlavě hřebíky.²⁷²

Oproti výše zmíněným líčením byla díla Zikmunda Herbersteina napsána výrazně střízlivěji a odborněji. Diplomat, který podnikl více než 60 zahraničních cest, se snažil co nejpresněji popsat málo známé oblasti a pomoci tak svým následovníkům. Největší ohlas si vydobily jeho *Rerum Moscoviticarum Commentarii*.²⁷³ Poprvé je publikoval latinsky v roce 1549, následovala německá a italská vydání. Herbersteinovo dílo ve své době výrazně přispělo k „objevení“ Moskevského velkoknížectví.²⁷⁴ Vyhledávaným se stalo zvláště v závěru šedesátých let 16. století, když do střední Evropy přicházely zprávy o bojích v Livonsku a začala se rýsovat možnost, že Zikmundem II. Augustem brzy vymře jagellonská dynastie vládoucí v rozlehlém polsko-litevském soustátí. Po roce 1567 si *Poznámky*

---

²⁶⁸ TAMTÉŽ, fol. 536^v.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, fol. 538^f.

²⁷⁰ TAMTÉŽ, fol. 538^v.

²⁷¹ TAMTÉŽ, fol. 537^v-538^f.

²⁷² TAMTÉŽ, fol. 543^v.

²⁷³ K rozboru tohoto výjimečného díla Frank KÄMPFER – Reinhard FRÖTSCHNER (edd.), *450 Jahre*.

²⁷⁴ Günther STÖKL, *Das moskovitische Gesandtschaftswesen bis in die Zeit Herbersteins*, in: Gerhard Pferschy (ed.), *Siegmund von Herberstein. Kaiserlicher Gesandter und Begründer der Rußlandkunde und die europäische Diplomatie*, Graz 1989, s. 79–87.

o moskevských záležitostech a jiná drobnější díla Zikmunda Herbersteina zakoupili například páni z Rožmberka.²⁷⁵

V úvodu svého spisu se Zikmund Herberstein zabýval názvem země „Rußland“ a jejími obyvateli, přičemž poukázal na převahu Slovanů i různý etnický původ dalších kmenů. „So werden alle die Reissen genant, die sich der Slavonischen oder Windischen sprach gebrauchen und den Christenlichen glauben und Ceremonien nach gebrauch und ordnung der Khriechen halten. Nach jrer sprach werden sy Russy, Lateinisch Rutheni, und Teütsch Reissen genandt, und sein in so ain grosse menig erwachsen, das sy alle eingemischte völkher und Nationen eintweder ausgetriben, oder zu jren sitten gezwungen haben, also das sy jetzimals all in gemain Reissen genent werden.“²⁷⁶ Při popisu charakteristických vlastností Rusů se Zikmund Herberstein zaměřoval především na výjimečnou moc moskevského velkoknížete.²⁷⁷ Jako červená nit se celým spisem táhl údiv nad tím, že Rusové bez odporu snášejí tak despotického panovníka, jeho družinu a úředníky. Od úvodního zamyšlení nad tím, „ob ain solch volckh ein solche schwäre Herrschafft haben mueß, oder ob die grausame Herrschafft ain solch ungeschickht volckh macht,“²⁷⁸ dospěl císařský diplomat k závěru, že: „Das volckh ist also naturt, das sy sich der aigenschafft mehr dan der freyhait beruemen.“²⁷⁹

Značný prostor byl v *Rerum Moscoviticarum Commentarii* věnován ortodoxnímu náboženství. Zikmund Herberstein svým čtenářům důkladně objasnil odlišnosti v náboženské praxi Rusů, stejně jako teologické otázky, jež byly příčinou schizmatu. Při výkladu o postu, sloužení mše, uctívání ikon, rituální nečistotě některých pokrmů či manželství kněží se však opíral o nařízení východních biskupů, aniž by kriticky zkoumal, do jaké míry byly uvedené předpisy v Moskevském velkoknížectví skutečně dodržovány. Díky tomu vyznělo jeho představení ruské ortodoxní církve spíše pozitivně, i když nepomlčel o nenávisti, s níž někteří pravoslavní posuzovali katolíky. Například sám velkokníže podle Herbersteinova tvrzení „keinen Menschen dermaßen haßt wie den Papst“.²⁸⁰

²⁷⁵ V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 726 a 766.

²⁷⁶ F. KÄMPFER – E. MAURER – A. FÜLBERTH (edd.), *Sigismund von Herberstein*, s. 32.

²⁷⁷ „Sein gewalt hat der Großfürst gebraucht, gleich so woll uber die Geistliche, als uber die Weltliche, es sey umb das guet oder das leben, Seiner Rätthe khainer hat des Herrn mainung widersprechen dürffen, bekhennen durchauß, des Fürstens willen, sey Gottes willen, also was der Fürst thuet, das thut er auß dem willen Gottes.“ TAMTÉŽ, s. 73.

²⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 73-74.

²⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 175.

²⁸⁰ Tato pasáž byla zahrnuta jen do některých vydání; Wolfram von den STEINEN – Hans KAUDERS (edd.), *Sigmund zu Herberstein, Moscovia von Herrn Sigmund Freiherrn zu Herberstein, Neyperg und Guettenhag*, Erlangen 1926, s. 57. Více Frank KÄMPFER, *Sigmund von Herbersteins "Rerum Moscoviticarum Commentarii" als religionsgeschichtliche Quelle*, in: G. Pferschy, *Sigmund von Herberstein*, s. 147-163.

Kladná hodnocení obsahoval popis ruského vojska. Přestože vyličení jeho jízdního útoku připomínalo záznam barbarského nájezdu, velký obdiv si vysloužila obratnost, s níž Rusové během rychlé jízdy zacházeli s různými zbraněmi.²⁸¹ Kritický tón naopak zazníval při popisu domácího života Rusů. O ženách Zikmund Herberstein poznamenal, že žijí ubohý život, neboť Rusové „halten jre weiber in schlechter lieb.“²⁸² Poukazoval přitom na časté a surové bití manželek,²⁸³ stejně jako na izolaci vznešených dam, které jen málokdy vycházely z domu, neboť volné chození po ulici se neslučovalo s jejich postavením.²⁸⁴ Ve značně krušných podmínkách žili podle něj také ruští muzici, kteří musí „dem Herrn sechs tag in der wochen arbaitten, der sibend ist sein“.²⁸⁵

V nedostatku ovšem žilo i hodně ruských bojarů. Herberstein s citelným pobavením líčil, jak si tito urozenci na jedné straně dopřávali hojnost alkoholických nápojů, na druhé však natolik šetřili na jídle, že byli dokonce ochotní sbírat slupky z ovoce, které odhazovali lidé z jeho doprovodu.²⁸⁶ Další kritiku si pak vysloužila úplatnost úředníků a nepoctivost obchodníků. Rozbor zákoníku Vasila III. shrnul císařský posel konstatováním, že „das Recht bey jnen zuerkhauffen, und geschiecht offentlich“.²⁸⁷ Ve vztahu k obchodním záležitostem pak zdůrazňoval, že Rusové prodávají cizincům všechno zboží za přemrštěnou cenu.²⁸⁸ Těm, kdo by se vydali v jeho stopách, uděloval rady ohledně typů platidel, hodnoty kožešin i rituálu, který byl spojený se vstupem do hostitelova domu.²⁸⁹ Dostí podrobně a zdařile pak byla v *Rerum Moscoviticarum Commentarii* popsána jednotlivá ruská města a oblasti.²⁹⁰ Závěr tvořil stručný výtah z historie Polsko-litevského státu, v němž byl zvláštní důraz kladen na kontakty s Moskevským velkoknížectvím.

Vedle prací Sebastiana Münstera a Zikmunda Herbersteina si mohli čeští šlechtici udělat jistou představu o Moskevském velkoknížectví také na základě latinského spisu *Moscovia Antonia Possevina*. Italský jezuita se s Moskevským velkoknížectvím seznámil

---

²⁸¹ F. KÄMPFER – E. MAURER – A. FÜLBERTH, *Sigismund von Herberstein*, s. 178.

²⁸² TAMTÉŽ, s. 173.

²⁸³ TAMTÉŽ, s. 174.

²⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 173.

²⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 192. Herberstein si všiml častého násilí i způsobu, jakým se rolníci snažili obhospodařit svá pole při náročných robotních povinnostech. „Und ist ain erparmblichs volgkh, mit allen leib und guet der Edlen Raub, dartzue ubl geschlagen. [...] Darum sein jeder zeit zwen in ainem hauß, der ain arbit dem Herrn, der ander für das hauß.“ TAMTÉŽ, s. 192.

²⁸⁶ „Boyar der Edlman wie armb der ist, so deicht jne schwächlich sein zuarbaitten. Aber des schamen sy sich nit, wan wir oder unsere dienner von früchtn, als Opffl, Piern, Melaun, die schelln verworffen, sy die von der Erden gehebt unnd geessen, auch von den Zwifln die schellen.“ TAMTÉŽ, s. 192.

²⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 191.

²⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 203-204.

²⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 193-195.

²⁹⁰ K rozšíření čtenářova poznání sloužily také mapy, jež se staly součástí mnoha vydání. Srov. Příloha č. 5: Mapa ruských zemí z práce *Rerum Moscoviticarum Commentarii* Zikmunda Herbersteina vydané roku 1549.

během ambiciózní, avšak neúspěšné mise v letech 1581 a 1582. Když začal Ivan IV. Hrozný výrazně prohrávat poslední etapu livonské války se Štěpánem Báthorym, obrátil se s prosbou o zprostředkování míru na papeže. Naznačoval přitom, že v případě příhodných mírových podmínek bude uvažovat o církevní unii s Římem, případně dokonce o velké protiturecké výpravě. Papež Řehoř XIII. o takovou nabídku samozřejmě projevil zájem a podporou mírových jednání mezi Ivanem IV. Hrozným a Štěpánem Báthorym pověřil Antonia Possevina. Tomu se skutečně podařilo dojednat pro Moskevské velkoknížectví dosti výhodné podmínky, poté však byl Ivanem IV. odvržen, jelikož ten ve skutečnosti o žádné formě církevní unie neuvažoval a předchozí návrh učinil pouze ve snaze využít papežskou diplomacii k vyřešení nepříznivé situace na válečném poli.²⁹¹

I přes velké zklamání, kterým jeho mise skončila, věřil Antonio Possevino v to, že by v budoucnosti mohlo dojít k návratu pravoslavných do katolické církve. Věnoval proto papeži spis, v němž líčil situaci v Moskevském velkoknížectví a vyjadřoval se k možnostem konverze Rusů. Své dílo se současně snažil koncipovat tak, aby mohlo posloužit jako praktická příručka pro jiné církevní diplomaty, kteří by se do Moskevského velkoknížectví vydali. Vzhledem k tomuto cíli věnoval pochopitelně značný prostor úvahám o rozdílech mezi naukou ortodoxních a katolíků. Pravoslavné biskupy chválil, že „*nec uxores habent, nec unquam carnes edunt (sicut nec ipse Metropolita) neque annulos gerunt in digitis. Sancitatem praese ferentes, apud omnes in veneratione habentur.*“²⁹² Podivoval se však nad nevzdělaností většiny duchovních.²⁹³

V celém spise opakovaně zdůrazňoval, že moskevský velkokníže má prakticky absolutní moc, a proto nemůže dojít k žádné změně ve světských ani náboženských záležitostech bez jeho souhlasu. Vysvětloval, že velkokníže je považován za jediného vlastníka veškerého majetku. Mohl proto podle svého uvážení komukoliv cokoliv darovat či naopak odebrat.²⁹⁴ Bez jeho svolení nesměl nikdo vycestovat za hranice. Ani písemný kontakt se zahraničím nebyl dovolen. Na listy a žádosti cizích vyslanců odpovídal pouze velkokníže.²⁹⁵ Ten také rozhodoval o vydávání veškerých knih. Ve vztahu ke vzdělání, jež bylo značně zanedbáno, neboť se v zemi vyskytovaly pouze klášterní školy nevysoké kvality, vyjádřil Antonio Possevino domněnku, že Ivan IV. účelově brzdí rozvoj této oblasti, neboť se

---

²⁹¹ Władysław SERCZYK, *Ivan IV. Hrozný. Car vši Rusi a stvořitel samoděržaví*, Praha 2004, s. 159-153 a Walter DELIUS, *Antonio Possevino SJ and Ivan Groznyj. Ein Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Union und der Gegenreformation des 16. Jahrhunderts*, Stuttgart 1962.

²⁹² A. POSSEVINO, *Moscovia*, s. 1.

²⁹³ TAMTÉŽ, s. 1.

²⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 3.

²⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 3.

bojí všech, kdo by byli vzdělanější a chytřejší než on.²⁹⁶ V celé zemi tak podle něj bylo možné najít pouze tři osoby, jež by skutečně ovládaly latinský jazyk.²⁹⁷

Také lékařů byl značný nedostatek. Jezuita znal pouze dva, kteří působili u dvora Ivana IV. Bez jeho svolení přitom nesměli navštívit žádného nemocného.²⁹⁸ Ostatní nemocní byli podle něj léčeni pálenkou nebo vodou, do níž byly namáčeny relikvie svatých.²⁹⁹ Prostí lidé žili ve stálé práci: „*Porro populus unquam ab opere vacat, nisi ipso die Beatisimae virginis annuntiatae sic, Dominicis ac reliquis omnibus diebus profestis (ne excepto quidem Paschatis die) operatur.*“³⁰⁰ Ačkoliv takový obraz Moskevského velkoknížectví nevyzníval nijak příznivě, jezuita zdůrazňoval, že v ruské společnosti není žádná touha po změně. Moskvané podle něj despotickou vládu Ivana IV. Hrozného ochotně přijímali a hojně užívali úsloví: „*Solus Deus et Magnus Dominus (hoc est Princeps), hoc scit.*“³⁰¹

Do spisu *Moscovia* byla dále zahrnuta líčení některých událostí, jež se staly v době Possevinovy mise či krátce po ní. Jezuita například popsal, jak Ivan IV. Hrozný v návalu hněvu zabil svého syna a nástupce Ivana.³⁰² Tento zvrat však podle něj mohl být i Božím úradkem, neboť mladšího Fjodora provázela pověst, že by mohl vládnout podstatně shovívavěji a pro papežskou politiku příznivěji než otec a starší bratr, kteří si v mnoha ohledech rozuměli. Antonio Possevino ve svém díle též otiskl opisy některých listů Ivana IV., papeže Řehoře XIII. či krále Štěpána Báthoryho, stejně jako prepisy věroučných polemik, které vedl s velkoknížetem a pravoslavnými duchovními. Ačkoliv byl jeho spis přednostně věnován vyššímu duchovenstvu, nalezl oblibu i mezi šlechtou. Například Vilém z Rožmberka a Petr Vok vlastnili jedno z prvních vydání, které vyšlo v Kolíně nad Rýnem v roce 1587.³⁰³

---

²⁹⁶ „...quantum praeciderent via, qua ipso Principe doctior, aut sapientior aliquis haberetur.“ TAMTÉŽ, s. 3.

²⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 5.

²⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 3.

²⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 5.

³⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 5.

³⁰¹ TAMTÉŽ, s. 2.

³⁰² TAMTÉŽ, s. 17-18.

³⁰³ V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 885.

4. Obraz Polsko-litevského státu a jeho obyvatel v dobovém zpravodajství

4.1 Obraz Polsko-litevského státu pod vládou Jagellonců

Zájem o dění v Polském království a Litevském velkoknížectví měl dlouhou tradici především v rodě Rožmberků. Výrazný impuls jistě představoval již v roce 1316 sňatek Petra I. z Rožmberka s Violou Těšínskou, vdovou po českém králi Václavovi III.³⁰⁴ Přestože jejich manželství trvalo jen rok, jedním z jeho důsledků bylo posílení kontaktů s Violinými příbuznými z rodu Piastovců a polským prostředím celkově. Listy dokládající tyto kontakty byly ovšem v průběhu staletí ztraceny a zničeny.³⁰⁵

Podobný osud stihl také mnohé písemnosti, jež vyšly o více než století později z kanceláře Oldřicha II. z Rožmberka. Ten si udržoval velmi dobrou představu o politice vládců Polského království i Litevského velkoknížectví nejen s ohledem na vlastní mocenskou pozici a rozhodnutí, jež často ovlivňovala osudy celého Českého království,³⁰⁶ nýbrž také díky dvěma svým synům, kteří získali vysoké postavení ve slezských knížectvích. Roku 1454 se stal Jindřich IV. z Rožmberka slezským hejtmanem a roku 1456 Jošt II. z Rožmberka vratislavským biskupem.³⁰⁷ Oba bratři samozřejmě udržovali kontakty s polským prostředím a informovali o tamním dění další členy svého rodu. Stejně jako v případě jejich otce se však převážná část zpravodajských materiálů nedochovala.

Výjimku představuje německy psaná relace, kterou neznámý zpravodaj vyhotovil v šedesátých letech 15. století.³⁰⁸ Odpovídal přitom patrně na žádost svého pána, který chtěl

---

³⁰⁴ K osobě Petra I. z Rožmberka Anna KUBÍKOVÁ, *Petr I. z Rožmberka a jeho synové*, České Budějovice 2011 a R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 20-21. O Viole Těšínské a okolnostech jejího sňatku s nejvyšším komorníkem Českého království František HEŘMANSKÝ (ed.), *Zbraslavská kronika*, Praha 1975, s. 297-298; Karel MARÁZ, *Václav III. (1289-1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007, s. 50-52; Gabriela V. ŠAROCHOVÁ, *Radostný úděl vdovský. Královny-vdovy přemyslovských Čech*, Praha 2004, s. 160-171 a Josef ŽEMLIČKA, *Století*, s. 363-367.

³⁰⁵ Z listin, jež vznikaly díky aktivní politice Petra I. z Rožmberka, se celkově dochoval jen nepatrný zlomek. Jde především o slib věrnosti králi Janovi Lucemburskému a donace různým klášterům. SOA Třeboň – Cizí statky Třeboň (1205-1707), sign. 94 a 387. Spolu s dalšími zpřístupněny na portálu pro digitalizaci středověkých listin www.monasterium.net; staženo 1. srpna 2012.

³⁰⁶ Rozsáhlá diplomatická činnost Oldřicha II. z Rožmberka byla podmíněna spolehlivými informacemi o dění nejen v Českém království, nýbrž také okolních zemích. Více Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004 a F. KAVKA, *Zlatý věk Růží*, s. 14-16 a A. MÍKA, *Osud*, s. 11-23. Jeden z dochovaných dokladů zájmu o polské záležitosti u Oldřicha II. z Rožmberka představuje list Jarohněva z Úsuší ze 4. prosince 1453; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 2169.

³⁰⁷ Záznam o zvolení Jošta II. z Rožmberka vratislavským biskupem na počátku března 1456; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 1739a-d. Více o Jindřichu IV. a Joštovi II. z Rožmberka R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 25 a 52-53.

³⁰⁸ Soudobý opis relace o existenci a příbuzenství některých polských vévodských rodin; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 2062. Zlomek této relace je velmi obtížné datovat, neboť neobsahuje konkrétní údaje, jež by umožňovaly identifikovat klíčové osoby. Datace zmíněné písemnosti do šedesátých let 15. století se proto opírá o názory archivářů, kteří v 19. století uspořádali sbírku *Historica Třeboň*, a skutečnost, že by takové vročení odpovídalo zvýšenému zájmu členů rožmberského rodu o polské a litevské záležitosti.

být informován o příbuzenských i majetkových vztazích mezi některými vybranými polskými a litevskými „vévody“ dříve, než se na ně obrátil prostřednictvím listu či dokonce osobního poselstva. Ze zpravodajského listu neznámé délky se do dnešní doby dochovaly pouze dva odstavce, v nichž se informátor zaměřil na „vévodu Flotkana“ a „vévodu Bolka“. Oba popisoval poměrně stručně. První ze jmenovaných měl sídlit v Pskově, druhý ve Varšavě. „Vévoda Bolko“ měl být z blíže neurčených důvodů „hochgelobt von jed[er]man“. Jeho sestru pojal za manželku „vévoda Michael“, o němž zpravodaj s jistým nadřazeným odstupem poznamenal, že se stal „von nichts Grosfursti in Litt(au)n“.³⁰⁹ Vzhledem k malému rozsahu dochovaného textu není možné usuzovat, zda informátor považoval tak strmý vzestup za výjimku či nešvar, k němuž mohlo v Litevském velkoknížectví docházet častěji.

Další zpravodajské písemnosti z Polského království a Litevského velkoknížectví se v rožmberské sbírce dochovaly z období po roce 1471, kdy se českým králem stal Vladislav II. Jagellonský.³¹⁰ Přestože mezi ním a jeho bratry Janem I. Albrechtem, Alexandrem a Zikmundem I. Starým, kteří postupně zasedli na polský trůn mezi léty 1492 a 1548, nepanovala vždy shoda a úzká spolupráce, mohly zásadní události, k nimž došlo v Polsku či na Litvě, výrazně ovlivňovat další politický vývoj zemí Koruny české.³¹¹ Vlivné osobnosti Českého království, mezi něž Rožmberkové již po několik generací náleželi, si to samozřejmě uvědomovaly a sháněly informace o situaci za severovýchodní hranicí.

V jejich archivu se dochoval výčet práv a svobod, které polské šlechtě během svého panování potvrdil král Alexandr Jagellonský.³¹² Soupis privilegií šlechty, jimiž byla výrazně posílena pozice polského šlechtického stavu vůči králi, však bohužel neobsahoval žádný komentář. Také další zpravodajské dokumenty z počátku 16. století, jimž bude dále věnována pozornost, neobsahovaly zpravidla žádná přímá hodnocení povahy a zvyků Poláků či Litevců.

Od poslední čtvrtiny 15. století se obyvatelé Českého království nesetkávali s Poláky pouze při zahraničních cestách, nýbrž znali je též z doprovodu krále Vladislava II. Jagellonského. Na skutečnost, že tyto kontakty provázela jistá rivalita, upozorňoval list Jana z Vlksic z 20. září 1471. Helfenburský purkrabí v něm informoval Jana II. z Rožmberka

---

³⁰⁹ TAMTÉŽ, sign. 2026.

³¹⁰ V rožmberském archivu se dochoval pamětní záznam podmínek, za kterých budou čeští utrakvisté volit českým králem syna polského krále Kazimíra IV. Jagellonského; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 2525.

³¹¹ Více J. MACŮREK, *Dějiny polského národa*, s. 99-100; Andrzej WYCZAŃSKI, *Zygmunt Stary*, Warszawa 1985; a Paweł JASIEŃKA, *Polska Jagiellonów*, Warszawa 1985, s. 197-395.

³¹² Latinský opis práv a svobod šlechty v Polském království z let 1505-1506; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3428. Ke známé konstituci Nihil novi a dalším privilegiím uděleným králem Alexandrem J. MACŮREK, *Dějiny polského národa*, s. 100-102.

mimo jiné o bitce mezi Poláky a Pražany.³¹³ Ačkoliv neuvedl příčinu sporu, ani ho nijak nekomentoval, je velmi pravděpodobné, že podporoval Pražany. Podobný postoj ostatně zaujímal i jeho vlivný adresát. Ve stejné době totiž musel sám řešit potíže s polskými ozbrojenci. Vyplývá to z několika listů, v nichž si stěžoval, že polská posádka umístěná v Českých Budějovicích olupuje jeho poddané z okolí Trhových Svinů.³¹⁴

Co se týkalo zpráv ze zahraničí, stala se od počátku 16. století velkým tématem polské politiky obrana proti Moskevskému velkoknížectví. Protože se Polské království spojilo s Litevským velkoknížectvím do jednoho státního celku, muselo řešit útoky, které na Litvu podnikali moskevští vládci. Ti se ihned po setřesení tatarské nadvlády začali rozhlížet po oblastech, které by mohli vhodně přičlenit ke svému území. Jejich zrak přitom logicky spočinul na sousední Litvě. Zápas, jenž poté s přestávkami trval celá staletí, zahájil v roce 1492 moskevský velkokníže Ivan III. Ve dvou krátkých válkách se mu podařilo rozšířit území na úkor Litevského velkoknížectví, které ztratilo několik oblastí podél východní hranice.³¹⁵

Ve výbojích pokračoval od roku 1507 také Ivanův syn a nástupce Vasilij III.³¹⁶ Jeho útoky představovaly pro Litevské velkoknížectví i Polské království skutečnou hrozbu. Oslabení Polsko-litevského soustátí totiž začal od jara 1514 využívat Albrecht Hohenzollernský. Nedávno zvolený ambiciózní velmistr Řádu německých rytířů doufal, že dosáhne revizi toruňského míru z roku 1466, jímž bylo značně zmenšeno řádové území a on sám jako jeho představený podřízen polskému králi. Spojenectví mezi Moskevským velkoknížectvím a Řádem německých rytířů představovalo již samo o sobě pro Polsko-litevský stát značný problém, když tu se k němu na počátku roku 1514 přidal i císař Maxmilián I. Panovník Římsko-německé říše chtěl především omezit vliv Jagellonců ve střední Evropě, kde se s nimi střetával zvláště v otázce vlády v Uherském království.³¹⁷

Vzniklá koalice působila hrozivě, ale neměla dlouhého trvání. K jejímu rozpadu přispěla zvláště bitva u Orši, v níž se Litevcům a Polákům 8. září 1514 podařilo rozdrtit ruské oddíly. Císař Maxmilián I. poté od dohody s Vasilem III. odstoupil a začal naopak jednat

³¹³ „A račte věděti, že král polský z Prahy k Hoře táhne, a že tak slyším, že jsú Poláci některakú puotku s Pražany jměli, a že jsú některému Poláku ruku uťali. A drahně Poláků ot něho do Polsky jedú.“ List helfenburského purkrabího Jana z Vlksic z 20. září 1471; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 2541a.

³¹⁴ Koncepty listů Jana z Rožmberka pro Jana Bílého z roku 1471, (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 2466), budějovickým měšťanům (tamtéž, sign. 2467), Janovi Tluksovi z Vrabí (tamtéž, sign. 2468) a Matyášovi Korvínovi (tamtéž, sign. 2469).

³¹⁵ Krzysztof BOJKO, *Stosunki dyplomatyczne Moskwy z Europą Zachodnią w czasach Iwana III*, Kraków 2010; Henryk SAMSONOWICZ a kol. (edd.), *Polska na przestrzeni wieków*, Warszawa 2007, s. 147-148; Pavel BOČEK, *Gosudar*, s. 279-293, Nikolaj Sergejevič BORISOV, *Ivan III.*, Moskva 2000, s. 58-95.

³¹⁶ Alexej Vasiljevič ŠIŠOV, *Vasilij III.*, Moskva 2007, s. 108-170; J. MACŮREK, *Dějiny polského národa*, s. 164-165; P. JASIENICA, *Polska*, s. 256-280 a Stanisław HERBST, *Wojna moskiewska 1507-1508*, in: *Księga pamiątkowa ku czci Oskara Haleckiego* vydána v XXV-lecie jeho pracy naukowej, Warszawa 1935, s. 29-54.

³¹⁷ D. PICKOVÁ, *Habsburkové*, s. 141-164.

s polským králem a litevským velkoknížetem Zikmundem I. Starým i jeho bratrem Vladislavem II. Jagellonským. Na vídeňském sjezdu těchto tří panovníků v červnu 1515 byly vyřešeny různé sporné otázky a Maxmilián se zřekl podpory Moskevského velkoknížectví i Řádu německých rytířů. Obrat ve vztazích mezi habsburskou a jagellonskou dynastií byl posílen známou sňatkovou dohodou, která o několik let později otevřela Habsburkům cestu k vládě v zemích Koruny české. Děti Vladislava II. Jagellonského, Ludvík a Anna, uzavřely sňatky s Maxmiliánovými vnoučaty Marií a Ferdinandem, potomky španělského krále Filipa I. Sličného.³¹⁸

O všechny tyto události a jejich souvislosti projevoval zájem Petr IV. z Rožmberka, který spravoval rodové dominium v letech 1493-1523.³¹⁹ Velkou část zpráv získával prostřednictvím Zdeňka Lva z Rožmitálu. K listům, v nichž s Petrem IV. z Rožmberka vyřizoval různé politické a hospodářské záležitosti, přikládal nejvyšší purkrabí pravidelně opisy různých dokumentů a zpravodajských relací.³²⁰ Ty zpravidla líčily různé události, k nimž došlo v Českém nebo Uherském království. Za důležité však byly považovány také polské záležitosti. Dokládá to mimo jiné fakt, že zprávu o bitvě u Orši zaslal Zdeněk Lev z Rožmitálu Petrovi IV. z Rožmberka týž den, co ji obdržel od Ladislava ze Šternberka.³²¹ Střetnutí mezi Poláky, Litevci a Rusy shrnul slovy: „*Také, jakož pan kancléř píše, kterak jest král polský Moskvany porazil: i toho J[eho]M[ilos]ti přeji, ale že jest prvé Smolensko ztratil, toho J[eho]M[ilos]ti nepřeji.*“³²²

Rožmitálova poznámka naznačovala, že významní čeští šlechtici byli informováni nejen o klíčové bitvě u Orši, nýbrž také o důležitých událostech, které jí předcházely. Donesla se jim nejen zpráva o ztrátě Smolenska, nýbrž také o nezanedbatelném strategickém významu, který tato hraniční pevnost měla. Své sympatie přitom vyjadřovali polskému králi, což bylo samozřejmé v době, kdy na českém trůně seděl člen jagellonské dynastie. Nicméně také v pozdějším období byl polský král uznáván jako jeden z významných křesťanských

³¹⁸ Krzysztof BACZKOWSKI, *Zjazd wiedeński 1515. Geneza, przebieg i znaczenie*, Warszawa 1975; J. MACEK, *Jagellonský věk* 1, s. 314-316; Alphons LHOTSKY, *Die Verträge von Wien und Brüssel*, in: Hans Wagner - Heinrich Koller (edd.), *Aufsätze und Vorträge* 5, Wien 1979, s. 157-177 a Hermann WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit* 4, Wien 1981, s. 181-204. Odkazy na další práce TAMTÉŽ, s. 565-572

³¹⁹ R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 26-27.

³²⁰ Zmínky o příložených opisech listů dalších osob obsahují mnohé dopisy Zdeňka Lva z Rožmitálu. Například SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3625, 3634a, 3648 a 3686.

³²¹ „*Také vám posielám priepis, co mi pan kancléř psal, kteréžto psanie jest mi dnes dodáno.*“ Opis listu Zdeňka Lva z Rožmitálu pro Petra IV. z Rožmberka z 12. října 1514; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3632. Vydáno v Josef KALOUSEK (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích* VII, Praha 1887 (dále citováno jako AČ VII), č. 117, s. 107. Vlastní zpravodajský list kancléře Ladislava ze Šternberka, který byl k Rožmitálovu dopisu přiložen, se nedochoval.

³²² Kopiář korespondence Zdeňka Lva z Rožmitálu z 3.-14. října 1514; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3632. AČ VII, č. 117, s. 107-108.

panovníků, zatímco vládce Moskevského velkoknížectví představoval pro mnohé spíše určitý typ orientálního despota.³²³

Nemalý počet zpráv, jež se z tohoto období dochovaly, se dále vztahoval k již zmíněnému vídeňskému sjezdu, na němž bylo dojednáno významné dynastické spojení mezi jagellonským a habsburským rodem. Šlo o předběžné smlouvy z května 1515, stejně jako o líčení impozantního setkání císaře Maxmiliána I., polského krále Zikmunda I. Starého a českých králů Vladislava II. a Ludvíka I. Jagellonského.³²⁴ Zdeněk Lev z Rožmitálu, který byl autorem zpravodajského listu s popisem slavnostních dní 15. až 26. července 1515, kladl důraz především na lesk a nádheru královských svateb. Jistou radost z dojednaných mírových smluv, které se týkaly nejen Českého království, nýbrž také Polska a Litvy, pak vyjádřil slovy: „*A také s ciesařem J[eho] M[ilos]tí král Polský J[eho] M[ilos]t konečnú smlívu má.*“³²⁵

Polský král a litevský velkokníže Zikmund I. Starý ostatně nebyl pro Zdeňka Lva z Rožmitálu či Petra IV. z Rožmberka pouze neznámý panovník sousední země, nýbrž klíčový partner při mnoha politických jednáních. Některá byla vedena ještě za života Vladislava II. Jagellonského. Například v roce 1514 se Zdeněk Lev z Rožmitálu snažil vyvrátit obvinění, s nimiž se na polského krále obrátila česká královská města. Ta doufala, že se Zikmund I. Starý přimluví u svého bratra a následně se zlepší jejich správa i situace v české stavovské obci.³²⁶ Po smrti Vladislava II. Jagellonského v roce 1516 kontakt s polským králem ještě zesílil, neboť bylo nutné vyřešit poručnictví nad nezletilým Ludvíkem Jagellonským.³²⁷ I v dalších letech se však Zikmund I. Starý na přední české šlechtice obracel s různými záležitostmi. S Petrem IV. z Rožmberka projednával v roce 1519 obeslání sněmu,

---

³²³ A. KAPPELER, *Die deutschen Flugschriften*; TÝŽ, *Die deutschen Russlandschriften*; TÝŽ, *Die letzten Oprichninajahre* a K. MALISZEWSKI, *Obraz*.

³²⁴ Opis smlouvy krále Vladislava II. Jagellonského a císaře Maxmiliána I. o přátelství a dědickém vyrovnání z 20. května 1515; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3648a-b.

³²⁵ List Zdeňka Lva z Rožmitálu Petrovi IV. z Rožmberka z 29. července 1515 z Vídně; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3652.

³²⁶ Kopíř korespondence Zdeňka Lva z Rožmitálu obsahuje opis stížnosti královských měst z 16. února 1514, list Zdeňka Lva z Rožmitálu polskému králi z 21. února 1514, v němž se snažil výtky vyvrátit, stejně jako list Zdeňka Lva z Rožmitálu z 27. února 1514, v němž o celé záležitosti informoval Viléma z Pernštejna; SOA Třeboň, sign. 3599a-d. Více o sporu měst a šlechtického stavu na počátku 16. století Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526). III. Města*, Praha 1998.

³²⁷ V rožmberské sbírce se zachoval záznam o jednání českých stavů s vyslanci císaře Maxmiliána I., polského krále Zikmunda I. Starého a mladého krále Ludvíka Jagellonského o výkonu poručenské správy z 11. prosince 1526; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3680. Dále též záznamy v kopířu Zdeňka Lva z Rožmitálu; TAMTÉŽ, sign. 3663a-f.

na němž měl být zvolen nový panovník Římsko-německé říše.³²⁸ Jeho synovci Jindřichovi zase děkoval za věrnost, s níž mladého Ludvíka Jagellonského podporoval.³²⁹

Co se týkalo zahraniční politiky, vyřešilo Polské království a Litevské velkoknížectví na vídeňském sjezdu svůj vztah k Habsburkům, nadále však bojovalo s Moskevským velkoknížectvím. Ohrožováno bylo i z území Řádu německých rytířů.³³⁰ Přední čeští velmoži tuto situaci se zájmem sledovali.³³¹ V rožmberském archivu o tom svědčí například list neznámého zpravodaje Ondřeje, který popisoval boje na Litvě na podzim roku 1516.³³² Dále se tu zachoval opis listu Zdeňka Lva z Rožmitálu, který v srpnu 1520 odpovídal na žádost Petra IV. z Rožmberka, aby ho informoval o nových událostech.³³³ Nejvyšší purkrabí využil svého informátora v Toruni a popsal střety mezi Polským královstvím a Řádem německých rytířů stejně jako napjatou situaci na východní hranici Litevského velkoknížectví. „*Toto mi se také zdálo vám oznámiti, že jest mi Proczek z Turonie psal, že ještě král polský J[eho] M[ilos]t s mistrem pruským smlouvy nemá, než že opět znovu smlouvají, ale proto král polský J[eho] M[ilos]t že jakéhos města mistru pruskému dobývá. Také račte věděti, že jest mi on Proczek psal, že krále polského J[eho] M[ilos]ti lidé porazili Tateruov nedávno na 3 000, a že se jedná mezi králem a Mozkvany příměří.*“³³⁴

Dojednání příznivých mírových podmínek Zdeněk Lev z Rožmitálu i Petr IV. z Rožmberka polskému králi přáli. Pokud se o něm ve svých listech zmiňovali, činili to zpravidla s úctou. Politické akce Zikmunda I. Starého ostatně ve většině případů naprosto schvalovali.³³⁵ Naopak jeho sousedy a protivníky hodnotili dosti kriticky. V korespondenci Zdeňka Lva z Rožmitálu a Petra IV. z Rožmberka se sice nezachoval žádný jasný výrok

³²⁸ List krále Zikmunda I. Starého Petrovi IV. z Rožmberka z 9. dubna 1519 (TAMTÉŽ, sign. 3728) a koncept odpovědi jihočeského velmože z 24. dubna 1519 (TAMTÉŽ, sign. 3730).

³²⁹ List krále Zikmunda I. Starého Jindřichovi z Rožmberka z 19. září 1525; TAMTÉŽ, sign. 3878. V květnu 1521 opět zaslal polský král list, v němž všechny obyvatele Českého království napomínal ke svornosti a poslušnosti vůči jeho synovci Ludvíku Jagellonskému. Tato písemnost byla určena k šíření a skutečně byla rozepisována, jen v samotném rožmberském archivu se zachovaly dva exempláře; TAMTÉŽ, sign. 3784.

³³⁰ K situaci ve středovýchodní Evropě a zásahům Habsburků po vídeňském sjezdu H. WIESFLECKER, *Kaiser Maximilian I.*, s. 204-218.

³³¹ Válku vedenou polským králem ostatně mohli čeští velmoži též do jisté míry ovlivnit, o čemž svědčil například list krále Ludvíka Jagellonského z 21. října 1519. Panovník v něm vyzýval Petra IV. z Rožmberka, aby zabránil snaze Řádu německých rytířů najímat vojsko proti Zikmundovi I. Starému v Čechách; TAMTÉŽ, sign. 3742.

³³² Latinsky psaný zpravodajský list Ondřeje N. z 24. prosince 1516; TAMTÉŽ, sign. 3682.

³³³ „*Jakož ste mi také ráčili psáti, vím-li jaké noviny, abych vám oznámil...*“ Opis listu Zdeňka Lva z Rožmitálu Petrovi IV. z Rožmberka z 13. srpna 1520 z Velhartic; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3749; Edice AČ VIII, č. 249, s. 184.

³³⁴ TAMTÉŽ, sign. 3749.

³³⁵ Například podpora cesty Ludvíka Jagellonského do Českého království v létě 1520; TAMTÉŽ, sign. 3749. V listu z 20. ledna 1526 opět psal Zdeněk Lev z Rožmitálu: „*Tento pátek minulý přineseno mi psaní od pana vajvody krakovského, co jest V[áš] M[ilos]t psal, kteréz tuto posílám. A co jest mně také psáno, znám to, že král polský J[eho] M[ilos]t ráčí dobré obmyslet J[eho] M[ilos]t krále pána našeho a tohoto královstvie, jedné aby tomu dobrému nebylo dopuštěno překážek činiti.*“ TAMTÉŽ, sign. 3888.

o Moskvanech, objevily se však narážky na uherské pány i obyvatele pruského knížectví. Přední čeští šlechtici rozhodně nebyli příznivci sekularizace, kterou provedl roku 1525 na území Řádu německých rytířů Albrecht Hohenzollernský. K následnému šíření luteránství z této oblasti poznamenal 20. ledna 1526 Zdeněk Lev z Rožmitálu: „*A v zemi Pruské že jsou obce ve městech s konšely v ruoznici o víru, a že bez přítomnosti krále J[eho] M[ilos]ti s těžkem se to snadně srovná. I to máte ten řád té nové Lutrovské aneb lotrovské nevěry.*“³³⁶

Zatímco v první čtvrtině 16. století se páni z Rožmberka a jejich přátelé o politiku Polského království i jeho sousedů živě zajímali, od konce dvacátých let 16. století se tento zájem do značné míry vytratil. Klíčovou příčinou se stala bitva u Moháče 29. srpna 1526.³³⁷ Smrtí Ludvíka Jagellonského a nástupem Ferdinanda I. Habsburského byla zpřetrhána dynastická vazba mezi Českým a Polským královstvím. Ve svých politických a diplomatických úvahách se čeští i moravští šlechtici začali podstatně více orientovat na Římsko-německou říši a císařský dvůr.³³⁸ Tímto směrem pak samozřejmě také rozšiřovali své zpravodajské sítě.

Mimo to představovala bitva u Moháče i obléhání Vídně mezi 23. zářím a 14. říjnem 1529 velký otřes. Křesťané z celé Evropy si s hrůzou uvědomili potenciál osmanské říše a s obavami začali sledovat každou její akci. Vyhledávali zprávy o dění v Konstantinopoli, sultánových plánech, pohybech tureckých vojsk i aktivitách Persie, která v 16. století vedla s Vysokou Portou několik válek, čímž ji oslabovala. Zvláště pro šlechtice z Českého království, jež neleželo nijak daleko od uherských bojišť a protitureckou politiku Habsburků do značné míry financovalo, byly turecké novinky hodně důležité.³³⁹ Nijak proto nepřekvapí, že jim bylo mezi léty 1526-1618 věnováno nejméně 40 % zpravodajských relací a psaných i tištěných novin.³⁴⁰ Často se též stávalo, že byly různé události ve Francii, papežském státě,

---

³³⁶ TAMTÉŽ, sign. 3888.

³³⁷ Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*. Praha 2008 a J. MACEK, *Jagellonský věk* 1, s. 316-318 a Josef JANÁČEK, *České dějiny I. Doba předbělohorská I. 1526-1547*, Praha 1968, s. 7-10.

³³⁸ Více Václav BŮŽEK, *Šlechta ze zemí Koruny české na habsburských dvorech v předbělohorském století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 153-189 a TÝŽ, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

³³⁹ Z velkého množství literatury věnované tureckým válkám vedeným představiteli habsburského rodu v první polovině 16. století alespoň výběrově Paula Sutter FICHTNER, *Ferdinand I. Wider Türken und Glaubensspaltung*, Graz-Wien-Köln 1986 a Alfred KOHLER, *Ferdinand I. 1503-1564. Fürst, König und Kaiser*. München 2003, s. 156-201. O postoji českých stavů k vedení válek s osmanskou říší J. JANÁČEK, *České dějiny I. Doba předbělohorská I*, s. 15-32; T. RATAJ, *České země*, s. 209-216; V. BŮŽEK, *Türkische Motive*; Thomas WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522-1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I*, Wien 2003, s. 79-91.

³⁴⁰ Odhad byl vypracován především na základě novinové sbírky posledních Rožmberků, v níž tvořilo zpravodajství s tureckou tematikou ještě podstatně vyšší podíl než 40 %.

Benátkách či v oblasti středovýchodní Evropy hodnoceny právě s ohledem na to, jaký měly dopad na dlouhodobý konflikt mezi habsburskou a osmanskou říší.³⁴¹

Tento trend se výrazně projevil také v rožmberském zpravodajství. Ze třicátých a čtyřicátých let 16. století se tu zachovaly pouze dva dokumenty, které informovaly o dění v Polsko-litevském státě a byly využity ve zpravodajství. Prvním byl opis mírové smlouvy mezi Ferdinandem I. a Zikmundem I. Starým z 8. května 1535,³⁴² druhým pak německý překlad dokumentu, jímž měl v listopadu 1541 vyhlásit turecký sultán Sulejman I. válku polskému králi.³⁴³ Oba prameny byly pravděpodobně zaslány jako příloha nedochovaného zpravodajského listu či psaných novin.

Když se Vilém z Rožmberka v roce 1551 ujal správy rodového majetku, rozšířil předplatné psaných novin a začal si budovat také vlastní zpravodajskou síť, jejímž prostřednictvím získával informace přímo od účastníků nejrůznějších poselstev nebo vojenských tažení. Stejně jako většina jeho současníků se však přednostně zajímal o novinky z tureckých bojišť, Římsko-německé říše, Itálie, Francie a Nizozemí.³⁴⁴ Naopak dění v Polsku, na Litvě či v Moskevském velkoknížectví věnoval tento pozdější znalec východní Evropy během prvních patnácti let svého vladařství pozornost jen výjimečně.

Krakov přitom navštívil již v roce 1553. Měl doprovodit budoucího císaře Maxmiliána II. na svatbu jeho sestry Kateřiny Habsburské s polským králem Zikmundem II. Augustem.³⁴⁵ Protože arcikníže Maxmilián onemocněl, nezúčastnil se ani on ani jeho doprovod, k němuž Vilém z Rožmberka patřil, samotného obřadu 29. července 1553, nýbrž dorazil do Krakova až v průběhu následujících oslav.³⁴⁶ I když se tu shromáždil velký počet významných osob, prameny nenaznačují, že by Vilém z Rožmberka této události využil k navázání užšího kontaktu s polskými magnáty. Nedochovala se totiž žádná korespondence, ve které by se na něj obracely osoby, s nimiž se na této svatbě setkal. Na jihočeského velmože však jistě udělaly dojem oslavy královské svatby i prostředí, v němž se odehrávaly. Vypovídá o tom

---

³⁴¹ Zcela otevřeně byla tato tendence přiznávána v letáčkách, jež za pomoci ostré satiry upozorňovaly na to, že ze sporů mezi evropskými křesťanskými státy se může nejvíce radovat turecký sultán. Např. leták *Wonderlijcke vertooninge* vydaný 1647 v Amsterdamu; W. HARMS, *Deutsche illustrierte Flugblätter* 4, č. 250, s. 330-331.

³⁴² Opis mírové smlouvy mezi Ferdinandem I. a Zikmundem I. Starým z 8. května 1535; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4020.

³⁴³ Opis vyhlášení války polskému králi od tureckého sultána Sulejmana I. z 30. listopadu 1541; TAMTÉŽ, sign. 4097.

³⁴⁴ Více Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Protireformační politika Svatého stolce*, in: Václav Bůžek a kol., *Světy*, s. 46-57 a Pavel MAREK – Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Nizozemí – země renesanční nádhery a revolty stavů*, in: tamtéž, s. 58-69.

³⁴⁵ Více o tomto svazku Stanisław CYNARSKI, *Zygmunt August*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2004, s. 62-66 a TÝŽ, *Die polnisch-österreichischen Beziehungen im Licht der Berichte Martin Kromers, des polnischen Gesandten am Hofe Ferdinands I. in den Jahren von 1558 bis 1564*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, *Studia Austro-Polonica* 121, 1996, s. 43-57.

³⁴⁶ Jaroslav PÁNEK (ed.) *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985, s. 77.

například skutečnost, že si v archivu uchovával německý popis korunovace Kateřiny Habsburské od neznámého zpravodaje.³⁴⁷ Ten se snažil co nejpodrobněji vylíčit slavnost, již se osobně zúčastnil. Neobracel se přitom konkrétně na jednoho adresáta, forma i obsah jeho relace spíše naznačují, že chtěl oslovit větší počet čtenářů. Svou zprávu jim zřejmě buď zasílal jako zvláštní psané noviny, nebo počítal s tím, že poslouží jako podklad pro případný tištěný leták.

V první části relace byly vyjmenovány význačné osoby ze slezských knížectví, Polského království i Litevského velkoknížectví, které vyjely vstříc budoucí královně a doprovázely ji při slavnostním vjezdu do Krakova. Zpravodaj odhadoval počty jednotlivých šlechtických družin a popisoval jejich výstroj a oblečení. To bylo zpravidla šito ze sametu, z barev převládala zlatá, červená a černá. Z hlediska typů oděvů se někteří účastníci oblékli „*auf teütsch*“, jiní „*auf polnisch*“.³⁴⁸ Veškeré oblečení zpravodaj chválil a zdůrazňoval okázalost. Jeho zprávou tak prostupovalo přesvědčení, že polští pánové i měšťané Kateřinu Habsburskou důstojně přivítali.³⁴⁹ V další části své relace se podrobně rozepsal o tom, jaké šaty a šperky si na sebe oblékli snoubenci při svatbě, korunovaci i následných hostinách. Uvedl též zasedací pořádek u královského stolu a popsal vzácnější kusy nádobí, zvláště stříbrné.

Zatímco vzhledu účastníků i jejich hodovní tabuli věnoval autor relace značný prostor, o prostředí, v němž slavnost probíhala, podal pouze minimum zpráv. Neuvedl žádný popis Krakova či zámku na Wawelu, v němž proběhla svatební hostina. Z vybavení katedrály zmínil pouze masivní křeslo potažené červeným sametem se zlatými knoflíky, na kterém seděl Zikmund II. August při korunovaci své choti.³⁵⁰ Ve svém vyprávění také neuvedl nic o průběhu slavnostní bohoslužby, kázání či jiných prosloveh.³⁵¹ Nezmínil divadelní představení ani turnaje, jež se v následujících dnech konaly. Přesto z jeho líčení jednoznačně vyplývá, že byl s úrovní polského prostředí spokojen. Na čtenáře své relace pak chtěl

---

³⁴⁷ Německy psaná relace o cestě a korunovaci Kateřiny Habsburské, jež se udály 18. června až 29. července 1553; SOA Třeboň, sign. 5377.

³⁴⁸ TAMTÉŽ, sign. 5377.

³⁴⁹ Podle odhadu autora relace doprovázelo Kateřinu Habsburskou při vjezdu do Krakova 2 500 osob. „*Meinen genadigen Frauen Hofgesindt sambt denen so auf dem Weg zu unss khumen sein zum Antzug 2 500.*“ TAMTÉŽ, sign. 5377.

³⁵⁰ „*Als mann in dÿ Khirichen khumen und angefangen, dÿ Khinigin zu khrenen, ist der Khinnig in ainem rattn samathen Sessl gesessen, wellicher Sessl gantz golden Khnepf gehabt.*“ TAMTÉŽ, sign. 5377.

³⁵¹ K relacím o jiných sňatcích, v nichž byl průběhu bohoslužby a gratulačním projevům věnován větší prostor, Karolina TARGOSZ, *Oprawa artystyczno-ideowa wjazdów weselnych trzech sióstr Habsburżanek (Kraków 1592 i 1605, Florencja 1608)*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum ceremoniale na dworze ksiąząt i królów polskich. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu i Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniach 23-25 marca 1998*, Kraków 1999, s. 207-244.

zapůsobit především líčením velkolepé nádhery a bohatství, jež bylo u příležitosti královského sňatku vystaveno na odiv.

Vyjma výše zmíněného popisu svatby Kateřiny Habsburské se z padesátých a šedesátých let 16. století nezachovaly v rožmberském rodovém archivu žádné zpravodajské listy nebo psané noviny, které by se věnovaly situaci v Polsko-litevském státě. Zdá se tedy, že například uzavření lublinské unie, která roku 1569 posílila vazby mezi Polským královstvím a Litevským velkoknížectvím, jež nadále spojovala v soustátí nejen osoba panovníka, nýbrž také společný sněm, zahraniční politika, měna a další skutečnosti,³⁵² nevzbudilo mezi českými šlechtici žádný výraznější zájem.

Na druhé straně obsahuje rožmberský archiv dva doklady toho, že i v padesátých a šedesátých letech docházelo k hojným kontaktům mezi obyvateli Českého a Polského království. S polskými šlechtici či dokonce královskou rodinou se přitom setkávali nejen Rožmberkové, nýbrž také další osoby, o jejichž aktivitách se tolik dokladů nedochovalo. V roce 1556 se polská královna Bona Sforza, matka Zikmunda II. Augusta, vydala na cestu do Itálie.³⁵³ Šlo o jistý útěk do oblíbeného prostředí i snahu obhájit svá práva na Bari, Rossano a další italské oblasti. Protože královna neplánovala brzký návrat, cestovala i s početným dvorem a bohatým materiálním zabezpečením. Na popud císaře Ferdinanda I. jí byly během cesty prokazovány značné počty. Jejich zajišťování a organizování dokládají dva císařské listy. V prvním z 8. ledna 1556 upozorňoval Ferdinand I. na plánovanou cestu Bony Sforzy moravského zemského hejtmana Václava z Ludanic.³⁵⁴ Ve druhém z 19. února 1556 pověřoval Půtu z Ludanic, Jana z Žerotína, Erasima z Bobolusk a Balcara Švejnice, aby královnu doprovodili až do Minstelbachu.³⁵⁵ Zmínění šlechtici i jejich sloužící se tak na několik dní přidali k početné výpravě polské královny a seznámili se s kulturou jejího dvora.

---

³⁵² Stanisław SOPICKI, *Unia Lubelska i jej znaczenie*, Londyn 1969; Adam Andrzej WITUSIK (ed.), *Unia lubelska 1569 roku w dziejach Polski i Europy*, Lublin 2004; Oskar HALECKI, *Unia Lubelska*, Kraków 1916.

³⁵³ O polské královně Maria BOGUCA, *Bona Sforza*, Warszawa 1989.

³⁵⁴ List Ferdinanda I. Habsburského z 8. ledna 1556; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4351.

³⁵⁵ List Ferdinanda I. Habsburského z 19. února 1556; TAMTÉŽ, sign. 4352.

4.2 Zprávy o průběhu královských voleb po smrti Zikmunda II. Augusta

Zatímco od třicátých do konce šedesátých let 16. století byly ve zpravodajství jednoznačně upřednostňovány novinky z tureckých bojišť či jihozápadní Evropy a zprávy z Polsko-litevského státu stály spíše na okraji zájmu, na počátku sedmdesátých let 16. století se tento trend do značné míry proměnil. Záležitosti Polsko-litevského státu, Moskevského velkoknížectví a dalších zemí východní Evropy se začaly těšit nemalé pozornosti. Změnu způsobila smrt Zikmunda II. Augusta, k níž došlo 7. července 1572. Jagellonská dynastie tak vymřela po meči. Protože společenská a politická situace v Polsko-litevském státě neumožňovala, aby byla vláda svěřena ženě, jako tomu bylo v Anglii, nemohla na trůn usednout Zikmundova neprovdaná sestra Anna.³⁵⁶ Namísto toho bylo záhy vyhlášeno, že při volbě nového krále budou více zohledňovány osobní vlastnosti jednotlivých kandidátů než jejich příbuzenství s posledními Jagellonci. Tím se otevřel široký prostor pro různé kandidatury a s nimi spojené přesvědčování volitelů.³⁵⁷

Někteří polští a litevští šlechtici spatřovali vhodného kandidáta ve švédském panovníku Janovi III., jehož manželkou byla další sestra zesnulého krále Kateřina. Jiní navrhovali volbu tak zvaného „Piasta“, tedy některého z vlivných magnátů polského původu. Dále byl jako možný kandidát zmiňován pruský vévoda Albrecht Fridrich. Zájem o polskou korunu projevil také moskevský velkokníže Ivan IV. Hrozný, který si zvláště v litevských oblastech získal nemálo příznivců.³⁵⁸ Záhy však bylo jasné, že rozhodovat se bude především mezi bratrem francouzského krále Jindřichem a příslušníky habsburského rodu, mezi nimiž byly největší šance připisovány arciknížeti Arnoštovi.

---

³⁵⁶ Jistou roli zde sehrála též zkušenost s Bonou Sforzou, která se snažila aktivně zasahovat do politiky, mezi polskou šlechtou však byla neoblíbená; Marie BOGUČKA, *Bona Sforza*, Wrocław 2009.

³⁵⁷ Podrobný popis jednotlivých kandidatur Almut BUES, *Die habsburgische Kandidatur für den polnischen Thron während des Ersten Interregnums in Polen 1572/73*, Wien 1984, s. 24-44; TÁŽ, *Die Beziehungen der Habsburger zu Polen in den Jahren 1572 bis 1574*, Acta Poloniae Historica 77, 1998, s. 27-42; Stefan GRUSZECKI, *Walka o władzę w Rzeczypospolitej Polskiej po wygaśnięciu dynastii Jagiellonów (1572-1573)*, Warszawa 1969; Antoni MAĆZAK, *Die Aussenpolitik der polnischen Stände während der ersten Interregna (1572-1576)*, in: Joachim Bahlcke (ed.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1999 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 7), s. 161-168 a Edward OPALIŃSKI, *Die polnische Adelsgesellschaft und die Krise des Interregnums*, in: Wolfgang Weber - Theresa Hörmann - Elke Seefried (edd.), *Der frühmoderne Staat in Ostzentraleuropa 2*, Augsburg 2000, s. 22-36. Ze starších, avšak stále hodnotných prací Tadeusz PILIŃSKI, *Bezkrólewie po Zygmuncie Auguście i elekcya króla Henryka*, Kraków 1872; Jan Chrzyciel ALBERTRANDY, *Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego królów polskich*, Kraków 1861 a edice deníku diplomata Józef ZAWADSKI (ed.), *O elekcji Henryka Walezyusza na króla polskiego. Pamiętniki Jana Szoanę (Jean Choisin) sekretarza Młuka biskupa Walencyi i radzcy tayney rady królewskiej XVI-go wieku*, Wilno 1818.

³⁵⁸ W. SERCZYK, *Ivan IV. Hrozný*, s. 142-144 a Boris Nikolaevič FLORIA, *Rosyjska kandydatura na tron polski u schyłku XVI wieku*, *Odrozenie i reformacja w Polsce* 16, 1971, s. 85-95.

Blížící se volební střet, v němž si měli polští šlechtici vybrat mezi příklonem k Francii či naopak habsburské monarchii, se pochopitelně stal velmi sledovanou událostí. Otázka, kdo se stane nástupcem Zikmunda II. Augusta, se řešila prakticky na všech panovnických dvorech v celé Evropě³⁵⁹ a v souvislosti s tím také výrazně vzrůstala poptávka po zprávách z Polského království a Litevského velkoknížectví. V Čechách a na Moravě byl zájem ještě podněcován skutečností, že případné dynastické propojení se sousedním Polsko-litevským státem mohlo v mnoha směrech ovlivnit běžný život, postavení i možnosti místní šlechty. Novinky z Polsko-litevského státu tu proto byly velmi žádané.³⁶⁰

Zpravodajské písemnosti, které se v první polovině sedmdesátých let 16. století dostávaly do rukou českých šlechticů i význačnějších měšťanů a duchovních, je možné rozdělit přibližně do tří skupin. První skupinu tvořily běžné psané noviny, které novelanti doručovali každému, kdo si je předplatil. Ty se nadále zaměřovaly především na zprávy ze západní Evropy a tureckých bojišť.³⁶¹ Situaci v Polsko-litevském státě byl zpravidla věnován jen krátký odstavec, který obsahoval základní informace o klíčových událostech. Čtenáři těchto novin se tak sice dozvěděli o smrti Zikmunda II. Augusta, blížícím se volebním sněmu a zájmu různých kandidátů, chyběly jim však podrobnější informace o slibech, návrzích a soupeření jednotlivých skupin, stejně jako o tom, která strana získávala v daném období rozhodující převahu.

Tyto důležité, často však utajované údaje se v běžných psaných novinách zpravidla nevyskytovaly. Kdo je chtěl zjistit, musel si většinou zajistit přístup ke zpravodajským relacím, které z Polska zasílali různí agenti, kupci i duchovní.³⁶² Ti nejen velmi podrobně popisovali nejnovější situaci, nýbrž připojovali také zprávy o skutečných i domnělých plánech hlavních protagonistů. Často též přidávali osobní postřehy a komentáře. Tyto podrobné a

---

³⁵⁹ O vztazích evropských královských dvorů k Polsko-litevskému státu v době interregna i těsně před ním Almut BUES, *Patronage fremder Höfe über die Königswahlen in Polen-Litauen*, *Zeitschrift für historische Forschung*, Beiheft 36, 2005, s. 68-85; TÁŽ, *Die Beziehungen* a Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Volby*.

³⁶⁰ Ke vzrůstající poptávce po zprávách z Polsko-litevského státu K. ZAWADZKI, *Początki*, s. 65-67. Zájem o záležitosti Polsko-litevského státu se projevil též sledováním zpráv o neúrodě a hladu v oblasti Litvy na počátku sedmdesátých let 16. století. Působivý leták *Ein erschrockenliche doch warhafftige grausame Hungersnott z roku 1571*, který se prodával zvláště v německy mluvících oblastech, představoval utrpení obyvatel "*Reüssen und Littaw*" a odsuzoval kanibalismus, k němuž se údajně uchýlovali. Zpráva o hladomoru na Litvě se též stala námětem písně. W. HARMS – M. SCHILLING, *Deutsche Illustrierte Flugblätter VII*, č. 42, s. 80-81. Pozornost věnovaná této neúrodě kontrastovala s nezájmem, s nímž se setkávaly katastrofy, ke kterým došlo v Polském království či Litevském velkoknížectví v jiných obdobích.

³⁶¹ V rožmberské sbírce do této skupiny náleží například psané noviny z Říma ze 14. a 21. listopadu 1573 nebo z Vídně ze 4. března na politiku reagoval mnoha 1574. SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4865 a 4874. Oboje obsahovaly větší množství novinek z různých částí Evropy, přičemž se první zaměřovaly na vojenské výpravy dona Juana d'Austria a události na papežském dvoře, zatímco druhé sledovaly především dění v Nizozemí.

³⁶² Ke zpravodajské korespondenci, která obsahovala důvěrnější údaje, J. PIROZYŃSKI, *Z dziejów obiegu*, s. 49-57.

poměrně spolehlivé zprávy byly samozřejmě žádané, jejich pořizování si však mohly dovolit pouze vysoce postavené osoby. Informátoři si totiž svých služeb cenili a uvědomovali si, že právě v době bezkráloví získaly jejich zprávy na hodnotě. Například polooficiálnímu vyslanci Ondřeji Dudyczovi vyplácel císařský dvůr 1 000 říšských tolarů ročně.³⁶³ Do této částky byla sice zahrnuta i odměna za aktivní působení ve prospěch habsburské kandidatury, přesto je zřejmé, že takto honorovaný informátor jistě požadoval patřičné ocenění i od dalších zájemců, kteří chtěli obdržet jeho zpravodajské relace.

Třetí typ zpravodajských písemností představovaly letáky a další propagační materiály, mezi něž patřily například opisy různých ujednání, volebních projevů či oslavných básní. Zpravidla byly určeny polským a litevským šlechticům, kteří o volbě rozhodovali. Dostávaly se však i za hranice, kde se též setkávaly se zájmem. Vzácněji byly některé od počátku určené pro čtenáře z okolních zemí, nebo v zahraničí dokonce vznikly.³⁶⁴ Pro řadu šlechticů či měšťanů představovala četba těchto propagačních materiálů nejjednodušší způsob, jakým se mohli seznámit s děním v sousedních zemích. Letáky byly totiž běžně dostupné na trzích, v tiskárnách i u podomních prodejců a události na nich byly zpravidla vyličené velmi srozumitelně a názorně. V případě polských královských voleb došlo zvláště ve druhé polovině osmdesátých let 16. století k velkému rozšíření letáků, které obsahovaly přehled všech významných událostí od úmrtí předchozího krále až po korunovaci jeho nástupce. Odpovídaly tak na zájem mnohých, kteří chtěli získat jistý kronikářský záznam o průběhu celého bezkráloví i slavnostní korunovaci vítězného kandidáta. Přestože si mnozí obyvatelé Českého království uchovávali zmíněné letáky právě s ohledem na jejich kronikářský charakter, je nutné zdůraznit, že v době polského interregna hrála významnou roli i propagační složka.³⁶⁵ I když české a moravské stavy nemohly ovlivnit, který z kandidátů

---

³⁶³ Christoph AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten und Interessen des Hauses Habsburg in Polen-Litauen während des zweiten Interregnums 1574-1576*, Wien 2001, s. 25. Ondřej Dudycz (často uváděn jako Andreas Dudith) byl podnikavým a ochotně konvertujícím duchovním, který vyhledával diplomatické a zpravodajské úkoly, jež hraničily se špionáží. Ve službách císaře Maxmiliána II. působil v Polském království již před rokem 1572. Usadil se tam a oženil s polskou šlechticou. Během všech bezkráloví, k nimž došlo v sedmdesátých a osmdesátých letech 16. století, vedl různá jednání ve prospěch Habsburků a zasílal jim podrobné zprávy. Více TAMTÉŽ, s. 81-83 a Jo Eldridge CARNEY, *Renaissance and Reformation 1500-1620. A Biographical Dictionary*, Westport 2001, s. 120-121.

³⁶⁴ Jedním z takových případů byla česká píseň, v níž byla odsuzována volba Štěpána Báthoryho; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/30.

³⁶⁵ Význam propagační složky letáků umocňoval fakt, že při královských volbách mohl hlasovat každý šlechtic. Edice politických esejí i jejich zpopularizovaných výtahů, které se ocitaly na zpravodajských materiálech Jan CZUBEK, *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia*, Kraków 1906.

získá většinu hlasů, rozhodovaly o poskytnutí finanční a vojenské podpory císaři v případě, že by chtěl své nároky prosadit silou.³⁶⁶

Výraznou osobností, jež shromáždila velké množství písemných zpráv o průběhu polských královských voleb, se mezi českými šlechtici stal Vilém z Rožmberka, který si na počátku sedmdesátých let 16. století uvědomil, že jedním z klíčových problémů zahraniční politiky a diplomacie se s největší pravděpodobností brzy stane obsazení polského trůnu. Začal proto rozšiřovat svou zpravodajskou síť také do Polského království a Litevského velkoknížectví. Protože se v jeho sbírce zachovaly některé písemnosti, které mu jeho informátoři zaslali, zatímco archivy Lobkoviců či pánů z Hradce neposkytují dostatek dokladů k tomuto období, budou polské královské volby sledovány především z pohledu Viléma z Rožmberka a jeho zpravodajů.

Jedním z prvních dokladů zájmu jihočeského velmože o polské záležitosti se stala velmi přesná kopie závěti, kterou sepsal Zikmund II. August na jaře 1571.³⁶⁷ Vedle odkazu nabádajícího k zachování lublinské unie a nařízení ohledně místa pohřbu se poslední jagellonský panovník ve svém testamentu snažil zajistit podíly z rodového majetku pro své sestry.³⁶⁸ Jeho ustanovení bylo se zájmem čteno i za hranicemi Polsko-litevského státu, neboť naznačovalo některé důležité skutečnosti. Významný byl například fakt, že velký díl jagellonského majetku připadl neprovdané Anně Jagellonské, o níž se záhy začalo uvažovat jako o manželce budoucího panovníka. Byl to logický návrh nejen vzhledem k dynastické kontinuitě a legitimitě. Pokud by totiž k této svatbě nedošlo a princezna by snad dokonce vystupovala proti novému králi, mohl pro něj její vliv a bohatství představovat nezanedbatelnou komplikaci.³⁶⁹

Zpráva o tom, že 7. července 1572 zesnul poslední mužský příslušník jagellonské dynastie, se záhy objevila v mnohých psaných novinách. Ty, jež byly zaslány Vilémovi z Rožmberka či jiným českým šlechticům, se bohužel nedochovaly. Je však pravděpodobné, že se nijak výrazně nelišily od novin, které byly doručeny do rukou fuggerovských bankéřů. Jejich sbírka obsahovala vícero zpráv o úmrtí Zikmunda II. Augusta, přičemž nejstarší pocházely z Krakova a Benátek a byly napsány 1. srpna 1572. Noviny z Říma a Vídně z 2. srpna 1572 rozšiřovaly tuto zprávu o údaj, že papež urychleně vyslal do Polska kardinála

---

³⁶⁶ Henryk GMITEREK, *Czechy wobec starań Habsburgów o koronę polską w drugiej połowie XVI wieku*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin F 50*, 1995, s. 91-102.

³⁶⁷ Opis závěti Zikmunda II. Augusta z 6. května 1571; TAMTÉŽ, sign. 4802.

³⁶⁸ Více S. CYNARSKI, *Zygmunt August*, s. 198-200 a A. FRANASEK – O. ŁASZCZYŃSKA – S. E. NAHLIK (ed.), *Testament Zygmunta Augusta*, Kraków 1975. Edice převážně části Alicja DYBKOWSKA, *Zygmunt August*, Warszawa 2003.

³⁶⁹ Více o osobnosti Anny Jagellonské Maria BOGUĆKA, *Anna Jagiellonka*, Warszawa 1964.

Giovanniho Francesca Commendoneho, který se měl zasadit o to, aby na uprázdněný trůn neusedl nějaký „heretik“.³⁷⁰ Jiná avíza informovala o sloužení zádušních mší za zesnulého krále, stejně jako o napjaté situaci v Polsko-litevském státě. Zpravodajové si stěžovali na uzavření hranic, vypovídání podezřelých cizinců a snahu zamezit úniku informací.³⁷¹

Zajímavý pramen z doby bezprostředně po úmrtí Zikmunda II. Augusta představuje v rožmberské sbírce kopie manifestu, jímž byly stavy Polského království a Litevského velkoknížectví svolány do Knyszyna (Kněžina).³⁷² Měly se tam domluvit na způsobech zajištění míru v době bezkráloví i postupu, jakým bude vybrán nový panovník. Přitom dospěly ke klíčovému ustanovení, že o novém králi rozhodne svobodná volba, které se bude moci zúčastnit každý šlechtic.³⁷³ Začalo tak několikaměsíční období, v němž se jednotliví kandidáti snažili získat podporu co největšího počtu polských a litevských urozenců. Většina z nich vyslala do Polsko-litevského státu svá poselstva, která se snažila vychválit své pány a navázat kontakty s nejvlivnějšími osobnostmi, jejichž rozhodnutí ovlivňovala početné skupiny chudší šlechty.

K přesvědčení váhajících sloužila také propagační literatura, která právě v dobách bezkráloví dosahovala značného rozkvětu. Vznikl velký počet básní, písní a dialogů, jež se zabývaly vhodností jednotlivých kandidátů. Každý z nich měl samozřejmě své zastánce, avšak převážná část těchto pamfletů vykazovala nepřátelství vůči habsburskému rodu. Souzněly tak s postoji značné části polské šlechty, která pohlížela s nedůvěrou na vše „německé“.³⁷⁴ Ochotně tudíž naslouchala odpůrcům Habsburků, kteří zdůrazňovali, že každé z dřívějších sblížení mezi Polským královstvím a Římsko-německou říší přinášelo jejich zemi převážně nevýhody.³⁷⁵ Posilovali tedy obraz "Němce" – nepřítele a hledali zásadní rozdíly mezi jeho postoji a morálkou polské šlechty. Vyzdvihovali zvláště snahy „Němců“ využít každé sblížení ve vlastní prospěch, stejně jako skutečnost, že Habsburkové dlouhodobě usilovali o posílení moci panovníka a jeho správního aparátu na úkor stavů a zemských

³⁷⁰ C. PIROŻYŃSKA – J. PIROŻYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 93.

³⁷¹ TAMTÉŽ, s. 94.

³⁷² Kopie latinského manifestu sepsaného patrně na počátku srpna 1572 v Knyszyně; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/7.

³⁷³ A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 15-18. K počtu potencionálních voličů Emanuel ROSTWOROWSKI, *Ilu było w Rzeczypospolitej obywateli szlachty?*, *Kwartalnik historyczny* 94, 1987, č. 3, s. 3-40.

³⁷⁴ Tento rozšířený postoj vystihl už v 15. století Jan Ostorog, když poznamenal, že mezi německou a polskou řečí je „vrozená nenávisť“. Krzysztof BACZKOWSKI, *Der polnische Adel und das Haus Österreich*, in Friedrich Edelmayer – Alfred Kohler (edd.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, Wien-München 1992, s. 70-83, zejm. 74.

³⁷⁵ Podle Krystofa Baczkowského byl neúspěch habsburské kandidatury z velké části zapříčiněn právě odporem vůči „Němcům“, který dobová publicistika obratně rozdmýchávala; Krzysztof BACZKOWSKI, *Der polnische Adel*.

institucí.³⁷⁶ Protestanti se nadto obávali možných zásahů ze strany tradičně katolických vládců. Císař Maxmilián II. byl sice známý svým tolerantním postojem v náboženských otázkách, hlavním kandidátem habsburského domu se však stal jeho syn Arnošt, který byl vychován na španělském královském dvoře, což mu v Polském království rozhodně nepřidávalo na sympatiích.

Císař Maxmilián II. si byl těchto nálad vědom a snažil se je zmírnit. Právě s ohledem na skutečnost, že při odsuzování habsburské vlády byl v Polsku často zmiňován způsob potlačení stavovského povstání v Čechách v roce 1547, svěřil vedení diplomatického poselstva Vilémovi z Rožmberka a Vratislavovi z Pernštejna. V dané situaci to byla velmi dobrá volba, neboť právě čeští šlechtici mohli nejlépe rozptýlit obavy, že by habsburská vláda představovala pro jejich zemi nějakou újmu. Nadto již měli oba vyslanci nezanedbatelné diplomatické zkušenosti a mohli vést jednání ve slovanské řeči. Svým polským protějškům dále imponovali urozeností, prestižními příbuzenskými svazky, bohatstvím i postavením ve stavovské společnosti zemí Koruny české. Vratislav z Pernštejna zastával úřad nejvyššího kancléře Českého království.³⁷⁷ Jako prvním z českých šlechticů mu byl v roce 1555 udělen Řád zlatého rouna, který patřil k nejprestižnějším v Evropě a po němž i přes jeho španělský původ toužila řada polských magnátů.³⁷⁸ Prestiž Viléma z Rožmberka opět v očích polské šlechty posilovalo nejen jeho úctyhodné bohatství a politické postavení, nýbrž také skutečnost, že byl prostřednictvím svých dvou zesnulých manželek spřízněn s Jagellonci a dalšími královskými rody.³⁷⁹

Oba vyslanci obdrželi na počátku srpna 1572 císařskou instrukci, v níž byly popsány cíle jejich cesty.³⁸⁰ V Polském království měli působit především v období před svoláním volebního sněmu, i když se také samozřejmě počítalo s jejich proslovem před samotnou volbou. Během své mise měli navštívit některé z tradičních příznivců Habsburků a upevnit je v jejich postoji a dále také přesvědčit co největší počet dalších polských šlechticů, aby při volbě hlasovali pro jednoho z Maxmiliánových synů. Sám císař upřednostňoval Arnošta, dával však svým vyslancům volnou ruku k propagaci Matyáše či Maxmiliána, pokud by se

---

³⁷⁶ Více Václav BŮŽEK, „*Od Rakous*“.

³⁷⁷ Více o kariéře Vratislava z Pernštejna Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999, s. 237-258.

³⁷⁸ Když se císařští vyslanci snažili získat pro habsburskou kandidaturu podporu nejvlivnějších polských magnátů, slibovali často právě Řád zlatého rouna, o který projevovali jejich partneři značný zájem; A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 56-58.

³⁷⁹ Ke sňatkové strategii Viléma z Rožmberka Pavel MAREK – Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Sňatkové strategie se zahraniční šlechtou*, in: V. Bůžek a kol., *Světy*, s. 152-164 a V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA a kol., *Dvory velmožů*, s. 80-97.

³⁸⁰ A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 67-70.

ukázalo, že Polákům příliš vadí Arnoštova španělská výchova. Vilém z Rožmberka i Vratislav z Pernštejna se s císařem setkali ve Vídni na počátku srpna 1572.³⁸¹ Osobně i písemně projednali své instrukce, přičemž se především přimlouvali za vyslání dalšího nezávislého poselstva, které by zastupovalo české stavy a habsburského arciknížete doporučovalo přímo jejich jménem.³⁸² Dále se snažili získat dostatečné finanční prostředky na dary pro příznivce Arnoštovy kandidatury. Současně se rychle připravovali na cestu, neboť císař si přál, aby v Polsko-litevském státě začali působit co nejdříve. Už 21. srpna 1572 přijeli i se svým početným doprovodem do Přerova a 24. srpna 1572 dorazili do Krakova.

Na počátku své mise se vyslanci snažili zabezpečit nejen po materiální, nýbrž také vědomostní stránce. Jeden z dokladů jejich snahy porozumět situaci v Polsko-litevském státě představuje výklad o postavení krále, který se dochoval v rožmberském archivu.³⁸³ Jeho autorem byl Polák, který v něm hrdě popisoval politické uspořádání v Polském království a právní vztahy mezi jednotlivými stavy. Fakt, že přitom vysvětloval i základní skutečnosti, naznačuje, že své pojednání od počátku adresoval cizincům. Zaměřoval se zvláště na postavení panovníka, což jasně souviselo s blížící se volbou. Králi sice přisuzoval velkou moc a slávu, z výkladu o konkrétních pravomocích však vyplývalo, že polský panovník má mnohem slabší pozici než monarchové v jiných evropských zemích.

Přestože se oba vyslanci snažili získat spolehlivé zprávy, které by jim umožnily rychle se zorientovat ve složité politické situaci, do níž měli v následujících měsících zasahovat, byl počátek jejich působení v Polsku výrazně poznamenán hrubou chybou, jíž se při příjezdu dopustili. S ohledem na spěch, k němuž je vyzýval císař Maxmilián, totiž překročili polské hranice, aniž by vyčkali na povolení od senátu shromážděného v Knyszyně. Navíc v prvních týdnech poměrně rychle měnili místa svého pobytu, jak se snažili navštěvovat možné příznivce habsburské kandidatury. Jejich aktivita vzbudila obavy a pobouření u mnohých polských šlechticů, takže dokonce padl návrh, aby byli z Polsko-litevského státu vyhoštěni. Nakonec bylo koncem října 1572 stanoveno, že se mají až do volebního sněmu zdržovat v Urzędowě.³⁸⁴ Další diplomatickou činnost tedy Vilém z Rožmberka a Vratislav z Pernštejna

---

³⁸¹ Císařova výzva z 25. července 1572, aby se Vilém z Rožmberka dostavil k jeho dvoru k projednání blíže neurčené důležité věci; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/1.

³⁸² A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 70-73.

³⁸³ Polsky psanému výkladu o Polsko-litevském státě patrně chybí první strana (či strany), neboť začíná slovy „*ten mianovani prziviley...*“. Písemnost není datována ani signována, pravděpodobně však vznikla v letních měsících roku 1572. V pozdější době by již neměla pro Viléma z Rožmberka význam. SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/36.

³⁸⁴ A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 88-90; Henryk GMITEREK, *Lublinská epizoda mise Viléma z Rožmberka do Polska v době bezkráloví v letech 1572-1573*, Jiří Malíř – Pavel Marek (edd.), Andros Probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc. k jeho 70. narozeninám, Brno-Olomouc 2005, s. 403-411.

vyvíjeli z tohoto malého městečka. Navázali kontakt s mnoha předními osobnostmi a mezi polskou šlechtou si vydobyli nemalé uznání. Zvláště Viléma z Rožmberka hodnotili Poláci jako zdvořilého, laskavého, mírného a ochotného hledat kompromisní řešení.³⁸⁵ Přestože oba vyslanci jednali v zimních měsících roku 1572 a 1573 s mnoha představiteli polské šlechty a vedli rozsáhlou korespondenci, dochovalo se z tohoto období jen málo písemností.³⁸⁶ Patrně to souviselo s opatrností, s níž Vilém z Rožmberka i Vratislav z Pernštejna zacházeli s listy a zprávami, které obdrželi od svých protějšků. Obtíže, jimž museli záhy po svém příjezdu čelit, je zřejmě poučily o nervozitě a nedůvěře vůči cizincům, kterou pocítovala velká část polské šlechty. I když během svého pobytu v Urzędowě přijímali mnoho listů, v nichž je jejich polští partneři informovali o svých požadavcích a postojích, raději je po přečtení ničili.³⁸⁷ Kdyby se tyto dokumenty snažili uchovat, riskovali by, že se jich zmocní některý člen jejich početného doprovodu a za odměnu je předá do nepovolaných rukou.

Snaha získat důvěrné informace o jednáních, jež v této době vedla poselstva nejvýraznějších kandidátů, byla skutečně velká. Vilém z Rožmberka a Vratislav z Pernštejna se s ní potýkali také pokaždé, když se snažili psát císaři nebo svým rodinným příslušníkům. Kurýři s listy byli často zdržováni a prohledáváni, proto si vyslanci nebyli nikdy jistí, zda jejich listy dorazily v pořádku. Přitom pro ně byla zvláště korespondence s Maxmiliánem II. velmi důležitá, neboť si často potřebovali ujasnit určité body jeho instrukcí nebo získat souhlas se svým postupem v některé neočekávané situaci. Císař ostatně také na vyslance naléhal, aby mu co nejčastěji podávali podrobné zprávy o průběhu předvolebních jednání.³⁸⁸ Důvěřoval jejich odhadu více než relacím od několika tajných agentů, kteří v jeho službách

---

³⁸⁵ F. VERŽOVSKIJ, *Dve kandidatury na polskij prestol Vilgelma iz Rozenberga i ercgercoga Ferdinanda 1574-1575 po neizdannym istočnikam*, Varšava 1889, s. 64. I když císař Maxmilián II. vyslal Rožmberka i Pernštejna do Polsko-litevského státu jako rovnocenné partnery, zaujímal podle popisu španělského vyslance Pedra Fajarda Fernándeze jihočeský velmož v poselstvu prestižnější místo. Raimundo A. Rodríguez PEREZ, *Servir al rey, servir a la casa. La embajada etraordinaria del III marqués de los Vélez en el imperio y Polonia (1572-1575)*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*, Madrid 2011, s. 439-478.

³⁸⁶ Z korespondence, která byla odesílána v průběhu podzimu a zimy roku 1572, se v rožmberské sbírce dochoval pouze koncept poděkování Janu Firlejovi (SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/12), doporučení některých českých šlechticů k jednání (TAMTÉŽ, sign. 4834/13) a opisy dvou listů pro lublinského vévodu Mikuláše Maciejowského (TAMTÉŽ, sign. 4834/20 a 4834/21).

³⁸⁷ Všichni autoři, kteří se hlouběji zabývali volebními jednáními po smrti Zikmunda II. Augusta, se shodovali na tom, že Vilém z Rožmberka i Vratislav z Pernštejna vyvíjeli v Polském království velmi aktivní politickou činnost. Zákaz volného cestování je donutil vyřizovat značnou část písemně, avšak v rodových archivech se zachovalo jen minimum písemností spjatých s propagací habsburské kandidatury. Nejpravděpodobnější vysvětlení skutečnosti, že se po návratu domů ani jeden ze zmíněných šlechticů nepostaral o pečlivé uložení písemností, které mapovaly jeho podíl na prestižním úkolu, spatřuje autorka předkládané práce v tom, že veškeré citlivější písemnosti byly zničeny ještě před volebním sněmem. Při něm by ostatně také mohlo čtení kompromitujících materiálů diplomatům a jejich posláním nejvíce uškodit.

³⁸⁸ A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 98-100.

také působili, avšak zpravidla nezískali důvěru významnějších osob.³⁸⁹ Listy Viléma z Rožmberka a Vratislava z Pernštejna byly proto se zájmem čtené na vídeňském dvoře a patrně byly zhotovovány i jejich opisy.³⁹⁰ K těm však měli zřejmě přístup jen císařovi poradci a důvěrníci.

Zprávy o svém pobytu posílali oba vyslanci také svým příbuzným. Z nich se dochovaly čtyři listy, které Vilém z Rožmberka zaslal na počátku roku 1573 svému bratru Petru Vokovi. Přestože byly velmi stručné, vypovídaly mnohé o atmosféře, v níž je jihočeský velmož sepsal. V prvním z nich, který nesl datum 5. ledna 1573, informoval svého sourozence o postupném shromažďování polské šlechty ve Varšavě a žádal jej o zaslání dalších chrtů, které chtěl věnovat zastáncům habsburské kandidatury.³⁹¹ Mezi další oblíbené dárky, které měly přesvědčit polské šlechtice, patřily šperky, knihy a ušlechtilí koně.³⁹² Bohaté dary zřejmě vyvolávaly tak nadšenou odezvu, že Vilém z Rožmberka na počátku února 1573 věřil v úspěch své mise. V dopisu ze 7. února 1573 totiž Petra Voka nabádal, aby se připravil na brzkou cestu do Krakova, neboť bude doprovázet arciknížete Arnošta ke korunovaci.³⁹³ O měsíc později však již byl ve svém hodnocení mnohem opatrnější a otevřeně sděloval, že Poláci sami nemají dosud jasno v tom, koho budou vlastně volit.³⁹⁴

Tento postřeh skutečně vystihoval postoj velké části polské a litevské šlechty a svědčil o Rožmberkově schopnosti věcně posoudit vzniklou situaci. Jako jeden z prvních si uvědomil význam obav z války s Vysokou Portou,³⁹⁵ snahy nezvolit příliš silného panovníka, jímž by se Habsburk podporovaný španělským zlatem a vojskem mohl stát, stejně jako obratu papežské

---

³⁸⁹ O působení druhořadých agentů, kteří svým chováním vyhlídky habsburské kandidatury spíše zhoršovali, TAMTÉŽ, s. 78-80.

³⁹⁰ Jelikož císařové Maxmilián II. a Rudolf II. zasílali Vilémovi z Rožmberka opisy zpravodajských relací svých informátorů či doporučení svých rádců a žádali ho o vyjádření, je velmi pravděpodobné, že také naopak předkládali kopie Rožmberkových zpráv některým členům svého dvora k posouzení. O korespondenci mezi císařským dvorem a různými osobami na území Polsko-litevského státu Ewa DUBAS-URWANOWICZ, *Korespondencja oficjalna i prywatna w kontaktach między Rzeczpospolitą a Cesarstwem. Polonica w Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu z lat 1562-1575*, *Przegląd Historyczny* 83, 1992, s. 497-510.

³⁹¹ Vilémův list Petru Vokovi z 5. ledna 1573 z Urzędowa; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4834/17A.

³⁹² V konceptu listu z 6. listopadu 1572 žádal Vilém z Rožmberka neznámého adresáta o zaslání knih; TAMTÉŽ, 4834/15. Lublinskému vévodovi opět v listě z 9. února 1573 sliboval dovezení šesti tažných koní z Čech; TAMTÉŽ, sign. 4834/21. Další doklady hojného uplácení volitelů uvedla A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 107-111. Vratislav z Pernštejna opět v jedné své relaci informoval Maxmiliána o tom, jak si zavázal mnoho polských šlechticů tím, že jim vrátil jejich cennosti, kterými ho ve značně podnapilém stavu obdarovali na jednom z banketů, jež pro ně s Vilémem z Rožmberka uspořádali. C. PIROZYŃSKA – J. PIROZYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 93-94.

³⁹³ List Viléma z Rožmberka Petru Vokovi ze 7. února 1573 z Urzędowa; SOA Třeboň, sign. 4834/18.

³⁹⁴ List Viléma z Rožmberka Petru Vokovi z 6. března 1573 z Urzędowa; TAMTÉŽ, sign. 4834/22.

³⁹⁵ O způsobech, jimiž se volbu krále v Polsko-litevském státě snažil ovlivnit sultán Selim II., Kemal BEYDILLI, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien. Ein Beitrag zur Geschichte der osmanischen Machtpolitik*, München 1976 (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Ostens, sv. 19) a Janusz PAJEWSKI, *Turecja wobec elekcji Walezego*, *Przegląd Powszechny* 197, 1933, s. 58-70 a 191-207.

politiky, která se začala přiklánět na stranu Francouzů.³⁹⁶ Protože nenastala žádná okolnost, jež by tento vývoj zvrátila, považoval na počátku května 1573 volbu císařova syna za značně nepravděpodobnou. V listu, který psal 5. května 1573 svému bratrovi, již především vyjadřoval svou touhu vrátit se co nejdříve domů.³⁹⁷ Na rozdíl od skeptického Rožmberka měli různí habsburští informátoři a autoři běžně psaných novin sklon značně přeceňovat popularitu císařova syna Arnošta. Jeho dosazení na polský trůn považovali za jisté prakticky až do volby, která se konala 11. května 1573. Dokládala to například velmi optimistická hodnocení habsburské kandidatury, která se objevovala v novinách shromážděných rodinou Fuggerů.³⁹⁸

Vilém z Rožmberka a Vratislav z Pernštejna však rozhodně nebyli jedinými osobnostmi, které z Polska zasílaly spolehlivé zprávy s věcným hodnocením dané situace. Svým příbuzným a přátelům psali také členové jejich početného doprovodu, přičemž některé listy obsahovaly množství pozoruhodných informací. Svědčí o tom například list Jáchyma Metycha z Čechova z 6. března 1573.³⁹⁹ Maršálek, který spolu s hofmistrem Bohuslavem Vojířem z Očedělic zajišťoval cestu Vilémových dvořanů do Polska, se v něm obracel na komorního písaře Matyáše Fucha z Fuchýřova, s nímž si podle zmínky v úvodu psal poměrně pravidelně.⁴⁰⁰ Když vyřídil nejrůznější pozdravy a záležitosti týkající se přátel v Čechách, shrnul nejdůležitější události, k nimž v uplynulých týdnech došlo. Přestože nešlo o všeobecně známé záležitosti, neuváděl žádnou rekapitulaci předchozího dění. Předpokládal tedy, že Matyáš Fuch je, patrně na základě jeho předchozích zpráv, dostatečně obeznámen se situací v Polsko-litevském státě, Švédsku i Moskevském knížectví.

Jáchym Metych se nejprve zmínil o vojenském střetnutí v oblasti Livonska, kde se švédskému králi podařilo porazit oddíly Ivana IV. Hrozného. Poté přešel ke zprávě o zajetí císařského agenta Jana Cyruse. Ten neuposlechl výzvu, aby opustil Polsko-litevský stát, a dále se věnoval různým jednáním i výzvědné činnosti. V hodnocení této kauzy byl Jáchym Metych poměrně zdrženlivý. Snad s ohledem na možné zadržení a kontrolu odesílaných listů

---

³⁹⁶ Více o obratu v postoji papeže Řehoře XIII. A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 138-144. O rozhodném a všestranném působení vyslanců francouzského krále Maciej SERWAŃSKI, *Kandydataura francuska do tronu polskiego za panowania Zygmunta Augusta*, *Kwartalnik Historyczny* 81, 1974, s. 251-266 a TÝŽ, *Polityka Francji wobec Rzeczypospolitej w dobie starań o elekcję Walezego w Polsce*, *Studia Historica Slavo-Germanica* 5, 1976, s. 49-72.

³⁹⁷ List Viléma z Rožmberka Petru Vokovi z 5. května 1573 z Łowicze, SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4834/24. Sám císař si začal počátku května 1573 uvědomovat, že polské záležitosti se rozhodně nevyvíjí kýženým směrem. Vyplývalo to z jeho listu Vilémovi z Rožmberka z 5. května 1573 z Vídně; TAMTÉŽ, sign. 4834/25.

³⁹⁸ C. PIROŽYŃSKA – J. PIROŽYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 97.

³⁹⁹ List Jáchyma Metycha z Čechova z 6. března 1573 z Urzędowa; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4846.

⁴⁰⁰ TAMTÉŽ.

poznámenal pouze, že Cyrus „*sjzt 4 Meil wegs von Danzig auff einem Schloss, was sy weiter mitt im werden anfang[en], wais ich Euch nichts darvon zu schreib[en]*“.⁴⁰¹ Cyrusův případ přitom nemálo komplikoval působení Rožmberkova a Pernštejnova poselstva. Přestože se zatčený agent úspěšně zbavil všech kompromitujících písemností, takže proti němu nebylo možné formulovat žádné závažné obvinění, vyvolala jeho utajovaná činnost vlnu pobouření. Zastánci habsburské kandidatury museli čelit kritice, která je obviňovala z nejrůznějších intrik a manipulací. Nadto se měla celá záležitost a možnosti Cyrusova propuštění projednávat přímo na volebním sněmu, což rozhodně nevytvářelo příznivé podmínky pro poslední agitaci před shromážděnými šlechtici.⁴⁰²

Své vyprávění uzavřel Jáchym Metych zprávou, že polští páni se už chystají na volební sněm v polích u Varšavy. Pozdravy a přívitek, který v závěru svého listu připojil, pak naznačovaly, že rožmberský maršálek si v této době pobyt v Polsku na rozdíl od svého pána radostně užíval.⁴⁰³ Vzhledem k nedostatku pramenů zůstane nezodpovězenou otázkou, zda se na jaře 1573 nevraceli rožmberští a perňštejnští služebníci s podstatně lepším vztahem k obyvatelům Polského království než jejich pánové. Ačkoliv v průběhu zimních měsíců 1572 a 1573 mnozí polští šlechtici nezávazně slibovali, že podpoří habsburskou kandidaturu, při volbě samotné 11. května 1573 přesvědčivě zvítězil mladší bratr francouzského krále Jindřich z Valois.⁴⁰⁴

---

⁴⁰¹ TAMTÉŽ.

⁴⁰² A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 90-92.

⁴⁰³ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4846.

⁴⁰⁴ Jindřich z Valois byl šestým, avšak velmi oblíbeným dítětem francouzského krále Jindřicha II. a jeho manželky Marie Medicejské. Původně se jmenoval Alexandr Eduard, jméno Jindřich získal až při biřmování. Úmrtí starších bratrů způsobila, že se na počátku sedmdesátých let 16. století stal možným nástupcem bratra Karla IX. Protože spolu sourozenci příliš dobře nevycházeli a Karel IX. věřil, že jednou předá vládu vlastním potomkům, zabývaly se francouzské dvorské kruhy otázkou, kde najít pro Jindřicha odpovídající zabezpečení. Kandidatura na polský trůn nadto slibovala lákavou možnost dlouhodobé spolupráce a vytvoření protiváhy k zemím ovládaným členy habsburského rodu. Více Maciej SERWAŃSKI, *Henryk III Walezy w Polsce. Stosunki polsko-francuske w latach 1566-1576*, Kraków 1976, s. 37-108 a Stanisław GRZYBOWSKI, *Henryk Walezy*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1985, s. 9-85.

4.3 Obraz panování a útěku Jindřicha z Valois

Zvolení Jindřicha z Valois polským králem, k němuž došlo 11. května 1573, bylo záhy oznámeno v mnoha psaných i tištěných novinách. Zatímco v Polsko-litevském státě, Francii i některých protestantských oblastech Římsko-německé říše byla tato volba oznamována s radostí,⁴⁰⁵ noviny kolující v habsburské říši se k ní stavěly dosti zdrženlivě. Jejich pisatelé buď zprávu o Jindřichově zvolení příliš nekomentovali a stavěli se do role nezaujatých pozorovatelů, kteří se zájmem čekají na další vývoj situace, nebo vyjadřovali své pochybnosti o správnosti rozhodnutí, k němuž polská a litevská šlechta dospěla.

Ve sbírce Viléma z Rožmberka se například dochovaly psané noviny z léta roku 1573, které vyvolávaly dojem, že polsko-litevský stát nezadržitelně směřuje k úpadku a rozdělení.⁴⁰⁶ Jejich autor, který patřil ke zklamaným příznivcům habsburské kandidatury, značně přeháněl nebezpečí, které pro Polsko a Litvu představovala dohoda mezi švédským králem a moskevským velkoknížetem. Ve skutečnosti jednali tito vládci prakticky výlučně o uspořádání ve švédské části Livonska, v níž utřžil Ivan IV. několik nepříjemných porážek.⁴⁰⁷ Autor zmíněných novin však naznačoval, že se domluvili i na společném postupu proti Polsko-litevskému státu.⁴⁰⁸ Přehnaně přitom zdůrazňoval rozčarování, které měl moskevský panovník pociťovat, když se polští a litevští šlechtici nepřiklonili k jeho kandidatuře. Poláky nazýval bláznivými a zdůrazňoval, že je nyní „*man izundt auaros nennent, das ist gintz habs.*“⁴⁰⁹ Odmítnutím císařova syna si podle něj zvolili zkázu své země.⁴¹⁰

Podobně nepřátelsky komentovala volbu Jindřicha z Valois také satira nazvaná „*Das die Polläckhen narren sein*“, kterou v Gdaňsku složil neznámý autor.⁴¹¹ Tento rýmovaný hanopis dosáhl ve střední Evropě značného rozšíření. Dodnes se dochovalo nejméně 8 ručních opisů.⁴¹² V českých sbírkách nebyla sice dosud nalezena žádná kopie této satiry, je však více než pravděpodobné, že se s ní mnozí čeští šlechtici setkali. Jindřich z Valois v ní byl

⁴⁰⁵ Ve fuggerovské sbírce se dochovaly noviny z Francie a Říma, které informovaly o děkovných bohoslužbách. C. PIROŽYŇSKA – J. PIROŽYŇSKI, *Berichterstattung*, s. 97.

⁴⁰⁶ Německy psané noviny ze srpna či září 1573; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4853.

⁴⁰⁷ W. SERCZYK, *Ivan IV. Hrozný*, s. 145.

⁴⁰⁸ „*Der König in Schwedenn hat dem Moschowitter heimlich zugeschickt 35 Tunnen Puluer, 20 Stucklein Geschutz, [...], 3 hundert Centner Pley. Er bunt sich darneben in ferner zu dienen, sonderlich wieder die grobenn Polacken.*“ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4853.

⁴⁰⁹ „...also gehessig ist er dem nerrischen Polacken.“ TAMTĚŽ.

⁴¹⁰ „...Romischen Keisers Sohn also fremdlich die Kron abgeschlagen und ein Verderben des Landts Pollen erwellet.“ TAMTĚŽ.

⁴¹¹ Kritická edice celého ručně psaného hanopisu O. BAUER, *Pasquille*, s. 29-31.

⁴¹² Neznámější se nalézají ve sbírce Fuggerů a Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel; PIROŽYŇSKA – J. PIROŽYŇSKI, *Berichterstattung*, s. 96 a pozn. 52.

označován jako „galský kohout“, který nemá velkou naději na udržení vlády v Polsko-litevském státě, protože ho moskevský velkokníže vyštve ze svého sousedství.⁴¹³ Autor satiry dále novému králi předpovídal, že na něj zaútočí i králové Švédska a Dánska. Oba přitom líčil jako mocné panovníky.⁴¹⁴ Se zvláštní skepsí a posměchem se setkávala také možnost dohody s osmanskou říší: „*Turckh möchte dir sein hilff verheissen, so lang er hoft, von dir zu schwaissen ain tribut und faiste schmier.*“⁴¹⁵ Naděje na zachování míru s Vysokou Portou přitom byla jedním z hlavních důvodů, proč se velká část polské šlechty při volbě postavila na Jindřichovu stranu. Ve zmíněné básni byla motivace polských pánů značně zjednodušená, pisatel je tvrdě kritizoval, že je ovlivnila touha po penězích: „*O liebe Poln, fürwar ir seit recht kindisch und ainfeltig leutt. Eur landt habt ir umb gelt gemacht fail, des wirdt euch nimermehr zuthail. Gallus, eur khönig, hatt nitt goldt kronen, mit hanenfedern wirdt er euch belonen.*“⁴¹⁶ Výhrady vůči Polákům se však v tomto případě neomezovaly na jejich rozhodnutí při volbě krále, předsudky v sobě skrývalo ironické doporučení, jak se má Jindřich z Valois v Polsku oblékat: „*Leg an ain grobes baurnklaidt, weite stiffel, ain schwarze pfaidt.*“⁴¹⁷

Podobná odsouzení zřejmě ovlivňovala i obyvatele Českého království, kteří v mnoha případech přáli Habsburkům, aby polský trůn získali. Václav Březan například celou událost shrnul slovy: „*Poláci zchytrale své věci vedli. [...] A kdež nahoře znáti dali, že Turku o smrti krále v známost uvedli, raději k němu poselství odeslali, radivše se, koho by měli za krále vzíti. A tak nikdy k domu rakouskýmu srdce nejměli.*“⁴¹⁸ Dále připojil opis velké části listu Jiřího Mošaura z Valdova, který si stěžoval na nevlídnost Poláků, kteří jim při zpáteční cestě s nemocnými nijak nechtěli vyjít vstříc a všechny potřeby prodávali za dvojnásobnou cenu.⁴¹⁹ Ačkoliv se podobně kritický postoj dal u rožmberského kronikáře očekávat, neboť právě špatnými vlastnostmi polských pánů mohl snadno odůvodnit neúspěch svého pána, je dosti pravděpodobné, že na výsledek polské volby reagovali podobně i jiní obyvatelé Českého království.

---

⁴¹³ „*Der khonig in Moscovia, wird fragen: was thuestu allda? So er den hörtt zue selben frist, daz du ain frembder wildtling bist, wirdt er dich bald mit höres krafft verjagen an seiner nachbarschaft.*“ O. BAUER, *Pasquille*, s. 30.

⁴¹⁴ „*Der Schwedt und khonig in Thennenmarckh, sindt baide mechtig und sehr starckh. Die werden dich auch nit laiden wöllen.*“ TAMTÉŽ, s. 30

⁴¹⁵ TAMTÉŽ, s. 30.

⁴¹⁶ TAMTÉŽ, s. 29-30.

⁴¹⁷ TAMTÉŽ, s. 31.

⁴¹⁸ J. PÁNEK, *V. Březan*, s. 243-244.

⁴¹⁹ „*Jiřík Mošaur o pouti polské poznamenal; Poláci divocí, nevlídní. [...] Oznamuji Vaší Milosti, že jsme s těmi nemocnými velmi těžkú jízdu jměli, že jsou nás nikdy dobrovolně do hospod přijimati nechtěli, ani nám potrav a obrokúv prodávati, než co jsme se mocí do chalup jejich vtačili, i k bránění se postaviti museli. Žádné lítosti nad námi nejměli, všecky věci dvojnásobně zaplatiti jsme musili.*“ TAMTÉŽ, s. 244.

Ačkoliv nemalá část letáků a také některé psané noviny z Římsko-německé říše výsledek královské volby v Polsko-litevském státě kritizovala, objevovala se též naprosto nestranná avíza. Příkladem mohou být psané noviny ze Špýru, které informovaly o cestě Jindřicha z Valois do Polska.⁴²⁰ Šlo o věcnou relaci, v níž byly vyjmenovány urozené osoby, které nového krále vyprovázely z Francie. Následoval stručný popis Jindřichovy cesty přes západní část Římsko-německé říše. Zpráva o tom, že Jindřich z Valois projel na počátku prosince 1573 Wormsem, Míšni a Špýrem, byla ve své době velmi důležitá. Po celé léto 1573 se totiž množily dohady o tom, kdy se Jindřich z Valois vydá do Polsko-litevského státu a jakou cestu zvolí. Ke znepokojení mnoha svých příznivců totiž nově zvolený král s přípravami na odjezd nijak nespěchal.⁴²¹ Nadto nebylo jasné, zda bude moci využít nejkratší a nejbezpečnější cestu přes území Římsko-německé říše. Mnozí pochybovali, že habsburský císař nechá svého vítězného protivníka projet přes říšské území. Očekávali proto, že se Jindřich bude muset plavit přes Středozemní moře a dále postupovat přes oblast ovládanou tureckým sultánem, který ostatně jeho volbu přivítal.⁴²² Zmíněné psané noviny tedy přinášely významnou zprávu o tom, že císař svému sokovi nekladl žádné překážky a Jindřich z Valois skutečně nastoupil cestu do svého království.

Obdobnou informaci přineslo také latinské avízo, jež bylo sestaveno v Římě v listopadu 1574.⁴²³ Vedle zpráv o politických událostech v Římě a válečných podnicích Juana d'Austria obsahovalo dvě zmínky o novém polském králi. První se týkala gratulace, kterou Jindřichovi z Valois zaslal papež Řehoř XIII.⁴²⁴ Ve druhé informoval zpravodaj o přípravě korunovace v Polsku. Podle jeho zpráv by někteří chtěli Jindřicha z Valois korunovat na svátek Tří králů, zatímco „*alii ferunt in XVII January coronatione prolatum iri*“.⁴²⁵ Ve skutečnosti nemohl být později zvolen ani jeden z těchto termínů, neboť v lednu 1574 byl Jindřich ještě na cestě do svého nového království.

Na počátku roku 1574 oznámily četné noviny, že Jindřich z Valois dorazil do Krakova a byl zde 21. února slavnostně korunován. Poslední Rožmberkové se tuto zprávu dozvěděli mimo jiné z latinských psaných novin, které byly datovány 3. března 1574 ve Vídni.⁴²⁶

---

⁴²⁰ Německy psané noviny z 3. prosince 1573 ze Špýru; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/29.

⁴²¹ Jindřichovo otálení působilo polským pánům nemalé starosti. Události léta 1573 zachytil deník polského poselstva, které mělo Jindřichovi z Valois oficiálně oznámit jeho zvolení a získat od něj patřičné záruky. Adam PRZYBOŚ – Roman ŻELEWSKI (edd.), *Diariusz poselstwa polskiego do Francji po Henryka Walezego w 1573 roku*, Kraków 1963.

⁴²² Tato domněnka byla vyjádřena i v psaných novinách z léta 1573; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4853.

⁴²³ Latinsky psané noviny ze 14. a 24. listopadu 1573 z Říma; TAMTÉŽ, sign. 4864.

⁴²⁴ „*P. Seraphim ex Gallia rediit, qui nomine Pont[ificis] Max[im]i[n]i[n]o novo rego designato gratulatio est et benedictu eosam detulit.*“ TAMTÉŽ.

⁴²⁵ TAMTÉŽ.

⁴²⁶ Latinsky psané noviny z 3. března 1574; TAMTÉŽ, sign. 4873.

Pojednávaly o mnoha tématech, velký důraz kladl jejich autor na dění v Nizozemí a Francii. Korunovaci nového polského krále byl oproti tomu věnován pouze nepatrný prostor. Jeho příjezd a slavnostní obřad byly shrnuty jednou větou: „*Rex Poloniae 18. dicti praeteriti Cracoviam appulerit, et 21. maximo cum omnium gaudis et aplausu coronatus fuerit.*“⁴²⁷

Ve střední Evropě samozřejmě kolovaly i podrobnější relace, v nichž byla Jindřichova korunovace vylíčena mnohem obsírněji.⁴²⁸ V rožmberské sbírce se však žádná taková zpráva nedochovala. Pokud byla na českokrumlovský dvůr doručena, což je pravděpodobné, nemusel ji Vilém z Rožmberka považovat za hodnou uchování. Připomínala mu ostatně jeho diplomatickou porážku a nadto ho obsírná líčení velkolepých oslav příliš nezajímala. Pro jeho sbírku tak bylo naprosto charakteristické, že neobsahovala popis slavnostní korunovace Jindřicha z Valois, zato se tu uchoval opis dohody, kterou uzavřelo francouzské poselstvo s polskou šlechtou v květnu 1573.⁴²⁹ Šlo o volební kapitulaci, kterou musel nově zvolený panovník potvrdit. Tato dohoda představovala významný krok při proměně Polsko-litevského státu ve šlechtickou demokracii.⁴³⁰ Jindřich z Valois v ní totiž mimo jiné sliboval, že bude respektovat všechny šlechtické svobody a nepodnikne žádné důležité politické či vojenské kroky bez souhlasu sněmu. Královská hodnost měla zůstat nadále volitelná. I kdyby se Jindřichovi narodil syn, o tom, kdo usedne na trůn, měl opět rozhodnout volební sněm, kterého se mohli zúčastnit všichni šlechtici z Polsko-litevského státu.

Podobnými omezeními královské moci byl Jindřich z Valois nemálo zaskočen. V jeho domovině byla naprosto nepředstavitelná, a proto si na ně jen velmi těžko zvykal.⁴³¹ Záhy po korunovaci, která se konala 21. února 1574, proto začalo narůstat napětí mezi novým králem a jeho poddanými. Královská pokladna trpěla stálým nedostatkem financí a polští páni očekávali, že Jindřich splní nereálné sliby, k nimž během interregna sáhli jeho vyslanci. Další ožehavý problém představoval očekávaný sňatek s padesátiletou Annou Jagellonskou. Ačkoliv ho před volbou Jindřichovi diplomati nabízeli, dvaadvacetiletý král se mu snažil

---

⁴²⁷ TAMTÉŽ.

⁴²⁸ Do Českého království se například jistě dostaly polské veršované tištěné noviny Macieje Strykowskiého nebo latinský tisk z pera Jana Zawackého. Obě díla podrobně líčila průběh slavnostních ceremonií od přivítání Jindřicha z Valois na polské hranici až po jeho korunovaci a přijetí holdu krakovských měšťanů. Více K. ZAWADZKI, *Początki prasy*, s. 65-67.

⁴²⁹ Články dohody mezi polskými stavy a biskupem Jeanem de Montlucem zastupujícím Jindřicha z Valois z 16. května 1573; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/26.

⁴³⁰ Ewa DUBAS-URWANOWICZ, *Ein Königreich ohne König. Die Kompetenzen des Monarchen im polnischen Interregnum der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in: Wolfgang Weber - Theresa Hörmann - Elke Seefried (edd.), *Der frühmoderne Staat in Ostzentraleuropa 2*, Augsburg 2000, s. 107-124.

⁴³¹ Více M. SERWAŃSKI, *Henryk III Walezy*, s. 173-198 a Stanisław GRZYBOWSKI, *Henryk Walezy*, s. 107-130. Starší, avšak velmi kvalitní práce Emanuel Henri de NOAILLES, *Henri de Valois et la Pologne en 1572*, Paris 1867.

vyhnout.⁴³² Náhlé řešení všech těchto potíží přinesla 30. května 1574 smrt jeho bratra Karla IX. Jakmile se zpráva o ní donesla do Krakova, začal se Jindřich kvapně připravovat na odjezd. V noci z 18. na 19. června 1574 tajně opustil Polsko.⁴³³

Zpráva o tom, že Polákům uprchl král, představovala skutečnou senzaci. Přestože Jindřich odeslal předním polským a litevským magnátům listy s pokyny, v nichž naznačoval možnost svého návratu, prakticky nikdo nepochyboval o tom, že plně usiluje o francouzskou korunu a po jejím obdržení již nebude mít o vládu v Polsko-litevském státě zájem.⁴³⁴ Příběh, jak polští a litevští šlechtici tak dlouho vybírali vhodného vládce, až dosadili na trůn kandidáta, který byl vládou v jejich zemi během několika měsíců znechucen a utekl, se stal námětem mnoha satirických úvah, básní i písní.⁴³⁵ Ty se šířily zvláště ve střední Evropě, kde měli Habsburkové nejvíce příznivců, kteří si samozřejmě se zadostiučiněním připomněli průběh nedávných královských voleb. Ve svých komentářích zdůrazňovali nejen komičnost celé situace, nýbrž také otevřeně vypisovali veškerá negativní hodnocení obyvatel Polsko-litevského státu, která je sice už dříve napadala a patřila k obrazu těchto lidí v jejich myslích, dosud ale nebyla tak přímočaře vyslovována. Zaměřovali se přitom zvláště na Poláky,⁴³⁶ zatímco o obyvatelích Litvy se příliš nevyjadřovali. Jednou z příčin byla patrně velká vzdálenost, která je od Litevců dělila. Ta stále omezovala kontakty a tím bránila vytváření pozitivních i negativních představ. Nadto bylo zřejmě všeobecně známo, že litevská reprezentace se na volebním sněmu nijak výrazně neprojevovala. Zpočátku se dokonce vyslovovala pro kandidáty z habsburského rodu. Později se však nechala strhnout polskými šlechtici, kteří aktivně vedli celé jednání.⁴³⁷

Ironickou veršovánku „*Poláci užralí krále ztratili*“ si ostatně neodpustil ani Václav Březan. Na základě doručených relací a novin vylíčil ve své kronice okolnosti Jindřichova útěku, přičemž tvrdil, že Jindřich z Valois uvažoval o tom, „*kerak by z Polsky vyváznouti mohl*“ od okamžiku, v němž se doslechl o smrti svého bratra.⁴³⁸ Polští šlechtici ho však údajně hlídali.⁴³⁹ „*Ale on 17. junii udělal pánům polským slavný a nákladný panget a té noci,*

---

⁴³² Józef SZUJSKI, *Anna Jagiellonka i Henryk Walezyusz. Epizod z dziejów pierwszej elekcyi*, Przewodnik naukowy i literacki 5, 1877, s. 888-898 a 990-1001.

⁴³³ M. SERWAŃSKI, *Henryk III Walezy*, s. 198-201.

⁴³⁴ K vládě Jindřicha z Valois ve Francii například Jacqueline BOUCHER, *La cour de Henri III.*, Rennes 1986 a Nicolas LE ROUX, *Un régicide au nom de Dieu. L'assassinat d'Henri III, 1er août 1589*, Paris 2006.

⁴³⁵ M. SERWAŃSKI, *Henryk III Walezy*, s. 199-201.

⁴³⁶ V okruhu polského humanisty Martina Kromera byla například za jednu z nejznámějších satir považována veršovánka: „*Rex Henricus wyrządził Polakom psikus; w nocy obran, w nocy przyjechał, w nocy jako zdrajca uciekal.*“ TAMTÉŽ, s. 201.

⁴³⁷ A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 157.

⁴³⁸ J. PÁNEK, *V. Březan*, s. 263.

⁴³⁹ „*Poláci, úmysl jeho navětrěvše, pozor naň dali, aby neujel.*“ TAMTÉŽ.

když se zpili (an se všem páním i služebníkům hojnost vína i jiného nápoje dalo), tajně a tiše z Krakova vypadl a vyklouz, na poště přijel do Vídně 24. junii.“⁴⁴⁰ V tomto duchu byla patrně psána většina zpráv, jež byly na počátku léta 1574 zasílány na rožmberský dvůr.

Z nich se bohužel dochovala pouze jedna latinská relace, v níž byly vyličený události prvních dnů po Jindřichově odjezdu.⁴⁴¹ Její autor se patrně zdržoval v Krakově a byl dobře obeznámen s děním v zemi. Přestože zřejmě nebyl polského původu, vyhýbal se jízlivostem, které byly pro jiné noviny té doby typické.⁴⁴² V úvodní části stručně připomněl králův útěk: „*Rex 18. Junij circa noctis hora[m] secundam, com[m]ittantibus duobus aulicis qallis et ductore, e castro exivit, sed visus à quodam famulo culinae magistri, p[ro]ditur et persequitur usq[ue] ad Pless à d[omi]no Tenczinsky, regis succamerario, et aliis, quas sibi in via adiunxit.*“⁴⁴³ Následně informoval o postojích různých vlivných osob i mocenských skupin. Šlo zvláště o klíčovou otázku, jestli je v dané situaci ještě vhodné jednat s uprchlým králem, či zda by bylo lepší ihned vyhlásit interregnum. Tento problém se ostatně snažili vyřešit také někteří biskupové a vojvodové, kteří se 23. června 1574 sešli v Krakově. Podle zpravodaje probíhala jejich schůzka ve velmi vypjaté atmosféře. Všeobecná nervozita tu vyvrcholila hádkou mezi Petrem Zborowským a Mikulášem Mieleckým, jež údajně nevyústila v souboj jen díky zásahu ostatních přítomných.⁴⁴⁴ Krakovský vojvoda následně „*ea nocte urbe discessit, ob metu existimatur*“.⁴⁴⁵ Skutečnost, že nebyl jediný, kdo pociťoval obavy, potvrzovala další část relace. Zpravodaj v ní informoval o násilnostech a neoprávněném zabírání majetku, kterého se někteří páni začali dopouštět.⁴⁴⁶ O tom, zda a kdy bude interregnum vyhlášeno, či zda již dokonce nenastalo, měly nakonec rozhodnout sněmíky a sněm.⁴⁴⁷ Co se týkalo možné nové volby, podle neznámého autora této relace se mělo rozhodnout mezi „Rakušanem“ a „Moskvanem“.⁴⁴⁸

Ze stejné doby jako výše zmíněná relace pocházel latinský veršovaný hanopis, jenž se také dochoval ve sbírce posledních Rožmberků.⁴⁴⁹ Jeho autor se soustředil na osobu uprchlého krále, kterého častoval výtkami. Zaměřoval se přitom především na jeho postoj

---

⁴⁴⁰ J. PÁNEK, *V. Březan*, s. 263-264.

⁴⁴¹ Latinská relace psaná mezi 23. červnem a 16. červencem 1574; SOA Historica, Historica Třeboň, sign. 4834/33.

⁴⁴² O Polácích mluvil zpravidla ve třetí osobě. „*Alii volunt illu[m] habere Regem, q[ui] discessit, alii non.*“

TAMTÉŽ.

⁴⁴³ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁴ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁵ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁶ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁷ K nejistotě ohledně interregna poznamenal zpravodaj: „*An hoc, sit interregnum vel non, de hoc varia loquuntur,...*“ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁸ „*Ex duobus scilicet, Austriaco et Mosco, Rege[m] futuru[m] existimat.*“ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁹ TAMTÉŽ, sign. 4834/31.

k nekatolíkům. V narážkách mu připomínal podíl na bartolomějské noci,⁴⁵⁰ vytýkal krvežíznivost a žádal, aby v budoucnu vládl tolerantněji. Výrokem “*Rex si Gallorum fueris, bella impia bella, dedisce, et Christi palantes assere caetus*”⁴⁵¹ mimo jiné naznačil, že období Jindřichovy vlády v Polsko-litevském státě považuje za uzavřené. Vůči Polákům a Litevcům však neměl žádné výhrady. Naopak je ocenil za to, že netolerantnímu monarchovi zabránili v prosazování jeho plánů.⁴⁵² Ostrý hanopis se tak stal představitelem té skupiny publicistických prací, v nichž byl ze všeho zlého obviňován uprchlý král, zatímco obyvatelé Polsko-litevského státu byli buď postaveni do role obětí jeho intrik, nebo dokonce chváleni za to, že se nehodného vládce brzy zbavili. Ačkoliv v Českém království jistě kolovalo nepoměrně méně prací psaných v tomto duchu než těch, v nichž byli Poláci a Litevci vystaveni posměchu, je důležité neopomíjet a nepodceňovat jejich existenci.

---

⁴⁵⁰ O souvislostech tohoto nábožensky motivovaného masakru Arlette JOUANNOVÁ, *Bartolomějská noc, Zločin v zájmu státu. 24. srpna 1572*, Praha 2010. K reakcím na zprávy o něm Janusz TAZBIR, *Polskie echa Nocy św. Bartłomieja, Odrozenie i reformacja w Polsce* 22, 1975, s. 21-43 a Josef DOSTÁL, *Ohlas Bartolomějské noci na dvoře Maxmiliána II.*, ČČH 37, 1931, s. 335-349.

⁴⁵¹ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/31.

⁴⁵² „*Namque Polonorum cen vulpes sceptra adiis ti, more lupi et capti es simulatis usus habenus, ergo ubi nulla data est tibi tesaenire potestas, parvo intervallo regnans sine laude abiis ti.*“ TAMTÉŽ.

4.4. Informovanost o diplomatických jednáních v průběhu bezkráloví z let 1574 až 1575 a postoj k prvním měsícům vlády Štěpána Báthoryho

V období druhého bezkráloví se Vilém z Rožmberka dostal ve vztahu k Polsko-litevskému státu do velmi výjimečného postavení, které výrazným způsobem ovlivnilo uspořádání jeho sbírky psaných novin a zpravodajských relací. V létě 1574 začala totiž skupina polských šlechticů zvažovat jeho volbu.⁴⁵³ Šlo o některé přívržence tak zvané „piastovské strany“, která v této době značně zesílila. Důvěryhodnost zahraničních kandidátů totiž značně utrpěla útekem francouzského krále, a proto se mnoho šlechticů vyjadřovalo v tom smyslu, že domácí kandidát by byl pevněji spjat se svou vlastí a neovlivňovaly by ho tolik zájmy jiné země, které mohly snadno stát v protikladu k potřebám Polsko-litevského státu.

Avšak jakkoliv přitažlivě a logicky toto zdůvodnění znělo, naráželo stejně jako v období předchozího bezkráloví na obrovský problém pokaždé, když měl být vybrán konkrétní kandidát.⁴⁵⁴ Závist, letitá nevraživost a různé pŕtky mezi mnohými polskými i litevskými šlechtickými rody totiž znemožňovaly, aby některý z domácích kandidátů získal dostatečnou podporu. Jedno z možných řešení, které tudíž začali někteří zastánci „piastovské strany“ prosazovat, spočívalo ve volbě Viléma z Rožmberka. Ten nebyl ve zmíněných sporech angažovaný, bylo ho však možné považovat za „Piasta“ díky jeho slovanskému původu. Nadto hovořil jazykem, který byl polštině velmi blízký. Sympatie vzbuzovalo též Rožmberkovo někdejší manželství s vnučkou Zikmunda I. Oceňován byl též jeho majetek a diplomatické schopnosti. Rovněž se předpokládalo, že by na rozdíl od habsburských arciknížat rozhodně neupřednostňoval zájmy habsburské říše před potřebami Polsko-litevského státu a pokračoval by v nábožensky tolerantní politice posledních Jagellonců.⁴⁵⁵ Z tohoto důvodu nalézala Vilémova kandidatura ohlas zvláště mezi protestantskou šlechtou. Velmi iniciativně si v tomto ohledu počínali zvláště Konrád Krupka Przeclawski a Stanislaw Szafraniec. Na jejich stranu se však přidal i krakovský vojvoda Petr Zborowský, který byl členem početného a značně vlivného rodu.⁴⁵⁶

---

⁴⁵³ Klíčovou práci k Vilémově kandidatuře představuje F. VERŽOVSKIJ, *Dve kandidatury*. Dále například Josef Jan KOŘÁN, *Vilém z Rosenberka. Kandidát trůnu polského a jeho poselství do Polska*, ČČM 40, 1866, s. 197-202 a Miroslav SLACH, *Kandidatura Viléma z Rožmberka na polský trůn v l. 1573-1575*, JSH 33, 1964, s. 130-148.

⁴⁵⁴ Ch. AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten*, s. 21-22.

⁴⁵⁵ Argumenty, které pro zvolení Viléma z Rožmberka přednesl Petr Zborowský, v SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/36.

⁴⁵⁶ Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 174. Podrobněji o jednom z Rožmberkových příznivců Halina KOWALSKA, *Stanislaw Szafraniec z Pieskowej Skalty*, *Odrozenie i reformacja w Polsce* 3, 1958, s. 99-132.

Vilém z Rožmberka se tak ocitl v situaci, kdy byl na jedné straně lákán příslibem usednout na trůn jednoho z největších evropských království a snad i založit vlastní dynastii, na druhé odrazován obrovskými výdaji, které bylo nutné na kandidaturu vynaložit, stejně jako velkými problémy, jež by mu takové vystoupení proti plánům císaře přineslo. Protože Maxmilián II. byl současně také českým králem, mohla být Vilémova kandidatura snadno prohlášena za akt velezrady poškozující lenního pána.⁴⁵⁷ Vlivnému velmoži sice nehrozily nejvyšší tresty jako ztráta majetku či dokonce hrdla, ale nemálo by ho poškodilo i odebrání úřadů a postavení s nimi spojeného, zvláště pokud by nebylo kompenzováno ziskem polské koruny. Vilém z Rožmberka se proto rozhodl postupovat velmi obezřetně a tajit svá jednání s možnými stoupenci až do chvíle, kdy by si byl naprosto jistý úspěchem. Rozsáhlou korespondenci s polskými i litevskými pány vyřizoval vlastnoručně, přičemž užíval promyšlený systém šifer.⁴⁵⁸ Ani toto opatření se mu však nezdálo dostatečné, a proto po doručení mnohé písemnosti ničil, nebo pověřoval spolehlivé posly, aby různé návrhy a jejich podrobnosti vyřídili ústně.⁴⁵⁹ Z velkého množství písemností, které si v tomto období s polskými šlechtici vyměnil, proto zůstalo dochováno jen 25 konceptů, listů a jejich částí.⁴⁶⁰ Šlo zpravidla o relace hodnotící šance jednotlivých kandidátů, návrhy, které šlechtice by bylo vhodné oslovit, a opakované žádosti, aby jihočeský velmož podpořil svou kandidaturu velkorysými finančními dary.⁴⁶¹

Protože Vilém z Rožmberka dostával podrobné zprávy o průběhu předvolebních jednání od svých přívrženců i služebníků, které do Polska vyslal, nemohla mu běžně dostupná psaná avíza přinést žádné podstatné informace o situaci v Polsko-litevském státě. Zřejmě proto se také avíza se zprávami z Krakova či Vratislavi nesnažil uchovat, možná i omezil jejich objednávání. Psané noviny, které se v jeho sbírce zachovaly z let 1574 až 1576, obsahovaly převážně zprávy ze západní Evropy nebo z tureckých bojišť. Dění za severovýchodní hranicí Českého království naopak nevěnovaly téměř žádnou pozornost.⁴⁶²

---

⁴⁵⁷ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 175.

⁴⁵⁸ Srov. Příloha č. 6 : Šifrované písmo užívané Vilémem z Rožmberka v roce 1574; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/36.

⁴⁵⁹ O misích Rožmberkova sekretáře Jana Netolického z Turova TAMTÉŽ, s. 166 a 174-175.

⁴⁶⁰ Tajná korespondence uložena v SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/36. Edice její převážné části i s klíčem k přepisu šifer F. VERŽOVSKIJ, *Dve kandidatury*, s. 1-70.

⁴⁶¹ Zvláště Konrád Przeclawski psal otevřeně o tom, že „*vše závisí na penězích, to je první instance*“. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 175. Na počátku roku 1575 zaslal Vilém z Rožmberka skutečně do Polska tajně větší finanční obnos. TAMTÉŽ, s. 176.

⁴⁶² Příklady takových novin SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4874, 4887, 4892A a 4893.

Výjimku představovaly pouze latinsky psané noviny z 20. října 1574, v nichž byl jeden odstavec věnován vystoupení polského poselstva ve Francii.⁴⁶³ Přestože se již v létě 1574 začalo jednat o možných kandidátech na uprázdněný trůn, váhala polská šlechta s oficiálním vyhlášením interregna. Snažila se spíše stanovit uprchlému králi přijatelnou lhůtu, do níž měl uspořádat své záležitosti v Paříži a nastoupit cestu zpět do Polsko-litevského státu. Ve snaze přimět ho k návratu pak také vyslala několik předních osobností do Paříže, aby mu tento návrh předložily osobně. Ačkoliv na podzim 1574 již málokdo věřil, že by Jindřich z Valois dal přednost polskému trůnu před francouzským, výprava předních polských šlechticů do Francie představovala zajímavost, o níž se zřejmě zmínilo vícero psaných novin.⁴⁶⁴

Běžná avíza, která kolovala v Evropě, sice neobsahovala podrobnosti o záměrech různých mocenských skupin, informovala však o závěrech polských sněmů. Klíčové bylo rozhodnutí vyhlásit bezkráloví. Sněm, jenž se konal ve Varšavě v září 1574, vyslovil jasné ultimátum. Pokud by se král Jindřich nevrátil do 12. května následujícího roku, měl být svolán sněm do Stežycy. Jeho účastníci pak měli vyhlásit interregnum a přistoupit k nové volbě.⁴⁶⁵ Relace kolující ve střední a západní Evropě podávaly o jednání polských sněmů většinou dosti spolehlivé zprávy. Věcně informovaly o požadavcích jednotlivých skupin šlechty a kompromisech, které byly nalezeny.⁴⁶⁶ Objevovaly se však i zavádějící zprávy. V době konání varšavského sněmu na podzim 1574 se například na dvoře tureckého sultána předpokládalo, že polská a litevská šlechta již přistoupila k volbě a snad dokonce provolala králem moskevského velkoknížete Ivana IV.⁴⁶⁷

V novinách se začaly objevovat charakteristiky nových kandidátů na polský trůn. Protože se pro toto období dochovalo málo běžných psaných novin v rožmberské i ve fuggerovské sbírce, nebylo možné stanovit, do jakých podrobností jejich autoři zpravidla zacházeli. Je však velmi pravděpodobné, že podali stručnou zprávu o všech kandidátech, mezi nimiž zvláště vynikali členové habsburského rodu. Vídeňský dvůr začal znovu prosazovat arciknížete Arnošta, avšak na přání četných Poláků, kteří kladli velký důraz na náboženskou

---

⁴⁶³ Latinsky psané noviny z 20. října 1574 z Vídně obsahovaly více zpráv ze západní a střední Evropy. Pozornost se přitom soustřeďovala na dobytí přístavní pevnosti Golety (dnes La Goulette) Turky a pokusy uzavřít mír mezi vzbouřenými nizozemskými provinciemi a Španělskem; TAMTÉŽ, sign. 4892.

⁴⁶⁴ Zprávy o cestě polských vyslanců do Francie přinášely zřejmě jen psané noviny. U příležitosti Jindřichovy korunovace v Remeši však byly vydány i noviny tištěné, které byly posléze překládány do dalších jazyků včetně polštiny. K. ZAWADZKI, *Pocátky prasy*, s. 68.

⁴⁶⁵ Podrobně o průběhu varšavského sněmu Ch. AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten*, s. 21-23.

⁴⁶⁶ Například noviny z varšavského sněmu, které se uchovaly v Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu. K. ZAWADZKI, *Gazety 3: 1501-1725*, č. 1732, s. 5.

⁴⁶⁷ Ch. AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten*, s. 22.

toleranci, vystoupil jako možný kandidát i sám císař Maxmilián II. K tomu začal s polskou šlechtou jednat také císařův bratr Ferdinand Tyrolský. Ten stál až dosud ve stínu svých příbuzných, nyní však mezi polskou šlechtou získával nezanedbatelné sympatie.⁴⁶⁸ Dále se stále častěji ozývalo jméno sedmihradského knížete Štěpána Báthoryho, kterému dodávala na popularitě skutečnost, že na rozdíl od Habsburků udržoval velmi dobré vztahy s obávanou Vysokou Portou.⁴⁶⁹ Svou skupinu přívrženců však měl i moskevský velkokníže Ivan IV. Hrozný nebo zámožný ferrarský vévoda Alfons d'Este.⁴⁷⁰ Daleko menší šance byly připisovány švédskému králi Janovi III., dánskému králi Frederikovi II. nebo hohenzollernskému knížeti Albrechtovi Fridrichovi. Již zmiňovaná kandidatura „Piasta“ byla sice opěvována v mnoha projevech, její zastánci se však stále nemohli shodnout na konkrétním jménu.⁴⁷¹

To se ještě zhoršilo po sněmu, který se koncem května 1575 sešel ve Stežyci.⁴⁷² Původně se zde mělo rozhodnout o novém králi, ale nakonec byla volba kvůli dramatickým sporům mezi přívrženci a odpůrci habsburské kandidatury odložena na podzim 1575. Tento odklad představoval nemalé zklamání pro Viléma z Rožmberka, který se na počátku roku 1575 stal jedním z nejvýraznějších kandidátů piastovské strany. Sněm ve Stežyci ho však připravil o možnost, že by k jeho volbě došlo poměrně rychle a překvapivě, což by mu poskytovalo určité alibi při následném jednání s císařem. V případě náhlého zvolení by mohl habsburského panovníka do jisté míry postavit před hotovou věc a neriskoval by další vleklé a nákladné jednání s polskou šlechtou. Nyní by ale musel na svou kandidaturu vynaložit nemalé prostředky a vystoupit veřejněji, což by jistě vyvolalo odvetu ze strany císaře. Vše dále komplikovala blížící se korunovace arciknížete Rudolfa českým králem. Pro Rožmberkovu kandidaturu představovala nezanedbatelný právní problém a současně odrazovala ty polské šlechtice, kteří si od jeho zvolení slibovali možnost pozdějšího spojení mezi zeměmi Koruny

---

⁴⁶⁸ Christoph AUGUSTYNOWICZ, *Die Rolle Erzherzog Ferdinands II. von Tirol im Zweiten polnischen Interregnum*, in: Lorenz Mikoletzky (ed.), Bericht über den einundzwanzigsten Österreichischen Historikertag in Wien veranstaltet vom Verband Österreichischer Historiker und Geschichtsvereine in der Zeit vom 6. bis 10. Mai 1996, Wien 1998, s. 198-208. Řadu diplomatických listů, které byly spojeny s kandidaturou Ferdinanda Tyrolského, vydal F. VERŽOVSKII, *Dve kandidatury*, s. 75-302. O osobnosti a dvoru Ferdinanda Tyrolského Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*.

⁴⁶⁹ Jerzy BESALA, *Stefan Batory*, Warszawa 1992, s. 93-94.

⁴⁷⁰ O zmíněných kandidaturách více Ch. AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten*, s. 14-20.

⁴⁷¹ TAMTÉŽ, s. 63-65. Ke shodě ohledně domácí osobnosti bylo obtížné dospět především kvůli vzájemné rivalitě. Nemalou roli hrála též skutečnost, že každý kandidát měl početné příbuzenstvo, jehož nenasytnost a zásahů do vlády se ostatní obávali. Vtipně to shrnul autor úvahy Zrcadlo Království polského: „*Ten má bratry, ten má švagry, ten má otce, ten má matku [...] kolik bratrů, kolik švagrů, tolik králů.*“ Václav BŮŽEK, *Dvojí obraz Polska v politické satíře z poloviny sedmdesátých let 16. století*, in: Wojciech Iwańczak – Ryszard Gładkiewicz (edd.), *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X-XVII w.)*, Wrocław-Warszawa 2004, s. 169-180, zde s. 177.

⁴⁷² O průběhu sněmu podrobně Ch. AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten*, s. 55-74.

české a Polsko-litevským státem.⁴⁷³ Záhy po skončení stěžýckého sněmu se Vilém z Rožmberka rozhodl, že o polskou korunu nebude dále aktivně usilovat. Se svými přívrženci sice dále zůstával ve styku a živě se zajímal o průběh polských voleb, ale do Polska již nezaslal žádný větší finanční obnos a na volební sněm nevypravil žádného ze svých služebníků.⁴⁷⁴

Před volebním sněmem, který začal jednat v polích u Varšavy na počátku listopadu 1575, se začaly objevovat různé eseje, básně a dialogy, jež se snažily zapůsobit na čtenáře a ovlivnit jejich rozhodnutí. Určeny byly tedy především polským a litevským šlechticům, ale nemalá část se dostala i za hranice Polsko-litevského státu. Poměrně typickou ukázkou představovalo *Zrcadlo Království polského*. Český překlad této úvahy se dochoval ve sbírce Ferdinanda Tyrolského.⁴⁷⁵ Neznámý autor, který jistě pocházel z řad polské šlechty, v něm hodnotil osm kandidátů na uprázdněný trůn. Zohledňoval přitom osobní vlastnosti stejně jako pozitivní i negativní důsledky bližší spolupráce mezi Polsko-litevským státem a zeměmi, z nichž daní uchazeči pocházeli. Největší nebezpečí spatřoval ve volbě moskevského velkoknížete nebo některého člena habsburského rodu, takže jeho esej spěla k působivému zvolání: „*Od Rakous a od Moskvy, zbav nás, Pane Bože, všechny*“.⁴⁷⁶ Námitky nicméně vznesl i proti volbě švédského krále Jana III., dánského krále Frederika II., saského kurfiřta Augusta nebo pruského knížete Albrechta Fridricha. Tento postoj, kdy se důrazně odmítaly některé kandidatury, aniž by došlo k předložení jednoznačného řešení, byl mezi polskou šlechtou na podzim roku 1575 patrně dosti rozšířený. V daném případě se autor úvahy řadil buď mezi zastánce piastovské strany, jež nakonec nedokázala jmenovat svého favorita, takže se její členové rozdělili a přidali k některé ze zahraničních kandidatur, nebo podporoval sedmihradského knížete. Druhá z možností by současně vysvětlovala skutečnost, proč ve svém odmítavém přehledu nezmiňoval Štěpána Báthoryho, o němž se nejpozději od léta 1575 živě diskutovalo.⁴⁷⁷

---

⁴⁷³ Více o potížích, které Vilémovi působil fakt, že se Rudolf II. měl stát českým králem ještě dávno předtím, než by se v Polsko-litevském státě rozhodovalo o vládci, J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 178-179.

⁴⁷⁴ Kvůli pečlivému utajování není dodnes jasné, jaký finanční obnos Vilém z Rožmberka předtím na svou kandidaturu vynaložil. Zřejmě však šlo o dosti vysoké částky, neboť císařští informátoři mluvili o několika truhlách s penězi. Ch. AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten*, s. 62-63.

⁴⁷⁵ Skladba byla zřejmě napsána ve druhé polovině roku 1575. Analyzoval ji Václav BŮŽEK, „*Od Rakous*“, s. 137-148.

⁴⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 141.

⁴⁷⁷ O snaze Štěpána Báthoryho získat polský trůn Ludwik BAZYLOW, *Starania Stefana Batorego o koronę Polską*, Nauka i Sztuka 4, 1948, sv. 7, s. 70-120. K předchozí vládě Štěpána Báthoryho v Sedmihradsku László MAKKAI, *Stefan Batory w Siedmiogrodzie*, Warszawa 1961 a Karol OLEJNIK, *Stefan Batory 1533-1586*, Warszawa 1988, s. 5-73.

Volební sněm v listopadu a prosinci 1575 probíhal v mnohem vypjatější a chaotičtější atmosféře, než tomu bylo v roce 1573, kdy byl vybrán Jindřich z Valois. Ve zkoumaných sbírkách se nedochovala žádná avíza, která by informovala o jeho průběhu. Vše nicméně naznačuje, že autoři běžných psaných novin mnohdy přinášeli zavádějící zprávy, neboť nálada se prudce měnila a přívrženci různých kandidatur často tvrdili, že mají vítězství na dosah, ačkoliv skutečnost byla poněkud jiná.⁴⁷⁸ To se týkalo zvláště habsburské kandidatury, k níž se po úvodních projevech zahraničních poselstev přiklonila značná část senátu, v němž zasedali nejvlivnější magnáti. Přikláněli se k ní také Litevci a obyvatelé Královských Prus. Narazila však na odpor mnoha drobnějších šlechticů z Malopolska i Velkopolska.⁴⁷⁹ Ti nedůvěřovali „Němcům“ a obávali se útoku, jímž by mohla reagovat Vysoká Porta na volbu císaře či některého z jeho synů. Do konce listopadu 1575 se tak volitelé rozdělili na dva tábory. První chtěl dosadit na trůn některého z Habsburků, nejlépe samotného císaře Maxmiliána II., zatímco druhý takové řešení striktně odmítal a volal po volbě domácího kandidáta. Přestože se zastáncům „piastovské“ strany nedařilo nalézt vhodnou osobnost, jejich odpor vůči habsburské kandidatuře spíše sílil, takže se na počátku prosince 1575 zdála dohoda mezi oběma frakcemi prakticky nemožná. Vzhledem k tomu, že odpůrci Habsburků tvořili sice chudší, nicméně velmi početnou skupinu, váhali zástupci senátu s volbou. Když však volitelé z Litvy a Královských Prus vyhlásili, že pro ně bude přijatelný pouze kandidát z habsburského dvora, rozhodl se primas a interrex Jakub Uchański pro velmi riskantní krok, k němuž rozhodně neměl oprávnění.⁴⁸⁰ Z rozhodnutí senátu jmenoval 12. prosince 1575 Maxmiliána II. polským králem. Tento čin vyvolal v řadách polské šlechty pobouření a současně přiměl dosud váhající k rychlému jednání. Již 14. prosince 1575 vyhlásila šlechta, že se novými panovníky stávají Anna Jagellonská a Štěpán Báthory. Obě strany pak sestavily své volební kapitulace a vyslaly poselstva ke svým favoritům.⁴⁸¹

Dvojitá volba, k níž takto došlo, vyvolala značný ohlas v celé Evropě. Zvláště v habsburské říši kolovaly záhy četné noviny, satiry a komentáře, které hodnotily oba kandidáty a předpovídaly další vývoj. Nesrovnatelně větší šance přitom bývaly připisovány císaři Maxmiliánu II. Způsoboval to nejen fakt, že autoři byli často Maxmiliánovi příznivci a zmíněné noviny byly vlastně určeny jeho poddaným, nýbrž také vědomí, že při získávání

⁴⁷⁸ Jistý chaos ve zpravodajství předpokládal také znalec polské publicistiky Jan Pirożyński, který vycházel z novin uložených v rakouských a německých sbírkách. C. PIROŻYŃSKA – J. PIROŻYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 96-97.

⁴⁷⁹ Edward OPALIŃSKI, *Der kleinpolnische Adel und die Interregna*, Acta Poloniae Historica 78, 1998, s. 201-215.

⁴⁸⁰ O pozici primasů v době interregna Jan DZIĘGIELEWSKI, *Prymasi w roli interreksów*, in: Wiesław Jan Wysocki (ed), *Prymasi i prymasostwo w dziejach państwa i narodu polskiego*, Warszawa 2002, s. 39-50.

⁴⁸¹ Ch. AUGUSTYNOWICZ, *Die Kandidaten*, s. 119-133.

polské koruny mohla císaře finančně i vojensky podpořit mnohá teritoria Římsko-německé říše, stejně jako jeho španělští příbuzní. Vídeňský dvůr ostatně také zaujímal na přelomu let 1575 a 1576 stanovisko, že Maxmilián II. je jediným právoplatně zvoleným králem. Vyplývalo to například z oznámení o volbě, které císař 23. prosince 1575 předložil českým stavům.⁴⁸² Opisy tohoto slavnostního prohlášení se v habsburské monarchii zřejmě dosti rozšířily, takže s nimi byla seznámena i nižší šlechta a představitelé měst. Naopak méně známé byly zprávy o velmi energickém postupu sedmihradského knížete. Ten již na počátku ledna 1576 schválil články volební kapitulace a urychleně se připravoval na cestu do Polska.⁴⁸³ O neúspěšné snaze vídeňského dvora odvrátit ho od záměru usednout na polský trůn či zapůsobit na jeho budoucí choť Annu Jagellonskou byli prokazatelně informováni Fuggerové a Vilém z Rožmberka.⁴⁸⁴ Otázkou nicméně zůstává, jestli se tyto informace dostaly k nižší šlechtě, či zda na počátku roku 1576 šlo o zprávy určené pouze nejvlivnějším osobnostem.

Na další politický vývoj měl nezanedbatelný vliv sněm, jež se v lednu 1576 konal v polském městečku Jędrzejów.⁴⁸⁵ Přívrženci sedmihradského knížete na něm demonstrovali své odhodlání hájit svou volbu se zbraní v ruce. Sněmu se zúčastnil i Vilém z Rožmberka, jehož vztahy s císařem se opět zlepšily poté, co rezignoval na svou kandidaturu a přestal tak ohrožovat zájmy habsburského rodu. Jako vyslanec měl nyní nejen podporovat císařovy přívržence a ujišťovat je o Maxmiliánově zájmu, nýbrž také posoudit situaci v Polsko-litevském státě a doporučit vhodné řešení. Protože demonstrace polské šlechty v Jędrzejowě naznačovala, že by se ozbrojené tažení Maxmiliána II. na Krakov mohlo lehce změnit ve vleklou válku, jejíž tíhu by z velké části nesly stavy Českého království, přidal se Vilém z Rožmberka na stranu těch, kteří císaři radili, aby o polskou korunu usiloval pouze mírovými

---

⁴⁸² Opis oznámení o volbě Maxmiliána II. polským králem z 23. prosince 1575; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/37.

⁴⁸³ J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 113-126.

⁴⁸⁴ V rožmberské sbírce se nalézají mimo jiné opisy některých důležitých listů, v nichž se císař snažil Annu Jagellonskou a Štěpána Báthoryho přesvědčit o neoprávněnosti jejich volby či vyzýval své věrné, aby tomuto páru zabránili usednout na trůn; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/41-43. Pro toto období byla nicméně příznačná nevyslyšená prosba Maxmiliánových příznivců, aby císař co nejdříve nastoupil cestu do Krakova, neboť v opačném případě může být o polskou korunu připraven; TAMTÉŽ, sign. 4834/44. Ve sbírce Fuggerů se opět dochovaly zprávy o příjezdu Štěpána Báthoryho do Polska a jeho korunovací. C. PIROŽYŃSKA – J. PIROŽYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 97.

⁴⁸⁵ Edward OPALIŃSKI, *Die Versammlung von Jędrzejów 1576. Sieg der "Bathorianer" und der "Szlachta"-Interessen im zweiten Interregnum*, in: Christoph Augustynowicz (ed.), *Russland, Polen und Österreich in der frühen Neuzeit. Festschrift für Walter Leitsch zum 75. Geburtstag*, Wien 2003 (= Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas 19), s. 137-157.

prostředky.⁴⁸⁶ Podobným doporučením váhající císař očividně ochotně naslouchal. Jelikož byl v posledních letech své vlády výrazně oslaben nemocemi, jimž nakonec na podzim roku 1576 podlehl, neměl rozhodně chuť vydávat se na korunovační cestu, která by se mohla proměnit v náročnou válečnou tažení.⁴⁸⁷ Zatímco sedmihradský kníže přitáhl už 7. února 1576 do Lvova a v polovině dubna do Krakova, kde byl 1. května 1576 oddán s Annou Jagellonskou a následně korunován, uchýlila se habsburská strana pouze k diplomatickému vyjednávání, jež přinášelo stále slabší výsledky.⁴⁸⁸ Císařovi stoupenci postupně přecházeli na stranu Báthoryho, jehož pozice se den ze dne upevňovala.⁴⁸⁹

Zajímavou ukázkou způsobu, jakým byla ve střední Evropě komentována situace, v níž se naděje habsburského rodu na získání vlády v Polsko-litevském státě nezadržitelně rozplývaly, představovala satirická báseň *Páni Poláci, hrozná novina*, jejíž opis se dochoval ve sbírce posledních Rožmberků.⁴⁹⁰ Pocházela z českého prostředí, což dokládá její jazyk i poznámka, že se dá zpívat na nápěv písně Moravský zámek. Autor v ní ostře kritizoval Poláky, kteří podle něj nejprve „císaře pána za krále zvolili“, záhy však se „změnili“, „falešné srdce vyjevili“ a „chytily se Batora, jeho ariá[n]ství“.⁴⁹¹ V souvislosti s tím vyjadřoval autor básně přesvědčení, že nyní se bude v Polsko-litevském státě šířit „jedovatá víra“ a náboženský rozkol zemi úplně zničí.⁴⁹² Jakkoliv se tyto obavy později ukázaly jako liché, v roce 1576 je sdílel velký počet katolíků. Přestože se Štěpán Báthory vždy hlásil ke katolicismu, mnozí pochybovali o jeho opravdovosti. Přispěla k tomu i skutečnost, že na volebním sněmu jeho poselstvo vedl a řeč k polské šlechtě pronesl známý ariánský teolog Jiří Blandrata.⁴⁹³ O tom, že nejistotu ohledně Báthoryho vyznání pocítovali i samotní Poláci,

---

⁴⁸⁶ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 179-180. O průběhu sněmu v Jędrzejowě podal Vilém z Rožmberka zprávu císaři osobně, o čemž svědčí list císaře Maxmiliána II. z 21. ledna 1576, v němž vyzval Rožmberka, aby se dostavil do Vídně; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/53.

⁴⁸⁷ J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 122-126 a K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 67-68.

⁴⁸⁸ Opisy některých důležitých listů, jimiž se snažil císař posílit své postavení v Polsku SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/41-43, 4834/48-50 a 4834/56. Ze skladby písemností z rožmberské sbírky celkově vyplývá, že v lednu a únoru roku 1576 panoval v otázce polské koruny čilý diplomatický ruch, jenž mohl být předzvěstí válečné výpravy. V průběhu jarních a letních měsíců 1576 však tato jednání začínala váznout.

⁴⁸⁹ Nedatovaná zpráva o výtkách Maxmiliánových přívrženců, kteří císaři vzkazovali, že svým odkládáním jízdy do Polska výrazně poškozuje společné zájmy; TAMTÉŽ, sign. 4834/44.

⁴⁹⁰ TAMTÉŽ, sign. 4834/30. Václav BŮŽEK, *Dvoji obraz Polska v politické satíře z poloviny sedmdesátých let 16. století*, in: Wojciech Iwańczak – Ryszard Gładkiewicz (edd.), *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X-XVII w.)*, Wrocław-Warszawa 2004, s. 169-180.

⁴⁹¹ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/30.

⁴⁹² „Mstil Pán Bůh hrozně mnohé národy, kterýž jsou se strhli jeho svaté rady, mečem i ohně[m] byly skažené a do cizích národů vězni zavedeni. Příklad máte na Izraheli, jenž sau se klaněli draka modle Balli, zmordování i zavedení, [...] toho všeho hojnost v zemi máte, ariánstvem zmámený, to zastáváte.“ TAMTÉŽ.

⁴⁹³ Autor písně byl o Blandratově vystoupení na volebním sněmu zřejmě informován, jak vyplývá z narážky: „Sobě rovného i podobného, zvolili jste Batora, aria hrozného, aby se víc rozmáhalo, jedovaté víry, Blandraty zlostmého.“ TAMTÉŽ. Více o Jiřím Blandratovi a ariánství v Polsko-litevském státě Janusz TAZBIR, *Reformacja w Polsce. Szkice o ludziach i doktrynie*, Warszawa 1993, s. 66-79.

svědčil výmluvně fakt, že se mu během jeho cesty přes Litvu vydal v ústrety kněz Jan Dymitrij Solikowski, aby zjistil více o jeho víře a pokusil se na něj vhodně zapůsobit.⁴⁹⁴

I bez ohledu na náboženské vyznání působilo ve zmíněné básni srovnání mezi sedmihradským knížetem a císařem velkým nepoměrem. Štěpán Báthory se totiž podle jejího autora mohl pochlubit pouze spornými vazbami na osmanskou říši.⁴⁹⁵ Císař byl oproti tomu vyličen jako hodný „slávy a ty koruny, majíc dary Boží jest vyvejšeny“.⁴⁹⁶ Římsko-německá říše pak byla představená jako kraj „kurfirty slavnými ozdobený“, „zlatem i stříbrem bohatý“ a starobylým „právem Justiniánovým“ se řídící.⁴⁹⁷ Fakt, že se polští šlechtici přesto rozhodli pro sedmihradského knížete, byl jednoznačně připisován jejich špatným charakterovým vlastnostem. Ty se vlastně podle autora textu projeví již při volbě, která nebyla vyličená jako střet dvou zneprátených táborů, nýbrž jako jednoznačný příklon k jednomu kandidátovi následovaný zradou a vytrvalou podporou jiného. Kromě této „krokodýlí ošemetnosti“ se měli Poláci vyznačovat hrubostí mravů, leností a opilstvím, které mezi nimi dokonce údajně požívalo jistého uznání: „...neb co jsou ty virtutes, jichž vy uznáte, chcete příliš častování býti, na kořalce [s] d'áblem se tak vítati.“⁴⁹⁸

Klíčovou zápornou vlastnost, jež měla ovlivnit volbu, však představovala přílišná touha po svobodě, která údajně vrcholila odporem vůči jakémukoliv řádu.⁴⁹⁹ Ve snaze co nejvíce odsoudit tento údajný odpor vůči právu a spravedlivé královské vládě, vytvořil autor básně vlastní interpretaci krátkého pobytu Jindřicha z Valois v Polsko-litevském státě. „Hendrick, král franský, chtěl to učiniti, práva napraviti, jich potvrditi, abyste byli sub disciplina, neb kdykoli té není, jest věc mařena. Nechtěli jste tomu dovoliti, zacpavše uši co had [...], nechtíte se svobody spustiti, než jako kůň bez uzdy sem i tam běhat. Žalostil toho i svého přijetí, [...], nemohouce při vás žádné ctnosti znáti, umínil zase domů se navrátiti.“⁵⁰⁰ Skutečnost, že tu byl Jindřich z Valois náhle vyličen jako ideální panovník, nebyla nijak překvapující. Když se vrátil do Francie, již nijak výrazně neohrožoval zájmy císaře a jeho synů v Polsko-litevském státě. Přívrženci Habsburků, kteří si tento fakt uvědomovali, tudíž přestali kriticky hodnotit jeho vladařskou způsobilost a spíše se zaměřili na Štěpána Báthoryho, v němž císař našel nečekaně silného konkurenta. Zachované prameny ostatně naznačují, že sedmihradský kníže byl svými odpůrci zatracován ještě důrazněji než předtím

⁴⁹⁴ J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 127-130.

⁴⁹⁵ „Bator s Turkem smluvený přijede...”. SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4834/30.

⁴⁹⁶ TAMTÉŽ.

⁴⁹⁷ TAMTÉŽ.

⁴⁹⁸ TAMTÉŽ.

⁴⁹⁹ „Pod právem, řádem těžko vám bejtí.” TAMTÉŽ.

⁵⁰⁰ TAMTÉŽ.

Jindřich z Valois. Nezanedbatelnou roli přitom bezpochyby sehrála úcta k Jindřichovu královskému původu, s nímž se nemohl Štěpán Báthory poměřovat. Další významnou okolnost mohl představovat postoj papeže, který zvolení Jindřicha z Valois uvítal a dokonce po něm sloužil děkovnou bohoslužbu.⁵⁰¹ Prohlášení Štěpána Báthoryho polským králem se v Římě s tak radostnou odezvou rozhodně nesetkalo.⁵⁰²

I velmi důrazní odpůrci Štěpána Báthoryho však byli nemálo zaraženi jeho slavnostní korunovací v katedrále na Wawelu. To se odrazilo i ve zmíněné básni. Jakkoliv silné argumenty totiž její autor proti Báthoryho vládě snesl, Polákům a Litevcům nedoporučoval, aby svého nového krále sami vyhnali ze země. Vyzýval je pouze k vytrvalým modlitbám za to, aby Bůh zrušil „*Batorský praktiky aria hrozného*“.⁵⁰³ Ačkoliv slovy „*Říše svatá, ta at nám pomáhá, neb ona skrze Tebe [Boha] přemůže vraha,*“⁵⁰⁴ naznačoval, že císař by mohl svůj nárok na polskou korunu prosadit vojensky, nepopisoval tuto vyhlídku nijak konkrétněji ani optimističtěji. Jeho dílko tak věrně odráželo nesouhlasný, avšak současně poněkud bezradný postoj Maxmiliánových příznivců v období mezi 1. květnem a 12. říjnem 1576.

Odmítavě se k volbě Štěpána Báthoryho stavěl také Gdaňsk, největší obchodní centrum Polsko-litevského státu.⁵⁰⁵ V tomto městě, které si jako jediné v Polsko-litevském státě zachovalo silnou hospodářskou i politickou pozici, začali novelanti a tiskaři právě ve druhé polovině sedmdesátých let 16. století produkovat velké množství novin. Patřily mezi ně také dva tištěné letáky, které slibovaly obsáhlé a pravdivé vylíčení všech skutečností, jež vedly k dosazení Štěpána Báthoryho na polský trůn.⁵⁰⁶ Ve skutečnosti šlo o velmi útočné hanopisy, které přinášely vlastní verzi toho, jak proběhla nedávná volba krále. Podle nich se po útěku Jindřicha z Valois vydala skupinka rebelujících šlechticů do Konstantinopole a svévolně tam polský trůn nabídla tureckému sultánovi. Murad III. jejich nabídku pochopitelně přivítal, nicméně rozhodně nechtěl opustit hlavní město své říše. Ustanovil proto Štěpána Báthoryho svým zástupcem a gubernátorem v Polsku i na Litvě. Jakkoliv přehnaně musel

⁵⁰¹ O slavnostní bohoslužbě v Římě informovaly mimo jiné italsky psané noviny, které se dochovaly ve fugggerovské sbírce. C. PIROZYŃSKA – J. PIROZYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 95.

⁵⁰² Štěpán Báthory se sice snažil navázat diplomatické vztahy s papežem a římskou kurií, až do císařovy smrti však zůstávaly jeho listy bez odpovědi a poslovi nebylo umožněno předstoupit před Řehoře XIII. J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 166-169 a 181-182.

⁵⁰³ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4834/30.

⁵⁰⁴ TAMTÉŽ.

⁵⁰⁵ K rozvoji a proměnám Gdaňsku v 16. století Maria BOGUCA, *Przemiany form życia w Gdańsku u progu ery nowożytnej*, *Kwartalnik historyczny* 89, 1982, s. 547-556.

⁵⁰⁶ Jejich obsah již byl shrnut v dlouhých názvech *Gründlicher und warhafftiger Bericht aller Handlung, welche sich zugetragen haben mit Bathoro, dem Siebengürgischen Weywoden und wie er vom dem Türcken zu einem Gubernator über die Kron Polen gesetzt ist worden* a *Warhafftige Newzeitung aus der königlichen Stadt Dantzic aller Handlung, wie die rebellischen in Polen, ihre Gesandten zu dem Türcken gesandt, auch wie der türckische Keyser ihnen den Siebenbürgischen Weywoden Bathoro zum Gubernator über die Kron Polen gesetzt hat*. K. ZAWADZKI, *Pocątki prasy*, s. 69-70 a TÝŽ, *Gazety* 3: 1501-1725, č. 1736, s. 6.

tento popis polských voleb působit, dosáhl pravděpodobně nemalého ohlasu nejen mezi německým obyvatelstvem Gdaňsku, nýbrž také v habsburské monarchii a některých říšských knížectvích. Svědčí o tom fakt, že jeden z těchto letáků byl v letech 1576 a 1577 vydán nejméně třikrát.⁵⁰⁷ V posledním vydání se nově objevilo posměšné čtyřverší: „*Ein Pol drecht ein longen Rock wie ein Pape, hat sich beschoren wie ein Ape, trecht Eysen wie ein Pferdt, ein Pol ist nich frey Pfenning wert.*“⁵⁰⁸ Připojení této rýmovačky jistě souviselo s vyhocením sporu mezi bohatým přístavním městem a novým králem, kterého v jeho postupu podporovala polská šlechta. Negativní představa o nenasytných a směšně oblečených Polácích nicméně jistě náležela mezi dlouhodobější stereotypy, které jen čekaly na vhodnou příležitost, v níž by byly naplno vysloveny.

Přestože zvláště v habsburské říši koloval nemalý počet novin a letáků, které Štěpána Báthoryho i jeho volitele kritizovaly, nebyl to jediný pohled na nového polského krále, s nímž se mohli obyvatelé střední Evropy seznámit. Vedle zmíněných hanopisů totiž vycházely i noviny, které ho představovaly v neutrálním či dokonce pozitivním světle. Poměrně lichotivé byly kupříkladu portréty na obrazových letácích, které měly odpovědět na otázku, jak vlastně nový polský král vypadá. Norimberští tiskaři vydali například v roce 1576 nejméně dva takové tisky. Podobiznu Báthoryho sice nedoprovodili žádným politickým komentářem, ale portrétovaný vypadal v obou případech velmi schopně, energicky i důstojně. Na prvním letáku byla zachycena celá postava Štěpána Báthoryho, který tu stál oděný jako polský magnát s rukou položenou na jílci meče. Nápisová destička ho ještě označovala pouze jako „*Weiwoden aus Siebenburgen*“.⁵⁰⁹ Portrét na druhém letáku již nesl nápis „*Viva Imago Stephani Primi D[ei] G[ratia] Regis Pooniae, Magni Ducis Litvaniae et cet[era] nec non Principis Transilvaniae*“.⁵¹⁰ Báthory měl opět na sobě typický oděv polských šlechticů a jednou rukou svíral jílec meče, ve druhé již třímal žezlo. Na stolku pokrytém zdobeným ubrusem pak spočívala královská koruna.

Předlohu pro tyto norimberské tisky zřejmě představovaly propagační letáky, jež nechal vydat sám Štěpán Báthory. Ten byl ostatně prvním polským králem, který ocenil propagační působení novin a začal ho využívat. Plně se to projevilo během livonské války,

---

⁵⁰⁷ K. ZAWADZKI, *Pocątki prasy*, s. 69.

⁵⁰⁸ TAMTÉŽ.

⁵⁰⁹ Srov. Příloha č. 7. Autorem letáku byl známý norimberský rytec Jost Amman, který převzal tiskařskou dílnu Virgila Solise. Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. VII: Die Sammlung der Zentralbibliothek Zürich. Kommentierte Ausgabe 2: Die Wickiana II (1570-1588)*, Tübingen 1997, č. 78, s. 152-153.

⁵¹⁰ Srov. Příloha č. 8. V případě tohoto letáku si různí badatelé v přesném určení dílny odporují, shodují se nicméně na jeho norimberském původu. W. HARMS – M. SCHILLING, *Deutsche illustrierte Flugblätter VII*, č. 77, s. 150-151 a J. PIROŻYŃSKI, *Kilka nieznaných*, s. 92-93.

avšak už v době svého nástupu na polský trůn nechal tisknout letáky, které podporovaly jeho nároky a zájmy v Polsko-litevském státě. Na jaře roku 1576 byly v Krakově vydány tištěné noviny s textem jeho volební kapitulace. Ty se dostaly mimo jiné také do sbírky posledních Rožmberků.⁵¹¹ V Polsko-litevském státě dále vyšlo několik typů letáků, které slavnostně ohlašovaly zvolení Štěpána Báthoryho polským králem a předkládaly jeho portrét. Ve sbírkách českých velmožů nebyl sice dosud objeven žádný z těchto letáků, avšak skutečnost, že je jako předlohu používali norimberští tiskaři,⁵¹² jasně dokazuje, že po nich byla značná poptávka i za hranicemi Polsko-litevského státu. Rozšířeny byly zřejmě zvláště mezi nekatolíky, kteří volbu sedmihradského knížete uvítali. K protestantským vyznáním se ostatně hlásilo i obyvatelstvo Norimberku, kde zmíněné letáky vycházely.⁵¹³ S pozitivním hodnocením Štěpána Báthoryho však byli pravděpodobně konfrontováni i mnozí katolíci, zvláště ti, kteří častěji přicházeli do styku s polskými kupci či šlechtici. V průběhu roku 1576 se totiž převážná část polské společnosti přiklonila na stranu Báthoryho, který svou vládu v zemi dokázal prosadit dosti energicky, avšak bez krveprolití či nějakého drastického trestání bývalých oponentů. S konečnou platností rozhodla o Báthoryho vítězství 12. října 1576 smrt císaře Maxmiliána II. Změnila mimo jiné postoj papežské kurie. Od října 1576 začali nového polského krále podporovat i ti církevní hodnostáři, kteří dosud vyčkávali.⁵¹⁴

---

⁵¹¹ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/54.

⁵¹² Co se týkalo královského portrétu, lišila se norimberská verze od polské zpravidla jen v detailech. Také nápis měl stejný smysl, pouze byla místo polštiny užita latina. J. PIROZYŃSKI, *Kilka nieznaných*, s. 89 a 93-94.

⁵¹³ O Norimberku jako významném obchodním a kulturním centru Hermann MAUÉ – Thomas ESER – Sven HAUSCHKE – Jana STOLZBERGER (edd.), *Quasi centrum Europae. Europa kauft in Nürnberg. 1400-1800*, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, 20. Juni bis 6. Oktober 2002, Nürnberg 2002. O vazbách mezi Norimberkem a zeměmi Koruny české, které naznačují, že se norimberské tisky pravděpodobně četly na dvorech mnoha českých a moravských šlechticů Václav BŮŽEK, *Říšské město Norimberk a české země v předbělohorské době (Stav a perspektivy studia)*, FHB 18, 1997, s. 19-70.

⁵¹⁴ K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 66.

4.5 Polský král obléhá Gdaňsk – pozorně sledovaná událost

Přestože by se dalo očekávat, že zájem o novinky z Polsko-litevského státu opadl poté, co smrt císaře Maxmiliána 12. října 1576 s konečnou platností vyřešila obsazení polského trůnu, nestalo se tak. Počet novin věnovaných událostem v Polsko-litevském státě ve sledovaných sbírkách naopak výrazně narostl. Příčinou byl ozbrojený konflikt mezi Štěpánem Báthorym a městem Gdaňsk. Obléhání tohoto významného obchodního centra, k němuž Báthory přistoupil v jarních a letních měsících roku 1577, byl v psaných novinách věnován obrovský prostor a vše nasvědčuje tomu, že bylo považováno za jednu z klíčových událostí své doby.⁵¹⁵ Případ se tak stal jedním z pozoruhodných dokladů známé, avšak mnohdy neprávem opomíjené skutečnosti, že raně novověcí zpravodajové nemohli nahlédnout do budoucnosti, a proto často připisovali obrovský význam událostem, které sice měly dramatický průběh, ale žádné zásadní změny nepřinesly.

Jednu z příčin velkého zájmu o průběh tohoto konfliktu představoval fakt, že Gdaňsk byl ovládán německým kupeckým patriciátem, který s obyvateli Římsko-německé říše pojilo mnoho obchodních i příbuzenských vazeb. Příbuzné pochopitelně zajímalo, jak se daří jejich blízkým v obléhaném městě. Obchodní partneři se zase chtěli dozvědět, jakým způsobem se promění situace na trhu. Spor mezi novým polským králem a bohatým přístavním městem však zajímal i ty, kdo na něm nebyli přímo zainteresováni. Považovali ho totiž za zlomový okamžik, v němž mohlo dojít k zásadní změně mocenských poměrů v Polsko-litevském státě, či dokonce ke zmenšení jeho území. Obchodní význam Gdaňsku pro Polsko byl totiž jen těžko přehlédnutelný a zprávy o velké podpoře, kterou obleženému městu poskytoval dánský král, mohly vyvolávat dohady, zda spor nevyvrcholí osamostatněním města či jeho přechodem pod dánskou svrchovanost.⁵¹⁶ Do toho přišla na počátku léta 1577 zpráva, že moskevský velkokníže využil situace a vtáhl do Livonska, kterému v té době nemohl Báthory poskytnout žádnou účinnější pomoc. Složitá situace, v níž se Polsko-litevský stát ocitl, samozřejmě přitahovala pozornost a množily se dohady, jak si v ní nový polský král poradí.

---

⁵¹⁵ Velký zájem o spor mezi Štěpánem Báthorym a Gdaňskem dokládají nejen psané relace, nýbrž také tištěné noviny a letáky; K. ZAWADZKI, *Gazety*, s. 5-7. Co se týče psaného zpravodajství, velké množství zpráv o bojích i jednáních před branami Gdaňska obsahují nejen české archivy, nýbrž také zpravodajství saských kurfiřtů a bankéřské rodiny Fuggerů; Konrad ZAWADZKI, *Polonica prasowe XVI-XVIII w. w Herzog August Bibliothek*, *Kwartalnik historii prasy polskiej* 29, 1990, s. 10-11 a C. PIROZYŃSKA – J. PIROZYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 98.

⁵¹⁶ Již po dvojí volbě polského krále vyslovovali někteří diplomaté obavy z toho, že nepřehledné situace by mohl využít dánský král a získat svrchovanost nad baltskými přístavy. Adolf PAWIŃSKI (ed.), *Stefan Batory pod Gdańskiem w 1576-7r. Listy, uniwersały, instrukcje*, Warszawa 1877, s. 12. Utváření dobrých vztahů mezi Gdaňskem a Dánskem v období polského bezkráloví popsal Kazimierz LEPSZY, *Strażnicy morza Stefana Batorego*, *Rocznik Gdański* 7-8, 1933-1934, s. 142-145.

Většina novin, které byly v habsburské říši rozesílány, stranila až do léta 1577 Gdaňsku a Štěpána Báthoryho více či méně otevřeně kritizovala. Tento postoj byl zcela pochopitelný. Převážná část šlechticů i měšťanů tu sympatizovala s příslušníky vládnoucí dynastie, a tudíž stále s jistým podezřením sledovali kroky knížete, jemuž dala polská šlechta přednost před samotným císařem Maxmiliánem II. Skutečnost, že při Báthoryho zvolení hrály významnou roli jeho dobré vztahy s osmanskou říší, se pro obyvatele střední Evropy ostatně také nestala nejlepší vizitkou a nebyla dosud zapomenuta. Katolíci zpravidla ještě neuvěřili tomu, že Štěpán Báthory nebude v Polsko-litevském státě nijak výrazně podporovat jinověrce. Protestanti naopak stranili Gdaňsku, protože je s tamními měšťany pojilo náboženské vyznání⁵¹⁷ a jejich myšlení chápali snáze než postoje polských šlechticů.⁵¹⁸ Nadto byli gdaňští obyvatelé velmi aktivní v psaní novin. Už za života Maxmiliána II. zasílali do mnoha měst Římsko-německé říše pamflety odsuzující volbu Štěpána Báthoryho a v této činnosti horlivě pokračovali během celého konfliktu. Jejich zprávy byly tak četné, že v tomto období lze o většině obyvatel německy mluvících oblastí i Českého království říci, že dění v Polsko-litevském státě sledovali optikou gdaňských měšťanů.⁵¹⁹

Ve sbírkách Rožmberků, pánů z Hradce a Lobkoviců se bohužel dochovaly psané noviny až z počátku roku 1577, kdy už byl konflikt mezi Štěpánem Báthorym a Gdaňskem značně vyhrocený. Neobjevily se zde zprávy o jednáních, která byla vedena na podzim 1576 a v nichž se již naplno projevovalo narůstající napětí a nesmířlivost obou stran. Buď je novelanti nezmiňovali a svou pozornost upírali k jiným událostem, nebo považovali v této době sami odběratelé novin vyprávění o napjatých jednáních v Polsku za celkem nedůležité, zmatené či nudné.

Spor mezi novým polským králem a Gdaňskem vyrůstal z již zmíněné podpory kandidatury císaře Maxmiliána II., stejně jako ze snahy města zachovat si co největší svobodu a nezávislost. Největší přístav Polsko-litevského státu těžil z mnoha výjimečných privilegií a každým rokem bohatl z obchodu s polským obilím a dalším zbožím.⁵²⁰ Jeho rozvoj a

---

⁵¹⁷ Více k problematice soužití různých vyznání v Gdaňsku a jeho okolí Michael G. MÜLLER, *Zweite Reformation und städtische Autonomie im königlichen Preußen. Danzig, Elbing und Thorn in der Epoche der Konfessionalisierung (1557-1660)*, Berlin 1997.

⁵¹⁸ Městská kupecká společnost Gdaňsku neměla příliš pochopení pro lpění na „zlaté volnosti“, ani pro myšlenku sarmatismu, která se v té době začala v polské šlechtické společnosti výrazně rozvíjet; Stanisław CYNARSKI, *Kilka uwag w sprawie sarmatyzmu w Polsce w początkach XVII wieku*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 140, Prace historyczne 17, 1966, s. 117-132 a Kateřina BICANOVÁ, *Problematika*.

⁵¹⁹ K aktivitě Gdaňských na poli zpravodajství K. ZAWADZKI, *Początki*, s. 69-72.

⁵²⁰ O výjimečném rozvoji tohoto města Maria BOGUĆKA, *Baltic commerce and urban society 1500-1700*, Aldershot 2003; TÁŽ, *Das alte Danzig. Alltagsleben vom 15. bis 17. Jahrhundert*, München 1987; TÁŽ, *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV-XVII wieku*, Warszawa 1962; Corina HEB, *Danziger Wohnkultur in der Frühen Neuzeit, Untersuchungen zu Nachlassinventaren des 17. und 18. Jahrhunderts*, Münster-Hamburg-Berlin-

nezávislost vzbuzovaly v Polsko-litevském státě již dlouho nemalou závist.⁵²¹ Až na sklonku šedesátých let 16. století se Zikmund II. pokusil omezit jeho privilegia a výrazněji ho podřídit královské moci. Po králově smrti v létě 1572 však jeho ustanovení nazvané Statuta Karnkowského značně ztratilo na účinnosti.⁵²² Zatímco Štěpán Báthory předpokládal jeho obnovení a uplatňování, gdaňská městská rada ho chtěla jednoznačně zrušit. Věřila, že vhodnou příležitost nabízí právě soupeření mezi oběma kandidáty na polský trůn, přičemž jednoznačně upřednostňovala císaře.⁵²³

V červnu 1576, kdy se již s Báthorym smířil velký počet jeho někdejších odpůrců, uvítal Gdaňsk slavnostně moskevské poselstvo, které mířilo do Římsko-německé říše, aby tam s Maxmiliánem II. jednalo o spolupráci, jež byla namířená právě proti novému králi a polským zájmům v některých pohraničních oblastech.⁵²⁴ Jakkoliv Štěpána Báthoryho tato aktivita dráždila, byl na ni ochotný zapomenout, pokud by ho představitelé města přivítali jako svého krále při jeho cestě do Pomoří. Do Toruně, v níž se před Báthorym sklonily všechny ostatní stavy Královských Prus, se však zástupci Gdaňsku nedostavili a králi opakovaně vzkazovali, že mu svůj hold složí teprve poté, co se dohodne s císařem. Když neobeslali ani královský soud, označil je Báthory 20. září 1576 za vzbouřence a začal shánět prostředky na vojenské tažení.⁵²⁵ Obyvatelé Gdaňsku odpověděli vyrabováním katolických kostelů, klášterů a jiných církevních statků ve městě i okolí. Svůj postoj do značné míry přehodnotili v polovině října 1576. Jakmile se dozvěděli o Maxmiliánově úmrtí, vyslali ke králi posly, kteří měli zajistit pokojnou dohodu. Té však již nebyl Štěpán Báthory příliš nakloněn. Protože předchozí postoj Gdaňsku zpochybnil jeho autoritu, vyžadoval naprosté podrobení města. Zástupci Gdaňsku naopak vytrvale nabízeli, že králi sice složí svůj hold,

---

London 2007; Paul SIMSON, *Geschichte der Stadt Danzig. II 1517-1636*, Danzig 1967 a Marian BISKUP, *Pol'ska na Baltijskom more v XVI veke*, *Voprosy istorii* 1977, č. 12, s. 168-181.

Srov. též Příloha č. 9: Pohled na Gdaňsk z doby kolem roku 1570.

⁵²¹ Dokazuje to například sarkastická veršovanka Sebastiana Klonowicze: „*Iż, co się rodzi na polskim ugorze, polknie to morze. Pan nie nasyci morza bezdennego, wsi nie nasycą pana choć jednego. To wszystko ginie, co użną poddani, jako w otchłani. [...] Te zaś żołądki prowadzą do Gdańska, poty cnych kmiotków, a raczej do Chłańska.*” J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 173. O složitosti vztahů mezi gdaňskými měšťany a polskou šlechtou Aleksander KLEMP, *Sarmatyzacja gdańskich rodzin mieszczańskich (schyłek XVI-XVII wiek)*, in: Aleksander Jankowski – Andrzej Klonder (edd.), *Cywilizacja prowincji Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Bydgoszcz 2004, s. 243-261.

⁵²² Statuta nesla jméno kujavského biskupa Stanislava Karnkowského, který se na jejich přípravě a schválení významnou měrou podílel. Gdaňská městská rada měla podle nich mimo jiné skládat přísahu polskému králi, který by také rozhodoval o uzavření či otevření přístavu, stejně jako o případných vojenských aktivitách města. A. PAWIŃSKI, *Stefan Batory*, s. 7-8. Více o výrazné osobnosti Stanislava Karnkowského Andrzej Mirosław BRUŻDZIŃSKI, *Działalność prymasa Stanisława Karnkowskiego w zakresie wprowadzania uchwał Soboru Trydenckiego w Polsce. 1581-1603*, Kraków 1996.

⁵²³ O příčinách tohoto postoje Maria BOGUĆKA, *Zatarg Gdańska s Batorym*, in: Edmund Cieślak (ed.), *Historia Gdańska 2. 1454-1655*, Gdaňsk 1982, s. 579-585.

⁵²⁴ J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 174.

⁵²⁵ TAMTÉŽ, s. 175 a Kazimierz LEPSZY, *Stefan Batory a Gdaňsk*, *Rocznik Gdański* 4, 1932, s. 2-56, zde s. 7-8.

požadovali však, aby nejprve v plném rozsahu potvrdil jejich privilegia, případně přidal některá další. Jednání tudíž vázla.⁵²⁶ Přestože se mu během zimních měsíců 1576 a 1577 nedařilo získat dostatečné finanční prostředky, klonil se Štěpán Báthory stále více k názoru, že spor může vyřešit pouze trestná výprava.

První psané noviny, jež se o tomto sporu v českých zemích dochovaly, pocházejí z 11. února 1577 a jsou uloženy v Lobkovickém rodinném archivu.⁵²⁷ Jejich autorem byl zřejmě některý z císařských agentů, který sice nepůsobil přímo u dvora Štěpána Báthoryho, ale udržoval písemný styk s jedním z dvořanů.⁵²⁸ Dosti podrobné zprávy, které tak dostával, však buď nedokázal správně vyhodnotit, či z nějakého důvodu zamlžoval pravdu o jednáních mezi králem a bohatým přístavním městem. Ačkoliv ta byla na počátku února 1577 již značně vypjatá, vyjadřoval zpravodaj neochvějné přesvědčení, že Báthory se do ozbrojeného konfliktu s Gdaňskem rozhodně nepustí. O situaci ve městě poznamenal, že si ho Gdaňští spravují sami a „*fragen nach des Batory unnd der Polln Zorn nichts*“.⁵²⁹ Poláci ostatně podle něj pouze horkokrevně vyhrožovali a nyní je už „*der Lust zum Khriegen vergangen*“.⁵³⁰ Král nadto ještě neopustil Bydhošť.⁵³¹ Skutečnost, že pisatel nijak nevysvětloval, proč polská šlechta zvažovala útok na Gdaňsk, ani co dělá Štěpán Báthory v Bydhošti, jasně vypovídala o tom, že nešlo o první zprávy, které z Polska odesílal. Neúspěšná jednání mezi polským králem a bohatým přístavním městem byla již bedlivě sledována.

Paradoxně právě v době, kdy zmíněný novelant odesílal svou relaci s tvrzením, že Poláci se budou snažit vojenskému tažení vyhnout, přistoupil Štěpán Báthory k razantnímu řešení. Ukončil jednání a nechal uvěznit dva významné posly gdaňské městské rady, purkmistra Konstantina Ferbera a radního Jiřího Rosenberga. Kromě toho zabavil veškerý majetek, který gdaňští měšťané vlastnili v nejrůznějších oblastech Polsko-litevského státu.⁵³² Do okolí Gdaňsku pak vyslal vojenské jednotky. Ty však zdaleka nedosahovaly síly, kterou díky velké pomoci dánského krále disponovalo vzbouřené město. Když si tuto skutečnost po několika drobných potyčkách uvědomil velitel gdaňské obrany Jan Winckelbruch z Kolína, rozhodl se vytáhnout z města a zaútočit na vojsko vedené Janem Zborowským. Výpad, který

---

⁵²⁶ A. PAWIŃSKI, *Stefan Batory*, s. 26-30.

⁵²⁷ Psané noviny z 11. února 1577. Dochována pouze část, přičemž oříznutí patrně provedl již některý z odběratelů v 16. století. Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRA, sign. R1/1, fol. 43^r.

⁵²⁸ V úvodu své zprávy se odvolával na „*pana refrendaria*“, který mu zaslal zprávy z královského dvora.

TAMTÉŽ.

⁵²⁹ TAMTÉŽ.

⁵³⁰ TAMTÉŽ.

⁵³¹ TAMTÉŽ.

⁵³² Značnou diplomatickou aktivitu Štěpána Báthoryho, dopady jeho majetkových konfiskací i gdaňskou odvetu, kterou představovalo zpustošení kláštera v Olivě, popsal A. PAWIŃSKI, *Stefan Batory*, s. 26-37.

původně plánoval na 7. dubna 1577, však musel kvůli nepříznivému počasí odložit až na 16. duben. Navíc dorazilo gdaňské vojsko k Tczewu, v jehož okolí strávily jednotky Zborowského část zimy, až následujícího dne. Patrně i díky tomu byl polský velitel o chystaném útoku informován s dostatečným předstihem, což mu umožnilo podniknout efektivní protipatření. V bitvě u Lubiszewa se mu podařilo neočekávaným manévrem zaskočit a porazit vojsko Jana Winckelbrucha, které jeho armádu početně převyšovalo nejméně čtyřnásobně.⁵³³ Svůj manévr totiž provedl s přibližně 2 000 vojáky, zatímco Jan Winckelbruch proti němu vedl přibližně 3 500 žoldněrů, k nimž se přidalo 6 000 až 8 000 ozbrojených, avšak nevytváčených a nedisciplinovaných osob, které si od střetu slibovaly velkou kořist.⁵³⁴

Ve sbírce pánů z Hradce se dochovaly dvoje noviny, jež obsahují překvapivě podrobná líčení bojů v okolí Gdaňsku. Pozornost si zaslouží především první avízo, v němž byl mimořádně obsírně a spolehlivě popsán průběh bitvy u Lubiszewa i jeho dopad na politiku Gdaňsku.⁵³⁵ Jeho autorem byl zřejmě gdaňský měšťan, který dosáhl takového postavení, že pohrdal chudšími obyvateli města, avšak současně neměl přístup do městské rady.⁵³⁶ Své noviny sepsal bezprostředně po klíčové bitvě, o jejímž výsledku chtěl informovat především obyvatele Římsko-německé říše. Důležité poselství jeho relace spočívalo v obhajobě gdaňské revolty a sdělení, že tvrdá porážka město rozhodně nesrazila na kolena. Neuchyloval se přitom ke smyšleným nadějím, nýbrž spíše usiloval o pozitivní vylíčení momentální situace.

Svou relaci uvedl popisem vojska, které 16. dubna 1577 vytáhlo pod vedením Jana Winckelbrucha k Tczewu. Drtivou porážku početné, dobře vyzbrojené i zásobené armády připisoval třem okolnostem - zradě, úspěšné taktice Zborowského a panice, která zavládla v gdaňských řadách ihned na počátku bitvy. Obsírněji se rozepsal zvláště o nevýhodném postavení, jež bylo Winckelbruchově armádě vnuceno, a nespolehlivosti městského plebsu i sedláků, kteří začali bezhlavě utíkat při prvním útoku.⁵³⁷ Velitele gdaňských sil naopak chválil. Nevyjadřoval se k tomu, že se nechal vlákat do pastí, nýbrž zdůrazňoval jeho snahu

---

⁵³³ Bitva se odehrála na březích malého jezera u vesnice Lubiszewo Tczewskie, vzdálené přibližně 2 km od Tczewa a 32 km od Gdaňsku. Vzácněji se pro lokalitu užívá též název Lubiszów.

⁵³⁴ Podrobný rozbor průběhu bitvy Radosław SIKORA, *Lubieszów 17 IV 1577*, Zabrze 2005, s. 29-55. Při hodnocení armády Jana Winckelbrucha se historici různí, shodují se však v tom, že Jan Zborovský velel maximálně dvoutisícové armádě, v níž převažovala jízda. J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 188; A. PAWIŃSKI, *Stefan Batory*, s. 40 a K. LEPSZY, *Stefan Batory*, s. 17.

⁵³⁵ Noviny z 21.-24. dubna 1577, psané gdaňským měšťanem, sestavené či spíše jen dále opisované ve Štětíně a Vratislavi; SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 6, inv. č. 195.

⁵³⁶ V novinách se objevují obraty naznačující, že zpravodaj se jednání městské rady přímo nezúčastnil. Také obsah listu Jana Zborowského se dozvěděl až se zpožděním. TAMTÉŽ.

⁵³⁷ TAMTÉŽ.

zastavit prchající.⁵³⁸ Kromě toho naznačoval, že bitva se mohla proměnit v gdaňské vítězství, kdyby obyčejný lid tak lehce nezpanikařil.⁵³⁹

Od popisu bezhlavého útěku a utonutí velké části gdaňského vojska přešel k vyčíslení škod. Vyjadřoval velké politování nejen nad lidskými ztrátami, nýbrž také nad tím, že se velká část gdaňských měšťanů a sedláků vrátila „*ohne Wehr und Schu[h]e*“.⁵⁴⁰ Cennou výstroj totiž zahodili při útěku, nebo jim byla odebrána sedláky z okolí Tczewa, kteří se kvůli kořisti velmi aktivně zapojili do olupování i dobíjení poražených.⁵⁴¹ O některých padlých důstojnících se zpravodaj vyjadřoval velmi pochvalně a litoval jejich skonu. U jiných ponechával prostor možnosti, že bitvu přežili.⁵⁴² Část gdaňské armády byla totiž zajata a nemalé množství ozbrojenců se teprve vracelo do města, neboť „*viell im Gesümpff und Sschilff pis an den 3. Tag sich verhallt[en] und nüer bey der Nacht gelauffen, im Holz sich aufgehallt[en], bey den Bauern in den Schömen, Stro, Heuw verstecken müss[en]*“.⁵⁴³ Přestože toto líčení vyznívalo poněkud komicky a poražené armádě rozhodně na cti nepřidávalo, gdaňský zpravodaj ho do svého líčení zahrnul, neboť obsahovalo naději na návrat mnoha pohřešovaných.

Druhá část novin byla dopsána po několika dnech. Obsahovala soupis nejrůznějších událostí, k nimž došlo mezi 19. a 24. dubnem 1577. Zpravodaj v nich nesmlčel, že po nečekané porážce zavládly ve městě neshody, vzájemné obviňování i podezírání.⁵⁴⁴ Mnozí se obávali toho, jak by se konflikt dále vyvíjel, kdyby Štěpán Báthory v nejbližších dnech přitáhl ke Gdaňsku a oblehl pevnost Wisłoujście,⁵⁴⁵ jež zajišťovala spojení města s mořem.⁵⁴⁶ Jedním dechem však dodával, že gdaňská městská rada 23. dubna 1577 odmítla mírové podmínky, které jí dva dny předtím zaslal vítěz od Lubieszowa Jan Zborowský. Zdůraznil přitom, že šlo o velmi striktní odmítnutí. O neochotě dospět k dohodě svědčilo pohrdlivé nazývání dvorního

---

⁵³⁸ TAMTÉŽ.

⁵³⁹ „...*das die Polen zum andermal sich in die Flucht begeben.*“ [...] „*Da das di[e] Polen gesehen, sindt sy widerkert und behertzt word[en]*“ TAMTÉŽ.

⁵⁴⁰ TAMTÉŽ.

⁵⁴¹ Autor novin vyprávěl dokonce o případu, kdy se poddaní vydali v uloupených šatech do Gdaňsku, v němž však byli krutě potrestáni, neboť někteří lancknechtí poznali oděv spolubojovníků. TAMTÉŽ.

⁵⁴² TAMTÉŽ.

⁵⁴³ TAMTÉŽ. K situaci po bitvě R. SIKORA, *Lubieszów*, s. 56-72.

⁵⁴⁴ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 6, inv. č. 195.

⁵⁴⁵ Tvrz střežící ústí Visly do moře, známá též pod německým názvem Weichselmünde. V pramenech často též označována jako „Laterna“, což souviselo s tím, že na ní byl umístěný výrazný maják. Více K. LEPSZY, *Stefan Batory*, s. 19-21.

⁵⁴⁶ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 6, inv. č. 195.

hejtmana „*Czauß Sborowsky*“ stejně jako vysvětlení, že někteří chtěli na jeho návrhy odpovědět ještě ostřeji a neučinili tak jen z ohledu na zajatce.⁵⁴⁷

Představitelé Gdaňsku si očividně uvědomovali, že padlé žoldnéře snadno nahradí noví, pokud jim bude nabídnuta dostatečná odměna. A finančních prostředků měl Gdaňsk dostatek. Nadto mohl dále počítat s ochotnou pomocí dánského krále. Právě listu Frederika II. byla v novinách věnována nemalá pozornost. Obsahoval totiž nejen ujištění o stálé podpoře, nýbrž také zprávu o tom, že další významný soused, totiž švédský král, se do sporu nijak nezapojí.⁵⁴⁸

Informace, že se gdaňská rada rozhodla pokračovat v boji, byla v této relaci klíčová. Tím, že ji znali, předstihovali adresáti novin z habsburské říše mnohé polské šlechtice, kteří přeceňovali význam bitvy u Lubiszewa a očekávali rychlé pokoření města. Nemalý vliv na to měla také dobová publicistika. Zatímco v habsburské říši byly čteny německé noviny z Gdaňsku popisující snahu nahradit ztráty a připravit se na obléhání,⁵⁴⁹ důvěřovali polští šlechtici spíše zprávám z královského dvora. Štěpán Báthory se svými spojenci především šířil popis bitvy u Lubiszewa. Největší popularity přitom dosáhl spisek *Clades Dantiscanorum*, který velebil vojenskou dovednost Jana Zborowského.⁵⁵⁰ Posloužil nejen jako působivá zpráva o aktuálním vítězství, nýbrž zásadním způsobem ovlivnil historickou paměť. Ve svém erbovníku z něj při oslavě magnátské rodiny Zborowských hojně čerpal Bartoloměj Paprocký z Hlohol.⁵⁵¹ Nadto ho jako podklad pro svou kroniku využil Joachim Bielski.⁵⁵² Oslavné líčení bitvy u Lubiszewa však poněkud zastíralo skutečnost, že bohatý přístav nebyl zdaleka pokořen a dobytí jeho hradeb zůstávalo stejně obtížné jako předtím.

Ačkoliv si Štěpán Báthory uvědomoval, že by Gdaňsk neměl získat příliš mnoho oddechového času, podařilo se mu k němu přitáhnout až 11. června 1577. Spolu se svými válečnými poradci řešil otázku, zda se při obléhání zaměřit na město samotné či na pevnost Wisłoujście. Přestože přímořská pevnost umožňovala, aby do Gdaňsku stále přicházely dodávky proviantu i nových posil, rozhodli se nakonec zaútočit na město samotné. Vycházeli totiž ze zkreslených zpráv, které naznačovaly možnost roztržky mezi jednotlivými orgány

---

⁵⁴⁷ „*Etliche von der Gemain gewollt, man sollte es scherffer gestellt haben, ist aber nit fur guet angesch[auen] worden von wegen der Gefangenen beyn Polen*“ TAMTÉŽ.

⁵⁴⁸ TAMTÉŽ. Švédský král Jan III. měl za manželku Kateřinu, sestru Anny Jagellonské. Sňatkem s Annou se Štěpán Báthory stal jeho švagrem a mohl se teoreticky snažit přesvědčit Jana III., aby ho v boji s Gdaňskem podpořil.

⁵⁴⁹ V závěru novin z lobkovické sbírky je zmíněn úmysl gdaňských měšťanů vydat tiskem ještě další popis lubiszewské bitvy a jejích následků; TAMTÉŽ.

⁵⁵⁰ Autorem byl patrně Jan Łasicki. Více K. ZAWADZKI, *Początki prasy*, s. 70-71.

⁵⁵¹ Kazimierz Józef TUROWSKI (ed.), *Bartosz Paprocki, Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1858, s. 148-155.

⁵⁵² Kazimierz Józef TUROWSKI (ed.), *Joachim Bielski, Kronika polska Marcina Bielskiego, nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego wydana*, Sanok 1856, s. 1403-1415.

městské samosprávy.⁵⁵³ Od 14. června 1577 polské vojsko ostřelovalo město. Zatímco hlavní část královského vojska operovala u městských hradeb, ležel menší oddíl Ernesta Weihera před pevností Wisłoujście, jejíž dobývání by Gdaňským patrně způsobilo více starostí než útoky na městské hradby. V noci z 2. na 3. července 1577 nečekaně napadli Weiherovy jednotky a způsobili jim nemalé ztráty. Ještě důležitější však bylo zatopení čtrnácti děl.⁵⁵⁴ Vzhledem k celkovému nedostatku obléhací techniky představovala tato ztráta pro vojsko Štěpána Báthoryho vážný problém. Král si uvědomoval, že bude nutné změnit taktiku. V polovině července 1577 upustil od ostřelování města a začal se s armádou přesouvat k tvrzi Wisłoujście. Tu pak obléhal po celý srpen 1577. Ačkoliv ji značně poškodil, dobýt se mu ji nakonec nepodařilo.⁵⁵⁵ Do začátku září 1577 se obě strany natolik unavily vleklými boji, že byly ochotné obnovit mírová jednání.

Událostem, k nimž došlo od poloviny června do počátku července 1577, byly věnovány druhé noviny ze sbírky pánů z Hradce.⁵⁵⁶ Opět šlo o velmi podrobné zprávy, jež dokládaly, že se čeští šlechtici zajímali o všechny detaily vojenských operací, jež v okolí Gdaňsku probíhaly. Noviny vytvořil neznámý novelant na základě relací, které obdržel z různých měst.⁵⁵⁷ Nebyl si přitom úplně jistý pravdivostí některých zpráv ani jejich časovým zařazením, což se do jisté míry podepsalo na srozumitelnosti některých pasáží. Dalším výrazným faktorem byla skutečnost, že nebyl schopen správně posoudit význam jednotlivých novinek, a proto se stejným důrazem informoval o nevýznamných šarvátkách stejně jako o klíčovém výpadu, který rozvrátil jednotky Ernesta Weihera. Svě noviny uvedl vyličením příchodu královské armády ke Gdaňsku. K němu připojil dosti nepravděpodobnou zprávu o tom, že velitel gdaňských jednotek uvažuje o svedení rozhodující bitvy s Báthorym dříve, než dojde k obležení města.⁵⁵⁸ K žádnému takovému pokusu samozřejmě nedošlo. Porážka u Lubiszewa poučila Gdaňské o tom, že by měli více spoléhat na skvělý obranný systém svého města a nepodnikat rozhodující operace ve volném prostoru, kde mohlo polské jezdeckvo snáze získat převahu. Na základě dalších, o poznání spolehlivějších zpráv připojil autor těchto novin údaj, že Báthoryho armáda začala 14. června 1577 ostřelovat město, „*aber nicht mehr als eyne Magt erschossen*“.⁵⁵⁹ Následná jednání vázla. Situace se vyvíjela v neprospěch Štěpána Báthoryho, neboť do města přicházely nové posily a Gdaňským se

---

⁵⁵³ A. PAWIŃSKI, *Stefan Batory*, s. 52.

⁵⁵⁴ K. LEPSZY, *Stefan Batory*, s. 21.

⁵⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 22.

⁵⁵⁶ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, *Historica*, kart. 6, inv. č. 194.

⁵⁵⁷ Převažovaly zprávy z Královce, který byl Gdaňsku přátelsky nakloněn; TAMTÉŽ.

⁵⁵⁸ TAMTÉŽ.

⁵⁵⁹ TAMTÉŽ.

dařilo škodit královské armádě formou drobných výpadů.⁵⁶⁰ Mezi popisy těchto šarvátek byl zařazen i poněkud zmatený popis útoku na Weiherovo ležení u pevnosti Wisloujście. Podle autora těchto novin se Gdaňským podařilo překvapit a zahnat na útěk 400 Poláků.⁵⁶¹

Na základě novinek, které získal z Královce, vylíčil novelant také postoj některých sousedů Polsko-litevského státu. Dánský král údajně poskytl vzbouřenému městu mnoho tisíc ozbrojenců a přísahal, že *„er wolle Dantzick nicht lassen, falls ihn auch sein gantz Khonigreich kosten.“*⁵⁶² Nadto se ke hranicím Polsko-litevského státu začali stahovat Tataři. Vlivný magnát Ondřej II. Górka, který se svými ozbrojenci podpořil krále obléhajícího Gdaňsk, měl přinést zprávy o tom, že *„es hängt das Khonigreich Polen an eynem seiden Faden, so sagt man auch, das der wilde Thatter starckh an den Grenzen liege, soll gewalttiger Hunger unther ihnen sein undt sollen nuen auf die Ernten wartten, das sie das Volck ihm Felde fienden, sollen sie Vorhabens sein einen Einfahl zu thun.“*⁵⁶³ Mnozí šlechtici prý na královu výzvu táhli ke Gdaňsku, ale opět se obrátili a vrátili na svá panství. Tížily je totiž obavy, že Tataři v brzké době podniknou vpád, při němž nejen uloupí úrodu, nýbrž také odvedou poddané do zajetí.⁵⁶⁴

Do výčtu nepříznivých okolností, jimž musel Štěpán Báhory čelit, nebyl v těchto novinách ještě zahrnut vpád moskevské armády do Livonska. Došlo k němu v průběhu června 1577. Ivan IV. Hrozný správně vytušil, že jeho zaneprázdněný soused nemůže dostatečně bránit území, které Polsko-litevský stát získal po sekularizaci Řádu mečových rytířů. Zahájil proto velké tažení, jež mělo spornou oblast definitivně přičlenit k jeho říši.⁵⁶⁵ O postupu Ivanovy armády a krutostech, k nimž během dobývání Livonska docházelo, informovaly četné noviny a letáky. Jejich rozboru je věnován nemalý prostor v kapitole o obraze Moskevského velkoknížectví za vlády Ivana IV. Přesto je na tomto místě důležité zmínit, že zprávy o postupu Moskvanů se v letních měsících roku 1577 staly velmi důležitou součástí gdaňských novin. Popis rychlého dobývání Livonska tu zpravidla vytvářel znepokojivé pozadí pro zprávu, že Báhoryho armáda stále leží před Gdaňskem, aniž by dosáhla nějakého výraznějšího úspěchu. Spojení obou zpráv nabývalo výrazně propagandistického charakteru. Čtenář měl odsoudit polského krále za to, že s Gdaňskými neuzavřel příměří ani poté, co se objevilo ohrožení ze strany Moskvy.

---

⁵⁶⁰ TAMTÉŽ.

⁵⁶¹ „Ernst Weyer ist zue Konigspergk gewesen, viel Krigsrustungk einkhaufft, ein Schiff darmitt beladen, das haben die Danzeker wegk genohmen, seindt neulich 70 Roß heraußgefallen, haben 400 Polen angegriffen undt ihn die Flucht geschlagen undt viel Sachen ihn die Stadt bracht.“ TAMTÉŽ.

⁵⁶² TAMTÉŽ.

⁵⁶³ TAMTÉŽ.

⁵⁶⁴ TAMTÉŽ. K pravidelným útokům Tatarů Alan FISHER, *The Crimean Tatars*, Stanford 1987, s. 41-42.

⁵⁶⁵ Podrobně Vitold V. NOVODVORSKIJ, *Livonskij pochod Ivana Groznogo 1570-1582*, Moskva 2010, s. 51-75.

Tento pohled byl vlastní také autorovi gdaňských novin ze srpna 1577, které se dostaly do lobkovické sbírky.⁵⁶⁶ Psal mimo jiné, že „*Der Moscowitter begert das Lifland, hatt inen ein Absagbrief geschickt und angemeldet, dieweihl er des Landes ein Erbherr sei, da sie sich ime nicht ergeben wolln, er sie mitt der Sabell und Feuer verderben.*“⁵⁶⁷ V následném komentáři označil, že k moskevskému útoku by nedošlo, kdyby Polsko-litevskému státu vládl některý člen habsburského rodu, protože však „*die Polen He[rren?] einen christli[chen] Kunig erwehlet, aber nicht haben woll[en][...], einen (Slop angenomben)[...] Turg [erwählet?],[s]olte inen zu seiner Zaitt wol[...].*“⁵⁶⁸ Nepřátelství vůči Štěpánu Báthorymu, které dýchalo z této poznámky, bylo velmi silně přítomné v celých novinách. Zatímco panovníky sousedních států označoval zpravodaj jako „*König von Dänemark*“ či „*der Fürst aus Preußen*“, zmiňoval Štěpána Báthoryho zpravidla jen jako „*der Pole*“.⁵⁶⁹ S velkou radostí sděloval, že 15. července musel „*von der Stadt mit Schanden abziehen*“.⁵⁷⁰ Následně popisoval boje o pevnost Wisłoujście, k níž se poté královské vojsko přesunulo. Adresátům svých novin přitom objasnil význam pevnosti i pravděpodobný plán polského krále, který by Wisłoujście v případě dobytí využil k úplné blokádě města.⁵⁷¹ Přitom ale naznačoval, že se to Štěpánu Báthorymu sotva podaří, neboť „*Die Dantzer sindt von Prouiandt, Geschutz, Pulfer und Volgk wolversehn*“ a každý den získávají nové obránce.⁵⁷²

V lobkovické sbírce se zachovaly ještě dvoje další noviny věnované obléhání Gdaňsku. Oboje pocházely z října 1577. V prvních byly v poněkud přeházeném pořadí uvedeny novinky, k nimž došlo od poloviny srpna do konce září 1577.⁵⁷³ Nemalý prostor byl věnován již zmíněnému dobývání pevnosti Wisłoujście, k níž se královské vojsko přesunulo v první srpnové dekádě. Z pisatelova líčení vyplývalo, že Báthoryho útoky byly dosti nebezpečné, ale nakonec se Gdaňským podařilo „*Got Lob den Feind abgeschlag[en]*“.⁵⁷⁴ Následoval popis trestné výpravy, kterou podniklo gdaňské a dánské loďstvo poté, co „*ist d[er] Kunig den 6. Sebtember wied[er]umb vom Hauß mit seinen Lager mit wenig Ehren*

⁵⁶⁶ Noviny z Gdaňsku z 6. srpna 1577, z Vratislavi z 26. srpna a neznámého místa z 22. srpna 1577; Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R1/1, fol. 42^f-46^v.

⁵⁶⁷ TAMTÉŽ, fol. 42^v.

⁵⁶⁸ Jde o rekonstrukci textu na značně poškozené archiválii. Volný překlad: „*Protože však Poláci nechtěli mít křesťanského krále, nýbrž si zvolili (hrubě řečeno) Turka, ještě pocítí důsledky svého rozhodnutí.*“ TAMTÉŽ, fol. 42^f.

⁵⁶⁹ TAMTÉŽ, fol. 42^f.

⁵⁷⁰ TAMTÉŽ, fol. 42^f.

⁵⁷¹ TAMTÉŽ, fol. 44^f-44^v.

⁵⁷² TAMTÉŽ, fol. 44^f.

⁵⁷³ Noviny sepsané v Gdaňsku 1. října 1577; Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R1/1, fol. 48^f-50^v.

⁵⁷⁴ TAMTÉŽ, fol. 49^f.

vorruckt“.⁵⁷⁵ Zpravodaj podrobně vylíčil pokus dobýt či alespoň zapálit Elblag, stejně jako o výběry výpalného na přilehlém pobřeží.⁵⁷⁶ Své noviny pak uzavřel zprávou o jednáních, k nimž obě zneprátelené strany přistoupily v průběhu září 1577.⁵⁷⁷

Mírová jednání byla hlavním tématem druhých novin.⁵⁷⁸ Jejich autor se poměrně obšírně rozepisoval o podmínkách obou stran i osobnostech, které se do vyjednávání zapojily.⁵⁷⁹ Naznačoval přitom, že Štěpán Báthory nebyl nakloněný rozumnému kompromisu, což se u polských šlechticů nesetkávalo s pochopením. Tvrdil dokonce, že se mezi nimi začaly ozývat hlasy zdůrazňující, že „*hetten im die Kron aufgesetzt, kundten die im auch wid[er] abnemen*“.⁵⁸⁰ Značně tak přeháněl napětí, které v polské společnosti vznikalo. Ve skutečnosti vedla obnovená jednání mezi polským králem a gdaňskou městskou radou k definitivnímu smíru, jenž byl uzavřen 12. prosince 1577.⁵⁸¹

Co se týče tematiky obléhání Gdaňsku, působí rožmberská sbírka ve srovnání s podrobnými novinami z archivů pánů z Hradce a Lobkoviců poměrně chudým dojmem. O průběhu válečných operací se v ní zmiňovaly pouze dva prameny, přičemž žádný z nich ani zdaleka nedosáhl podrobnosti a spolehlivosti hradeckých či lobkovických novin. Prvním z nich byla osobní relace, kterou Vilémovi z Rožmberka 1. července 1577 adresoval Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic.⁵⁸² Jihočeského velmože nejprve informoval o vyřizování různých úředních záležitostí a poté přešel k výčtu novinek, jež se mu donesly, když pobýval v Praze a Vratislavi. Upozorňoval přitom, že šlo o zprávy značně protichůdné. Zatímco „*páni Poláci pravili, že se [Gdaňští] chtějí dáti na milost a nemilost, jiní pak psaní měli odtud [z Gdaňsku], že se ausilně brání*“.⁵⁸³ Ze zmíněného „psaní“, tedy novin, které rozšiřovali gdaňští měšťané, pak Hasištejnský citoval zprávu, podle níž Štěpán Báthory „*tři dny a noci ustavně do města z velikých děl střílel a neprovedl nic než jedinou děvečku zastřelil*“.⁵⁸⁴ Následně měl král vyzvat město, aby vyslalo čtyři přední osoby k mírovým jednáním. Stejně

---

⁵⁷⁵ TAMTÉŽ, fol. 49^r.

⁵⁷⁶ TAMTÉŽ, fol. 48^r-48^v. K těmto útokům K. LEPSZY, *Stefan Batory*, s. 26.

⁵⁷⁷ TAMTÉŽ, fol. 49^v-50^r.

⁵⁷⁸ Noviny z Gdaňsku a Vratislavi zahrnující zprávy z 6., 21., 27., 28. a 29. října 1577; Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRa, sign. R1/1, fol. 51^r-54^v.

⁵⁷⁹ TAMTÉŽ, fol. 51^v-52^v.

⁵⁸⁰ TAMTÉŽ, fol. 53^v.

⁵⁸¹ Více o podmínkách tohoto smíru A. PAWIŃSKI, *Stefan Batory*, s. 68-72.

⁵⁸² List Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic z 1. července 1577; SOA Třeboň, Sbíрка Historica, sign. 4988. Více o této osobnosti Lenka BOBKOVÁ, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1517-1583)*, in: Petr Rak (ed.), *Comotovia 2002. Sborník příspěvků z konference, věnované výročí 750 let první písemné zmínky o existenci Chomutova, (1252-2002)*, konané 26. března 2002 v Chomutově, Chomutov 2003, s. 23-30 a Petr HRUBÝ, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic*.

⁵⁸³ SOA Třeboň, Sbíрка Historica, sign. 4988.

⁵⁸⁴ TAMTÉŽ.

zprávy, které ostatně odpovídaly pravdě, se objevily již dříve v novinách pánů z Hradce.⁵⁸⁵ Nová byla zmínka Hasištejnského o tom, že se do služeb Štěpána Báthoryho hlásili také mnozí žoldnéři z Čech.⁵⁸⁶

Druhý zpravodajský pramen, v němž byli příslušníci rožmberského domu informováni o bojích před Gdaňskem, představovaly latinsky psané noviny Desideria Labbeho⁵⁸⁷ z 8. září 1577.⁵⁸⁸ Známý zpravodaj sídlící na vídeňském dvoře se v nich zaměřil především na dění ve Francii a Nizozemí, jeden odstavec však věnoval také bojům před Gdaňskem. Opíral se o svědectví nejmenovaného kupce přicházejícího z Polska a sděloval, že „*Gedanenses mari ac terra castra Batorea in insula inter ciuitatem et fortilicium, La Lanterna vocatum, sita aggresos ac ea profligasse abductis minoribus tormentis bellicis, reliquiis infrustra fractis.*“⁵⁸⁹ Protože se tato zpráva s největší pravděpodobností vztahovala k úspěšnému protiútoky, který Gdaňští podnikli už na počátku července 1577, bylo na Labbeho novinách pozoruhodné zvláště zpoždění, s nímž o tomto střetu informovaly. Desiderius Labbe nadto přiznával, že „*cui relationi haud fides adhibetur, nisi confirmatio maior adferatur*“.⁵⁹⁰ Z jeho relace tedy vyplývá, že z bojiště před Gdaňskem přicházely v průběhu léta 1577 do Vídně značně rozdílné zprávy, takže jejich příjemci často váhali, čemu vlastně věřit.

Přestože se o sporu polského krále s gdaňskou městskou radou zachovaly v rožmberské sbírce pouze dvě relace, které nadto obsahovaly jen minimální a nejisté informace, dokládají další prameny, že Vilém z Rožmberka byl o průběhu celého konfliktu velmi dobře zpraven. Kontaktů s různými agenty pobývajících v Polsko-litevském státě ostatně dále využíval k posílení své pozice ve vztahu k ostatním vysoce postaveným šlechticům i císařskému dvoru. Rudolf II. se na něj totiž začal stejně jako dříve Maxmilián II. obracet vždy, když si chtěl ověřit pravdivost některých zpráv z východní Evropy. Zajímala ho též Rožmberkova doporučení, jak by měl v některých situacích postupovat. Vypovídá o tom například list z 18. listopadu 1577. Císař si v něm stěžoval, že o dění v Polsku dostává málo

---

⁵⁸⁵ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica, kart. 6, inv. č. 194.

⁵⁸⁶ SOA Třeboň, Sběrka Historica, sign. 4988.

⁵⁸⁷ Desiderius Labbe byl diplomatickým agentem Kateřiny Medicejské. Výrazně se angažoval v rozšiřování novin, které zasílal Vilémovi z Rožmberka i některým říšským knížatům. Podrobně Josef DOSTÁL, *Desiderio Labbe, diplomatický agent Kateřiny Medicejské*, in: Sborník prací věnovaných prof. Dru Gustavu Fridrichovi k šedesátému narozeninám 1871-1931, Praha 1931, s. 93-103 a Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 86-87.

⁵⁸⁸ Psané noviny z Vídně z 8. září 1577; SOA Třeboň, Sběrka Historica, sign. 4995.

⁵⁸⁹ TAMTÉŽ.

⁵⁹⁰ TAMTÉŽ.

zpráv.⁵⁹¹ Žádal proto Rožmberka, aby „*alß der zu berürten Khünigreich wol bekhandt, auf solche Ding guete Khundtschafft bestellen mög[en]*“⁵⁹² zjistil, co se projednává na sněmu ve Varšavě a podal mu o tom neprodleně zprávu. Přitom naznačoval, že tuto službu patřičně odmění.⁵⁹³

Rudolf II. očekával zprávy o mírových jednáních s gdaňskou městskou radou stejně jako informaci, jak hodlá polský král a sejm postupovat v Livonsku, kde Ivan IV. dosáhl nezanedbatelných územních zisků. Spolehlivé zprávy byly pro císaře velmi cenné. Do zmíněných konfliktů se sice nechtěl přímo zapojovat, rozhodně jich však neváhal využít na diplomatickém poli. O tom ostatně informoval Viléma z Rožmberka a Vratislava z Pernštejna již v létě 1577. V listu z 6. srpna 1577 popisoval jednání, která měla vést k obnovení mírové smlouvy s Polsko-litevským státem.⁵⁹⁴ Protože Štěpán Báthory nereagoval na jeho nabídku dostatečně pohotově, vydal Rudolf II. nařízení, že v Českém království nesmějí být najímáni vojáci, ani se odtud nemohou vyvážet zbraně a brnění. Předpokládal, že tím polského krále přiměje k větší vstřícnosti. Zprávy z Gdaňsku totiž dávaly tušit, že Štěpán Báthory bude potřebovat ještě hodně žoldněrů. Dalo se očekávat, že přistoupí k jednání s císařem už jen proto, aby došlo ke zrušení zmíněného zákazu, který ztěžoval rozšiřování jeho armády.

O zasílání spolehlivých zpráv a vyjádření k tomu, jak by se daly politicky využít, požádal císař Viléma z Rožmberka nejméně dvakrát také na počátku roku 1578.⁵⁹⁵ Jihočeský velmož však rozhodně nebyl jediným poradcem, na něhož se Rudolf II. obracel, když řešil otázku, jak postupovat ve vztahu k polskému králi. Několik písemností z rožmberské sbírky dokazuje také porady s Vratislavem z Pernštejna. V dopise z 8. října 1577 děkoval nejvyšší kancléř císaři za to, že mu poslal opisy diplomatických listů, které byly určeny Štěpánu Báthorymu a polským stavům.⁵⁹⁶ Zaslané písemnosti stručně komentoval. Zdůraznil přitom, že následující politický vývoj v rozsáhlé oblasti východní Evropy bude záviset na dalších aktivitách polského krále, který se nedávno stáhl se svým vojskem od Gdaňsku. Císaři proto doporučoval, aby s odesláním listů do Polska vyčkal a se Štěpánem Báthorem jednal až

---

⁵⁹¹ „*Nachdem uns ain Zeitt hero aus Poln, und von dem, so der Ende fürgeht, gar selten und schlechten Bericht zuekhompt, von andern Orten aber Uns anlangt, wie daß allerlai daselbst auch etwan mit frembden Potentaten practiciert werde,...*“ List císaře Rudolfa II. Vilémovi z Rožmberka z 18. listopadu 1577; TAMTÉŽ, sign. 5001.

⁵⁹² TAMTÉŽ.

⁵⁹³ „*Daran thuest du Uns sonder angenembs Gefallen, in kay[serlichen] und khün[iglichen] Gnaden, darmit Wir Dir wol gewögen zu erkennen und zu bedencken.*“ TAMTÉŽ.

⁵⁹⁴ TAMTÉŽ, sign. 4992.

⁵⁹⁵ List Rudolfa II. Vilémovi z Rožmberka ze 12. ledna 1578 z Vídně a list ze 4. března 1578 z Bratislavy; TAMTÉŽ, sign. 5007 a 5008.

⁵⁹⁶ List Vratislava z Pernštejna císaři Rudolfovi II. z 8. října 1577 z Prahy. Vratislav z Pernštejna obdržel od císaře koncepty diplomatických listů pro polského krále, stavy Polsko-litevského státu, saského i braniborského kurfiřta stejně jako dobrozdání arciknížete Arnošta a císařových poradců, kteří se také vyjadřovali ke vhodnému postupu vůči Polsko-litevskému státu; TAMTÉŽ, sign. 4997.

v okamžiku, kdy bude dobře zpraven o jeho plánech pro nejbližší měsíce.⁵⁹⁷ Další z dochovaných listů, které si Vratislav z Pernštejna s Rudolfem II. vyměnil, pocházel z 31. prosince 1577.⁵⁹⁸ Nejvyšší kancléř v něm ubezpečoval císaře o tom, že obdržel koncepty diplomatických listů, které se vesměs týkaly vztahů s Polsko-litevským státem. Protože byl právě značně zaneprázdněn a zmíněné dopisy provázely ještě různé přílohy, omlouval se Vratislav z Pernštejna císaři, že mu své vyjádření může zaslat až v průběhu ledna 1578.

Výše zmíněné listy dokládají, že se vlivní čeští velmoži v roce 1577 nejen sami zajímali o dění v Polsku, nýbrž své poznatky také často sdělovali císaři, který se na ně obracel. Zpravodajské listy, na jejichž základě udělovali Vilém z Rožmberka a Vratislav z Pernštejna své rady panovníkovi, se bohužel nedochovaly. Z badatelského hlediska je to citelná ztráta. Pravděpodobně totiž šlo o relace, v nichž byly boje před Gdaňskem vylíčeny z pohledu, který byl polskému králi více nakloněný než zpravodajství Habsburků nebo říšských měst. Jejich autory byli ostatně Poláci, z nichž většina nového panovníka již dávno přijala a respektovala. Protože se však tato líčení nedochovala, nedá se v tomto případě jednoznačně dokázat hypotéza, že na sídla Viléma z Rožmberka, Vratislava z Pernštejna a pravděpodobně i jiných šlechticů přicházely také takové zprávy, které vojenské podniky Štěpána Báthoryho představovaly v příznivém světle.⁵⁹⁹

Přibližnou představu o tom, jak tyto relace patrně vypadaly, poskytují noviny ze sbírek Biblioteki Jagiellońskiej v Krakově. V opisu se tam například dochovala relace ze 4. července 1577.⁶⁰⁰ Neznámý zpravodaj polského původu v ní popisoval boje před gdaňskými hradbami, které sledoval z bezprostřední blízkosti. Vylíčil mimo jiné úspěšný útok Gdaňských na Weiherovo ležení před pevností Wisłoujście. Přitom zdůrazňoval statečnost polských šlechticů, zatímco ke králi se stavěl dosti kriticky. Několikrát naznačil, že panovník udělal v té či oné věci špatné rozhodnutí, které boj zkomplikovalo. Jeho relace tudíž do značné míry vykreslovala obraz statečných Poláků, kteří by si s „Němci“ rychle poradili, kdyby měli lepší velení. Celkově však pisatel neztrácel optimismus a věřil, že ostřelování města záhy přinese

---

⁵⁹⁷ TAMTÉŽ.

⁵⁹⁸ List Vratislava z Pernštejna císaři Rudolfovi II. z 31. prosince 1577; TAMTÉŽ, sign. 5004. Na listu se podílel také nejvyšší písař Českého království Michal Španovský z Lisova, který se též na jeho konci podepsal. Více o této osobnosti Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995, s. 124-132 a Ferdinand PAKOSTA, *Michal Španovský z Lisova. Účastník jednání o českou konfesi, pán na Pacově 1584-1600. Příspěvek k dějinám města Pacova*, Praha 1914.

⁵⁹⁹ I po skončení dramatického polského interregna a obléhání Gdaňsku se Vilém z Rožmberka staral, aby jeho kontakty s polskými pány neupadly. Dokládá to například list z 8. listopadu 1583, v němž ho polské stavy žádají, aby podporoval jejich vyslance při jejich jednáních s císařem; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5220.

⁶⁰⁰ Opis novin neznámého zpravodaje ze 4. července 1577; Biblioteka Jagiellońska v Krakově, Oddělení rukopisů, inv. č. 107, s. 337-339.

výsledky a on nejpozději do dvou týdnů zašle dobré zprávy.⁶⁰¹ Také v jiné relaci, kterou sepsal 29. srpna 1577 Ondřej Zborowský,⁶⁰² byli Poláci vylíčení jako stateční bojovníci.⁶⁰³ Dokonce i plán obléhání města byl představen jako rozumný. Za neúspěch měli být naopak zodpovědní blíže neurčení „zrádci“.⁶⁰⁴

---

⁶⁰¹ TAMTÉŽ, s. 338.

⁶⁰² Janusz STASZEWSKI, *Relacja Andrzeja Zborowskiego o działaniach wojennych Stefana Batorego pod Gdańskiem w sierpniu 1577*, *Przegląd historyczno-wojskowy* 9, 1939, s. 417-418.

⁶⁰³ Pochwała krále i jeho vojska: „*To rzecz pewna, że z tak małym wojskiem dość siebie czyni K. J. M.*“ TAMTÉŽ, s. 418.

⁶⁰⁴ TAMTÉŽ, s. 418.

4.6 Zájem o zahraniční i domácí politiku Štěpána Báthoryho

Velkým tématem vlády Štěpána Báthoryho se stal vztah k Moskevskému velkoknížectví. Válečná střetnutí, v nichž se bojovalo o území Livonska i některé ruské pevnosti, byla pozorně sledována nejen v Polsko-litevském státě, nýbrž také daleko za jeho hranicemi. Mnozí obyvatelé střední Evropy si utvářeli povědomí o existenci Rusů, Litevců a některých severských národů právě na základě zpráv o těchto bojích. Popisům obyvatel Moskevského velkoknížectví a stereotypním představám o nich bude věnována kapitola Livonské války a proměny obrazu Ivana IV. v dobovém zpravodajství, v níž bude také stručně vylíčen průběh tohoto konfliktu. Na tomto místě je však důležité položit si otázku, v jakém světle byli ve zprávách o livonské válce vylíčení obyvatelé Polsko-litevského státu.

Dosavadní výzkum naznačuje, že díky úspěchům v boji s Rusy došlo k nezanedbatelnému vylepšení obrazu Poláků a Litevců v očích obyvatel habsburské říše. V době gdaňského obléhání hodnotila značná část novin, jež kolovaly ve střední Evropě, Poláky dosti kriticky.⁶⁰⁵ Od podzimu 1579 však začali zpravodajové častěji oceňovat také jejich odvahu i válečné umění. Velkou proměnu doznal též obraz Štěpána Báthoryho. V době, kdy se neúspěšně pokoušel o dobytí opevněného Gdaňsku, nepředpokládali pozorovatelé, že vlastní nějaký výraznější strategický talent. Nevěřili, že dokáže zvrátit situaci v Livonsku, které bylo mezitím z velké části obsazeno Rusy. Když začaly přicházet zprávy o prvních úspěších jeho vojska, očekávali ještě mnozí, že počáteční štěstí vystřídá drtivá porážka. To se však nestalo. Postupně proto docházelo k akceptování skutečnosti, že v Polsku usedl na trůn schopný válečník a stratég. To bylo nezanedbatelné ocenění, neboť raně novověká společnost si válečnického umění skutečně vážila.⁶⁰⁶ Další významnou okolnost představoval fakt, že v době moskevských tažení byl Štěpán Báthory již všeobecně uznáván jako právoplatný polský král. Od jeho korunovace i smrti císaře Maxmiliána II. již uběhl dostatečný čas. Jindřich z Valois nehodlal francouzské království opustit a jiný kandidát mohl Báthoryho

---

⁶⁰⁵ Srov. noviny představené v kapitole *Polský král obléhá Gdaňsk – pozorně sledovaná událost*.

⁶⁰⁶ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 35-72; Zdeněk VYBÍRAL, *Války a válečníci v české společnosti na počátku novověku*, in: Miloš Drda – Zdeněk Vybíral (edd.), Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách, Tábor 2006 (= Husitský Tábor, Supplementum 3), s. 555-569; Hana BOČKOVÁ, *Rytíř křesťanský Václava Budovce z Budova*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity – řada literárně-vědná 5, 1998, s. 19-24; Wojciech IWAŃCZAK, *Po stopách rytířských příběhů*, Praha 2001; Pavel SOUKUP, *Dvojí ideál křesťanského rytíře v husitském období*, ČČH 99, 2001, s. 1-32; Petr ODSTRČIL, „Křesťanský rytíř“, *Antialkorán a antikrist*, in: Celostátní studentská vědecká konference – Historie 1998, Praha 2000, s. 111-147; Vítězslav PRCHAL, *Obraz křesťanského rytíře? Turcika ve šlechtických zbrojnicích raného novověku*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 123-136 a Václav BŮŽEK, *Seběprezentace křesťanského rytíře ve výzdobě císařského sálu v Bučovicích*, in: Hana Ambrožová – Tomáš Dvořák – Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Pavel Pumpr (edd.), *Historik na Moravě*, s. 311-322.

nároky sotva ohrozit. Nadto se situace v Polsko-litevském státě výrazně stabilizovala, takže ve zprávách přejímaných od Poláků a Litevců vystupoval nový panovník v příznivém světle.

Hodnocení polského krále Štěpána Báthoryho do značné míry ovlivňovalo také to, jaké pověsti se těšili jeho protivníci. Ihned po svém nastoupení na trůn se Štěpán Báthory snažil pokořit gdaňské měšťany, s nimiž mnozí obyvatelé Římsko-německé říše sympatizovali. Jeho snahy o dobytí Gdaňsku proto sledovali s nevolí a ve zprávách uvítali mnohé štíplavé poznámky. V případě Rusů, s nimiž začal polský král intenzivně válčit v létě 1579, byla situace mnohem složitější. Nižší šlechtici, měšťané a další obyvatelé Římsko-německé říše je zpravidla považovali za krutý a barbarský národ. Vítězství nad nimi tudíž polskému králi přáli. Naopak na císařském dvoře nebyly zprávy o skvělých vítězstvích Štěpána Báthoryho tak vítány. Panovaly zde totiž obavy, aby nedošlo k přílišnému posílení jeho vlivu.⁶⁰⁷

Skutečnost, že zprávy o průběhu protimoskevských tažení polského krále vnímají různí adresáti značně odlišně, si pisatelé novin uvědomovali. Ovlivnila též podstatně formu některých relací. Ve zkoumaných sbírkách českých šlechticů se dochovalo několik novin z let 1580 a 1581. Starší z nich byly psány v dosti střízlivém duchu. Jejich autoři sice vyjmenovávali všechny úspěchy, kterých Báthoryho armáda dosáhla, stále však naznačovali, že by snadno mohlo dojít ke zvratu ve prospěch moskevského velkoknížete. Tento postoj byl typický zvláště pro lobkovickou sbírku, v níž se dochovaly troje německy psané noviny o polsko-ruských bojích.

První pocházely z 31. června 1580.⁶⁰⁸ Hlavní zprávou bylo, že polský král zahájil další tažení. Zpravodaj se však nezaměřil na sílu Báthoryho vojska a jeho postup, nýbrž na zradu neznámého litevského magnáta. Ten prý zamýšlel změnit stranu, přičemž chtěl s sebou odvést 500 jezdců. Z následného vyšetřování mělo vyplynout, že i někteří další byli připraveni polského krále zradit. Údajně se též rýsovala možnost, že by Ivan IV. obsadil Vilno, hlavní centrum Litevského velkoknížectví. Všechny tyto zprávy považoval zpravodaj za pravděpodobné a jedním dechem dodával, že polský král „*also auf die Schanz besser acht geben mus*“.⁶⁰⁹

---

⁶⁰⁷ Tento postoj je velmi výmluvně formulován v souboru rad, které svému bratru Rudolfovi II. udělil arcikníže Arnošt. List Rudolfa II. ze 4. dubna 1581 z Prahy s příloženým opisem dobrozdání arciknížete Arnošta Habsburského; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5102.

⁶⁰⁸ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R1/1, fol. 37^r.

⁶⁰⁹ TAMTÉŽ.

Další z dochovaných novin byly psány 12. a 16. října 1580.⁶¹⁰ Jejich autor podal zprávu o dobytí Velikých Luk z 5. září 1580. Ještě větší pozornost však věnoval obrovské bitvě, k níž mělo dojít 3. října 1580. Polský král v ní měl pobít více než 30 000 Rusů, avšak také jeho vojsko mělo utrpět značné ztráty.⁶¹¹ Ve skutečnosti k žádné takové bitvě nedošlo. Největšími střety této kampaně bylo již zmíněné dobytí Velkých Luk a bitva pod Toropcem, v níž zahynulo několik set elitních ruských jezdců.⁶¹² Zavádějící zpráva o velkém střetu se na podzim 1580 ale hojně objevovala v psaných i tištěných novinách.⁶¹³ Zatímco ji však mnozí novelanti interpretovali jako velké polské vítězství, zdůrazňoval autor této relace její náročnost pro obě strany. Navíc připojil spekulace o tom, že „Moskvan“ nechává vojsko Štěpána Báthoryho proniknout hluboko do své země úmyslně, neboť plánuje jeho obklíčení někde v pustině.⁶¹⁴

Třetí noviny pocházely z 16. prosince 1581 a byly věnovány neúspěšnému obléhání Pskova.⁶¹⁵ Jejich autor již stál výrazněji na straně Báthoryho, kterého také důsledně tituloval „*der Königliche Majestät*“.⁶¹⁶ Zajímal se především o osudy žoldnéřů z německy mluvících oblastí. Vyjadřoval zármutek nad domnělou smrtí důstojníka a výrazného válečníka Jürgena von Fahrensbach,⁶¹⁷ který měl být smrtelně postřelen při pokusu o zdoání pskovských hradeb. Polský král údajně reagoval na jeho smrt tím, že v celém ležení vyhlásil čtyřdenní smutek.⁶¹⁸ Tato zpráva, byť nepravdivá, v sobě nese mimo jiné určité ocenění Štěpána Báthoryho jako panovníka a vojevůdce, který si váží služeb svých podřízených. Co se týkalo vyhlídek Báthoryho armády, byl zpravodaj dosti skeptický. Pravdivě popisoval, že vojsko trpí nedostatkem proviantu a že se rozšířily nemoci, jimž padla za oběť velká část německých a

---

⁶¹⁰ TAMTÉŽ, fol. 73^f.

⁶¹¹ „*Es wirt auß Polen geschrieben, das der Khönigk zu Pollen dem Mushkawitter [...] geschlagen. Aber einen plutsigen Siegk erlangt. Ihm zwelfffthausennt verloren.*“ TAMTÉŽ.

⁶¹² Podrobněji o bitvě pod Toropcem, k níž došlo 20. září 1580 Otton LASKOWSKI, *Wyprawa pod Toropiec*, *Przegląd Historyczno-Wojskowy* 4, 1936, s. 27-81 a Dariusz KUPISZ, *Psków 1581-1582*, Warszawa 2006, s. 46-49.

⁶¹³ A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 64.

⁶¹⁴ Tato úvaha dokonce vrcholila slovy: „*Der Khonig werde seinen Abzuegk ohne merglich grossen Schadenn nit thunn mögen.*“ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R1/1, fol. 37^f.

⁶¹⁵ TAMTÉŽ, sign. R1/1, fol. 74^f-74^v. Tato písemnost dostala podobu novin a šířila se v opisech. Původně šlo o zpravodajskou relaci určenou jednomu adresátovi, patrně císaři. Dokládá to oslovení „*Euere Gnade*“ či zmínka o „*Irer M[ajest]ät Secretarius*“.

⁶¹⁶ Např. TAMTÉŽ, fol. 74^f.

⁶¹⁷ Více o Jürgenovi von Fahrensbach Theodor SCHIEMANN, *Jürgen Fahrensbach – Ein Bild baltischen Kriegerlebens*, in: Theodor Schiemann (ed.), *Characterköpfe und Sittenbilder aus der baltischen Geschichte des sechzehnten Jahrhunderts*, Hannover-Döhren 1969, s. 50-76.

⁶¹⁸ „*...und der tapffere Hellt Georg Farenßbegg wies im dritten Sturmb erobert worden geschossen worden. Eczliche melden wol, er sey noch beim Leben gewesen aber solliches schwerlichen uberstreben werde. Unnd melden doch auch eczliche, das Ire M[ajest]ät dieses Mannes Faal so harte zu Herzen gangen, das nit allain Ire M[ajest]ät selbst, sondern das ganze Lager umb diesen Mann vier Tage thrauen und laide tragen müssen.*“ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R1/1, fol. 74^v.

skotských žoldnéřů.⁶¹⁹ Dále zmiňoval, že vypjatá situace přispěla k vyostření konfliktů mezi Poláky a Uhry: „*So soll sich auch zwischen den Poln und Ungern nit ain geringer Tumult gehalten haben.*“⁶²⁰ V Báthoryho vojsku skutečně docházelo k různým střetům, neboť mezi polskými a uherskými šlechtici, důstojníky i prostými vojáky panovala trvalá rivalita. Překvapivé naopak bylo, že dobře informovaný zpravodaj nezmínil hlavní příčinu, kvůli níž se polský král rozhodl obléhání Pskova ukončit. Tou byl nedostatek děl a prachu.

Obě strany pak přistoupily k mírovým jednáním, jež byla ve střední Evropě pozorně sledována. Svědčí o tom například opis mírové smlouvy, který se dochoval v třeboňské sbírce posledních Rožmberků.⁶²¹ Tento dokument bohužel nedoprovází žádný komentář, jde pouze o stručný soupis hlavních bodů smlouvy, kterou uzavřel 15. ledna 1582 polský král Štěpán Báthory a moskevský velkokníže Ivan IV.⁶²²

Vedle válečného dění v Livonsku se nemalé pozornosti těšily také vztahy mezi Vysokou Portou a Polsko-litevským státem. Přestože se jeho představitelé zpravidla důsledně vyhýbali konfliktům s osmanskou říší, stále znovu se objevovaly snahy zapojit je do nějaké formy protiturecké koalice. Nejaktivnější byla v tomto směru papežská politika.⁶²³ Případná válka mezi osmanskou říší a Polsko-litevským státem by značně odlehčila habsburské monarchii. Z tohoto důvodu zmiňovali též někteří habsburští diplomaté vizi společného boje s Turky, přestože si většinou uvědomovali, že Poláci nemají o takový střet zájem.⁶²⁴

Doklad pozornosti, která byla věnována vztahům mezi Polsko-litevským státem a Vysokou Portou, představuje mimo jiné podrobný popis zavraždění polského vyslance Jakuba Podlodowského.⁶²⁵ Obširné, německy psané vyprávění bylo patrně sestaveno ve Vídni či v některém z říšských měst na základě zpráv z benátských novin. Autor v něm líčil poslední dny Jakuba Podlodowského, kterého Štěpán Báthory pověřil nákupem koní v Konstantinopoli.⁶²⁶ Když se šlechtic s koupenými oři na počátku září 1583 vracel, byl

---

⁶¹⁹ „*Die Teutschen und Schotten seint mehren Tayll am Blutgang und am Hunger gestorben, das auch der halbe Tayll nit vorhanden und das auch Irer M[ajäst]ät wenig Fußvolckh anhaben, Brott, Krautt und Lott wie auch Neruibelli nicht geringer Mangell.*“ TAMTÉŽ, fol. 74^r-74^v

⁶²⁰ TAMTÉŽ, fol. 74^v.

⁶²¹ Latinský výtah z mírové smlouvy z 15. ledna 1582 v Zapoli; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5140.

⁶²² Více K. PRAŽÁKOVÁ, *Obraz*, s. 28-29.

⁶²³ Výrazně se angažoval zvláště jezuita Antonio Possevino. O této osobnosti Alberto CASTALDINI (ed): *Antonio Possevino; i gesuiti e la loro eredita culturale in Transilvania*, Roma 2009.

⁶²⁴ Horst JABLONOWSKI, *Die Aussenpolitik Stephan Báthorys*, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 2, 1937, s. 11-80. O snahách zapojit Polsko-litevský stát do boje s osmanskou říší v devadesátých letech 16. století Jan Paul NIEDERKORN, *Die Verhandlungen über den Beitritt Polens zu einer antiosmanischen Liga in den Jahren 1595 bis 1597*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Prace historyczne 121, 1996, s. 81-95 a J. MACŮREK, *Zápas*, s. 13-45.

⁶²⁵ Nedatovaný a nesignovaný opis zpravodajské relace; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5218.

⁶²⁶ Mise Jakuba Podlodowského měla patrně ještě další utajené cíle. Jedním z nich bylo zřejmě spatření a zhodnocení turecké armády, která se vracela z boje s Persií. J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 420-421.

zadržen skupinou Turků. Ti nejprve tvrdili, že chtějí pouze zkontrolovat cestovní povolení. Záhy však prohlásili, že musejí dovést celou polskou výpravu zpět do Konstantinopole. Její členy spoutali a po celý den s nimi putovali zpátky do hlavního města osmanské říše. Večer je však náhle na odlehlém místě pobili. Vyprávění obsahuje několik pozoruhodných míst. Jedním z nich je komentář, kterým autor celé vyprávění uzavřel. Ačkoliv by se to na daném místě jistě hodilo, nepřipojil žádné osočování Turků či ponaučení o jejich krvežíznivosti a proradnosti. Naopak věcně poznamenal, že tato poprava byla zřejmě nařízena tureckým sultánem jako odvěta za nedávné oloupení a zabití jeho vyslance na území kozáků. Když sultán požadoval, aby Štěpán Báthory nechal viníky vypátrat a potrestat, dostalo se mu totiž údajně odpovědi, že polský král nemůže svobodným kozákům nic přikazovat.⁶²⁷ Tímto sdělením zpravodaj do jisté míry změnil vyznění celého textu. Turky částečně ospravedlnil,⁶²⁸ zatímco Štěpánu Báthorymu mohl nepřímo vytknout, že své lidi lehkovážně vyslal do smrtelně nebezpečné situace. Bylo totiž jisté, že sultán nenechá takovou výzvu bez pomsty.

Velmi zajímavé bylo dále vyličení osoby Jakuba Podlodoského. Podle zpravodaje, který se opíral o svědectví jednoho janičára a dvou sluhů, jimž se údajně podařilo uniknout, se zajatý polský šlechtic choval před smrtí velmi srdnatě. Jeho hlavní starostí bylo, aby mu Turci před stětím nesvazovali ruce, neboť to odporovalo jeho šlechtickému stavu. Když zjistil, že mu nebude vyhověno, obdaroval hlavního čauče svým pláštěm a dvěma nejlepšími koňmi. Přitom žádal, aby tedy byl svázán alespoň od něj. Poté sám poklekl a čekával smrtící ránu.⁶²⁹ Takový popis smrti působivě posiloval představu, že polští šlechtici jsou hrdé a statečné osobnosti.

Vztahy s Vysokou Portou a války s Moskevským velkoknížectvím nebyly jediným tématem, které se těšilo pozornosti zpravodajů. Ve zkoumaných sbírkách se dochovalo několik pramenů, které svědčily o tom, že vlivní čeští šlechtici byli velmi dobře informováni také o vnitropolitické situaci v Polsko-litevském státě. Věděli, jaké mocenské pozice zaujíмали jednotliví magnáti, které rody dělilo nepřátelství a kdo se těšil králově přízni. Zvláště výrazným příkladem se stala kauza rodu Zborowských, která na počátku osmdesátých let 16. století rozdělila polské šlechtice do dvou táborů.

---

⁶²⁷ „...unlengst zuvor die Cosacken ein türckhischen Gesandten zum Tadtern nidergehauet und geplindert haten; dessen sich der türckhisch Khayser gegen dem Khönig von Poln beschwert, der Khönig sich aber blößlich mit dem entschuldigt, eß seye wider seinen Willen beschehen, die Cosacken geben nichts auf in, und er khaume sie nit pendigen“ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5218.

⁶²⁸ V jiných případech byla naopak v Polsko-litevském státě účinně využívána protiturecké propaganda Stanisław CYNARSKI, *Methoden und Mittel der antitürkischen Propaganda in Polen in den Jahren 1548-1572*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Prace historyczne 59, 1978, s. 53-132.

⁶²⁹ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5218.

Tento spletitý právní a mocenský případ měl svůj počátek v únoru 1574. Během turnaje na oslavu korunovace Jindřicha z Valois došlo ke sporu mezi Samuelem Zborowským a vojnickým kastelánem Janem Tęczyńským. Vyhrocenou situaci se pokusil uklidnit přemyšlský kastelán Ondřej Wapowski. Samuel Zborowski ho však udeřil do hlavy čakanem. Rána zpočátku nevypadala nebezpečně, Ondřej Wapowski byl dokonce schopen vypovídat před Jindřichem z Valois, který se mimoděk stal svědkem této půtky. Během následujícího týdne však Wapowski svému zranění podlehl. V této situaci očekávali mnozí s napětím, jaký trest vyměří mladý král Samuelovi Zborowskému. Jeho pozici výrazně zhoršoval fakt, že přemyšlského kastelána zranil přímo před zraky Jindřicha z Valois. Ozbrojený útok v přítomnosti krále měl být podle zákona ztrestán ztrátou cti i hrdla. Na druhé straně byl Samuel Zborowski členem zámožného a vlivného rodu. Jeho bratři Petr, Jan, Ondřej a Kryštof zaujímali významné úřady a nemálo se zasloužili o to, že na polský trůn usedl právě bratr francouzského krále. Ten nakonec nad Samuelem vyřkl klatbu, již ho odsuzoval k trestu smrti, ovšem bez ztráty cti.⁶³⁰ Každý polský starosta ho směl popravit, pokud by ho dopadl na území, které spravoval.⁶³¹ Nikdo se ho však nepokusil zadržet, takže mohl v klidu opustit území Polského království.

Uchýlil se do Sedmihradska, kde ho velmi dobře přijal Štěpán Báthory. O několik měsíců později, když Jindřich z Valois uprchl do Francie, patřil Samuel Zborowski k těm, kdo sedmihradského knížete přesvědčovali, aby odhodlaně usiloval o polskou korunu. Také jeho bratři využili ve druhé polovině roku 1575 všech svých kontaktů a kandidaturu Štěpána Báthoryho podpořili.⁶³² Když se pak ujal vlády v Polsko-litevském státě, očekávali za to pochopitelně odměnu ve formě dalších úřadů a velkého mocenského vzestupu. Jejich očekávání se však nenaplnilo. Štěpán Báthory se celkem oprávněně obával, že by neúměrně vlivní Zborowští záhy chtěli manipulovat i s ním samotným.⁶³³ Předpokládal, že oporou jeho vlády by se mohli stát spíše takoví šlechtici, kteří před jeho příchodem neoplývali majetkem ani mocí a za svůj vzestup by plně vděčili jemu. Výraznou osobnost, která splňovala tyto podmínky, našel v podkancléři Janu Zamojském.⁶³⁴ Tento ambiciózní šlechtic se dokázal

---

⁶³⁰ Podrobný popis incidentu J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 86-88; K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 276. Nemalý prostor byl potrestání Samuela Zborowského vyhrazen též v Stanisław GRZYBOWSKI, *Król i kanclerz*, Kraków 1988, s. 69-72. Zde však autor uvedl mnohé nepřesnosti a nepodložená tvrzení.

⁶³¹ Úřad starosty měl v Polsko-litevském státě jiný význam a kompetence, než tomu bylo v Čechách. Zde byl starosta královským úředníkem, který buď spravoval celou zemskou oblast (starosta podolský, velkopolský atd.) nebo oblast kolem velkého města či hradu. Kromě jiného měl exekuční právo k vykonání sněmovných výroků na území, které spravoval. J. MACŮREK, *Dějiny polského národa*, s. 103-105.

⁶³² J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 96-97 a 131.

⁶³³ Zborowští skutečně zpočátku věřili, že se jim podaří panovníkem manipulovat. J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 102.

⁶³⁴ Více o vzestupu této osobnosti Stanisław GRZYBOWSKI, *Jan Zamoyski*, Warszawa 1994, s. 26-104.

s králem rychle sblížit. Nadto se vyznačoval velkou inteligencí a znalostí polského práva, kterou začal Štěpán Báthory využívat, když chtěl o něčem přesvědčit sněm. Při rozdělování úřadů v roce 1576 jmenoval Jana Zamojského podkancléřem. Současně svěřil úřad kancléře duchovnímu Petrovi Dunin-Wolskému. To bylo pro Zborowské velmi nepříjemné překvapení, neboť předpokládali a dokonce veřejně rozhlašovali, že král udělí nejvyšší zemský úřad jednomu z nich, pravděpodobně Ondřejovi.⁶³⁵ Novou hodnost však obdržel pouze Jan Zborowski, který byl jmenován dvorním hejtmanem.

Rozdílení úřadů, k němuž nový král přistoupil, bylo pozorně sledováno i za hranicemi Polsko-litevského státu. Pojednávaly o něm například psané noviny z Gdaňsku a Vratislavi ze srpna 1577, které se dochovaly v lobkovické sbírce.⁶³⁶ V části psané 26. srpna 1577 vyzdvihl neznámý novelant nemalé vojenské nadání Kašpara Bekiesze. Tento uherský magnát kdysi stranil Habsburkům a s jejich pomocí soupeřil v Sedmihradsku se Štěpánem Báthorym.⁶³⁷ V roce 1576 se však rozhodl změnit strany. Odjel i s bratrem Gabrielem do Polska, aby bývalému protivníkovi nabídl své služby. Štěpán Báthory ho velkoryse přijal. Autor novin však poznamenal, že Bekieszův úspěch sledovali někteří šlechtici se značnou nevolí.⁶³⁸ Pokračoval zmínkou o tom, že o přízeň polského krále usiluje také Albrecht Łaski. To byl další z bývalých protivníků Štěpána Báthoryho, který začal hledat způsob, jak by se s novým panovníkem usmířil. Zpravodaj uváděl, že Albrecht Łaski zaslal králi „*zwei schöne spanische Roß*“⁶³⁹ Dále se zaměřil na kalící se vztahy mezi Štěpánem Báthorym a Zborovskými. Konstatoval, že „*Andreas Zborofskÿ, Marschalck, soll beim Kunig nit in grossen Gnaden sein.*“⁶⁴⁰ Jako symbol svého postoje mu prý Báthory poslal „*Copi mi[t] einem schwartzen ungarischen Huttlin d[arau]f drei Krannichs federn*“.⁶⁴¹ Jeho bratr Jan obdržel údajně stejné předměty, ale v červené barvě.⁶⁴² Zde patrně šlo o vyjádření přízně či očekávání, která král

---

⁶³⁵ J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 160.

⁶³⁶ Noviny z Gdaňsku z 6. srpna 1577, z Vratislavi z 26. srpna a neznámého místa z 22. srpna 1577. Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. R1/1, fol. 42^r-46^v. Jejich obsah již byl připomínán v souvislosti se zprávami o dobývání Gdaňsku.

⁶³⁷ L. MAKKAI, *Stefan Batory*, s. 171-179.

⁶³⁸ „*Der Bekisch soll sich weidlich beim Kunig Gebrauch lassen und erzaige sich also ein Krigsman, die polnische Herschafft aber ist mit ime nicht allerdings zufrieden.*“ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. R1/1, fol. 45^r.

⁶³⁹ TAMTÉŽ. Albrechtu Łaskimu se na rozdíl od Kašpara Bekiesze nepodařilo přesvědčit Štěpána Báthoryho o své užitečnosti. Více Ryszard ZIELIŃSKI - Roman ŻELEWSKI, *Olbracht Łaski. Od Kieźmarku do Londynu*, Warszawa 1982.

⁶⁴⁰ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. R1/1, fol. 45^r.

⁶⁴¹ TAMTÉŽ. Protože byl originální text nenávratně poškozen, byla některá slova rekonstruována, jednalo se však pouze o předložky.

⁶⁴² TAMTÉŽ, fol. 45^r.

v Jana Zborowského vkládal.⁶⁴³ Symbolické dary měly být totiž odeslány několik týdnů po bitvě u Lubieszewa, v níž Jan Zborowski prokázal nemalé vojenské schopnosti.

V téže době se bratři Zborowští začali rozdílně vyrovnávat se skutečností, že jim byla odepřena jakákoliv výraznější odměna za služby, které Štěpánu Báthorymu prokázali v době jeho kandidatury na polský trůn. Zatímco Ondřej a Kryštof začali k panovníkovi záhy zaujímat značně kritický postoj, snažili se s ním Petr, Samuel a Jan nadále udržovat dobré vztahy. Král využíval zvláště vojenských schopností Jana Zborowského, který působil jako velitel také během pozdějších bojů mezi Polsko-litevským státem a Moskevským velkoknížectvím. Připojili se k němu také bratři Ondřej a Samuel, který se chtěl zbavit Jindřichovy klatby z roku 1574. Věřil, že výbornou příležitostí nabízí právě protimoskevské tažení. To mu ostatně v létě 1580 potvrdil sám král, když naznačil, že ho omilostní, pokud projeví své schopnosti při bojích u Velikých Luk.⁶⁴⁴ Samuel Zborowski se poté osvědčil ve více střetech, avšak panovník z něj klatbu nesňal a Zborovské při rozdělení úřadů nadále opomíjel.

To pochopitelně rozmrzelo všechny členy tohoto významného rodu, který byl právě oslaben smrtí Petra Zborowského v roce 1580. Zatímco Jan Zborowski stále nechtěl podniknout žádné neuvážené kroky, začali jeho bratři nabízet své služby nejrůznějším nepřátelům Štěpána Báthoryho. Aktivní byli zvláště Kryštof a Samuel, kteří dokonce plánovali cestu do Paříže za Jindřichem z Valois. Dále navazovali kontakty s moskevským velkoknížetem, tureckým sultánem a kozáckými veliteli.⁶⁴⁵ Velká část těchto aktivit jistě nezůstala utajena před králem, který se rozmýšlel, zda by proti nim neměl zakročit. Jeho rozhodování patrně uspišila zpráva o tom, že se Kryštof a Samuel Zborowští významně podíleli na kozácké výpravě, která v létě 1583 zpusťovala městečko Tighinu a další oblasti ovládané Vysokou Portou. Tento incident ohrozil nedávno uzavřenou dohodu se sultánem Muradem III.

První kroky k potrestání bratří Zborowských podnikl Štěpán Báthory na podzim 1583. Vystoupení proti vlivnému šlechtickému rodu mu značně usnadnila skutečnost, že mu jeden ze služebníků Samuela Zborowského předal několik listů, které si jeho pán vyměnil se svým bratrem Kryštofem. Dopisy obsahovaly několik narážek, jež naznačovaly, že Zborowští

---

⁶⁴³ Ani po konzultacích s polskými historiky nebyla symbolika kopí s červeným kloboukem zcela vyjasněna. Velmi pravděpodobně to bylo vyjádření přízně a pochvaly, která se vztahovala k vítězství u Lubieszowa. Mohlo však také jít o varování. Při následném neúspěšném obléhání Gdaňsku totiž Štěpán Báthory vyjádřil též pochybnosti, zda se Gdaňským nepodařilo Petra a Jana Zborowského podplatit, aby boje spíš předstírali, než skutečně vedli. J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 200.

⁶⁴⁴ J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 308-309 a 436.

⁶⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 436-437.

plánovali královraždu. V tom smyslu svědčil i zběhlý služebník. Ten však záhy z Wawelu uprchl a beze stopy zmizel.⁶⁴⁶ Protože listy samotné nebyly jednoznačné, dochází mezi historiky dodnes ke sporům o to, zda Samuel a Kryštof Zborowští skutečně chtěli Štěpána Báthoryho odstranit, nebo byly zmíněné listy pouze uměle vytvořeným důkazem, jenž měl usnadnit jejich potrestání.⁶⁴⁷

Na počátku prosince 1583 vydal král příkaz k zatčení Samuela Zborowského. Vlivný šlechtic podcenil dopad tohoto nařízení a nadále se často zdržoval v Polsku.⁶⁴⁸ Když byl na počátku května 1584 na návštěvě u své sestřenice, vyslal za ním Jan Zamojský vojenský oddíl a zatkl ho. Poté se písemně dotazoval krále, který se právě zdržoval na Litvě, zda smí Samuela Zborowského popravít. Štěpán Báthory souhlasil. Na to byl Samuel Zborowski 26. května 1584 sťat. Jeho poprava vyvolala značný rozruch. Nemalý počet urozených vyjadřoval přesvědčení, že došlo k porušení šlechtických svobod. Neproběhlo totiž žádné soudní jednání, které by starý rozsudek potvrdilo či vyvrátilo. Navíc došlo při Samuelově zatčení k útoku na svobodné šlechtické sídlo. Panovník se rozhodl vstoupit do přímého konfliktu s opozicí. Na sněmu, který se konal v lednu 1585, obhajoval Samuelovu popravu a současně požadoval, aby byl potrestán také jeho bratr Kryštof. Zpočátku narážel na odpor velké části polské šlechty.⁶⁴⁹ Když však Kryštof Zborowski po několika dnech vypjatého jednání odjel z Polska, podařilo se králi 22. února 1585 vyhlásit s pomocí senátu jeho odsouzení. Kryštof Zborowski byl zbaven cti, takže ho mohl kdokoliv beztrestně zabít.⁶⁵⁰

Poprava předního polského šlechtice, odsouzení druhého a vypjatá jednání na sněmu si získala pozornost i za hranicemi Polsko-litevského státu. Ve sbírce Viléma z Rožmberka se dochovaly tři relace, které se zabývaly sporem krále se Zborowskými. První byly německy psané noviny z 25. února 1585.⁶⁵¹ Jejich autor sděloval, že Kryštof Zborowski uprchl za hranice Polsko-litevského státu. Podle zpravodajových informací chtěl před svým útekem hovořit s králem, požadoval však, aby mohl přijít s doprovodem. To mu ale nebylo dovoleno, neboť král jeho družině nedůvěřoval.⁶⁵² Po odjezdu Kryštofa Zborowského usilovali údajně někteří šlechtici o bližší neurčené tajné dohody či nepokoje. Štěpán Báthory proto vyhlásil, že

---

⁶⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 439-441.

⁶⁴⁷ O královražedných plánech Zborowských pochyboval zvláště Jerzy Besala, který se podrobně zabýval životem a vládou Štěpána Báthoryho; J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 440. Naopak Stanisław Grzybowski věřil, že Zborowští se opravdu chtěli nenáviděného panovníka násilně zbavit. Připisoval jim též větší úspěchy v zahraniční politice, než jakých skutečně dosáhli; S. GRZYBOWSKI, *Król i kanclerz*, s. 71-72.

⁶⁴⁸ Od volby Štěpána Báthoryho porušoval Samuel často Jindřichův zákaz pobytu v Polském království.

⁶⁴⁹ Opisy projevů Kryštofa Zborowského i Jana Zamojského na sněmích i na sněmu ve Varšavě Biblioteka Jagiellońska v Krakově, Oddělení rukopisů, rukopis č. 107, s. 385-502.

⁶⁵⁰ J. BESALA, *Stefan Batory*, s. 448-453; Stanisław GRZYBOWSKI, *Jan Zamojski*, Warszawa 1994, s. 161-179.

⁶⁵¹ Psané noviny z 25. února 1585 z Vratislavi; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5304.

⁶⁵² TAMTÉŽ.

budou přísně potrestáni všichni, kteří by se na sněmu pokusili rozpoutat nějaké násilnosti. Zpráva byla napsána velmi věcně. Z některých formulací však vyplývalo, že novelant se spíš ztotožňoval se Štěpánem Báthorym než se šlechtici, kteří protestovali proti královu postupu.⁶⁵³ Za povšimnutí dále stojí, že se nezmínil o tom, jaká vina byla připisována Kryštofu Zborovskému. O případu tedy rozhodně nepsal poprvé a předpokládal, že jeho adresáti mají potřebné informace o obvinění, které vznesl polský král vůči dalšímu členu tohoto vlivného rodu.

Z druhé relace se dochovala pouze nedatovaná odstřižená část, v níž pisatel sděloval, že „*der König in Poln hatt auff 25ten Febry den Christoff Sboroffski erstlich der ritterlichen Währen und Waffen, dan aller Güetter [...] sowoll auch aller Eehren, [...] entsetzt unnd verlustig erkent unnd sein Leib unnd Leben, [...] frei gegeben.*“⁶⁵⁴ Adresátem, který si z celého zpravodajského listu odstříhl a uchoval právě oddíl o Zborovských, byl patrně Vilém z Rožmberka. Měl pro to více důvodů. Během svých diplomatických misí se s některými členy tohoto vlivného rodu setkal. Styky sice navázal zvláště s Petrem Zborovským, který v roce 1585 již nebyl mezi živými, jistě se však zajímal také o osud jeho bratrů. Nadto šlo o závažný střet mezi králem a stavy. Protože otázka vlivu panovníka a stavů byla intenzivně projednávána také v Českém království, projevoval Vilém z Rožmberka pochopitelně zájem o to, k jakým řešením docházelo v okolních zemích. Zdaleka ne poslední příčinou jeho zájmu pak mohla být skutečnost, že se Kryštof Zborowski po svém útěku z Polského království uchýlil na Moravu, kde měla statky jeho manželka z rodu Kavků z Říčan.⁶⁵⁵

Třetí písemnost o vztahu polského krále a bratrů Zborovských se od předchozích výrazně lišila jazykem i celkovým přístupem.⁶⁵⁶ Autor této česky psané relace popisoval události s velkým zaujetím a nebránil se osobním výpadům, takže jeho zpráva získala nezanedbatelný hanopisný charakter. Ve středu jeho pozornosti stál Ondřej Zborowski, kterého Štěpán Báthory údajně náhle povolal na sněm do Varšavy, aby se zodpovídal z urážky královského majestátu. Vlivný šlechtic se prý tak ulekl, že „*jest jej ihned šlak poraziti měl*“.⁶⁵⁷ V tom ho však zastihla zpráva o tom, že král 12. prosince 1586 nečekaně

---

⁶⁵³ „...welcher aber Einenn gar Todt schlügen, der solte Leib, Ehr unnd Blut verlohrenn habenn, darin solte niemands weder hohes noch niederigs Stannes verschonet werdenn. Vor solch Polycey Ordnung habe man sich gefürchtet. Unnd sey alles gar friedtlich unnd glucklich auf dem Lanndtage zur unnd fortgang.“ TAMTÉŽ.

⁶⁵⁴ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 6100. V datu 25. února 1585 se zpravodaj zmýlil, klatba byla nad Kryštofem Zborovským vyhlášena již o tři dny dříve. V inventáři je písemnost chybně kladena do roku 1606, zatímco ve skutečnosti pocházela z února, března či dubna 1585.

⁶⁵⁵ Kryštof Zborowski se v roce 1584 oženil s Johankou, vdovou po Zdeňkovi Kavkovi z Říčan. Více Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Wien 1930, s. 237.

⁶⁵⁶ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5388. Zpráva neznámého autora nebyla datovaná, zmínka o smrti Štěpána Báthoryho napovídá, že pocházela z druhé poloviny prosince 1586 nebo z počátku roku 1587.

⁶⁵⁷ TAMTÉŽ.

zemřel. Na to měl Ondřej Zborowski uspořádat velký banket, při němž se ironicky vyjadřoval o skvělých vlastnostech zemřelého. Trest ho však neminul, neboť „ráno on, pan Zborowsky, a s ním mnohé ač té spolukvasytelů mrtví nalezení jsau, což, pokud v jistotě (jak to velmi jistý jest), mohau se jiný na tom uraziti a příklad vzýti.“⁶⁵⁸

Ve skutečnosti se Ondřej a Jan Zborowski stali vedoucími osobnostmi početné skupiny šlechty, která Štěpána Báthoryho v posledních dvou letech jeho vlády tvrdě kritizovala. Panovníkova zásaha se však nemuseli obávat. Obavy o šlechtické svobody a pobouření po sněmu, na němž byl Kryštof Zborowski odsouzen k vyhnanství, byly tak veliké, že by král jen obtížně otvíral soudní proces s dalším členem tohoto vlivného rodu. Nečekanou smrt Štěpána Báthoryho jistě uvítali Kryštof, Ondřej i Jan Zborowští, na následky oslav však nikdo nezemřel. Všichni bratři se naopak velmi aktivně zapojili do politických jednání, která měla vést k výběru nového panovníka. Poslední relace tedy obsahovala překvapivé množství matoucích informací. Jejich výskyt se dá jen obtížně vysvětlit pouze tím, že písemnost sestavil novelant, který nekriticky přejímal neověřené zprávy. Mnohem pravděpodobněji šlo o cílenou propagandu, jež měla znejistit všechny zastánce rodu Zborowských.

Záhy po králově smrti bylo totiž jasné, že blížící se volba přinese střet mezi přívrženci Zborowských a těmi, kteří získali za vlády Štěpána Báthoryho velkou moc. Posledně zmínění se určitě pokoušeli omezit vliv Zborowských, kteří po králově smrti značně posílili. Šíření zprávy o tom, že nezemřel pouze panovník, nýbrž také jeden z jeho nejvýznamnějších odpůrců, by s touto snahou dobře korespondovalo. Podobné intrikující a propagandistické využití zpráv bylo typické pro klíčového protivníka bratří Zborowských, jímž byl kancléř a hejtman Jan Zamojski. Tento magnát, který prakticky zaujal pozici místokrále, představoval osobnost, jež by rozhodně usilovala o rozšíření matoucí zprávy nejen v Polsko-litevském státě, nýbrž také habsburské monarchii. Ta se totiž chtěla do nadcházejícího volebního střetu rozhodně zapojit. Stejně tak však mohla hanopisná relace pocházet z pera mnohem méně významné osoby, která měla se Zborowskými nevyřízené účty.

---

⁶⁵⁸ TAMTÉŽ.

4.7 Obraz třetího zápasu o polskou korunu v letech 1587 a 1588

Stejně jako začátky předchozích bezkráloví vyvolala také smrt Štěpána Báthoryho obrovskou vlnu zájmu o dění v Polsko-litevském státě. Po celé Evropě se rozlétly noviny se zprávou, že 12. prosince 1586 neočekávaně zemřel polský panovník a v zemi dojde k další královské volbě. Potvrzuje to například sbírka Fuggerů, v níž se právě z let 1586 a 1587 dochovalo obrovské množství zpravodajských písemností, které se zabývaly situací v Polsko-litevském státě.⁶⁵⁹ Také sbírka posledních Rožmberků obsahuje více než 30 písemností, které souvisely s volbou nového polského krále.⁶⁶⁰ Z velké části šlo o různé zpravodajské relace. Naopak diplomatické návrhy a instrukce zde byly zastoupeny podstatně méně než v dobách předchozích bezkráloví. Souviselo to s tím, že Vilém z Rožmberka již nepatřil k diplomatům, kteří měli prosazovat volbu některého z habsburských knížat na volebním sněmu, jenž proběhl v polích u Varšavy v červenci a srpnu 1587. Zdejší dění však přesto pozorně sledoval.

Nejstarší dochovaný pramen, který se zabývá smrtí Štěpána Báthoryho a volbou nového krále, představuje v rožmberské sbírce opis zpravodajské relace Jindřicha z Čechořovic.⁶⁶¹ Ta byla s největší pravděpodobností původně určena císaři, na nějž chtěl informátor udělat dojem. Doufal, že ho vladař pověří diplomatickou misí, která by přispěla k posílení jeho věhlasu i majetku.⁶⁶² Náhlou smrt Štěpána Báthoryho, o níž císař dávno věděl, shrnul ve své relaci jednou větou: „*Toho čiasu jest král polský umřel druhý pátek před Božím narozením, třetí den, jak se roznemohl.*“⁶⁶³ Velkou pozornost však věnoval kandidátům, o nichž se mezi polskou šlechtou začínalo mluvit. Podle jeho zpráv si Štěpán Báthory v hodině své smrti přál, aby „*aby jeho ujec, jeden Uher, po něm zůstal králem*“,⁶⁶⁴ ale polská šlechta nebyla nakloněná volbě žádného z rozvětveného rodu Báthoryů. Údajně ji nemálo ovlivňovala královna, která by sice chtěla vládnout sama, ale v nouzi byla připravená podpořit syna své sestry Kateřiny a švédského krále Jana III.⁶⁶⁵ To skutečně vystihovalo postoj Anny Jagellonské. Jindřich z Čechořovic uvedl nejdůležitější argumenty, které předkládali zastánci kandidatury švédského prince Zikmunda, když přesvědčovali váhající.⁶⁶⁶ Poté se zaměřil na kandidaturu habsburských arciknížat. Zmínil přitom pouze Arnošta a Matyáše, o

⁶⁵⁹ C. PIROŽYŇSKA – J. PIROŽYŇSKI, *Berichterstattung*, s. 101-102.

⁶⁶⁰ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5399/1-5399/56c.

⁶⁶¹ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5399/1.

⁶⁶² Jindřich z Čechořovic opakovaně vyjadřoval svůj zájem zapojit se do volebních jednání. TAMTÉŽ.

⁶⁶³ TAMTÉŽ.

⁶⁶⁴ TAMTÉŽ.

⁶⁶⁵ TAMTÉŽ.

⁶⁶⁶ Jindřich z Čechořovic jmenoval Zikmundův původ stejně jako možnost navrácení jagellonských klenotů, které získala jako svatební dar i dědictví po svém bratrovi švédská královna Kateřina. TAMTÉŽ.

Maxmiliánovi pomlčel. To zcela odpovídalo situaci na počátku roku 1587, kdy se ještě neprojevil vliv Maxmiliánovy propagandy a považovalo se za málo pravděpodobné, že by si Poláci zvolili za krále velmistra Řádu německých rytířů.⁶⁶⁷ V závěru své relace vyzýval Jindřich z Čechořovic císaře, aby začal rychle jednat a přesvědčovat vlivné osoby o výhodách habsburské kandidatury. Zdůrazňoval, že polští páni budou s volbou spěchat, neboť „*bojí se nepřátel ze všech stran*“.⁶⁶⁸

O iniciativě tureckého sultána, který se snažil polské pány při volbě ovlivnit, informovaly psané noviny z 2. a 18. března 1587 z Konstantinopole.⁶⁶⁹ Neznámý novelant se v nich zaměřil zvláště na vztahy mezi osmanskou a perskou říší. Připojil však také zmínku o tureckém vyslanci spěchajícím do Polska: „*Auß Pollen, Seibenbürgen und derselben Enden ist der Zeit nichts Neues, wielewenig von dem abgerittenen Czauschen noch zur Stundt nichts herglangt.*“⁶⁷⁰ Otázky, kdo by mohl obsadit uprázdněný trůn v Polsku, se dotklo i jiné konstantinopolské avízo z počátku dubna 1587.⁶⁷¹ Jeho autor se opět soustředil na situaci na sultánově dvoře a události v Persii, na okraj však poznamenal, že „*der Cardinall Bathori khumbt per via di Ragusi in Siebenburgen, des Königreich Polln vor sich oder seinen Vetteren zuerpracticiret.*“⁶⁷² Jinou kandidaturu nezmiňoval. Ve skutečnosti nezískali příbuzní Štěpána Báthoryho při volebních jednáních žádnou výraznější podporu. Synovci zesnulého

---

⁶⁶⁷ O situaci a kandidaturách v prvních měsících bezkráloví Walter LEITSCH, *Sigismund III. von Polen und Jan Zamoyski. Die Rolle Estlands in der Rivalität zwischen König und Hetman*, Wien 2006, s. 22-44. Starší, ale významné práce představují Jacob CARO, *Das Interregnum Polens im Jahre 1587 und die Parteikämpfe der Häuser Zborowski und Zamoyski*, Gotha 1861; Joseph SCHWEIZER, *Die Sukzessionswirren in Polen (1586-1589)*, in: týž (ed.), *Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1585 (1584)-1590*, 2. Abteilung: *Die Nuntiatur am Kaiserhof*, 2. Hälfte: Antonio Puteo in Prag 1587-1589, Paderborn 1912, s. XIV-CXXVIII; Helge ALMQUIST, *Den politiska krisen och konungavalet i Polen år 1587*, Göteborg 1916 a Kazimierz LEPSZY, *Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III.*, Kraków 1929. České zpracování Josef MACŮREK, *Dozvuky polského bezkráloví z roku 1587. Příspěvek k osvětlení snah rodu habsburského o získání Koruny polské v letech 1588-1594*, Praha 1929.

⁶⁶⁸ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/1.

⁶⁶⁹ Psané noviny z Konstantinopole z 2. a 18. března 1587; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5401.

⁶⁷⁰ TAMTÉŽ.

⁶⁷¹ Noviny z Konstantinopole z 1. a 5. dubna 1587; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5403.

⁶⁷² TAMTÉŽ.

polského krále Zikmund⁶⁷³ a Štěpán Báthory⁶⁷⁴ o ni ani neusilovali. Kardinál Ondřej Báthory⁶⁷⁵ se sice snažil prosadit, nepodařilo se mu však získat podporu Jana Zamojského.

Nejvyšší korunní hejtman a kancléř se stal v Polsko-litevském státě klíčovou osobností, která mohla za pomoci své klientské sítě rozhodnout o vítězství kandidáta, k němuž by se přiklonila. Na počátku roku 1587 předpokládali mnozí, že podpoří příbuzné své čtvrté ženy Griseldy Báthory, avšak nestalo se tak. Jan Zamojský se až do volebního sněmu vyjadřoval ve smyslu, že na trůn by měl usednout domácí kandidát. Současně vytrvale intrikoval proti habsburské kandidatuře, která představovala velké nebezpečí pro jeho mocenskou pozici.⁶⁷⁶ Habsburk by si totiž mohl díky rodovému zázemí a španělským penězům vybudovat jistou nezávislost na rozhodnutích polských sněmů, které nemálo ovlivňoval právě Jan Zamojský. Navíc se s habsburskými diplomaty ihned po smrti Štěpána Báthoryho spojili bratři Zborowští, kteří chtěli vlivného kancléře co nejvíce poškodit.

Postoje Jana Zamojského byly v habsburské říši dobře známé. Obavy z jeho vlivu a zásahu vyjadřoval na počátku června 1587 například bernardin Štefan.⁶⁷⁷ Ve zpravodajské relaci určené Vilému z Rožmberka podotkl, že „*Cancellarij Regni factu esse*“.⁶⁷⁸ To byl skutečně výstižný popis situace. Řeholník k němu připojil ještě zprávu o postojích některých význačných šlechticů. Do Českého království tak odeslal stručnou, nicméně zasvěcenou relaci.

---

⁶⁷³ Zikmund byl synem Kryštofa Báthoryho, který vládl v Sedmihradsku od roku 1576 jako zástupce svého bratra a polského krále Štěpána Báthoryho. V době Štěpánovy smrti panoval Zikmund Báthory v Sedmihradsku jako kníže, jeho vláda však byla dosti slabá a rozporuplná. Zvažoval předání trůnu Habsburkům, v roce 1598 se opět vzdal trůnu ve prospěch kardinála Ondřeje Báthoryho. Ten se však nedokázal prosadit v boji s valašským knížetem Michalem Chrabrým. Kurt W. TREPTOW, *Dějiny Rumunska*, Praha 2000, s. 105-111.

⁶⁷⁴ Štěpán Báthory byl synem Ondřeje Báthoryho, dalšího z bratrů zesnulého polského krále. Stejně jako jiní členové rozvětveného rodu Báthoryů do vysoké politiky příliš nezasahoval. Mnozí historikové se ostatně o schopnostech této generace Báthoryů vyjadřovali dosti skepticky. W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 28-30. Celkově jsou mladší členové rodu Báthory v západní Evropě málo známí. Zmiňování bývají pouze na okraji prací věnovaných Alžbětě Báthory, která proslula jako Čachtická paní.

⁶⁷⁵ Ondřej Báthory nesl jméno svého otce, který byl bratrem polského krále Štěpána Báthoryho. V roce 1584 se stal kardinálem, stále však toužil po světské vládě.

⁶⁷⁶ Více o politice Jana Zamojského v daném období Walter LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 27-31 a Stanisław GRZYBOWSKI, *Jan Zamojski*, s. 189-203.

⁶⁷⁷ Zpravodajská relace z Varšavy ze 4. června 1587; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5414. K jeho zprávám Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 87. Autorka předkládané disertační práce na rozdíl od něj zastává názor, že označení „*Bernardinus Stefanutius*“ nebylo celým laickým jménem zpravodaje, nýbrž skrývalo označení řehole. Pojmem "bernardiní" byli totiž označováni františkánští mniši, kteří přijali zpřísněnou řeholi podle Bernardina ze Sieny. Poblíž královského zámku v Krakově měli od roku 1454 vystavěný obrovský klášterní komplex a celkově se v Polsku a na Litvě těšili oblibě.

⁶⁷⁸ TAMTÉŽ. Více o této výrazné osobnosti Leszek PODHORODECKI, *Hetman Jan Zamojski 1542-1605*, Warszawa 1971; Zdzisław SPIERALSKI, *Jan Zamojski*, Warszawa 1989; Stanisław GRZYBOWSKI, *Jan Zamojski*; Andrzej KĘDZIRA, *Jan Zamojski 1542-1605*, Zamość 2004; Sławomir LEŚNIEWSKI, *Jan Zamojski. Hetman i polityk*, Warszawa 2008 a Piotr KONDRACIUK – Jerzy KUŚNIERZ – Andrzej URBAŃSKI, *Jan Zamojski. Wódz, mecenas, polityk 1542-1605. Ān Zamojs'kij. Vožd', mecenat, politik 1542-1605*, Zamość 2005.

Přivrženci habsburské kandidatury se začali shromažďovat kolem bratrů Zborowských. Ti se nepokrytě radovali ze smrti Štěpána Báthoryho a volbu nového krále považovali za vhodnou příležitost k oslabení svého největšího protivníka Jana Zamojského. Jejich favoritem se postupně stal arcikníže Maxmilián. Císařský dvůr však doporučoval také jeho bratry Matyáše a Arnošta. Toto nabízení více kandidátů (stejně jako v předchozích bezkrálovích) zájmy Habsburků spíše poškozovalo, neboť rozdělovalo jejich příznivce do více skupinek, které spolu jen málo spolupracovaly. K tomu se císařovým diplomatům nedařilo překonat obavy z toho, že habsburský panovník omezí šlechtické svobody a země se ocitne ve válce s Vysokou Portou.⁶⁷⁹

Moskevské velkoknížectví do volby polského krále v roce 1587 příliš nezasáhlo. Slabomyslný Fjodor, který nastoupil vládu po smrti svého otce Ivana IV. Hrozného, vhodného kandidáta rozhodně nepředstavoval. Též mezi jeho příbuznými se nevyskytovala žádná osobnost, která by si mohla a chtěla získat sympatie polských pánů.⁶⁸⁰ Přitažlivé řešení představovala naopak volba švédského prince, který byl po matce potomkem Jagellonců. Jak již bylo zmíněno, podpořila Zikmundovu kandidaturu zvláště Anna Jagellonská. V průběhu třetího bezkráloví měla značný vliv. Nebyla totiž pouze vdovou po zesnulém panovníkovi, nýbrž kdysi právoplatně zvolenou královnou. V době interregna získala na svou stranu nemalou část polské šlechty. Panovaly však pochybnosti, zda bude mít Zikmund Vasa o vládu v Polsko-litevském státě zájem. Jako jedinému synu Jana III. Vasy mu totiž měla připadnout vláda ve švédském království. Chladné klima přitom natolik ztěžovalo dopravní spojení a kontakt se Švédskem, že bylo prakticky nemožné vládnout v obou zemích současně.

Nejistotu, zda by se švédský princ skutečně chopil vlády v Polsko-litevském státě, nedokázali habsburští vyslanci dostatečně využít ve svůj prospěch. O jejich neobratnosti se česká šlechta leccos doslechla a tyto novinky zřejmě i často komentovala. Naznačoval to například list Adama z Hradce z 8. srpna 1587.⁶⁸¹ Nejvyšší kancléř v něm především děkoval Vilémovi z Rožmberka za pozvání na oslavu. Současně mu však také sděloval novinky, které se v posledních dnech donesly do Prahy. O polském poselství Stanislava Pavlovského

---

⁶⁷⁹ Výhrady proti vládě Habsburků se objevovaly ve většině paskvilů, které v Polsko-litevském státě kolovaly. Některé z nich vydal Teodor WIERZBOWSKI (ed.), *Wiersze polityczne i przepowiednie, satyry i paskwile z XVI wieku*, Warszawa 1907, č. 31-39, s. 62-69.

⁶⁸⁰ O situaci v moskevském velkoknížectví po úmrtí Ivana IV. Ljudmila Jevgejevna MOROZOVA, *Dva carja. Fedor i Boris*, Moskva 2001. V češtině o této době pouze Milan ŠVANKMAJER a kol., *Dějiny Ruska*, Praha 2008, s. 59-61.

⁶⁸¹ SOA Třeboň, Sběrka Historica, sign. 5399/3.

kousavě poznamenal, že „a všetzko mi se tak zdá, že p[an] biskup holomaucky cum titulo sed sine vitulo domů přijede, a tak mnoho vyřídí, jakoby doma zůstal.“⁶⁸²

Vlivní čeští šlechtici však dostávali zprávy nejen od kritiků habsburského poselství, nýbrž také od jeho členů. Stanislav Pavlovský, který měl jako císařův vyslanec zajistit volbu některého z arciknížat,⁶⁸³ například udržoval kontakt s Vilémem z Rožmberka a informoval ho o novinkách.⁶⁸⁴ Obsah jeho zpráv je však z velké části neznámý, protože biskup nechtěl svěřit citlivé informace papíru a raději pověřoval svého posla, aby klíčové věci vyřídil ústně.⁶⁸⁵

Polský a litevský volební sněm, který se v závěru června 1587 sešel v polích u Varšavy, se záhy rozdělil na dvě frakce. První se shromáždila kolem kancléře Jana Zamojského. Přetrvávající zármutek nad smrtí Štěpána Báthoryho vyjadřovali její členové tmavým oblečením, díky čemuž se pro ni vžilo označení „černé kolo“. Druhou skupinu, označovanou jako „bílé kolo“, vedli bratři Zborowští. Aby se zamezilo ozbrojenému konfliktu, rokovaly obě skupiny odděleně. Tímto opatřením se však frakce natolik vzdálily, že prakticky jednaly jako dva paralelní sněmy. Na základě vyjádření šlechticů, kteří byli shromážděni v početnějším „černém kole“, jmenoval primas Stanislav Karnkowski 19. srpna 1587 králem Zikmunda Vasu. Bratři Zborowští však toto rozhodnutí nepřijali a na základě vyjádření šlechticů z „bílého kola“ nechali 22. srpna 1587 prohlásit, že se polským králem stal arcikníže Maxmilián.⁶⁸⁶

Ambiciózní Maxmilián začal ihned energicky jednat. Předpokládal, že se mu při boji o polský trůn vyplatí taktika rychlosti, kterou užil v podobné situaci před jedenácti lety Štěpán Báthory. Spěšně se proto připravoval na korunovační cestu do Krakova, přičemž podceňoval

---

⁶⁸² TAMTÉŽ.

⁶⁸³ O misi Stanislava Pavlovského v Polsku Jaroslav PÁNEK, *Prelát jako prostředník mezi dvěma národy. Postavení olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského v česko-polských vztazích na sklonku 16. století*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd.), *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 351-361 a také TÝŽ, *Stanislav Pavlovský z Pavlovic. Duchovní kníže na prahu rekatolizace českých zemí*, in: Ondřej JAKUBEC (ed.), *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*, Olomouc 2009, s. 24-27.

⁶⁸⁴ Originály některých listů Stanislava Pavlovského jsou uloženy v SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5399/2, 5399/6 a 5439. Další listy jsou zachyceny v biskupových kopiářích v Zemském archivu v Opavě, pracoviště Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 41-125. Skutečnost, že si Stanislav Pavlovský vyměnil v letech 1587 a 1588 s Vilémem z Rožmberka množství listů, dokládají také některé zmínky jako například: „*Před čtyřma dny, vysílajíc jednoho z svejch s niekterými listy a novinami z Polsky k jeho [Milosti] Císař[s]ké etc. do Prahy, jsem tolkež Vaší M[ilosti] vedle toho psaní učinil. A též těch novin některé přípisys poslal etc., kteréž nepochybuje, že sau Va[ší] [Mil]o[s]ti k odaní přišly.*“ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5399/6.

⁶⁸⁵ „*O tom ted' kněz probošt brněnský etc., kanclíř muoj, [...] Va[ší] [Milosti] obširnější a ústní správu dá.*“ TAMTÉŽ, sign. 5399/6.

⁶⁸⁶ Volba samotná měla podobu jakési opakující se ankety. Více o jejím průběhu i počtech odevzdaných hlasů W. LEITSCH, *Sigismund III.*, 45-51.

skutečnost, že na jeho straně stála jen menší část polské šlechty.⁶⁸⁷ Svého bratra Rudolfa II. sice požádal o vojenskou podporu, když se mu jí však nedostalo, překročil 10. října 1587 s nevelkou žoldněřskou armádou polské hranice a směřoval ke Krakovu. Přitáhl k němu 16. října 1587, avšak město ho nepřijalo a pod velením Jana Zamojského se připravovalo k obraně. Arcikníže Maxmilián však nadále doufal, že Krakov dobude, nebo si jiným způsobem vynutí korunovaci.

Jeho tažení bylo současníky velmi pozorně sledováno. Ve sbírce posledních Rožmberků se dochovalo několik relací, které představovaly různé pohledy na Maxmiliánův podnik. V jeho úspěch rozhodně nevěřil Jakub Menšík,⁶⁸⁸ kterého Vilém z Rožmberka pověřil vyřízením různých záležitostí v Praze. V listě z 12. září 1587 informoval svého dobrodince nejen o nákupech, jež provedl, nýbrž také o zprávách, které se k němu donesly.⁶⁸⁹ Zaměřil se přitom výlučně na Polské království. Tvrdil, že „*v Polšcie że vsudy jest velký pozdvižení a vobecný hlas, že všecko jest vo Švédovi. A Němci na potkání od obecního lidu že se nemají dobře.*“⁶⁹⁰ Vyjmenovával vlivné osoby, které začaly spolupracovat s kancléřem a královnou ve snaze zajistit korunu švédskému princovi Zikmundovi, a zdůrazňoval, že tato frakce disponuje velmi silným vojskem.⁶⁹¹

Zatímco Jakub Menšík odeslal do Českého Krumlova novinky, z nichž vyplývalo, že Maxmiliánova výprava se může stát značně problematickým podnikem, přímí účastníci tohoto tažení zasílali z Polska po celý podzim 1587 velmi optimistické zprávy. Náleží mezi ně také dvě podrobné relace o menších bojích, které svedla Maxmiliánova armáda 14. a 15. listopadu 1587. První z nich adresoval Vilému z Rožmberka Ladislav III. Popel z Lobkovic,⁶⁹² jenž byl velmi aktivním informátorem. Podle jeho vlastních slov šlo o čtvrtý list, který jihočeskému velmoži poslal. Protože se podobně intenzivně snažil komunikovat také se svojí rodinou a dalšími významnými osobnostmi, znepokojovalo ho, že neobdržel žádné odpovědi.⁶⁹³ Zmínil přitom pozoruhodnou skutečnost. Korunní hejtman a kancléř Jan

---

⁶⁸⁷ K situaci po dvojí volbě K. LEPSZY, *Walka a TÝŻ, Oblężenie Krakowa przez arcyksięcia Maksymiliana*, Kraków 1929, s. 1-47.

⁶⁸⁸ Více o tomto klientovi Viléma z Rožmberka Josef PETŘÍK, *Jakub Menšík z Menštejna*, *Zeměměřičský věstník* 21, 1931, č. 7, s. 117-119.

⁶⁸⁹ List Jakuba Menšíka Vilémovi z Rožmberka z 12. září 1587 z Pražského hradu; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/5.

⁶⁹⁰ TAMTÉŽ.

⁶⁹¹ TAMTÉŽ.

⁶⁹² List Ladislava III. Popela z Lobkovic Vilému z Rožmberka z 11. a 17. listopadu 1587 z kláštera v Mogilně; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/8. O osobnosti Ladislava III. Popela z Lobkovic více S. KASIK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 111-117.

⁶⁹³ „*A teď juž čtvrté psaní odsud z Polski Vaší Milosti činím, však žádné odpovědi, jak od Vaš[i] M[ilosti] tak od pana hoffmistra a naposledy ani od ženy své na žádné nemá[m], čemuž se nadiviti nemohu.*“ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/8.

Zamojský nechal úmyslně rozšířit falešnou zprávu, že se s přívrženci arciknížete již střetl a všechny je pobil.⁶⁹⁴ Pravděpodobně se tak snažil zabránit možnému přílivu žoldnéřů z Římsko-německé říše. Matoucí zpráva o porážce arciknížete Maxmiliána měla odradit ty, kteří zvažovali, zda si nemají svůj příští žold vydobýt v jeho službách.

Když Ladislav III. Popel z Lobkovic důrazně vyvrátil nepravdivé zprávy, které mohli jeho přátelé obdržet od Poláků, informoval Viléma z Rožmberka o výpadu proti průvodu Zikmunda Vasy. Maxmiliánovi přívrženci se totiž dozvěděli, že „*mladý král švédský v Petrkowie před městem leží*“ a má „*dosti skrovně lidí při sobě*“.⁶⁹⁵ Rozhodli se proto vyslat k Piotrkowu jízdní oddíl, aby se pokusil švédského prince zajmout. Když Ladislav III. Popel z Lobkovic psal svou relaci pro Viléma z Rožmberka, neměl ještě zprávy o výsledku tohoto podniku. Vyjadřoval však velkou naději, že výprava bude úspěšná.⁶⁹⁶

Druhou část listu dopsal 17. listopadu 1587, když obdržel zprávy o boji s částí Zikmundova doprovodu před Piotrkowem. Přestože se útočnickům nepodařilo zajmout Zikmunda Vasu ani žádnou jinou významnější osobu, považoval Lobkovic výpad za úspěšný. Maxmiliánovi přívrženci totiž s minimálními ztrátami rozehnali jezdecký oddíl Ondřeje Opaliňského.⁶⁹⁷ Dílčí vítězství nemálo pozvedlo náladu v Maxmiliánovu vojsku. Mnozí věřili, že brzy vtáhnou do Krakova a tam své tažení zakončí slavnou korunovací. Naznačoval to závěr Lobkovicova listu, v němž sděloval, že „*v Krakowě se lidi znamenitě horší a bouří p[ro]ti tomu kanclíři, okolo dvě seth jich již tyto dny uteklo, a ostatní též nechci zůstatí, nedali jim peněz*“.⁶⁹⁸

Ještě optimističtější byl list neznámého autora, který se rozhodl informovat české pány o významu šarvátky u Piotrkowa.⁶⁹⁹ Svou relaci sepsal 28. listopadu 1587. Její originál se dochoval v rožmberském archivu, forma však napovídá, že nebyla určená jednomu adresátovi, byť významnému.⁷⁰⁰ Měla se naopak rozšířit v opisech a přesvědčit větší okruh čtenářů o tom, že arcikníže Maxmilián má polskou korunu na dosah ruky. Její autor se již

---

⁶⁹⁴ „*A musím skoro rozuměti, že ste již všickni na mne zapomenuli, aneb toho kanclíře zdejšího vymyšlený novin[y], že nás všechny zabil, nesměvši až posavad na nás pohleděti, věřiti ráčily.*“ TAMTÉŽ.

⁶⁹⁵ TAMTÉŽ.

⁶⁹⁶ „*...což se naději, že se konečně tuto příští noc z Boží pomoci stane. Co již dobrého vyřídí poto[m] Vaší Milosti oznámím, než má cháska k to[mu] dobrú chuť [...] pán Buoh rač dáti aby je ta[m] dopadli a sem k ná[m] spolu přivezli.*“ TAMTÉŽ.

⁶⁹⁷ Ondřej Opaliňski byl korunním maršálkem a generálním starostou Velkopolska. Od volby v létě 1587 vytrvale podporoval Zikmunda III. Vasu. Kazimierz LEPSZY, *Walka*, s. 98.

⁶⁹⁸ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/8.

⁶⁹⁹ Zpráva neznámého autora z 28. listopadu 1587 byla psána buď ve Slezsku, nebo přímo na polském území v ležení arciknížete Maxmiliána. TAMTÉŽ, sign. 5399/7.

⁷⁰⁰ V relaci bylo vynecháno oslovení vlivného mecenáše a celý text byl stylizován tak, aby se dal bez úprav popisovat a zasílat dalším adresátům. Relace musela být původně součástí větší zásilky novin, nebo k ní byl připojený průvodní dopis, který je dnes ztracený.

nezmiňoval o tom, že výpad k Piotrkowu byl původně zamýšlen jako pokus zajmout Zikmunda Vasu. Vyvolával naopak dojem, že se Maxmilián od počátku snažil svého protivníka vojensky oslabit a znejistět, což se mu plnou měrou podařilo.⁷⁰¹ Podrobně popsal dva útoky na oddíly Zikmundových přívrženců, přičemž tvrdil, že boje švédského prince značně vyděsily. Dovolával se svědectví dvou známějších Poláků, kteří údajně na vlastní oči viděli, jak Zikmund Vasa plakal „*stěžující sobě do těch, kteří, slibující jeho v pokojné království uvést, jej v ten posmiach uvedli, a nyní toho všeho, das Wiederspiell že se vidí a ohledává.*“⁷⁰² Švédský princ se měl dokonce obávat o vlastní život.⁷⁰³ Velké znepokojení pociťovala podle těchto zpráv také královna Anna Jagellonská. Údajně se loučila se svým synovcem tak, jako by se již neměli setkat.⁷⁰⁴

V závěru relace se zpravodaj zabýval situací v Krakově. Pomlčel o neúspěšném útoku, o který se Maxmilián pokusil 23. listopadu 1587⁷⁰⁵ a jehož výsledek ho přiměl k ústupu a hledání zimoviště. Soustředil se naopak na líčení nespokojenosti, kterou údajně obránci města projevovali kvůli nedostatečnému žoldu. Situace se prý vyhrotila natolik, že „*povídají, že se, nebude-li jim placeno, že se chtí k jeho [Milosti] arciknížeti Maximilianovi etc. dáti*“. Svou zprávu pak informátor uzavřel tvrzením: „*A tak pomalu jejich feruor proti Švédovi stydne.*“⁷⁰⁶

Zmíněná relace měla výrazně propagační a matoucí charakter. Ustrašené výroky a úvahy o odjezdu byly pravým opakem statečných a vyrovnaných postojů Zikmunda Vasy, jež jsou známé z jiných pramenů.⁷⁰⁷ Situaci v Krakově měl kancléř a korunní hejtman Jan Zamojský pod kontrolou. Možnosti vyplacení žoldu obráncům rozhodně nebyly tak tristní, jak tvrdil informátor.⁷⁰⁸ Nadto se řady přívrženců Zikmunda Vasy výrazně rozšířily poté, co se polští a litevští šlechtici přesvědčili o tom, že skutečně přijel do země a hodlá se ujmout vlády. Velké potíže se zásobováním mělo naopak Maxmiliánovo vojsko. Na konci listopadu 1587 proto Maxmilián odtáhl od Krakova. Chtěl se svou armádou přezimovat ve Slezsku a

---

⁷⁰¹ TAMTÉŽ.

⁷⁰² TAMTÉŽ.

⁷⁰³ TAMTÉŽ.

⁷⁰⁴ „*Tolkiež že královna hned ten den, jak ta první porážka se stala, odtud z sestrau téhož Švéda k Varšavie se odebrala a s pláčiem se s ním samým rozžehnajíc odjela.*“ TAMTÉŽ.

⁷⁰⁵ Podrobně o boji na městských hradbách K. LEPSZY, *Oblężenie*, s. 77-104.

⁷⁰⁶ SOA Třeboň, Sběrka Historica, sign. 5399/7.

⁷⁰⁷ WALTER LEITSCH, *Das Leben am Hof König Sigismunds III. von Polen II*, Wien-Kraków 2009, s. 827-829.

⁷⁰⁸ Kancléř a korunní hejtman Jan Zamojský se snažil čerpat prostředky na obranu z královské pokladny, která rozhodně neoplývala hojností. Na druhé straně pro něj byla habsburská kandidatura natolik nežádoucí, že byl v nouzi ochotný přispět i ze svého rozsáhlého jmění. Klíčové prameny o situaci v obléhaném Krakově vydali Henryk BARYCZ (ed.), *Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575-1595*, Kraków 1930, s. 40-50 a Stefan MUCZKOWSKI (ed.), *Ks. Jana Wielewickiego S. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów ś. Barbary w Krakowie od r. 1579 do r. 1599 (włącznie)*, Kraków 1881, s. 103-112.

doplnit municie, proviant i početní stavy. Svou porážku si nepřipouštěl ani poté, co byl Zikmund Vasa 27. prosince 1587 v krakovské katedrále na Wawelu slavnostně korunován.

Znepokojení z jeho korunovace i stálou vírou v možnost, že arcikníže Maxmilián přece jen polský trůn vybojuje, se odrazily v novinách z 30. prosince 1587.⁷⁰⁹ Toto česky psané avízo bylo uvedeno kousavou satirickou zvěstí o tom, jakou neobratnost prokázal Zikmund Vasa při jízdě na koni. Nový polský král, kterého novelant označoval pouze výrazem „Švéd“, se prý vyděsil, když s sebou jeho kůň při vyprazdňování trhl. Po zbytek cesty pak musel štolba koně vést. Král si přitom stěžoval, že jízda mu připadá nebezpečnější než plavba na moři. „Což se Polákům, že tak dobrej a spanilej rejtar jest, velmi líbilo,“ poznamenal zpravodaj ironicky s patrným zadostiučiněním.⁷¹⁰ Kromě jiného tím dal najevo, že polská záliba v koních i jisté pohrdání každým, kdo v jezdecké nevyvážal, bylo všeobecně známé.⁷¹¹

V druhé části své relace upozorňoval na neshody mezi novým králem a polskými pány vedenými Janem Zamojským. Ty se týkaly práv nekatolíků a možnosti převedení švédské části Livonska pod správu Polsko-litevského státu. Zpravodaj byl dobře informován o obou sporných bodech, přeháněl však potíže, jež kolem nich na přelomu let 1587 a 1588 vznikaly. V celé své relaci pak dával značný prostor možnosti, že „Jeho Milost královská“, jak tituloval arciknížete Maxmiliána, přece jen v jarních měsících příštího roku dosáhne v čele svého vojska výrazného úspěchu a usedne na krakovský trůn. Situace se však záhy vyvinula jinak. S nebezpečím, které stále představovalo Maxmiliánovo vojsko i ambice, skoncoval již v lednu 1588 Jan Zamojský. S šestitisícovou armádou vtáhl do Slezska a 22. ledna 1588 arciknížete porazil a zajal v bitvě u Byčiny.⁷¹²

O tom, jakým způsobem hodnotili zpravodajové situaci ve vojsku arciknížete Maxmiliána, nejsou ve zkoumaných sbírkách bohužel žádné doklady. Zatímco se výše zmíněné noviny zabývaly situací v Krakově, podobná relace z Maxmiliánovy armády chybí. Tuto skutečnost není možné vysvětlit pouze tím, že noviny z tohoto období české šlechty zajímaly méně, a proto si je neobjednávali, nebo po přečtení vyhazovali. Spíše jde o doklad jisté cenzury. V období bezkráloví byly hranice Polsko-litevského státu pečlivě střeženy. Senátoři vydávali nařízení o zadržování osob i listů, jež by vyzrazovaly informace o situaci v zemi. Na potíže spojené s doručováním pošty si ostatně stěžoval Ladislav III. Popel

---

⁷⁰⁹ Česky psané noviny z 30. prosince 1587; SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 7, inv. č. 228.

⁷¹⁰ TAMTÉŽ.

⁷¹¹ K oceňování jezdeckého umění v polské společnosti K. BICANOVÁ, *Problematika*, s. 23.

⁷¹² Více o bitvě Marek PLEWCZYŃSKI, *Bitwa pod Byczyną 24. 01. 1588*, Studia i Materiały do Historii Wojskowości 17, 1971, č. 1, s. 125-170; Włodzimierz KACZOROWSKI, *Bitwa pod Byczyną*, Opole 1988 a Zygmunt BORAS, *Bitwa pod Byczyną 1588*, Katowice 1988.

z Lobkovic již v polovině listopadu 1587. V té době byla situace pro Maxmiliána ještě poměrně příznivá, zpravodaj tedy musel vyřešit pouze otázku, jak své zprávy dostane přes hranice. Je však pravděpodobné, že odesílání zpravodajských listů přestal vítat sám arcikníže Maxmilián poté, co se jeho výpravě přestalo dařit. Hypotéza, že účastníky své výpravy od konce listopadu 1587 od psaní zpráv odrazil, či jejich listy nechával kontrolovat, se nedá s jistotou dokázat. Hovoří pro ni však například skutečnost, že diplomat Daniel Prinz začal právě v této době psát v šifrách.⁷¹³ Kdyby tímto způsobem chránil své listy jen před Zikmundovými přívrženci, používal by šifrované písmo již od chvíle, kdy Maxmiliánovo vojsko překročilo polskou hranici.

Zatímco se v archivech české šlechty nezachovaly prakticky žádné zpravodajské relace z přelomu let 1587 a 1588, prameny z období po bitvě u Byčiny jsou velmi bohaté.⁷¹⁴ Obrovské množství rozmanitých písemností obsahovala zvláště sbírka Viléma z Rožmberka, jemuž císař opět svěřil významnou diplomatickou misi. Když se prvním vyslancům nedařilo dosáhnout propuštění arciknížete Maxmiliána,⁷¹⁵ kterého Jan Zamojský uvěznil v Krasynstawě na svém panství, pověřil Rudolf II. Viléma z Rožmberka jednáním o této ožehavé záležitosti. Stárnoucí velmož se proto koncem prosince 1588 vydal na svou třetí diplomatickou cestu do Polska.⁷¹⁶ Cílem byla slezsko-polská hranice mezi městy Bytomí a Będzinem, na níž došlo k dlouhým a spletitým jednáním s Janem Zamojským. Korunní kancléř a hejtman především požadoval, aby se Maxmilián zřekl všech nároků na polský trůn a Habsburkové slíbili, že se v budoucnosti již nikdy nepokusí ovlivňovat dění v Polsko-litevském státě. Zatímco předchozí jednatele nebyli vybaveni pravomocemi k tak dalekosáhlým ústupkům, Vilémovi z Rožmberka se podařilo připravit będzinsko-bytomskou smlouvu. Ta byla oficiálně uzavřena 9. března 1588. Ve všech klíčových bodech vycházela vstříc požadavkům Jana Zamojského. To však zcela odpovídalo situaci po prohrané bitvě u Byčiny.⁷¹⁷

Přímá účast na klíčových jednáních o propuštění arciknížete Maxmiliána způsobila, že Vilém z Rožmberka začal ještě intenzivněji sledovat dění v Polsko-litevském státě. Jeho

---

⁷¹³ W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 75.

⁷¹⁴ Také v novinách rodiny Fuggerů převažovaly zprávy z počátku Maxmiliánova tažení, zatímco zmínky o neúspěšném obléhání Krakova či korunovaci Zikmunda III. byly velmi řídké. C. PIROZYŃSKA – J. PIROZYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 103.

⁷¹⁵ O prvních diplomatických jednáních W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 86-91.

⁷¹⁶ Popis cesty a jednání s Janem Zamojským J. PÁNEK, *V. Březan*, s. 351-353; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 231-234. Hospodářskými aspekty této cesty se zabýval Jaroslav HONC, *Cestovní účet diplomatické mise Viléma Rožmberka do Polska r. 1588/89 a budget šlechtické domácnosti a dvora*, Archivum Trebonense, 1973, s. 44-48.

⁷¹⁷ Národnostně zabarvený, avšak stále hodnotný pohled na będzinsko-bytomská jednání Josef MACŮREK, *Čechové a Poláci*, s. 139-199. Z polské strany S. GRZYBOWSKI, *Jan Zamoyski*, s. 216-223.

rukama prošlo velké množství diplomatických i zpravodajských dokumentů, z nichž se některé dochovaly až do dnešní doby. Ze zpravodajských písemností si zaslouží pozornost zvláště opis relace ze 7. února 1588.⁷¹⁸ Neznámý zpravodaj v ní líčil výsledek bitvy u Byčiny nejmenovanému příslušníku vyšší šlechty, který patrně zastával významný úřad v Moravském markrabství.⁷¹⁹ V úvodu sděloval, že „*leyd[er] Gottes nit annd[er]s, allß d[ass] ihrer Kön[igliche] M[ajestät] Ertzhertzogenn Maximiliano zimblich viel Volcks bey Bitschin nit allein erleget, sond[er]n auch selbst Ihre Kö[nigliche] M[ajestät] [...] vonn dem polnisch Cantzler seindt gefang word[en]*.“⁷²⁰ Průběh samotné bitvy ponechal stranou, za důležitý však považoval seznam významných osobností, které zajal Jan Zamojský. Dále vyvracel fámu o tom, že se některým Maxmiliánovým příznivcům podařilo obsadit alespoň jeden z významnějších hradů. S citelným smutkem naopak sděloval, že tyto osobnosti též upadly do zajetí a rozhodně v Polsko-litevském státě žádné vojenské akce nepodnikají.⁷²¹

Výše zmíněná relace věrně odrážela nepříjemné překvapení, jímž byla bitva u Byčiny pro mnohé české šlechtice. Potvrzovalo to i Březanovo svědectví: „*24. januarii [...] stala se nešťastná bitva v Slezsku u Bičina, kdež arcikníže Maximilián od kancléře polskýho jat, skrze což mnozí přízniví domu rakouskýho k velikému ponížení a škodě přišli*.“⁷²² V archivu Viléma z Rožmberka se záhy začaly hromadit diplomatické materiály, které souvisely s vyjednáváním po prohrané bitvě. Do dnešní doby se dochovaly císařské instrukce,⁷²³ výčet podmínek polských stavů,⁷²⁴ popisy předchozích jednání,⁷²⁵ doporučení různých informátorů⁷²⁶ a soupisy škod, jež napáchalo polské vojsko ve Slezsku.⁷²⁷

Z hlediska vnímání Polsko-litevského státu jsou zajímavá především doporučení, jak by se měl císařský dvůr k zajetí arciknížete postavit. Převažovaly rozumné úvahy, jež se přimlouvaly za to, aby byl konflikt vyřešen diplomaticky. Výraznou argumentaci obsahoval například list Kašpara ze Schönberguz 2. prosince 1588,⁷²⁸ který přirovnával střetávání

---

⁷¹⁸ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/21a.

⁷¹⁹ Vyplývá to z pisatelovy prosby, aby se adresát na sněmu v Brně přičinil o zajištění zemské hranice před možnými vpády Poláků. TAMTÉŽ.

⁷²⁰ „...*bohužel tomu není jinak, než že Jeho královský majestát arcikníže Maxmilián byl s poměrně velkým vojskem u Byčiny nejen poražen, nýbrž také [...] od polského kancléře zajat*.“ TAMTÉŽ.

⁷²¹ TAMTÉŽ.

⁷²² J. PÁNEK, *V. Březan*, s. 343.

⁷²³ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/13.

⁷²⁴ TAMTÉŽ, sign. 5399/17a a 5399/21b.

⁷²⁵ TAMTÉŽ, sign. 5399/12.

⁷²⁶ TAMTÉŽ, sign. 5399/15, 5399/16 a 5399/40.

⁷²⁷ TAMTÉŽ, sign. 5399/18-26.

⁷²⁸ Kašpar ze Schönbergu byl členem vlivného a rozvětveného šlechtického rodu z Durynska a Saska. Pravděpodobná, ne však zcela jednoznačná, je identifikace s generálem, který je více znám pod francouzským jménem Gaspard de Schomberg. Ten několikrát působil v Římsko-německé říši jako vyslanec francouzského krále a projednával též obsazení polského trůnu.

různých frakcí v polské politice k chování prasat: „*solche Factionisten oder Malcontenten [...] den Schweinen zu vergleichen, welche sich umb die leiblich Nahrung undt Wollust selber beißen und zerziehen. Wann sie aber von Hunden überfallen alle zusammen lauffen, eine die ander weret und verteidigt, die priuat iniudiam und auariciam uf die Seitten stellen.*“⁷²⁹ Kvůli zmíněné soudržnosti, která se měla u Poláků projevovat v okamžiku, kdy byl jejich stát zvenčí ohrožen, radil Kašpar ze Schönbergu, aby se upustilo od myšlenky násilného nastolení Maxmiliánovy vlády. I kdyby se arciknížete podařilo korunovat, měli by polští šlechtici „*Hass wider uns Teutschen und daß Joch, darunder sie mit Krigszwang gebracht würden, stettes vor Augen.*“⁷³⁰

Objevily se však i relace, jež tento realistický postoj odmítaly a doporučovaly válku. Silné habsburské vojsko mělo podle nich osvobodit arciknížete Maxmiliána a přimět Poláky a Litevce, aby uznali jeho vládu.⁷³¹ Taková doporučení a úvahy o možném postupu císařského dvora byly samozřejmě utajovány a dostávaly se do rukou pouze příslušníkům vyšší šlechty. Ale také nižší šlechtice, měšťany, duchovní či vzdělanější řemeslníky zajímal průběh Maxmiliánova tažení včetně jeho neslavného konce. Na jejich poptávku odpověděl nemalý počet tiskařských dílen, které vydávaly letáky popisující boj o polskou korunu.⁷³² Často šlo o několikastránkové tisky, které podrobně popisovaly průběh bezkráloví od smrti Štěpána Báthoryho (či od volebního sněmu v létě 1587) až do korunovace Zikmunda III. Vasy a zajetí arciknížete Maxmiliána. Velká část těchto letáků byla vydána na území Římsko-německé říše. Tomu odpovídal také použitý jazyk, zpravidla němčina nebo latina. Objevily se však i letáky italské a francouzské. V Polsko-litevském státě bylo naopak zatím doloženo vydání pouze dvou tisků tohoto typu.⁷³³ Vzhledem k významu byčinské bitvy a účasti Jana Zamojského by se dalo očekávat, že to bude větší počet. Výzkum tisků v Bibliotece Jagielloňské v Krakově však naznačil, že polští šlechtici často kupovali letáky německé provenience. Nemalá část z nich byla totiž psána dosti objektivně.⁷³⁴

Vzdělanější obyvatelé Českého království četli zpravidla letáky vydané v Praze, Norimberku či Augšpurku. K některým z nich se však dostala také polská díla. Osobností, která je v té době shromažďovala a patrně též posílala některým svým přátelům, byl opět Vilém z Rožmberka. V jeho sbírce se vedle jednoho z nejrozšířenějších letáků německé

⁷²⁹ List Kašpara ze Schönbergu Vilémovi z Rožmberka z 2. prosince 1588; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/40.

⁷³⁰ TAMTÉŽ.

⁷³¹ Doporučoval to například nepodepsaný autor úvahy, která je uložena v SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/16.

⁷³² Soupis a podrobný rozbor těchto tisků K. ZAWADZKI, *Gazety*, s. 10-12; TÝŽ, *Prasa*, s. 51-60.

⁷³³ K. ZAWADZKI, *Początki*, s. 91-92.

⁷³⁴ Popisy bitvy u Byčiny v Bibliotece Jagiellońska v Krakově, Oddělení rukopisů, rukopis č. 1187 a 2250.

provenience *De Polonica electione* dochovaly také dvě latinské básně, které oslavovaly vítězství Jana Zamojského a byly nesporně sepsány v Polsku.⁷³⁵ Kancléř v nich byl vyzdvihován za pomoci mnoha vzletných obrátů a srovnáván s antickými hrdiny.

---

⁷³⁵ SOA Třeboň, Sběrka Historica, sign. 5399/9.

4.8 Hodnocení vlády Zikmunda III. Vasy

Ústřední postavou většiny zpráv z Polsko-litevského státu se na přelomu osmdesátých a devadesátých let 16. století stal mladý panovník, který vzbuzoval naděje i obavy mnohých.⁷³⁶ V prvním desetiletí jeho vlády byla v nejvyšších kruzích několikrát řešena otázka, zda zůstane polským králem, nebo dá přednost švédské koruně. Zikmund III. Vasa tíhl zpočátku spíše ke Švédsku, k němuž ho poutala také osoba jeho otce Jana III. Sklon k upřednostňování rodné země novému králi na oblibě mezi polskou a litevskou šlechtou rozhodně nepřidal.⁷³⁷ Stal se naopak jedním z klíčových důvodů, proč značná část prvních zpráv o jeho vládě nevyznívala nijak příznivě. Další příčinou nelichotivých zmínek byl střet mezi očekávaným ideálem a skutečnými povahovými vlastnostmi Zikmunda III. Vasy. Polské a litevské šlechtě, která sympatizovala s razantními válečníky, již dokázali své záměry také působivě představit ve sněmu a bavili své současníky při slavnostech a pitkách,⁷³⁸ připadal jeden z posledních potomků jagellonské dynastie odtažitý, zjemnělý a váhavý.⁷³⁹

Při posuzování Zikmunda III. Vasy však sehrála nemalou roli také negativní propaganda, která byla intenzivní zvláště v prvních letech jeho vlády. Na sklonku osmdesátých let 16. století ovlivňovalo evropskou politiku více osobností, které chtěly o novém polském králi slyšet špatné zprávy, nebo je dokonce samy vytvářely. Významnou skupinu tvořili členové habsburského rodu. Mnozí zpravodajové se jim chtěli zavděčit zprávou, že polští pánové své volby záhy litovali a nyní by dali přednost arciknížeti Maxmiliánovi. Sám Maxmilián dlouho věřil tomu, že dojde k Zikmundovu sesazení a jeho následně prohlásí polská šlechta za krále na základě předchozí volby. Ujišťovali ho o tom ostatně četní přívrženci, kteří měli nemalý zájem na tom, aby arcikníže neztrácel naději, že usedne na polský trůn. Dokud Maxmilián doufal v získání polské koruny, dostávali zaplacenou za informace a snahu o různá tajná vyjednávání.⁷⁴⁰

⁷³⁶ Více o Zikmundu III. Vasovi Henryk WISNER, *Zikmund III. Vasa*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991; Walter LEITSCH, *Sigismund III. a TÝŽ, Das Leben*.

⁷³⁷ Ke vztahům mezi Poláky a Švédy v období raného novověku Edmund KOTARSKI, *Stereotyp Szweda w literaturze polskiej XVI i XVII wieku*, Komunikaty Instytutu bałtyckiego 31/32, 1980, s. 69-84.

⁷³⁸ O ideálu polského šlechtice K. BICANOVÁ, *Problematika*, zvláště s. 23-28 a Stanisław CYNARSKI, *Sarmatyzm: ideologia i styl życia*, in: Janusz TAZBIR (ed.), *Polska XVII wieku. Państwo – społeczeństwo – kultura*, Warszawa 1969, s. 220-243.

⁷³⁹ K vytváření negativního obrazu Zikmunda III. Vasy K. PRAŽÁKOVÁ, *Konflikt*, s. 13-32 a Walter LEITSCH, *Paweł Piasecki und König Sigismund III.*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne* 121, 1996, s. 99-108.

⁷⁴⁰ Na zarputilou snahu arciknížete Maxmiliána získat polský trůn upozorňoval zvláště W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 96-105.

Další osobností, která se nemálo přičinila, aby byl Zikmund III. Vasa v Polsko-litevském státě i za jeho hranicemi představován jako neschopný panovník, byl Jan Zamojský. Korunní hejtman a kancléř rozhodně nevnímal volbu švédského prince jako ideální řešení, podpořil ji však s ohledem na nebezpečí, že by v opačném případě zvítězil některý člen habsburského rodu. V Zikmundově jménu sice odhodlaně bránil Krakov a svedl s arciknížetem Maxmiliánem bitvu u Byčiny,⁷⁴¹ avšak jakmile bylo habsburské vojsko odraženo, vstoupil s panovníkem do trvalého konfliktu. Vyžadoval přičlenění estonské části Livonska, což byl nereálný bod volební dohody, a vytrvale krále obviňoval, že chce omezovat šlechtické svobody. Podporoval ty autory psaných i tištěných novin, kteří ve svém zpravodajství představovali Zikmunda III. Vasu jako neschopného, a naopak opěvovali vojenské i politické dovednosti jeho samotného.⁷⁴²

Vytrvalost, s jakou očerňoval nového krále, se dá jen velmi obtížně vysvětlit tím, že byl prostě zklamaný z osobnosti, kterou sám pomohl dosadit na trůn. Mnohem pravděpodobněji sledoval vlastní zájem, jímž mohl být dokonce zisk polské koruny. Jak naznačili někteří znalci Zikmundovy doby, usiloval Jan Zamojský velmi pravděpodobně o to, aby mladý král po několika měsících Polsko opustil tak, jak to kdysi udělal Jindřich z Valois.⁷⁴³ Předpokládal, že v následující volbě by zklamaná polská šlechta odmítla všechny zahraniční kandidáty a na trůn vyzdvihla „Piasta“. A tím by se stal s velkou pravděpodobností právě vlivný kancléř, jenž se postaral o to, aby byly před celou šlechtickou společností náležitě vyzdvíženy jeho zásluhy při obraně země v době Maxmiliánova tažení.⁷⁴⁴ Některé z propagandistických dokumentů, které opěvovaly jeho válečnické schopnosti, se dostaly i za hranice. V rožmberském archivu to byl například soubor několika latinských básní, v nichž byl Jan Zamojský oslavován jako vítěz od Byčiny.⁷⁴⁵

Zatímco Jan Zamojský úspěšně posiloval svou pověst schopného politika a zdatného válečníka, nebyla velká část zpravodajů mladému polskému králi nijak nakloněná. Autor německy psaných novin z Konstantinopole například již 18. května 1588 tvrdil, že „*die pollnischen Herrn ires jungen Schwëden alberaith genueg und nur auf Gelegenhait und Müttl gedenekh, seiner mit Ehren los zu werden und ainen andern Khönig zuerwhëlen.*“⁷⁴⁶ Důvodem, proč se tak překotně snažil Zikmunda III. Vasu odepsat, byl jistě vztah

⁷⁴¹ O nesporné odvaze a osobním nasazení, které prokázal Jan Zamojský v obou střetech S. GRZYBOWSKI, *Jan Zamoyski*, s. 207; K. LEPSZY, *Oblężenie*, s. 93-96 a Sławomir LEŚNIEWSKI, *Jan Zamoyski*, s. 106-108.

⁷⁴² K. PRAŽÁKOVÁ, *Konflikt*, s. 23-27.

⁷⁴³ W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 122-124 a S. GRZYBOWSKI, *Jan Zamoyski*, s. 203.

⁷⁴⁴ Halina MICHALAK, *Jan Zamoyski – propaganda i autoreklama*, *Przegląd historyczny* 77, 1986, s. 25-43, zejména s. 35-37.

⁷⁴⁵ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5399/19.

⁷⁴⁶ TAMTÉŽ, sign. 5450.

k Habsburkům. Svou relaci, která se později rozšířila jako běžné psané noviny, adresoval pravděpodobně původně císaři, kterého dále ubezpečoval, že arcikníže Maxmilián by stále ještě mohl polský trůn získat.⁷⁴⁷

O malé oblíbenosti nového polského krále informovaly na jaře 1588 i noviny ze sbírky rodiny Fuggerů. Na rozdíl od většiny novin, jež se dochovaly v českých zemích, se však autor této relace Zikmunda III. Vasy zastával. V negativním světle zachytil naopak Poláky, jimž se údajně nelíbila úcta, kterou projevil panovník zajatému arciknížeti Maxmiliánovi.⁷⁴⁸

Klíčovou záležitostí, jež přispěla k závažnému ochlazení vztahů mezi mladým králem a polskou společností, však představovala tajná jednání s Habsburky. Záhy po své korunovaci si Zikmund III. Vasa uvědomil, že v budoucnosti patrně nedokáže udržet vládu v Polsko-litevském státě i Švédsku. V letech 1588 a 1589 jednoznačně upřednostňoval svou rodnou zemi, nechtěl se však polské koruny jednoduše vzdát, protože spolupráce s Polsko-litevským státem a společný postup proti Moskevskému velkoknížectví hrál ve švédské politice nezanedbatelnou roli. Hledal proto způsob, jak by se mohl ujmout vlády ve Švédsku a současně dosadit na trůn v Krakově takovou osobu, v níž by našel cenného spojence pro další léta. Této snaze vyšla habsburská diplomacie ochotně vstříc. V nejvyšších kruzích se začala projednávat nejen Zikmundova svatba s habsburskou kněžnou, nýbrž také možnost, že by se poté mladý pár ujal vlády ve Švédsku a krakovský trůn přenechal arciknížeti Arnoštovi nebo Maxmiliánovi.⁷⁴⁹

Zmíněné úvahy však měly od počátku několik závažných slabin. Trůn v Polsko-litevském státě byl volitelný a šlechta lpěla na svém právu rozhodovat o novém panovníkovi. Členům habsburského rodu již tradičně nedůvěřovala a Maxmiliánovo tažení ke Krakovu tuto situaci rozhodně nezlepšilo. Prestiž Zikmunda III. Vasy pak velmi poškodil fakt, že informace o jeho tajných jednáních s císařem od počátku unikaly a byly diskutovány nejen na dvorech vládnoucích rodů, nýbrž také mezi šlechtou a měšťany. Možnost Zikmundovy rezignace byla probírána nejen v polských či benátských relacích, na něž poukázal Walter Leitsch,⁷⁵⁰ nýbrž také mezi českou šlechtou. Dokládá to zpráva Václava Lavína z Ottenfeldu,⁷⁵¹ který již 6.

---

⁷⁴⁷ TAMTÉŽ.

⁷⁴⁸ C. PIROŽYŃSKA – J. PIROŽYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 105.

⁷⁴⁹ Stanisław Grzybowski se domníval, že plán na Zikmundovu rezignaci předkládala od počátku pouze habsburská strana a polský panovník na něm neměl zájem; S. GRZYBOWSKI, *Jan Zamoyski*, s. 220. Kazimierz Lepszy a Walter Leitsch naopak na základě Zikmundových listů dokazovali, že mladý král se zpočátku opravdu chtěl vrátit do Švédska; Kazimierz LEPSZY, *Rzeczpospolita Polska w dobie sejmu inkwizycyjnego (1589-1592)*, Kraków 1939, s. 48 a W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 108.

⁷⁵⁰ W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 111. Také ve fuggerovském zpravodajství se několikrát objevila podobná informace; C. PIROŽYŃSKA – J. PIROŽYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 107.

⁷⁵¹ Václav Lavín z Ottenfeldu působil jako osobní lékař a vychovatel Karla staršího ze Žerotína, s nímž také navštívil univerzity v různých centrech Evropy. V roce 1588 se oženil a usadil jako lékař v Praze. Jeho relace

srpna 1588 informoval Petra Voka z Rožmberka, že „nějaký poselství od jeho Milosti Císařské vypraveno jest, s takovejmi to nadějemi, aby král polský korunovaný vzal sestru Maximiliánovu a jel s ní do Švejca a tam králem aby byl. Maximilián pak aby vzal sestru krále polského aneb Švédovu, a zůstal králem polským.“⁷⁵²

Zikmundova nejmladší sestra Anna, kterou zmínil ve své relaci Václav Lavín z Ottenfeldu, zůstala nakonec svobodná. S malou přestávkou mezi léty 1589 a 1592 pobývala v Polsku a měla na svého bratra nezanedbatelný vliv.⁷⁵³ Zikmund III. Vasa si však manželku mezi příbuznými císaře Rudolfa II. nalezl. Nestala se jí žádná ze sester císaře Rudolfa II. či zmiňovaného arciknížete Maxmiliána,⁷⁵⁴ nýbrž jejich neteř Anna, dcera Karla Štýrského. Sňatek byl uzavřen až v květnu 1592, neboť mu předcházela dlouhá vyjednávání a v Polsko-litevském státě též mocenské zápolení mezi Zikmundem III. Vasou a Janem Zamojským.

Zprávy o střetech mezi polským králem a kancléřem Janem Zamojským pronikaly do mnoha novin a relací. Latinsky psané avízo z Říma ze 17. června 1589 přineslo stručnou zprávu o tom, že polský král vyslal ke Svatému stolci nejmenovaného šlechtice, který měl vyjednat návrat kardinála Hypolita Aldobrandiniho.⁷⁵⁵ Autor novin nepovažoval za nutné vysvětlit, proč Zikmundovi III. tolik záleželo na tom, aby kardinál Aldobrandini znovu zavítal do Polsko-litevského státu. Ve skutečnosti šlo o jednu z drobných epizod v rozvíjejícím se mocenském boji mezi Zikmundem III. Vasou a Janem Zamojským. Budoucí papež Klement VIII. totiž působil v Polsko-litevském státě jako papežský nuncius v letech 1588 a 1589. Zásadně tehdy přispěl k uzavření bědzinsko-bytomské mírové smlouvy. Jeho snaha o rozumnou dohodu s Habsburky ho však stejně jako postoje k některým náboženským otázkám značně vzdálily od Jana Zamojského, který uvítal jeho odjezd v roce 1589.⁷⁵⁶

---

dokládá, že zde působil také jako zpravodaj předních osob Českého království. K jeho osobě více Tomáš KNOZ, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008, s. 42.

⁷⁵² SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5459.

⁷⁵³ Odsunutí Anny Vasa z Polsko-litevského státu tvořilo na konci osmdesátých let 16. století jednu z kapitol střetu mezi Zikmundem III. Vasou a vlivnými polskými šlechtici; K. PRAŽÁKOVÁ, *Konflikt*. V roce 1592 se však Anna v Polsku trvale usadila a postupně si získala velmi dobrou pověst; Kazimierz LEPSZY, *Anna Wazówna*, in: *Polski słownik biograficzny* 1, Kraków 1935, s. 133-134 a Stefania OCHMANN-STANISZEWSKA, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2006, s. 124-125.

⁷⁵⁴ Zmínka Václava Lavína o „sestrě arciknížete Maxmiliána“ není příliš jasná. V roce 1588 by teoreticky mohla uzavřít nový sňatek pouze Alžběta, vdova po francouzském králi Karlu XI. Té však již bylo 34 let a žila v klášteře klarisek, který sama založila. Její jednadvacetiletá sestra Markéta byla již pět let řeholnicí v madridském klášteře Dezcaldas Reales. Když Zikmund III. Vasa hledal manželku, uvažoval od počátku o některé z dcer Karla Štýrského.

⁷⁵⁵ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5480A.

⁷⁵⁶ S. GRZYBOWSKI, *Jan Zamojski*, s. 222-225.

Zikmund III. Vasa naopak pochopitelně usiloval o návrat schopného diplomata, který mu mohl z pozice papežského nuncia či legáta nemálo prospět.⁷⁵⁷

Podporu hledal polský král zvláště v době, kdy se schylovalo k jeho setkání s otcem Janem III. Vasou. Jednání, které spolu vedli oba panovníci v Tallinnu (Revalu) v září 1589, byl v psaných novinách věnován značný prostor. Ve sbírce Fuggerů se dochovaly noviny s rozmanitými, často zcela protichůdnými zprávami. Hojně se šířily fámy, z nichž nejoblíbenější byla ta, že se Zikmund III. Vasa vrátil s otcem do Švédska, aby dal tamnímu trůnu přednost před polským.⁷⁵⁸ V českých archivech nebyly dosud podobné noviny odhaleny.

V rožmberské sbírce se však nalézá pozoruhodná relace z 28. května 1591,⁷⁵⁹ která informovala o narůstajícím napětí mezi polským králem, kancléřem i podstatnou částí šlechty. Hlavní téma představoval popis útoku na některé protestantské kostely v Krakově.⁷⁶⁰ Neznámý evangelík líčil, že se katolíci shromáždění jako obvykle k slavné mši v chrámu Nanebevzetí Nejsvětější Panny Marie na hlavním náměstí nerozešli, ale pokusili se pobořit nedaleký protestantský kostel. Neuspěli díky silným mřížím v oknech i dveřích a včasnému zásahu ozbrojených družin některých vlivných osob.⁷⁶¹ V noci a dalších dnech se však někteří z nich vrátili, zmíněný kostel zapálili a zpustošili také protestantský hřbitov.⁷⁶² V této fázi již zasáhl král. Ten se sice ke stížnostem z předcházejících dnů stavěl spíše odmítavě, což zpravodaj kriticky zdůraznil,⁷⁶³ zakročil však, když došlo k pustošení hřbitova. Při rozhánění drancujícího davu usmrtili jeho hajduci údajně nejméně 50 osob. Další zranili či zajali.⁷⁶⁴

Na toto vyprávění, které představilo Krakov jako město zmítané náboženskými nepokoji, navázala zpráva o tom, že se vztah mezi králem a kancléřem výrazně zhoršil. Příčinou měl být údajný slib krále, že po smrti současného biskupa svěří krakovskou diecézi kardinálu Ondřejovi Báthorymu. Když však v roce 1591 Petr V. Myszkowski umřel, nestal se

---

⁷⁵⁷ K působení různých legátů a diplomatů Walter LEITSCH, *Diplomatische Agenten in Polen in der Regierungszeit Sigismunds III.*, in: Stanisław Bylina (ed.), *Kultura staropolska – kultura europejska. Prace ofiarowane Januszowi Tazbirowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1997, s. 259-266.

⁷⁵⁸ C. PIROŻYŃSKA – J. PIROŻYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 107-108.

⁷⁵⁹ Německy psané noviny z 28. května 1591 z Krakova; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5548/B. Vzhledem k tematickému zaměření relace se nabízí hypotéza, že byla spíše určena pro Petra Voka než jeho bratra Viléma z Rožmberka.

⁷⁶⁰ Podle autora zmíněné relace vypukly nepokoje v Krakově 21. května 1591, historik Henryk Wisner je kladl mezi 23.-25. května 1591; Henryk WISNER, *Zikmund III. Vasa*, s. 60.

⁷⁶¹ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5548/B.

⁷⁶² TAMTÉŽ.

⁷⁶³ „...*darauß wolerwelter Rath zuem Khönig auf [das] Schlos gestandt, Irer Mayst[ät] solches angezeiget, die aber nit Audienz geben wollen, sonder den Pollen gespükt...*“. TAMTÉŽ.

⁷⁶⁴ Krále však pisatel stejně kritizoval, neboť „*ist der gemaine Adel gar übel zuefriden, d[ass] d[er] König nit jetlicher zur Sachl gethan umb zur furkom[m]en solichen Übel.*“ TAMTÉŽ.

jeho nástupcem švagr Jana Zamojského, nýbrž kardinál Jiří I. Radziwiłł.⁷⁶⁵ Následná výměna názorů mezi králem a kancléřem proběhla podle autora relace v takovém duchu, že došlo k posilování osobních stráží a vzájemnému podezírání z plánování vraždy.⁷⁶⁶

Vztahy mezi králem a kancléřem byly skutečně stále napjatější. V roce 1592 se Jan Zamojski pokusil Zikmunda III. Vasu sesadit. Snažil se využít nedůvěru, kterou u velké části šlechty vyvolávalo královo jednání s Habsburky a sňatek s dcerou Karla Štýrského. Před takzvaným inkvizičním sněmem, jenž se konal od 7. září do 19. října 1592, zveřejnil různé tajné dokumenty, které dokazovaly Zikmundovy dřívější plány na předání krakovského trůnu Habsburkům.⁷⁶⁷ Přestože se Zikmund III. Vasa již rozhodl, že se bude na prvním místě snažit udržet vládu v Polsko-litevském státě a ne Švédském království, vyvolaly tyto materiály velké pobouření. Účastníci přípravných sněmů i podzimního sněmu krále velmi kritizovali, k hlasování o jeho detronizaci však nepřistoupili.⁷⁶⁸ Zasloužil se o to mimo jiné papežský nuncius Germanico Malaspina, který panovníka zdařile obhajoval a umně využíval svých vlivných kontaktů.⁷⁶⁹

O kritice, jíž musel polský král na počátku devadesátých let 16. století čelit, byli čtenáři psaných novin dobře zpraveni. Dokládají to například německé noviny z Niepołomic ze 14. září 1591.⁷⁷⁰ Protože v Krakově vypukla morová epidemie, chtěl král jednat se senátory a dalšími významnými osobnostmi v tomto malém městečku. Dostavili se především jeho kritikové, kteří mu podle neznámého zpravodaje ihned v začátku vyčítali „*d[as] böße Regiment, dardurch der gemaine Nutz sehr geschrecht werde.*“⁷⁷¹ Odmítali plánovaný sňatek s Annou Habsburskou a požadovali, aby panovník prosil o svolení k jeho uzavření nejen senátory, nýbrž celý sněm. Vyhrožovali, že „*Ime, so bald die Braut ankom[m]e, alle Undtheidigkeit und Gehorsam auffersagt wöll[en] habe[n].*“⁷⁷² Útočná nálada pak královy oponenty neopustila ani při následném banketu, na němž došlo k nepříjemnému incidentu. Podolský vévoda Jan Sienieński náhle povstal a žádal, aby s ním král připil na zdraví „*deß*

⁷⁶⁵ Jiří I. Radziwiłł, kterého kdysi ke konverzi od kalvinismu přesvědčil Zikmundův kazatel Petr Skarga, měl ke králi rozhodně mnohem blíže než ambiciózní kardinál z rodu Balthory. Před svým biskupským svěcením vedl Jiří Radziwiłł za Polsko-litevský stát různá diplomatická jednání v Římě, jako biskup pak prováděl reformy a fundace, které si přál Zikmund III. i Tovaryšstvo Ježíšovo. Wiesław MÜLLER, *Radziwiłł, Jerzy, h. Trąby*, in: Władysław Konopczyński (ed.), *Polski Słownik Biograficzny* 30, Kraków 1987, s. 229-234 a Krzysztof Rafał PROKOP, *Polscy kardynalowie*, Kraków 2001, s. 77-87. Celkově o vlivném magnátském rodu z Litvy Tadeusz NOWAKOWSKI, *Die Radziwills. Die Geschichte einer großen europäischen Familie*, München 1966.

⁷⁶⁶ SOA Třeboň, Historica Třeboň, 5548/B.

⁷⁶⁷ Kancléř Jan Zamojský získal tyto materiály od arciknížete Maxmiliána; W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 110-111.

⁷⁶⁸ Nejpodrobněji o průběhu tak zvaného inkvizičního sněmu K. LEPSZY, *Rzeczpospolita*, s. 354-414.

⁷⁶⁹ W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 110.

⁷⁷⁰ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5553/10.

⁷⁷¹ TAMTÉŽ.

⁷⁷² TAMTÉŽ.

dapfern und umb die Rempub[licae] wolverdiente[n] Groß Canzlers Zamoiski,“ jemuž se aspoň částečně daří napravovat škody způsobené královou „*Unachtsambkeit und böses nachlassiges Regiments*“.⁷⁷³ Zikmund III. Vasa nechtěl samozřejmě na takový úmysl připíjet, nakonec však k tomu byl donucen. Když se naopak jeden z přítomných církevních hodnostářů snažil krále zastat, odpověděl mu údajně podolský vévoda vztekle, že „*er wüsste wol, was er redet, wolt auch noch wol den König mehrers sage[n] als ein freyer vom Adel und Consul deß Königreichs.*“⁷⁷⁴

Zmíněné noviny se ve střední Evropě rozšířily ve více opisech, což doložilo také bádání Waltera Leitsche. Mezi urozenci z habsburské monarchie byly patrně čteny jako doklad zneužívání šlechtických svobod v Polsko-litevském státě. Vyplývalo to z celkového ladění relace, která nebyla rebelujícím šlechticům rozhodně nakloněná. Na druhé straně se její autor plně nezastával ani krále, který zde působil dosti slabým dojmem. Protože zpravodaj znal (a zřejmě i přeceňoval) vojenskou sílu, jíž disponovali Zikmundovi odpůrci, zvláště kancléř Jan Zamojský,⁷⁷⁵ a současně pochyboval o schopnostech polského panovníka, doporučoval, aby Annu Habsburskou na její svatební cestě doprovázel dostatečně silný vojenský doprovod.⁷⁷⁶

Postavení krále v Polsko-litevském státě se skutečně výrazně odlišovalo od pozice vládce v habsburské monarchii.⁷⁷⁷ Zmíněná relace patřila ke zprávám, které to připomínaly a zdůrazňovaly. Zikmund III. Vasa však nebyl tak povolným a neprůbojným, jak ho neznámý zpravodaj představil. Ačkoliv byl vystoupeními svých odpůrců často zaskočen, v klíčových otázkách neustupoval. To se projevilo také v případě svatby s Annou Habsburskou. Jakkoliv se ho snažila skupina kolem Jana Zamojského přinutit k tomu, aby snížil svou prestiž odložením dojednaného sňatku a nadbytečným vyjednáváním s polským sněmem, pokračoval ve svatebních přípravách.⁷⁷⁸ V krakovské katedrále na Wawelu byl královský pár oddán 31. května 1592 a téhož dne byla Anna Habsburská korunována.⁷⁷⁹

---

⁷⁷³ TAMTÉŽ.

⁷⁷⁴ TAMTÉŽ.

⁷⁷⁵ TAMTÉŽ.

⁷⁷⁶ TAMTÉŽ.

⁷⁷⁷ Waclaw URUSZCZAK, *Die gesellschaftlich-politische Rolle des Monarchen in Königreich Polen an der Wende des Mittelalters zur Neuzeit*, in: Walter Leitsch – Stanisław Trawkowski (edd.), *Polen und Österreich im 16. Jahrhundert*, Wien-Köln-Weimar 1997, s. 10-29 a Alfred KOHLER, *Zur politischen Rolle des Herrschers in den österreichischen Ländern im 16. Jahrhundert*, in: W. Leitsch – S. Trawkowski (edd.), *Polen und Österreich*, s. 30-46.

⁷⁷⁸ Podle volební kapitulace postačoval Zikmundovi III. Vasovi pouze souhlas senátorů, který obdržel; W. LEITSCH, *Sigismund III.*, s. 202-207.

⁷⁷⁹ O průběhu svatebních ceremonií K. TARGOSZ, *Oprawa*, s. 207-244. Pompézní slavnost se mezi čtenáři psaných novin těšila nemalému zájmu, ve sbírce rodiny Fuggerů bylo dochováno několik relací, které ji

Po její korunovaci se pozornost Zikmundových odpůrců opět soustředila na pranýřování králových dřívějších plánů na případné přenechání polského trůnu některému z habsburských arciknížat.⁷⁸⁰ Během léta se sešel větší počet protestních sněmů, na něž v září a říjnu 1592 navázal již zmíněný inkviziční sněm. Ve sbírce rodiny Fuggerů je uloženo několik relací o neklidných jednáních, k nimž v této době v Polsko-litevském státě docházelo.⁷⁸¹ V českých sbírkách nebyly dosud odhaleny žádné zprávy, které by popisovaly průběh tak zvaného inkvizičního sněmu a jeho pozadí. Atmosféru v Polsko-litevském státě však zpravodajové patrně líčili ve stejném duchu, jako tomu bylo v novinách z 29. prosince 1592. Neznámý zpravodaj tu poněkud vypjatě zdůrazňoval, že „*es traunet khein Herr im ganzen Konigreich dem andern.*“⁷⁸²

Takzvaný inkviziční sněm se nakonec stal významným mezníkem ve vztazích mezi Zikmundem III. Vasou a jeho oponenty vedenými Janem Zamojským. Po neúspěšném pokusu o královu detronizaci na podzim 1593 kancléř pochopil, že Zikmunda III. Vasu na trůně nenahradí. Král se totiž vlády v Polsko-litevském státě nehodlal vzdát a šlechta ho sice intenzivně kritizovala, avšak rozhodně nechtěla sesadit. Kancléř sice disponoval velmi rozsáhlou klientelou, avšak v období inkvizičního sněmu se zformovala také skupina šlechticů, kteří jeho postup podrobovali ostré kritice a vyslovovali svou podporu panovníkovi.⁷⁸³ Ten nadto získal výhled na založení vlastní dynastie. V závěru roku 1592 již bylo známo, že královna čeká první dítě. Byla jím princezna Anna Marie.⁷⁸⁴ V roce 1594 následovala princezna Kateřina, která však záhy zemřela. Toužebně očekávaný syn Vladislav IV. se narodil 9. června 1595. Narození prvních potomků Zikmunda III. Vasy se těšilo velké pozornosti nejen v Polsko-litevském státě, nýbrž také habsburské monarchii. Ve sbírce posledních Rožmberků se dochovaly psané noviny, v nichž byl velmi podrobně vylíčen křest princezny Anny Marie, jenž proběhl 4. července 1595.⁷⁸⁵

Určitou náhradu za ztrátu možnosti usednout na polský trůn představovala pro Jana Zamojského rozsáhlá privilegia, která mu umožňovala samostatně rozhodovat o dění na jihovýchodní hranici Polsko-litevského státu. Král a kancléř si tak v roce 1592 do jisté míry

---

podrobně popisovaly; C. PIROŽYŃSKA – J. PIROŽYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 109-110. V českých sbírkách nebyly podobné zprávy dosud nalezeny.

⁷⁸⁰ Ačkoliv měli zpočátku někteří polští šlechtici výhrady k habsburskému původu Zikmundovy manželky, po Annině korunovaci ustoupili a časem si královnu dokonce oblíbili. S. OCHMANN-STANISZEWSKA, *Dynastia Wazów*, s. 126-127. Velmi podrobně o osobě mladé královny W. LEITSCH, *Das Leben am Hof*, s. 1144-1351.

⁷⁸¹ C. PIROŽYŃSKA – J. PIROŽYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 109.

⁷⁸² Německy psané noviny z Krakova z 29. prosince 1592; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5610.

⁷⁸³ K. LEPSZY, *Rzeczpospolita*, s. 224-229.

⁷⁸⁴ O jejím životě podrobně W. LEITSCH, *Das Leben* 2, s. 1606-1622.

⁷⁸⁵ Německy psané noviny z 9., 10. a 27. července 1593 z Varšavy a Prahy; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5636.

rozdělili sféry vlivu. Zatímco Zikmund III. Vasa se v zahraniční politice zabýval především Švédskem, řešil Jan Zamojský složité vztahy k osmanské říši, Tatarům, kozákům i Moskevskému velkoknížectví. V novinovém zpravodajství našly velký ohlas politické aktivity obou představitelů Polsko-litevského státu. Nejprve se pozornost soustředila na králův zápas o švédskou korunu. Ten však byl do značné míry zapomenut poté, co začaly vojenské intervence Jana Zamojského výrazně proměňovat situaci v naddunajských knížectvích a ovlivňovat tak zvanou dlouhou válku z let 1593 až 1604.

Skutečnost, že polský král Zikmund III. Vasa pravděpodobně brzy zdědí švédskou korunu, připomínala některá avíza již na přelomu osmdesátých a devadesátých let 16. století.⁷⁸⁶ První zmínka o smrti Jana III. Vasy, který zesnul 17. listopadu 1592, se objevila v novinách z 29. prosince 1592.⁷⁸⁷ A4koliv to v té době ještě nebyla zcela jistá informace, uvažovalo se již o tom, že polská šlechta stanoví králi termín, do něhož se má vrátit z případné korunovační cesty do Švédska. Objevily se také zvěsti o možnosti povolání nového krále ze Sedmíhradska.⁷⁸⁸ Příbuzní Štěpána Báthoryho byli tudíž stále považováni za nebezpečné konkurenty stávajícího polského krále. Podrobným přípravám na Zikmundovu korunovační cestu byla věnována značná část psaných novin z července 1593.⁷⁸⁹ Dobře informovaný zpravodaj v nich shrnul všechny důležité údaje, které se týkaly králova odjezdu a plánovaného návratu do Polsko-litevského státu. Přestože si mnozí kladli otázku, zda Zikmund III. Vasa může skutečně vládnout v zemích, mezi nimiž bylo kvůli zamrzajícímu moři po značnou část roku velmi špatné dopravní spojení, v dochovaných psaných novinách se tyto pochybnosti v první polovině devadesátých let 16. století neobjevovaly.

Problém byl spíše spatřován v odlišném náboženském vyznání obyvatel obou království. Mnohé relace se zmiňovaly o Zikmundově záměru získat obyvatele Švédska pro katolickou církev. V rožmberském archivu se dochovaly dvoje noviny, které informovaly o spolupráci polského krále s papežem. Klement VIII., který ještě jako legát Hypolit Aldobrandini poznal Polsko-litevský stát, poskytoval podle nich Zikmundovi III. Vasovi nejen rady, nýbrž také finanční pomoc.⁷⁹⁰ Vyhlídka na postupný návrat Švédského království

---

⁷⁸⁶ Objevily se dokonce klamné zprávy o tom, že švédský král již zemřel; C. PIROZYŃSKA – J. PIROZYŃSKI, *Berichterstattung*, s. 108.

⁷⁸⁷ Německy psané noviny z Krakova z 29. prosince 1592; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5610.

⁷⁸⁸ TAMTÉŽ, sign. 5610.

⁷⁸⁹ Psané noviny z Varšavy a Prahy z 9., 10. a 27. července 1593; TAMTÉŽ, sign. 5636.

⁷⁹⁰ Německy psané noviny z 24. a 30. července 1593; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5640. Německy psané noviny z 31. července a 6. srpna 1593; TAMTÉŽ, sign. 5642.

do katolické církve byla v době silící konfesionalizace rozhodně zajímavým tématem.⁷⁹¹ Je velmi pravděpodobné, že kvůli silnému náboženskému podtextu sledoval zprávy o švédských aktivitách Zikmunda III. Vasy také Petr Vok. Vyprávění o příjezdu Zikmunda III. Vasy do Švédska obsahovaly v rožmberské sbírce psané noviny z Vídně a Prahy z 27. a 30. listopadu 1593.⁷⁹² Ke zprávám o bojích s Turky tu byl přiložen také stručný výtah z vratslavských novin. Podle něj polský král šťastně dorazil i se svým dvorem do Švédska, v němž byl „*sattlich empfangen und mit costlichen Verehrungen begabt worden*“.⁷⁹³ Pohřeb Jana III. Vasy byl naplánován na 21. prosince 1593 a Zikmundova korunovace se měla konat na příhodný svátek Tří králů 6. ledna 1594.⁷⁹⁴ Neznámý zpravodaj současně zmínil králův závazek, že se vrátí do Polska před koncem června 1594. Psané noviny z Říma a Benátek z 21. května 1594 opět přinesly zprávu o tom, že papež daroval Zikmundovi III. Vasovi u příležitosti nástupu na švédský trůn „*gar herrliche Cron und and[ere] Kleinoten*“.⁷⁹⁵

Jakkoliv působivý a nadějný byl nástup Zikmunda III. Vasy na švédský trůn v roce 1594, personální unie obou zemí se začala záhy rozpadat. Příčinou byly především vladařské ambice Zikmundova strýce Karla Sundermanského, který si vydobyl pozici regenta. Již v roce 1596 začal vojensky napadat vlivné zastánce Zikmunda III. Vasy. Ten se rozhodl pro intervenci, kterou mu schválil polský sněm.⁷⁹⁶ V létě 1598 proto vtáhl s vojskem do Švédska, ale po počátečních úspěších byl 7. října 1598 poražen v bitvě u Linköping.⁷⁹⁷ Poté se vrátil do Polsko-litevského státu, zatímco ve švédském království byla v únoru 1599 vyhlášena jeho detronizace. Novým panovníkem byl formálně vyhlášen Zikmundův čtyřletý syn Vladislav. Polský král však nesouhlasil s tím, že by měl svého syna vyslat do Švédska, aby tam byl vychován v luteránské víře a volně manipulován otcovými protivníky. Rozvinul se tudíž dlouholetý válečný konflikt mezi oběma královstvími.⁷⁹⁸

---

⁷⁹¹ Literaturu k problému konfesionalizace, který se dočkal velkého badatelského zájmu, shrnul Anton SCHINDLING, *Utváření konfesi, konfesionalizace a multikonfesionalita jako základní problém evropských dějin v 16. a 17. století*, ČČH 106, 2008, s. 80-108.

⁷⁹² Psané noviny z Vídně a Prahy z 27. a 30. listopadu 1593; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5682.

⁷⁹³ TAMTÉŽ, sign. 5682. Okázalost slavnostního přijetí Zikmunda III. Vasy ve Švédsku byla zdůrazňována také v polských relacích. Kazimierz LEPSZY, *Trzy relacje o podróży Zygmunta III do Szwecji*, Jantar 2, 1938, s. 230-237.

⁷⁹⁴ Ve skutečnosti byl Zikmund III. Vasa v Uppsale korunován až 19. února 1594. O celé korunovační cestě podrobněji H. WISNER, *Zygmunt III.*, s. 66-71.

⁷⁹⁵ Psané noviny z Říma a Benátek z 21. a 25. května 1594; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5728/2.

⁷⁹⁶ Více o jednáních panovníka se sněmem a plánování intervencí ve Švédsku i obrany Polsko-litevského státu z jihu a východu Jan RZOŇCA, *Opinia szlachecka wobec sytuacji Rzeczypospolitej przed sejmem 1598 roku, Zeszyty naukowe Wyzszej szkoły pedagogicznej im. Powstańców śląskich w Opolu*, Historia 25, 1989, s. 49-74.

⁷⁹⁷ H. WISNER, *Zygmunt III.*, s. 72-75.

⁷⁹⁸ O průběhu polsko-švédských válek na přelomu 16. a 17. století Leszek PODHORODECKI, *Rapier i koncerz. Z dziejów wojen polsko-szwedzkich*, Warszawa 1985; Stanisław HERBST, *Wojna Inflancka 1600-1602*, Warszawa 1938; Kazimierz TYSZKOWSKI, *Gustaw Adolf wobec Polski i Moskwy (1611-1616)*, Lwów 1930; Henryk

Přestože mnohé válečné střety, k nimž docházelo mezi Polsko-litevským státem a Švédským královstvím na přelomu 16. a 17. století, byly skutečně působivé, v psaných novinách, které se dochovaly v rožmberské a lobkovické sbírce, jim nebyl věnován téměř žádný prostor. Dosavadní výzkum naznačuje, že to bylo způsobeno spíše nezájmem adresátů než tím, že by novelanti vůbec neinformovali o dramatických střetech, k nimž docházelo mezi polským králem Zikmundem III. Vasou a švédským knížetem Karlem Sundermanským. Psané noviny z 22. září a 5. října 1599, jež jsou uloženy v lobkovické sbírce, totiž například obsahují zprávu o shromažďování vojenské hotovosti, jež měla uškodit Karlu Sundermanskému.⁷⁹⁹ Dále tu bylo uvedeno, že se sieradský vojevoda Jan Łaski vydal do Dánska. Taková informace by adresátovi příliš nepomohla, kdyby neznal pozadí celého konfliktu, které zpravodaj patrně vylíčil v předchozích novinách.

Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic ani Petr Vok však si však relace z polsko-švédské války neukládali. Jejich pozornost totiž poutala jiná válečněpolitická témata. Šlo především o tak zvanou dlouhou válku s osmanskou říší a boje v Nizozemí. Zprávy z jiných částí Evropy zřejmě často hodnotili podle toho, zda se k těmto klíčovým tématům vztahovaly či nikoliv. Nezajímali se proto o vnitřní politiku Polsko-litevského státu, Švédského království či Moskevského velkoknížectví, nýbrž o to, jakým způsobem by mohlo aktuální dění v těchto zemích ovlivnit situaci na tureckých bojištích. Nepoměrně větší pozornost než Zikmundovu zápasu o švédskou korunu tudíž od roku 1595 věnovali aktivitám Jana Zamojského.

Polský kancléř a hejtman začal v polovině devadesátých let 16. století plně využívat svých mimořádných privilegií a organizovat tažení do oblasti Moldávie, Valašska a Sedmihradska. Snažil se tam dosadit na trůn taková knížata, která by udržovala těsné vazby k Polsko-litevskému státu a nebyla poslušnými leníky Vysoké Porty ani habsburské říše.⁸⁰⁰ To ovšem často poškozovalo zájmy Habsburků, kteří chtěli v daných oblastech co nejvíce posílit svůj vliv, zvláště když právě probíhala válka s osmanskou říší.⁸⁰¹ Novelanti rozšiřující svá avíza ve střední Evropě se proto k Polákům stavěli značně kriticky. Neměli pochopení pro jejich snahu prosadit v naddunajských knížectvích vlastní kandidáty a obviňovali je ze spolupráce s kozáky a Tatary, kteří do těchto oblastí pořádali pustošivé nájezdy. Někdy přitom přinášeli i poněkud rozporuplné novinky. Pisatel novin z Vídně z 23. července 1594 například prohlašoval, že Poláci nechali přes své území projít Tatary, kteří spěchali na pomoc

---

WISNER, *Kircholm 1605*, Warszawa 2011. Klíčová práce o další etapě tohoto konfliktu od kolektivu švédských historiků *Sveriges krig 1611-1632*, II, Stockholm 1932.

⁷⁹⁹ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. R1/1, fol. 102^v.

⁸⁰⁰ Všechny souvislosti popsal Zdzisław SPERAŁSKI, *Moldavskie avantjury*, Belz 2001, s. 122-137.

⁸⁰¹ Více Jan Paul NIEDERKORN, *Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606)*, Wien 1993.

Turkům bojujícím v Uhrách a Sedmíhradsku.⁸⁰² V avízu z 10. prosince téhož roku bylo naopak oslavováno vítězství polského vojska, které mělo porazit Tatary v transylvánských průsmycích.⁸⁰³ Napětí ve vztazích mezi představiteli Polsko-litevského státu a habsburské monarchie se nicméně záhy opět projevilo. Svědčily o něm psané noviny z 12. května 1595, v nichž bylo popsáno zajetí moldavského knížete, který byl podezřelý ze spojení s Poláky.⁸⁰⁴ Avízo ze 14. a 15. března 1596 zase varovalo hrozícím vpádem Turků, Tatarů a Poláků do Sedmíhradska.⁸⁰⁵

Zatímco akce Polsko-litevského státu byly sledovány s nevolí, hrdinou většího počtu psaných novin se stal Michal Chrabrý. Tento valašský vévoda projevil větší schopnosti i dravost než vládci sousedních knížectví. Díky tomu se mu v letech 1599 až 1600 podařilo na přechodnou dobu ovládnout i Sedmíhradsko a Moldávii. Sesadil přitom právě ta knížata, která předtím v dané oblasti podporoval polský kancléř. Protože se již v roce 1594 spojil s Habsburky a začal válčit s Vysokou Portou, novelanti ze střední Evropy jeho akce jednoznačně chválili. Autor novin z 24. srpna 1595 například s neskryvanou radostí líčil vítězství, kterého Michal Chrabrý dosáhl 13. srpna téhož roku nad Sinanem Pašou.⁸⁰⁶ Jiné avízo z 22. září 1599 obsahovalo podrobné líčení, jak valašský vévoda prohlédl tureckou léčku a nenechal se zavraždit.⁸⁰⁷ Událost, jež se možná odehrála pouze ve zpravodajových představách nebo nedosahovala významu, který se jí snažil informátor připsat, zde byla popsána jako důležitý úspěch křesťanů. Obdobným způsobem byla vyličená i bitva u Seimbäru (Schellenbergu), v níž Michal Chrabrý 28. října 1599 porazil sedmíhradského vévodu a kardinála Ondřeje Báthoryho. Ačkoliv šlo vlastně o střet dvou křesťanských frakcí, neboť Ondřeje Báthoryho podporoval Polsko-litevský stát, byla z novin patrná radost a uspokojení pisatele, který líčil, jak byla kardinálovi rozbita hlava čakanem.⁸⁰⁸

---

⁸⁰² Obsah novin z Vídně z 23. července 1594 uložených v Národním archivu Praha představil Z. ŠIMEČEK, *Zprávy*, s. 290.

⁸⁰³ Psané noviny z 10. prosince 1594; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sig. 5787/1.

⁸⁰⁴ Psané noviny ze Sedmíhradského Bělehradu; TAMTÉŽ, sign. 5793.

⁸⁰⁵ Psané noviny ze 14. a 15. března 1596; TAMTÉŽ, sign. 5825.

⁸⁰⁶ Psané noviny „ze Sedmíhradska“ z 24. srpna 1595; TAMTÉŽ, sign. 5804.

⁸⁰⁷ Psané noviny ze Lvova a Gdaňsku z 22. září a 5. října 1599; Lobkovicový archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRR, sign. R1/1, fol. 102^r-102^v.

⁸⁰⁸ Nedatované noviny z Vídně; TAMTÉŽ, sign. 5931.

5. Obraz Moskevského velkoknížectví a jeho obyvatel v dobovém zpravodajství

5.1 Zprávy o dění v Moskevském velkoknížectví z první poloviny 16. století

Zmínky o dění v Moskevském velkoknížectví se ve zpravodajských pramenech ze zkoumaných sbírek objevovaly již na počátku 16. století.⁸⁰⁹ Až do poloviny šedesátých let 16. století však byly vzácné. Ačkoliv je v případě nevelkého množství vzorků zobecnování velmi ošidné, zasluhují si zmínku dvě výrazné tendence, které se projeví prakticky ve všech písemnostech, které se z první poloviny 16. století dochovaly. První spočívá ve faktu, že si dění v Moskevském velkoknížectví vydobylo pozornost pouze v době, kdy se tato země nalézala ve válečném konfliktu s Litevským velkoknížectvím a Polským královstvím. V dobách míru se zpravodajové a jejich klienti o události ve východní Evropě příliš nezajímali. Dalším výrazným rysem prvních zpravodajských písemností z českých archivů se stalo sledování Rusů očima Poláků a Litevců. Od nich totiž novelanti získávali zprávy o průběhu válečných střetů a také jim zpravidla vyjadřovali své sympatie. Stejným způsobem pak smýšleli i urození čtenáři z českých zemí.⁸¹⁰

Projevilo se to například v korespondenci mezi Petrem IV. z Rožmberka a Zdeňkem Lvem z Rožmitálu. Oba velmoži se živě zajímali o konflikt, který rozpoutala moskevská velkoknížata Ivan III. a Vasilij III., když se při svém „sbírání ruských zemí“ rozhodli dobýt co největší část Litevského velkoknížectví.⁸¹¹ Výzkum omezený na několik archivů předních rodů neumožňuje zjistit, do jaké míry byli vlivní čeští šlechtici informováni o první fázi bojů z přelomu 15. a 16. století. Prokazatelně však sledovali dva klíčové střety, které svedlo moskevské vojsko s Litevci a Poláky v roce 1514. Relaci o dobytí Smolensku 31. července 1514 a bitvě u Orši 8. září 1514 získal Lev z Rožmitálu od Ladislava ze Šternberka a obratem ji zaslal Petrovi IV. z Rožmberka. Zpráva samotná se bohužel nedochovala. Zůstal pouze komentář nejvyššího purkrabího: „*Také, jakož pan kancléř píše, kterak jest král polský Moskvany porazil: i toho J[eho]M[ilos]ti přeji, ale že jest prvé Smolensko ztratil, toho J[eho]M[ilos]ti nepřěji.*“⁸¹² Zdeňk Lev z Rožmitálu vystihl postoj převážné části českých

⁸⁰⁹ Například zprávy v listech Zdeňka Lva z Rožmitálu (TAMTÉŽ, sign. 3682) či relace neznámého zpravodaje Andrease N. z 24. prosince 1516 (TAMTÉŽ, sign. 3682).

⁸¹⁰ K obdobnému závěru došel již před léty Zdeňk Šimeček, když popisoval šíření novinek z východní Evropy. Zjistil přitom, že zprávy z této oblasti byly do novin sestavovány převážně v centrech Polsko-litevského státu. Z. ŠIMEČEK, *Zprávy*, s. 285-287.

⁸¹¹ Vice Aleksandr Aleksandrovič ZIMIN, *Rossija na rubeže XV-XVI stoletij*, Moskva 1982; TÝŽ, *Rossija na poroge novogo vremeni. (Očerki političeskoj istorii Rossii pervoj treti XVI v.)*, Moskva 1972; Michail Markovič Krom, *Mež Rus'ju i Litvoj. Zapadnorusskie zemli v sisteme russko-litovskih otnošenij konca XV - pervoj treti XVI veka*, Moskva 1995 a Aleksandr FILJUŠKIN, *Vasilij III*, Moskva 2010, s. 19-37 a 111-117.

⁸¹² Kopiář korespondence Zdeňka Lva z Rožmitálu z 3.-14. října 1514; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3632. AČ VII, č. 117, s. 107-108.

šlechticů.⁸¹³ Ti stáli logicky na straně jagellonské dynastie, zatímco útočící Rusy považovali spíše za barbarský národ srovnatelný s Tatary.

Další zpráva o bojích v oblasti Litevského velkoknížectví pocházela z 24. prosince 1516. Zpravodaj podepsaný jako Andreas v ní poněkud chaoticky informoval o vpádu Rusů a povstání Litevců.⁸¹⁴ Z následujících deseti let se v rožmberském archivu žádné zprávy o Moskevském velkoknížectví a jeho obyvatelích nedochovaly. Až 10. března 1527 sděloval Jan III. z Rožmberka⁸¹⁵ Albrechtovi z Gutnštejna mezi různými novinkami také to, že „*vod knížete moskvanského, k králi jeho Mi[los]ti, pánu našemu, sem poslove několik osob přijeli, než co jednati budau, teho nevím.*“⁸¹⁶

Z období mezi léty 1527 a 1557 se ve vybraných sbírkách žádná relace věnovaná Moskevskému velkoknížectví nezachovala. Pozornost autorů i čtenářů psaných novin se upínala na války s osmanskou říší, která od poloviny dvacátých let 16. století překvapovala svou silou a získávala jedno území za druhým. Novinky z Uher byly tudíž mnohem dramatičtější než zprávy z východních částí Evropy, v nichž panoval ve třicátých a čtyřicátých letech 16. století relativní klid. Zvláště Moskevské velkoknížectví, které v předchozí etapě prokázalo značnou výbojnost, se potýkalo s vnitřní krizí. Když v roce 1533 zemřel Vasilij III., byly jeho synovi Ivanovi teprve tři roky. Vládl tudíž pouze nominálně, zatímco se různé bojarské kliky střetávaly v boji o moc, který zemi oslaboval a omezoval její aktivity v zahraniční politice.⁸¹⁷

Kontakty se zeměmi střední Evropy, zvláště habsburskou říší, se proto oslabily. Obyvatelé Polského království a Litevského velkoknížectví sice dění v Moskevském velkoknížectví nadále sledovali, avšak jejich situace neovlivňovala zájmy české stavovské obce poté, co jí přestal vládnout příslušník jagellonské dynastie. Po smrti Ludvíka Jagellonského v roce 1526 upadaly kontakty s Polským královstvím a naopak se posilovaly vazby k habsburské říši. A ta ve třicátých a čtyřicátých letech 16. století řešila především svou pozici vůči osmanské říši. Boje s Turky přitom neovlivňovaly pouze její zahraniční politiku, nýbrž měly bezprostřední dopad na každodenní život jejích obyvatel.

---

⁸¹³ Více v kapitole 4.1 Obraz Polsko-litevského státu pod vládou Jagellonců.

⁸¹⁴ Latinská relace Andrease N. pro Jana Blahu z 24. prosince 1516; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3682 24. prosinec 1516.

⁸¹⁵ Více o této osobnosti Simona KOTLÁROVÁ, *Jan III. z Rožmberka 1484-1532. Generální převor johanitského řádu v Čechách a vladař rožmberského domu*, České Budějovice 2010.

⁸¹⁶ List Jana III. z Rožmberka Albrechtovi z Gutnštejna z 10. března 1527; TAMTĚŽ, sign. 3914.

⁸¹⁷ Více Michail Markovič KROM, *"Vdovstvjuščee carstvo". Političeskij krizis v Rossii epochi "bojarskovo pravlenija" (30 - 40-ch godov XVI. veka)*, Moskva 2010 a TÝŽ, *"Mne sirotstvjušču, a carstvu vdovstvjušču". Krizis vlasti i mehanizm prinjatija rešenij v period bojarskogo pravlenija (30-40-ch godov XVII veka)*, in: Michail D. Karpačev (ed.): *Rossijskaja monarchija. Voprosy istorii i teorii. Mežvuzovskij sbornik statej, posvjaščennyh 450-letiju učreždenija carstva v Rossii (1547-1997 gg.)*, Voronež 1998, s. 44-48.

5.2 Livonské války a proměny obrazu Ivana IV. v dobovém zpravodajství

Zatímco ve druhé čtvrtině 16. století přicházely do střední Evropy zprávy z Moskevského velkoknížectví spíše výjimečně, došlo v polovině padesátých let k zásadní změně. Ta byla podmíněna dlouhodobým válečným konfliktem, při němž se dělilo území Řádu mečových bratří.⁸¹⁸ První kroky k jeho ovládnutí začal polský král Zikmund II. August podnikat v polovině padesátých let 16. století. Uvědomoval si oslabení Řádu stejně jako fakt, že Ferdinand I. byl příliš zaneprázdněn jednáními s protestanty a jinými politickými záležitostmi, než aby mohl účinně zasahovat do dění v livonské oblasti. Intenzivně proto hledal způsob, jímž by přiměl velmistra, aby složil lenní přísahu a začlenil řádové území do Litevského velkoknížectví. Ve stejné době se však na území Livonska, které přitahovalo svými přístavy a obchodními možnostmi, zaměřil také moskevský velkokníže Ivan IV. Tomu se dokonce v roce 1554 podařilo uzavřít s Řádem smlouvu, která zvýhodňovala ruské obchodníky, a naopak znemožňovala dohody s Polskem či Litvou.⁸¹⁹

Polský král nicméně ve své snaze o získání Livonska nepolevoval. Jednou z jeho aktivit se stalo vyslání žmuďského biskupa Jana Domaniewského a šlechtice Kašpara Łackého ke komturovi a budoucímu velmistrovi Johannu Wilhelmovi z Fürstenberka.⁸²⁰ Zatímco Janu Domaniewskému se nepodařilo nic významnějšího dojednat, byl Kašpar Łacki zavražděn. Zikmund II. August využil jeho smrt jako záminku k demonstraci své moci. V srpnu 1557 vytáhl s litevským vojskem k hranicím řádového území a donutil Johanna Wilhelma z Fürstenberka k uzavření příměří, které prakticky anulovalo předchozí smlouvu s Moskevským velkoknížectvím.⁸²¹

Zprávu o některých výše zmíněných událostech přinesly psané noviny z 10. ledna 1557, které se dochovaly ve sbírce pánů z Hradce. Kromě různých zpráv z Římsko-německé říše a dohadu, že turecký sultán brzy zahájí tažení do Uher, sděloval jejich autor, že „*der Khunig von Polen von wegen des, das sein Gesandten mit etlichen Dienern von den Eifflendern ermordt worden, mit den Eifflendern gar ubel zufrieden und die Eifflendern*

---

⁸¹⁸ O Řádu mečových bratří více Friedrich BENNINGHOVEN, *Der Orden der Schwertbrüder. Fratres milicie Christi de Livonia*, Köln 1965; Wolfgang SONTHOFEN, *Der Deutsche Orden*, Augsburg 1995; Dieter ZIMMERLING, *Der Deutsche Ritterorden*, München 1998; Alain DEMURGER, *Die Ritter des Herrn. Geschichte der geistlichen Ritterorden*, München 2003, s. 279-297.

⁸¹⁹ Více Erich DONNERT, *Der livländische Ordensritterstaat und Rußland*, Berlin 1963.

⁸²⁰ Více o této osobnosti Werner SAURE, *Wilhelm von Fürstenberg (1500–1568)*, in: Michael Gosmann (ed.), *Fürstenberger Skizzen. Streifzüge durch 700 Jahre westfälische Familien und Landesgeschichte*, Arnberg 1995, s. 33–38.

⁸²¹ S. CYNARSKI, *Zygmunt August*, s. 167-170.

*zubeckriegen bedacht sein solle, soferne sie sich mit Ime nicht vorsonen.*⁸²² Tuto informaci údajně obdržel od polského poselstva. Zmíněná zpráva byla dosti spolehlivá. Pisatel pouze netušil, že připravované tažení má mít spíše zastrášovací než skutečně válečný charakter. Na jeho novinách je dále pozoruhodné, že neuváděl, o čem chtěl polský král se členy Řádu mečových bratří jednat a proč byly vzájemné vztahy tak vyostřené. Nejpravděpodobnější příčinou bylo, že u svých adresátů předpokládal jistou znalost poměrů v Livonsku i snahy Zikmunda II. Augusta ovládnout toto území.⁸²³ O moskevských zájmech se nezmiňoval, neboť si na počátku roku 1557 zřejmě ještě neuvědomoval, jak významnou roli budou záhy hrát.

To se projevilo až v následujícím roce. Zrušení smlouvy s Moskevským velkoknížectvím, k němuž řádový velmistr pod litevským tlakem přistoupil, považoval Ivan IV. za vhodnou záminku a začal postupně dobývat livonské území. Klíčovým ziskem se stalo 11. května 1558 dobytí Narvy a 19. června 1558 Tartu (Dorpatu).⁸²⁴ Protože Řád mečových bratří nebyl schopen odolávat moskevským útokům, přehodnotili mnozí jeho členové svůj postoj k Polskému království a Litevskému velkoknížectví. V srpnu 1559 uzavřeli se Zikmundem II. Augustem obrannou smlouvu, v níž mu za pomoc proti Moskevskému velkoknížectví postoupili území na levém břehu Daugavy. Slibovaná podpora však nebyla dostatečně silná, aby zabránila velké porážce řádového vojska pod Ermes 2. srpna 1560. Následně došlo 5. března 1622 k sekularizaci řádového území, přičemž kuronské a zemgalské knížectví bylo přičleněno k Litvě, zatímco oblasti na severu získalo Švédské království.⁸²⁵ Toto uspořádání nechtěl samozřejmě Ivan IV. přijmout. Nejprve zvolil diplomatickou cestu. Ucházel se o některou ze sester polského krále a navrhoval, aby dostala Livonsko věnem.⁸²⁶ V roce 1562 pak zahájil první útok na území Litevského velkoknížectví, při němž zpustošil okolí Vitebsku. O několik měsíců později se jeho velkým úspěchem stalo dobytí Polocku, k němuž došlo 15. února 1563.⁸²⁷ V následujících letech byl nicméně moskevský postup zastaven. Příčinou bylo zlepšení obrany Litevského velkoknížectví i oslabení Ivanovy armády

---

⁸²² SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 4, inv. č. 147.

⁸²³ Více o zpravodajství pánů z Hradce V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK, *Říšský sněm*, s. 35-89 a Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 94-95.

⁸²⁴ Ruslan Grigorjevič SKRYNNIKOV, *Ivan Groznyj*, Moskva 2001, s. 101-106 a Isabel de MADARIAGA, *Ivan the Terrible*, New Haven-London 2005, s. 123-141.

⁸²⁵ S. CYNARSKI, *Zygmunt August*, s. 171.

⁸²⁶ W. SERCZYK, *Ivan IV. Hrozný*, s. 126-127.

⁸²⁷ Dmitrij Nikolajevič ALEKSANDROV – Dimitrij Michajlovič VOLODICHIN, *Bor'ba za Polock meždy Litvoj i Rus'ju v XII-XVII vekach*, Moskva 1994, s. 90-101; R.G. SKRYNNIKOV, *Ivan Groznyj*, s. 113-115 a Dmitrij Michajlovič VOLODICHIN, *Ivan IV. Groznyj*, Moskva 2010, s. 72-77.

v důsledku krutě zaváděné opřičniny.⁸²⁸ Tažení dvou moskevských armád na Vilnius (Vilno) skončilo 26. ledna 1564 jejich porážkou u řeky Uly. Až do počátku sedmdesátých let 16. století pak žádná z nesvářených stran nedosáhla výraznějších územních zisků. Po smrti Zikmunda II. Augusta přestál Ivan IV. na polskou část Livonska na přechodnou dobu útočit, neboť věřil, že by se mohl stát novým vládcem Polsko-litevského státu, a nechtěl dráždit šlechtu rozhodující o budoucím panovníkovi.

Kromě výše zmíněných novin pánů z Hradce se ve zkoumaných sbírkách nedochovaly žádné další zprávy o první etapě livonských válek. Přední čeští šlechtici však o nich byli dobře informováni. Dokládá to například katalog rožmberské knihovny. Ze 78 letáků a drobných tisků, které páni z Rožmberka vybrali a nechali svázat, přibližovalo sedm střety mezi Polsko-litevským státem a Moskevským velkoknížectvím. Tři z nich přitom pocházely z období před smrtí Zikmunda II. Augusta.

První byl datován rokem 1561 a Václav Březan shrnul jeho obsah slovy „*Moskevského knížete tyranství v Ifflandu*“.⁸²⁹ S největší pravděpodobností to byla některá ze šesti verzí německého letáku *Sehr grewliche erschrockliche vor unerhörte warhafftige Newe zeyttung*.⁸³⁰ Ačkoliv boje začaly již ve druhé polovině padesátých let 16. století, šlo o jeden z prvních tisků, který se jimi zabýval. Na úvodní straně byli vyobrazeni Rusové, kteří rozřezali malé děti a z nahých oběšených těl jejich matek si udělali terče.⁸³¹ Tyto krutosti autor letáku dále komentoval a celým svým dílem nabádal k tomu, aby napadenému Livonsku přispěchaly na pomoc sousední země i Římsko-německá říše.⁸³²

Zbývající dva letáky z roku 1563 se zřejmě soustředily na dobytí Polocku. Tisky označené jako „*Kterak Moskvan do Litvy vpadl*“ a „*Moskvy vpadnutí do Litvy*“⁸³³ byly pravděpodobně kopiemi českého spisku *Nowiny Hrozné strassliwé i žalostiwe* nebo německého titulu *Gar Erschröckenliche Newe Zeytung von dem Moschcowitter*. Jejich autoři věnovali nemalou pozornost excesům, k nimž došlo ve městě, když se ho zmocnili Rusové. Ti

---

⁸²⁸ K situaci v Livonsku na počátku šedesátých let 16. století a prvním popravám bojarů, kteří upadli u Ivana IV. v nemilost Robert PAYNE – Nikita ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, Praha-Plzeň 2008, s. 142-146 a 166-180.

⁸²⁹ V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 861.

⁸³⁰ Celým názvem *Sehr grewliche, erschrockliche, vor unerhörte, warhafftige Newe zeyttung, was für grausame Tyranny der Moscoviter, an den Gefangenen, hinweggeführten Christen auß Lyfland, beides an Mannen und Frawen, Junckfrawen und kleinen Kindern, begeht*. Zpřístupněno na webových stránkách Digital Library of Polish and Poland-Related News Pamphlets, které vytvořila Fakulta žurnalistky a politických věd Varšavské univerzity; <http://cbdu.id.uw.edu.pl/view/year/1561.html>; staženo 10. října 2012.

⁸³¹ Srov. Příloha č. 10: : Titulní strana letáku *Sehr grewliche, erschrockliche, vor unerhörte, warhafftige Newe zeyttung* vydaného v Norimberku v roce 1561. V jiné variantě téhož letáku byli Moskvané zachyceni při rozsekávání dvou batolat, zatímco stranou stála postel s usmrčenými rodiči. Leták neznámého tiskaře zpřístupněn na <http://cbdu.id.uw.edu.pl/view/year/1561.html>; staženo 10. října 2012.

⁸³² VICE A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 31.

⁸³³ V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 861-862.

tu tedy opět vystupovali v roli nelítostných útočníků.⁸³⁴ Výrazně protimoskevské vyznění zmíněných letáků patrně souviselo s ohrožením, jež v moskevských útocích spatřovala hanzovní města i jednotlivé osoby zabývající se obchodem s pobaltskou oblastí. Dále se tu projevovala snaha zavděčit se polskému králi, který byl v manželském svazku s císařovou sestrou a kolem něhož se začaly rozvíjet spekulace o možném nástupnictví.⁸³⁵

Zdůrazňování krutostí, jichž se nepřítel na dobytém území dopustil, a celková tendence popisovat konflikty jednostranně, byla pro letákovou literaturu typická. Souvisela ostatně s její propagandistickou funkcí. Naopak autoři psaných novin se v mnoha případech jednostrannému hodnocení vyhýbali a snažili se svým klientům poskytnout co nejspolehlivější zprávy. Postupoval tak například neznámý autor monotematických psaných novin, jež byly patrně vytvořeny na hradě Cěsis (Wenden) ve druhé polovině listopadu 1571. Vylíčil v nich neúspěšný pokus o převrat, o který se v Tartu pokusili šlechtici Johann Taube, Elhart Kruse⁸³⁶ a Reinhold von Rosen. Ti se rozhodli, že přestanou sloužit Ivanu IV. Hroznému a přejdou na stranu polského krále Zikmunda II. Augusta. Jako velkolepý dar mu přitom chtěli nabídnout město Tartu, které od roku 1558 spravovali Rusové.⁸³⁷

Pokud by spiklenci uspěli, zasadili by Rusům citelnou ránu, neboť město mělo nezanedbatelný obchodní i strategický význam. Přesto zpravodaj převrat neschvaloval. Představoval podle něj nezodpovědný zásah do zklidněných poměrů a velké ohrožení všech obyvatel v dané oblasti. Dával proto jednoznačně přednost nadvládě Rusů, na kterou si již měšťané v Tartu zvykli a nepovažovali ji za nijak drakonickou. Vstřícný postoj k Rusům se projevoval v celé relaci. Zpravodaj pro ně nepoužíval tehdy běžný termín „Moskvani“, nýbrž respektoval jejich vlastní označení „Rusové“, jež daleko lépe korespondovalo s rozlohou a složením obyvatelstva Moskevského velkoknížectví.⁸³⁸ Ruskou správu Tartu nepodroboval žádné kritice, která by vysvětlovala nápad provést převrat a včlenit město zpět do Polsko-litevského státu. Naopak uváděl, že iniciátoři vzpoury Ivana IV. lživě pomlouvali, když rozhlašovali, že chce všechny Němce v oblasti pobít.⁸³⁹

⁸³⁴ A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 34-35.

⁸³⁵ Více k rozvíjení negativního obrazu Rusů Aleksandr Iljič FILJUŠKIN, *Kogda Rossija stala sčitat' sja ugrozoi Zapadu? Livonskaja vojna gljazami Evropejcev*, *Rossija* 21, 2004, č. 3, s. 118-155.

⁸³⁶ Též uváděný jako Elert Kruse. R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 207-208.

⁸³⁷ Německy psaná relace neznámého zpravodaje z druhé poloviny listopadu či prosince 1571; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4812. Kritická edice a rozbor Jarmila ŠKOCHOVÁ, *K politické informovanosti*.

⁸³⁸ K označování Rusů v pramenech z polsko-litevského státu více Agneszka NIEWIARA, *Moskwicin – Moskal – Rosjanin w dokumentach prywatnych*, Łódź 2006 a TÁŽ, *Procesy kategoryzacyjne a kulturowe konstruowanie obrazu „innego” (Moskwicin-Moskal-Rosjanin)*, in: Andrzej de Lazari (ed.), *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, Warszawa 2006, s. 57- 54.

⁸³⁹ „Anfenglichen geben der Tuwe und Elhart Kruse fur, das sie von etlichen Reussen und Bejaren gewarnet worden, wie der Großfürst genaigt wer, sie sambt allen Deutschen zuverfuren und umbzubringen. [...] Aber es

Následovalo podrobné vyličení bojů, které se 28. října 1571 rozhořely v ulicích Tartu. Podle autora relace byli obyvatelé města vzpourou zaskočení a nesouhlasili s ní. Když pochopili, co se děje, snažili se údajně dokonce přemluvit její iniciátory, aby od svého záměru upustili.⁸⁴⁰ Když neuspěli, ukryli se zpravidla ve svých domech a vyčkávali. Ruská posádka naopak záhy překonala moment překvapení, jež pro ni náhlý útok představoval, a začala získávat převahu. Reinhold von Rosen padl, Johann Taube a Elhart Kruse se rozhodli pro útek, který měli od počátku připravený jako jednu z možných alternativ při vyústění konfliktu. O jejich další osud se zpravodaj nezajímal. Tvrdě je však kritizoval za to, že své rodiny i majetek odvezli do bezpečí dávno před pokusem o převrat a pro sebe si po celou dobu zajišťovali únikovou cestu, zatímco všichni ostatní obyvatelé Tartu zůstali ve městě a nevyhnuli se trestu.⁸⁴¹

Ačkoliv represálie, jimž byli měšťané po potlačení vzpoury vystaveni, byly značně drastické, novelant kvůli nim Rusy neodsuzoval. Věcně pouze popsal, že více než 330 lidí leželo mrtvých „*vom Sontag bis auf den Freitag auf der Strassen, die Hund und Schwein haben sie merer teils gefressen. [...] Ausser der Stadt seindt auch vil Leuth umbgebracht, die die Hund gefressen haben.*“⁸⁴² Svou relaci ihned nadeslal, nýbrž k ní po několika dnech ještě připojil opisy dvou listů neznámého informátora. V prvním byla popisována tísnivá atmosféra ve městě, které očekávalo konečné rozhodnutí Ivana IV. Druhý dopis z 26. listopadu 1571 již obsahoval zprávu, že město mohlo otevřít své brány, začít obchodovat a postupně se navracet ke stavu před vzpourou.⁸⁴³

Věcně a bez negativních komentářů namířených proti vládci Moskevského velkoknížectví se o situaci v Livonsku vyjádřil v březnu 1573 také Jáchym Metych z Čečova, který doprovázel Viléma z Rožmberka na jeho diplomatické misi v Polsku. Do své relace zahrnul zmínku o útoku Ivana IV. na švédskou část Livonska. Psal, že „*der Musskawitter dem Schwon Wjblakamen eingenumben solle haben; seindt auch vor drey Dags gewisse neue*

---

ist alles erlogen gewesen, damit zuschmücken ihre schelmische Praktiken.“ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4812.

⁸⁴⁰ „*Desgleichen auch etliche Frauen und Jungfrauen, welche aus der Kirchen gekommen, und fur den Thurn gestanden weren, hetten auch zu den Reuters gesprochen, auch ir Hoffleuth: „Was richt ir nun an, das vergebe euch Gott.“* TAMTĚŽ.

⁸⁴¹ Aby zdůraznil špatné charakterové rysy vzbouřenců, začlenil zpravodaj do své relace také přísahu věrnosti, kterou kdysi složil Ivanu IV. Johann Taube. TAMTĚŽ. Po útěku z Tartu se Johann Taube a Elhart Kruse usadili na území Polsko-litevského státu. Protože byli mnohými kritizováni jako nespolehliví přeběhlíci, sepsali na svou obranu několik vyprávění o Moskevském velkoknížectví, v němž líčili Ivana IV. v nejčernějších barvách. Jejich zprávy též přispěly k utváření obrazu Rusů. A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 73-76.

⁸⁴² SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4812. Ivan IV. s oblibou rozšiřoval trest smrti o zákaz včasného a důstojného pohřbu. Naopak nechával těla popravených vystavovat pro výstrahu. R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 193 a 207.

⁸⁴³ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4812.

*Zeitung khumben, das der Schwöde witter den Musskawitter geschlag hatt, und im ein acht daussendt Person erlögt.*⁸⁴⁴ Dobyání města Paide (Wittenstein, Weißenstein) bylo přitom velmi krvavé. Protože se posádka pevnosti velmi srdatě bránila a při útocích zabila mimo jiné Ivanova oblíbenec Maljutu Skuratova, nechal velkokníže následně všechny zajaté vojáky upálit.⁸⁴⁵ O tomto drakonickém rozhodnutí se Jáchym Metych z Čečova nezmiňoval. Jinak však byl dobře informovaný, což se projevilo například zmínkou o následných porážkách ruského vojska. Záhy po získání Paide začala armáda Ivana IV. se Švédy prohrávat a moskevský panovník byl donucen k uzavření příměří.

Skutečnost, že v habsburské říši kolovaly vedle protimoskevských letáků také četné noviny a relace, které popisovaly Moskevské velkoknížectví a jeho vládce v celkem neutrálním světle, dokládá patrně nejlépe to, že Ivan IV. zde byl na počátku sedmdesátých let 16. století považován za výrazného kandidáta na nového vladaře Polsko-litevského státu. Diplomaté a zpravodajové z Římsko-německé říše jeho šance usednout na krakovský trůn dokonce často přeceňovali.⁸⁴⁶ Vycházeli zřejmě ze zkreslené představy o možnostech sblížení mezi oběma zeměmi i neúplných zpráv, které zdůrazňovaly, že představitelé Polsko-litevského státu zahájili jednání s moskevským velkoknížetem.

Záhy po smrti Zikmunda II. Augusta totiž vyslali polští a litevští šlechtici poselstvo k Ivanu IV. Navrhovali, že by se o uprázdněný trůn mohl ucházet on sám či jeden z jeho synů. Možnost rozšířit svůj vliv na Polsko-litevský stát Ivana IV. velmi zaujala. Nechtěl se však o vládu v sousední zemi ucházet jako běžný kandidát, který by musel voliče z řad šlechty přesvědčovat a přistupovat na mnohé omezující podmínky, nýbrž očekával, že mu bude polská koruna pokorně nabídnuta. Takový přístup stejně jako celkový dojem z jeho osobnosti, dvora i země způsobily, že polští šlechtici Ivanovu kandidaturu záhy zavrhli.⁸⁴⁷ Na Litvě mu sice nemalá skupina přívrženců zůstala, avšak zahrnovala především chudší šlechtice vyznávající pravoslaví. Vlivní litevští magnáti sice nadále jednání s moskevským vládcem podporovali, z velké části však šlo o obratnou politickou hru, která měla zajistit mír na východní hranici.⁸⁴⁸

V psaných novinách a relacích se však jméno Ivana IV. objevovalo na jednom z předních míst od léta 1572 až do prosince 1575. Záhy po útěku Jindřicha z Valois prohlášoval například neznámý autor latinských novin: „*Ex duobus scilicet, Austriaco et*

⁸⁴⁴ List Jáchyma Metycha z Čečova z 6. března 1573 z Urzędowa; TAMTÉŽ, sign. 4846.

⁸⁴⁵ W. SERCZYK, *Ivan IV. Hrozný*, s. 145.

⁸⁴⁶ A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 29-30.

⁸⁴⁷ W. SERCZYK, *Ivan IV. Hrozný*, s. 143-144; R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 268; Boris Nikolajevič FLORJA, *Ivan Groznyj*, Moskva 1999, s. 296-308 a R. G. SKRYNNIKOV, *Ivan Groznyj*, s. 359-364.

⁸⁴⁸ A. BUES, *Die habsburgische Kandidatur*, s. 31.

Mosco, Rege[m] futuru[m] existimat. Sed tamen si Moscus constans fuerit, futuru[m] Austriacum.”⁸⁴⁹ Přidal se tak k poměrně rozšířenému podceňování těch aspektů vlády Ivana IV., díky nimž získal přídomek Hrozný. Současně opomíjel fakt, že se moskevský velkokníže v Polsko-litevském státě netěšil dobré pověsti. Přitom právě Poláci a Litevci byli díky blízkému sousedství a nebezpečí, jež pro ně Moskevské velkoknížectví představovalo, velmi dobře zpraveni o různých aktivitách i excesech Ivana IV. a rozhodně je nepovažovali za maličkost, kterou by bylo možné lehce přejít.

Vedle zpráv naznačujících, že polská a litevská šlechta by mohla na trůn vyzdvihnout Ivana IV., kolovaly v habsburské říši nadále noviny vyprávějící o popravách, které moskevský velkokníže nařídil. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 16. století již nešlo o pobíjení obránců livonských pevností, nýbrž vraždění prostých i urozených obyvatel moskevského státu, k němuž docházelo v souvislosti se zaváděním opričniny.⁸⁵⁰ Ve zkoumaných sbírkách českých šlechticů se žádný popis Ivanových krutostí nedochoval, objevil se však ve fuggerovských novinách, jež často čerpaly ze stejných zdrojů jako rožmberské zpravodajství. Autor nedatovaných novin z počátku sedmdesátých let 16. století například sděloval, že "Moskvan" ničí svou vlastní zem.⁸⁵¹ Tvrdil, že lidé jsou „*jämmerlich und erbärmlich zu vielen Tausenden in allern Städten und vielen Flecken erschlagen.*”⁸⁵² Ubíjeni byli údajně velmi brutálně; jiní umrzali. Ve velkém měly být ničeny také veškeré potraviny i dobytek.⁸⁵³

Zpráva se pravděpodobně vztahovala k pobití více než 30 000 obyvatel Novgorodu a přilehlých oblastí. Na trestnou výpravu se vydal Ivan IV. v lednu 1570. Dráždila ho novgorodská samostatnost i bohatství. V odporu vůči tomuto obchodnímu centru ho navíc utvrdilo podezření, že představitelé města vyjednávají s polským králem Zikmundem II.

---

⁸⁴⁹ Latinská relace psaná mezi 23. červnem a 16. červencem 1574; SOA Historica, Historica Třeboň, sign. 4834/33.

⁸⁵⁰ O opričnině podrobněji Ruslan Grigorjevič SKRYNNIKOV, *Nachalo oprichniny*, Leningrad 1966; TÝŽ, *Oprichnyi terror*, Leningrad 1969; TÝŽ, *Oprichnaja zemel'naja reforma Groznogo 1565*, Istoričeskie zapiski 70, 1961, s. 223-250; TÝŽ, *Ivan Groznyj*, Moskva 2001, s. 188-203; Aleksandr Aleksandrovič ZIMIN, *Oprichnina Ivana Groznogo*, Moscow 1964; Anna Leonidovna CHOROŠKEVIČ, *Oprichnina i charakter russkovo gosudarstva v sovetskoj istoriografii 20-ch – serediny 50-ch godov*, Istorija SSSR, 1991, č. 6, s. 85; Sergej Nikolajevič BOGATYREV, *Groznyi tsar ili groznoe vremia? Psichologičeskii obraz Ivana Groznogo v istoriografii*, Russian History 22, 1994, s. 285-308; Andrej Lvovič JURGANOV, *Oprichnina i strashnyi sud*, Otečestvennaja istorija, 1997, s. 52-75; Jevgenij Markovič ELJANOV, *Ivan Groznyj - sozidatel' ili razrušitel'?* Moskva 2004 a D. M. VOLODICHIN, *Ivan*, s. 156-209.

⁸⁵¹ „*Von neuer Zeitung weiß ich nur, daß der Moscowiter sein eigenes Land und Leute verwüstet und verdirbt.*” Nedatované noviny z Moskvy, podle Victora Klarwilla z roku 1572; V. KLARWILL, *Fugger-Zeitungen*, s. 17.

⁸⁵² TAMTÉŽ.

⁸⁵³ „*Es [das Volk] erfriert und wird grausam umgebracht. Das Getreide, Vieh und was sonst zur Erhaltung der Menschen gehört, wird verbrannt, das Korn auf die Gasse und Felder gestreut und sehr übel gehauft.*” TAMTÉŽ.

Augustem.⁸⁵⁴ Ačkoliv se to nijak jednoznačně neprokázalo, rozpoutal velkokníže se svými opřičníky ve městě krvavou lázeň.⁸⁵⁵ Vzhledem k rozsáhlosti zabíjení i skutečnosti, že o něm fuggerovští novelanti informovali, se dá předpokládat, že líčení nepochopitelných krutostí moskevského velkoknížete proniklo i na dvory předních českých šlechticů.⁸⁵⁶

Co se týkalo vztahu Moskevského velkoknížectví k sousedním státům, představovaly zajímavou směs spolehlivých informací i velmi osobitých interpretací psané noviny z léta 1573.⁸⁵⁷ Jejich autor líčil aktuální vztahy mezi Polsko-litevským státem, Moskevským velkoknížectvím a Švédským královstvím. Ačkoliv mělo jeho dílo formu běžného avíza, překročil výrazně obvyklý rámec tohoto zpravodajského útvaru a vložil do textu několik osobitých komentářů. Vystupoval v nich především proti Polákům, kteří navzdory jeho očekávání (nebo očekávání objednavatele jeho novin) nezvolili králem žádného člena habsburského rodu, nýbrž Jindřicha z Valois. Veškeré události, k nimž v severovýchodní Evropě došlo, proto interpretoval v neprospěch Polsko-litevského státu. Naopak Ivana IV. zobrazoval jako panovníka rovnocenného ostatním vladařům. Naznačoval, že moskevský velkokníže se dosud nalézal v jisté izolaci, nyní však měl navázat styky se švédským králem i císařem Maxmiliánem II.⁸⁵⁸

Obě spojenectví měla být namířena proti Polsko-litevskému státu, který na sebe podle autora zmíněných novin přivolal hněv Ivana IV., když odmítl jeho kandidaturu a povzbuzoval Tatary k útokům na ruská území. Ve skutečnosti nehrál první z uvedených důvodů ve zhoršení již tak značně napjatých polsko-ruských vztahů žádnou významnější roli. Naopak Tataři situaci ve východní Evropě opravdu významným způsobem ovlivňovali.⁸⁵⁹ Skutečnost, že na ně novelant poukazyval, svědčila o jeho znalostech tamních poměrů. Právě na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 16. století se představitelé Polsko-litevského státu zvláště snažili podnítit tatarské vládce k útokům na Moskevské velkoknížectví.⁸⁶⁰ K obrovskému ničivému vpádu došlo v květnu 1569, kdy se vojsku chána Devleta Gireje podařilo vyplenit

---

⁸⁵⁴ Více R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 216-228.

⁸⁵⁵ Podrobně Ruslan Grigorjevič SKRYNNIKOV, *Tragedija Novgoroda*, Moskva 1994.

⁸⁵⁶ O zprávy popisující vraždění obyvatel novgorodské oblasti mohli projevovat obyvatelé habsburské říše zájem také díky tomu, že mělo jít o trest za kontakty s Polsko-litevským státem a dalšími zeměmi střední Evropy. Líčení krutostí souvisejících s pustošením novgorodské oblasti i zaváděním opřičniny přitom znali nejen ze zpravodajských tisků, ale například také z Kroniky moskevské od Alexandra Guagnina. Prokazatelně ji vlastnili například poslední Rožmberkové; V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 746. K dobovým tiskům věnovaným stinným stránkám vlády Ivana IV. A. KAPPELER, *Die letzten Opričninajahre*, s. 9-32.

⁸⁵⁷ Německy psané noviny z doby po 31. červenci 1573; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4853.

⁸⁵⁸ TAMTÉŽ.

⁸⁵⁹ Více Anna Leonidovna CHOROŠKEVIČ, *Rus' i Krym posle padenija ordynskogo iga. Dinamika tributarnych otnošenij*, Otečestvennaja istorija 1999, č. 2, s. 69-80.

⁸⁶⁰ Leszek PODHORODECKI, *Chanat krymski i jego stosunki z Polską w XV-XVIII wieku*, Warszawa 1987.

samotnou Moskvu. Další velké tažení zahájila tatarská armáda spolu s Nogaji v létě 1572, ale byla poražena v bitvě u Molodi.⁸⁶¹ V dalších letech prováděli Tataři jen pohraniční nájezdy.⁸⁶²

K této situaci odkazoval také autor zmíněných novin, když prohlásil: „*Die Tartarenn haben dem Moscowitter sehr grossenn Schadenn gethan.*“⁸⁶³ Dále se však nájezdem příliš nezabýval. Více se soustředil na popis ruské diplomacie a vojska. Ivan IV. podle něj „*in seinem Hetzagthum Moschow allenthalbenn den Unterthannen ernstlich auffgebottenn, also das er achtmal hundert taussent zusammen bringenn kan und wolgerust auf ihrer Art. Itzund aber hat er fünff hundert taussnt und 10 000 bey einander.*“⁸⁶⁴ Takový nadsazený odhad ruského vojska dělal z moskevského velkoknížete jednoho z nejmocnějších vládařů tehdejšího světa a musel zaujmout každého čtenáře zmíněné relace. Kritika Ivana IV. zazněla pouze ze stručného popisu útoku na Livonsko, v němž se ruská armáda údajně nesnažila nic zabírat, nýbrž pouze pustošila.⁸⁶⁵

Podobná oceňující líčení moskevského velkoknížete a jeho země se v habsburské říši šířila od května 1573 poměrně často. Souviselo to s politickou situací, v níž musel císař Maxmilián II. reagovat na polskou volbu Jindřicha z Valois. Proti Polsko-litevskému státu, který se Jindřichovým zvolením přimkl k Francouzskému království, hledal jistou protiváhu právě v Moskevském velkoknížectví.⁸⁶⁶ Zprávu o prvních kontaktech přinesly například latinsky psané noviny z Vídně z 3. března 1574. Vedle mnoha novinek z různých částí Evropy zmínil jejich autor také příjezd posla z Moskvy, který měl být vybaven dvěma listy a cennými dary. Následně měl vést jednání o blíže neurčené záležitosti.⁸⁶⁷

Diplomatické styky mezi habsburskou říší a Moskevským velkoknížectvím se dále rozvíjely v průběhu bezkráloví, které nastalo v Polsko-litevském státě po útěku Jindřicha z Valois.⁸⁶⁸ Císařovi diplomaté předestřeli více možností společného postupu. Navrhovali například anulování lublinské unie, po němž by se mohl Ivan IV. stát vládcem Litvy, zatímco Maxmilián II. by získal Polsko. Císař vyslal do Moskvy Daniela Printze a Hanse Kobenzla,

---

⁸⁶¹ Více Aleksandr P. ANDREJEV, *Neizvestnoje Borodino. Molodinskaja bitva 1572 goda*, Moskva 1997; W. SERCZYK, *Ivan IV. Hrozný*, s. 140-141 a R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 259-262.

⁸⁶² Více Paul Robert MAGOCSI, *A History of Ukraine*, Toronto-Buffalo-London 1996, s. 172-186.

⁸⁶³ SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4853.

⁸⁶⁴ TAMTÉŽ.

⁸⁶⁵ „*Der Moschowitter nimbt nichts ein, das er er besitzen wolte, sondern nur allein verheert, ermordet, raubet, verprenndt. Ihn Summa prennt die littawisch Welt schier alle hin weg.*“ TAMTÉŽ.

⁸⁶⁶ O skutečnosti, že se polští šlechtici volbou Jindřicha z Valois vyhranili také vůči Moskevskému velkoknížectví, byli čeští šlechtici dobře zpraveni. V rožmberském archivu se dochoval opis dohody mezi polskými stavy a vyslanci francouzského krále Karla IX., v níž se s válkou s Moskevským velkoknížectvím počítalo; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4834/26.

⁸⁶⁷ Latinsky psané noviny z Vídně z 3. března 1574; TAMTÉŽ, sign. 4873.

⁸⁶⁸ A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 46.

kteří vedli s Ivanem IV. v průběhu ledna 1576 dlouhá jednání.⁸⁶⁹ Snažili se ho získat pro společný postup nejen v otázce Polsko-litevského státu, ale také osmanské říše. Plnili tak zadání císaře a nemalé části jeho dvora, která doufala, že by se moskevský vládce dal přesvědčit k tomu, aby svůj vojenský potenciál obrátil proti Vysoké Portě.⁸⁷⁰ Představoval ostatně vítěze nad krymským chanátem, jenž byl silným vazalem osmanské říše. Ivan IV. však o vyčerpávající a nejistou válku s Turky nejevil zájem.⁸⁷¹ Svou pozornost soustřeďoval na oblasti za severozápadní hranicí své říše. Několik měsíců po setkání s Printzem a Kobenzlem se rozhodl posílit kontakt s císařem a vypravil k němu početné poselstvo. Vyslanci vedení Zacharijem Sugorským projeli Českým královstvím a zastihli Maxmiliána II. na říšském sněmu v Řezně v červenci 1576.⁸⁷² Jejich příjezd podnítil zájem o Moskevské velkoknížectví a byl velkým impulsem pro zpravodajství.

Autoři psaných novin se zaměřili především na obsah jednání, která Maxmilián II. s ruskými vyslanci vedl. Jedním z příkladů může být česká relace z 18. července 1576, jež se dochovala v archivu posledních Rožmberků.⁸⁷³ Její autor vyjmenovával hlavní body, na jejichž řešení se císař a moskevský velkokníže chtěli dohodnout. Šlo zvláště o záležitosti Polsko-litevského státu, v němž došlo k dvojí volbě. Zatímco jedna část voličů povolala 12. prosince 1575 králem Maxmiliána II., oznámila větší část šlechty 14. prosince 1575, že na trůn dosadila Annu Jagellonskou a za manžela jí vybrala Štěpána Báthoryho. Ve snaze vyřešit tuto situaci vítal císař moskevské poselstvo. Zájem o spolupráci s Ivanem IV. však projevoval také kvůli přetrvávající vizi, že by mohl získat spojence v boji proti osmanské říši.

Zatímco psané noviny a relace informovaly, o čem Maxmilián II. s ruskými posly jednal, líčily tištěné noviny také atmosféru setkání a kulturní zvláštnosti, které se při něm projeví. Na zájem čtenářů, kteří se chtěli dozvědět více o vzhledu a chování Rusů, odpověděly ještě v roce 1576 dva letáky z dílny Michaela Peterleho. Jelikož vyšly v Praze, byly v Českém království s největší pravděpodobností dobře známé a dosti rozšířené.⁸⁷⁴ Na prvním z nich byl zobrazen průvod, v němž ruští poslové přinášeli dary císaři.⁸⁷⁵ Ve veršovaném textu pod dřevorytem vyjmenoval autor letáku klíčové osoby a uvedl, že přinesly

⁸⁶⁹ R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 281-285.

⁸⁷⁰ Podrobněji Friedrich EDELMAYER (ed.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, München 1992, s. 164-176.

⁸⁷¹ K politice Ivana IV. vůči osmanské říši R. G. SKRYNNIKOV, *Ivan Groznyj*, s. 348-358.

⁸⁷² Podrobně k cílům a průběhu jednání Ekkehard VÖLKL - Kurt WESSELY, *Die russische Gesandtschaft am Regensburger Reichstag*, Regensburg 1976.

⁸⁷³ Český překlad relace o jednání moskevského poselstva v Řezně z července 1576; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/57. Ve sbírce posledních Rožmberků se též našel opis latinské instrukce pro posly jednající s moskevským velkoknížetem; TAMTÉŽ, sign. 4834/59.

⁸⁷⁴ K obsahu i rozšíření tohoto letáku A. KAPPELER, *Die deutschen Flugschriften*, s. 166-169.

⁸⁷⁵ W. HARMS – M. SCHILLING, *Deutsche Illustrierte Flugblätter VII*, č. 80, s. 156-158. Srov. Příloha č. 11.

značné množství sobolích kožešin. Velkou pozornost dále věnoval bohatým a současně poněkud exotickým oděvům, které měli vyslanci na sobě.⁸⁷⁶ O samotném účelu poselstva podal velmi zavádějící informace. Pomlčel totiž o velmi složité situaci v Polsko-litevském státu a naopak tvrdil, že se Ivan IV. rozhodl podpořit Maxmiliána II. v boji proti Turkům.⁸⁷⁷

Na druhém letáku byli poslové zachyceni v průběhu bohoslužby.⁸⁷⁸ Cílem tisku bylo pravděpodobně nejen zodpovědět otázku, jak vypadají náboženské obřady cizinců, nýbrž ospravedlnit císařova jednání s Rusy a rozptýlit nedůvěru, kterou vůči nim mohli obyvatelé habsburské říše pociťovat. Při popisu oltáře proto autor zdůraznil, že „*das Principal Bildnuss/ War unser lieber Herr Christus*“.⁸⁷⁹ Na doprovodném dřevorytu bylo patrné i zobrazení Panny Marie s Jezulátkem stejně jako růžence, které svírala v ruce většina poslů. Dále nechyběla zmínka o tom, že bohoslužbu sloužil řecký mnich. Autor tak připomněl spojitost mezi vírou Rusů a křesťanskou tradicí bývalé byzantské říše. K obyvatelům Moskevského velkoknížectví se tudíž stavěl velmi vstřícně. Pozitivní vyznění jeho díla neoslabila ani skutečnost, že svou rehabilitaci ortodoxního náboženství poněkud zpochybnil závěrečnou modlitbou. V ní se totiž přimlouval za obrácení Rusů, čímž dal najevo, že přes veškeré uznání mnoha aspektů ortodoxního křesťanství považuje (stejně jako většina jeho současníků) za nejlepší řešení plnou konverzi všech pravoslavných ke katolictví.⁸⁸⁰

Podobné tištěné letáky, které představovaly Rusy v pozitivním světle, nebyly v letech 1575 a 1576 žádnou vzácností. Vedle výše popsaných tisků věnovaných příchodu moskevského poselstva do Řezna byly vydány také poměrně lichotivé obrazy Ivana IV. či výtahy z listu Hanse Koblenzla. Ten se v něm pochvalně vyjadřoval nejen o bohatství, nýbrž také o zbožnosti ruského vládce.⁸⁸¹ Skutečnost, že tyto tisky mohly opravdu částečně pozměnit obraz moskevského velkoknížectví, naznačuje například *Báseň nová*, která vznikla na Moravě v první polovině roku 1576. V rámci kritiky polských pánů, kteří zvolili králem

---

⁸⁷⁶ Podle zmíněného popisu nebyli vyslanci oblečeni v podobném oděvu, jenž by sjednocoval jejich průvod. Naopak oblečení jednotlivých osob spolu vytvářelo výrazné barevné kontrasty. „*Der Obriste abgesandte Knesch/oder Fürst: Zacharn Ivanowitsch/ Sugursky [...] gehet vorn her in einem Rottgulden Stuck/ und rawen Hauben. Sein Gesell [...] Gawrilowitz [...] in eim blawen Goldstuck. [...] Irzetziagk/ Dymitrews Sohn/ Subaty der alt/ in eim weisen Kleid/ mit gulden Blumen/ und einer hohen Hauben. [...]. Sein Gesell/ Ivans Sohn [...] in eim rottgoldtfarben gulden Stuck.*“ W. HARMS – M. SCHILLING, *Deutsche Illustrierte Flugblätter VII*, č. 80, s. 156-158.

⁸⁷⁷ „*Nach dem sich dann der Großfürst eben/ Wil zum Römischen Reich begeben/ Der Christenheit zu nutz und gut/ und dem Türcken mit starcken muth/ Ein ernstlichen widerstandt thun.*“ TAMTÉŽ, s. 158.

⁸⁷⁸ TAMTÉŽ, č. 81, s. 160-161. Srov. Příloha č. 12.

⁸⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 161.

⁸⁸⁰ „*Wir bitten dich Herr Jhesu Christ/ Der du aller Heyland bist/ Bekher diese Völcker gemein/ Und all die zu bekehren sein/ Bring sie zu erkantniss deins Namen/ Unnd heyling Worts/ Wünsch wir ihn: Amen.*“ TAMTÉŽ, s. 161.

⁸⁸¹ A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 46-47.

Štěpána Báthoryho, sice upozorňoval její autor: „*Tater a Mozkva na hrdle vám leží*”,⁸⁸² avšak při dalším popisu nepřátelského pustošení, jež mělo polsko-litevský stát zasáhnout, se již soustřeďoval pouze na Turky a Tatary.⁸⁸³ Zdůraznil krutost jejich nájezdů, zatímco moskevskému velkoknížectví ponechal jen roli mocného a nevyzpytatelného souseda.⁸⁸⁴

V červnu 1577 zahájil Ivan IV. další fázi bojů o Livonsko. Využil zaneprázdněnosti Štěpána Báthoryho, který válčil se vzbouřeným Gdaňskem, a v rychlém sledu dobyl řadu měst a pevností včetně Viļaky (Marienhausenu), Daugavpilsu (Dünaburgu), Cēsisu (Wendenu) a Valmiery (Wolmaru). Z větších sídel nezískal pouze švédský Reval a Rigu, kterou držel polský král.⁸⁸⁵ První relace, které zmiňovaly vítězný postup moskevského velkoknížete, pocházely z Gdaňsku. Jejich autoři se zpravidla příliš nezajímali o Livonsko jako takové, nýbrž využívali zpráv o Ivanově postupu jako propagandistického argumentu dokládajícího chybný postup Štěpána Báthoryho. Naznačovali, že se měl s Gdaňskem dohodnout a vyjít vstříc jeho požadavkům. Tím, že přistoupil k obléhání města, které se podle jejich interpretace ničím významným neprovinilo, údajně prokázal svou zatvzelenost a neschopnost. Zatímco totiž vydržoval vojsko ležící před Gdaňskem, zůstalo bez ochrany Livonsko i velká část Litvy.⁸⁸⁶

Na rozdíl od Štěpána Báthoryho, vůči němuž se gdaňští měšťané i habsburští zpravodajové stavěli značně kriticky, nebyl Ivan IV. zpravidla výrazněji odsuzován. Ve zkoumaných relacích z roku 1577 představoval spíše spravedlivý trest, který stihl Poláky a Litevce za nerozumné rozhodnutí při královské volbě i neochotu jednat s Gdaňskem vstřícněji. Byly zdůrazňovány dobytelské úspěchy moskevského knížete, aniž by se výrazněji hovořilo o krutostech, jichž se jeho armáda dopouštěla.⁸⁸⁷

Jedno z prvních psaných avíz líčících tažení Ivana IV. do Livonska v roce 1577 se dochovalo v lobkovickém archivu. V torzu novin z 6. srpna 1577 shrnul zpravodaj obsah listu, který byl určen polskému králi i všem obyvatelům Pobaltí. Moskevský velkokníže se v

---

⁸⁸² SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/30.

⁸⁸³ „*Bator s Turkem smluvený přijede k vám brzy, mečiem a ohněm bude kaziti.[...] Nedávej v moc nás ukrutným Tyranum, Ariánium Tateru[m] a zlostný[m] Turku[m], jenz chťi jméno tvé svaté rušiti, syna tvýho milýho zásluhu tupiti.* TAMTÉŽ.

⁸⁸⁴ Moskevské velkoknížectví nebylo v další části básně mezi nepřáteli Polsko-litevského státu výslovně jmenováno. Více či méně skrytě se však opakovala upozornění, že Poláci mají dostatek nepřátel. Navazovaly výhrůžky „*Pomoci žádné mítí nebudete“ a „Žádný národ vás k sobě nepřijme“.* TAMTÉŽ.

⁸⁸⁵ Více R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 290-292 a B. FLORJA, *Ivan Groznyj*, s. 337-346.

⁸⁸⁶ Zvláště silně tuto obavu vyjadřoval autor psaných novin z přelomu července a srpna 1577; SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica, kart. 6, inv. č. 194. Více v kapitole *Polský král obléhá Gdaňsk – pozorně sledovaná událost.*

⁸⁸⁷ Výzkumy Andrease Kappelerera dokládají, že také v tištěné publicistice byl v roce 1577 věnován řádek moskevského vojska menší prostor. Letáky s popisy různých excesů, jichž se Rusové dopustili, se začaly hojně šířit až v roce 1578. A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 48-50.

něm prohlásil za dědičného pána Livonska a vyhlásil, že ho bude ničit zbraněmi a ohněm, pokud se mu nepoddá.⁸⁸⁸ Jiné noviny, které byly vytvořeny 26. srpna 1577, opět informovaly: „*So ist ins Leger von Moshkowittern Zeitung kommen, das er grossen Schaden thuen soll, zu entgegen d[er] Widerstandt schlecht sein soll, dessen die polnischen Herren sehr betrubett.*“⁸⁸⁹ Zpráva měla dokreslit velmi špatnou situaci, v níž se Štěpán Báthory údajně nacházel. Ačkoliv novelant poukazoval na moskevský vpád do Livonska, z celkového ladění jeho novin vyplývalo, že mu na osudu východních oblastí Polsko-litevského státu příliš nezáleželo.⁸⁹⁰ Mnohem více se zajímal o osud Gdaňsku, který se stále snažila pokořit armáda Štěpána Báthoryho. Skutečnost, že se Ivanovi IV. podařilo zabrat velkou část livonského území, potvrdil na počátku září 1577 také známý, ve Vídni sídlící zpravodaj Desiderius Labbe. Do svých novin zařadil údaj, že „*Moscovitam potiri iam integra Livonia, exceptis duabus Civitatibus Riga et Revel vocatis*“.⁸⁹¹

Zatímco v létě 1577 dosáhl Ivan IV. v Livonsku významných úspěchů, o dva roky později se začala karta obracet. Štěpán Báthory vyřešil svůj vztah ke Gdaňsku, získal od sněmu nezanedbatelné prostředky na vedení války a v červnu 1579 zahájil první z protimoskevských tažení.⁸⁹² Jeho největším úspěchem se stalo dobytí Polocku, k němuž došlo 29. srpna 1579.⁸⁹³ Tažení z roku 1580 přineslo pád Velkých Luk, Cholmu, Staré Rusi a řady menších měst.⁸⁹⁴ Bez výraznějšího úspěchu skončila až třetí kampaň z roku 1581, během níž se polským a litevským vojskům nepodařilo dobýt Pskov.⁸⁹⁵

Ve zkoumaných sbírkách českých šlechticů se dochovaly troje psané noviny, které popisovaly válku Štěpána Báthoryho s Ivanem IV. Všechny pocházely z lobkovického rodového archivu a byly poměrně stručné.⁸⁹⁶ První z nich vznikly 31. června 1580.⁸⁹⁷ Jejich

---

⁸⁸⁸ „*Der Moscowitter begert das Lifland, hatt inen ein Absagbrief geschickt und angemeldet, dieweihl er des Landes ein Erbherr sei, da sie sich ime nicht ergeben, wolle er sie mitt der Sabell und Feuer verderben.*“

Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. R1/1, fol. 42^r-47^v.

⁸⁸⁹ Německy psané noviny z 26. srpna 1577 z Vratislavi; TAMTÉŽ, fol. 44^r-46^v, zde 45^v.

⁸⁹⁰ O Litvě se například zmiňoval pouze v souvislosti s penězi, které odtud Štěpán Báthory obdržel. TAMTÉŽ, fol. 45^r.

⁸⁹¹ Latinsky psané noviny Desideria Labbeho z 9. září 1577 z Vídne; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4995.

⁸⁹² K přípravě a počátku protimoskevských tažení Štěpána Báthoryho J. BESALA, *Štefan Batory*, s. 227-284.

⁸⁹³ Podrobně Dariusz KUPISZ, *Polock 1579*, Warszawa 2003 a V. V. NOVODVORSKIJ, *Livonskij pochod*, s. 95-131.

⁸⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 134-212 a B. FLORJA, *Ivan Groznyj*, s. 347-377.

⁸⁹⁵ Více D. KUPISZ, *Psków* a V. V. NOVODVORSKIJ, *Livonskij pochod*, s. 213-284.

⁸⁹⁶ Skutečnost, že se v Lobkovickém rodovém archivu dochovaly troje noviny, v nichž bylo vylíčeno válčení v severozápadní Evropě, naznačuje, že Lobkovicové pravděpodobně sledovali dění v této oblasti na počátku osmdesátých let 16. století zvláště pozorně. Jejich zájem patrně souvisel s vazbami na rod Ostrogských, který si zakoupil blízké panství. Nesmí však být opomenuta ani možnost, že šlo o náhodné zachování. Lobkovická sbírka psaných novin z 16. století totiž vznikla smísením pernštejnských, lobkovických i rožmberských pramenů a pro 16. století zahrnuje natolik výraznou směs témat a míst původu, že neumožňuje jednoznačně stanovit preference a zájmy konkrétních objednavatelů. Více Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 95-98.

autor informoval o tom, že polský král zahájil další kampaň. Mnohem větší pozornost než oddílům Štěpána Báthoryho však věnoval ruskému vojsku. Upozorňoval na jeho početnost a tvrdil, že by se „Moskvan“ mohl pokusit o dobytí Vilnius.⁸⁹⁸ Protože naznačil, že pád tohoto centra Litevského velkoknížectví by nebyl ničím nepravděpodobným, vyznívaly jeho zprávy v neprospěch polského krále, ačkoliv ten se vlastně vydával na tažení, zatímco Ivan IV. zůstával v defenzivě. Přesto zmíněné avízo vyvolávalo dojem, že vládce Moskevského velkoknížectví nebude díky početnosti své armády i válečnickým schopnostem poražen a pravděpodobně připraví svému soupeři nějaké nemilé překvapení.

V tomto duchu byly psány také noviny z 16. října 1580.⁸⁹⁹ Ačkoliv je novelant sestavil v době velkého polského triumfu, kdy se Štěpánu Báthorymu podařilo navázat na úspěšnou kampaň z roku 1579 a 5. září 1580 dobyl Veliké Luky, nebyly oslavou tohoto úspěchu. V centru pozornosti totiž nestálo dobytí této pevnosti nad řekou Lovat', nýbrž zpráva o fiktivní bitvě, jež měla obě strany dosti oslabit,⁹⁰⁰ a také domněnky, že moskevský vládce pošle svého protivníka tak daleko na své území úmyslně. Podle zpravodaje totiž Rusové zpustošili rozlehlou oblast, takže armáda Štěpána Báthoryho nemohla doplňovat proviant. Mimo to se již brzy měla odněkud vynořit obrovská armáda, již velel Ivan IV. osobně.⁹⁰¹ Zatímco se tedy moskevský velkokníže nalézal ve velmi složité situaci,⁹⁰² vykreslovalo ho toto avízo stále především jako nebezpečného vládce impozantní armády, který přistoupil k některým ústupům ze strategických důvodů.

Výrazněji stály na straně polského krále Štěpána Báthoryho až třetí psané noviny z 16. prosince 1581. Jejich autor podal věcný popis obléhání Pskova, přičemž sledoval zvláště stav a zásobování vojska Štěpána Báthoryho. O jeho protivnících se příliš nevyjadřoval,

---

⁸⁹⁷ Německy psané noviny „z Polska“ z 31. června 1580; Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R1/1, fol. 37^f.

⁸⁹⁸ „Man hat auch bey ime etzliche des Muscowitters Schreyben funden, daraus zu vermercken, das er am Volck starck unnd zu wissen begeret, wj starck der Khonig sey, und wo er zuziehen wolle, als dann hat der Muscowitter selbst oder durch seinen Son die Stadt Wilnam einnehmen wollen.“ TAMTÉŽ.

⁸⁹⁹ Německy psané noviny z 12. a 16. října 1580 „z Polska“; TAMTÉŽ, fol. 73^f-73^v.

⁹⁰⁰ Více v kapitole 4.8 Posuzování zahraniční politiky Štěpána Báthoryho.

⁹⁰¹ „Unnd nachdem der Khonigk zu Pollen Welikalukh ingenombenn, hett der Muschkawither jezlich zwanzig Mheilen das Lanndt herumb verbrennt und verherit unnd alle Person verlegt, das die Polen kein Profiant habenn khundenn. Unnd der Mosckawitter lege personlich mit einem gewaltigen Herr zejtt wejtt von dem polnisch Kriegsvolcks [...]. Das also zu besorgenn, der Khonig werde seinen Abzuegk ohne merglich grossen Schadenn nit thunm mögen.“ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRRA, sign. R1/1, fol. 73^f.

⁹⁰² Kromě drtivých porážek a ztrát území se Moskevské velkoknížectví potýkalo s nemalými správními i hospodářskými problémy, jež byly zapříčiněny bezohledným zaváděním opričniny a posléze opět jejím rušením. Velmi kriticky k Ivanovi IV. R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 292-309. Naopak snaha o panovníkovu rehabilitaci Sergej V. FOMIN, *Pravda o pervom russkom care. Kto i počemu iskažaet obraz gosudarja Ioanna Vasil'eviča (Groznoho)*, Moskva 2012, s. 501-502. Další zpracování B. FLORJA, *Ivan Groznyj*, s. 269-283 a Igor Olegovič TJUMENCEV, *Obraz Ivana Groznogo v russkom fol'klore*, *Voprosy istorii* 1990, č. 3, s. 182-184.

nepřipisoval jim kladné, ba ani záporné vlastnosti. Nespornou propast mezi zneprátelenými panovníky však vytyčil způsobem, jakým je tituloval. Zatímco Štěpána Báthoryho označoval důsledně jako „Jeho královskou Milost“, pro Ivana IV. užíval pouze označení „Moskvan“.⁹⁰³

Výše zmíněná avíza dokazují, že autoři nezanedbatelné části psaných novin, které kolovaly na území habsburské říše, tíhli ke zmenšování úspěchů polského krále Štěpána Báthoryho a v souvislosti s tím naopak vylepšovali obraz jeho ruského protivníka.⁹⁰⁴ Zatímco zdůrazňování vojenské síly, jíž Ivan IV. disponoval, mělo své oprávnění, podstatně spornější byla víra v jeho vojenské strategické myšlení či jiné kladné vlastnosti. Čeští šlechtici se však nemuseli spokojit pouze s takovými avízy, která se v souladu se zaměřením habsburského dvora stavěla ke Štěpánu Báthorymu značně kriticky a vítala každou komplikaci, na niž narazil. Z Polska byly totiž naopak rozesílány takové noviny a letáky, které úspěchy Štěpána Báthoryho podtrhovaly. O jejich tisk a rozšiřování se staral sám Báthory, který jako první polský král ocenil vliv publicistiky a začal ho hojně využívat. Ještě v průběhu válečných tažení nechával tisknout letáky s popisem zisků, kterých jeho armáda dosáhla.⁹⁰⁵ Polní podmínky sice dovolovaly pouze malý náklad, avšak ve větších centrech byl záhy zhotovován dotisk. Nadto byly některé z těchto letáků překládány a vydávány na území Římsko-německé říše, zvláště v protestantských centrech.

O tom, že je čeští šlechtici četli, vypovídá například katalog rožmberské knihovny. Mezi zpravodajskými tisky, které si chtěli poslední Rožmberkové uchovat ve formě vázaných konvolutů, se podle Václava Březana nacházely také čtyři letáky popisující tažení Štěpána Báthoryho. První pocházel z roku 1579 a líčil dobytí Polocku.⁹⁰⁶ Další dva tisky, jež byly vydány v roce 1580, obsahovaly značně rozšířené a s velkou fantazií doplněné vyhlášení války, které měl zaslat polský král Ivanu IV.⁹⁰⁷ Zatímco původní polská předloha byla dosti střízlivá, letáky z Norimberku a dalších říšských měst značně posílily kontrast mezi polským králem a moskevským velkoknížetem, který byl představen především jako tyran a v některých aspektech se podobal tureckému sultánovi. Podle autora úvodních veršů se totiž

---

⁹⁰³ Například: „[...] die Hofnung gewesen, das es mit der Kün[iglichen] M[ajäst]ät zu Polln undt dem Moscoviter entweder Fridt solt werden, oder doch die Stadt oder Schloß Pleßckau inn des Königs Gewalt khommen wegen grossen Mangels der Profiant.“ TAMTĚŽ.

⁹⁰⁴ Skutečnost, že Habsburkové rozhodně neměli zájem na posílení pozice Štěpána Báthoryho a z jeho úspěchů se nijak neradovali, potvrzují například návrhy knížete Arnošta ze 4. dubna 1581, které zaslal císař Rudolf II. Vilémovi z Rožmberka k posouzení; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5102.

⁹⁰⁵ A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 59.

⁹⁰⁶ V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 861.

⁹⁰⁷ Václav Březan označil tisky vlastněné Rožmberky jako *List odpovědi krále polskýho Moskvě* a *List odpovědací Mozkvovi vide supra*; TAMTĚŽ, fol. 860 a 862. S největší pravděpodobností se jednalo o norimberský tisk *Absag Brieff/Königlicher Mayestat in Poln/ etc. dem Moscovittischen abscheulichen Tyrannischen Feind [...] überschickt*. O něm více A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 60-61.

vyznačoval krutostí, nechotou plnit své sliby a ohrožoval nejen Livonsko, nýbrž v důsledku veškeré pokojně žijící křesťany.⁹⁰⁸

Poslední z tisků, jež Rožmberkové prokazatelně vlastnili, se vztahoval k fiktivní, avšak v dobové publicistice velmi oblíbené bitvě z 3. října 1581.⁹⁰⁹ Na rozdíl od výše zmíněných psaných novin z lobkovického archivu ji autor letáku jednoznačně interpretoval jako zářivé polské vítězství.⁹¹⁰

Ačkoliv katalog tisků uložených v rožmberské knihovně dokazuje, že se její majitelé o boje Štěpána Báthoryho s Ivanem IV. zajímali, nedochovaly se v jejich archivu žádné psané noviny popisující tuto fázi livonských válek. Byl tu uložen až opis mírové smlouvy, již skončila tato etapa zápasu mezi Polsko-litevským státem a Moskevským velkoknížectvím. Štěpán Báthory a Ivan IV. ji uzavřeli 15. ledna 1582.⁹¹¹

Livonské války dále připomínala úvodní část relace o prococtví duchů z kostela poblíž zámku Rzeżyca (Rositten).⁹¹² Neznámý informátor vyprávěl, že se tu užaslým představitelům místní samosprávy a církve zjevili dávno zemřelí zbožní protestanti, kteří předpovídali brzký konec světa a zpívali Lutherovy písně. Zpráva z 9. května 1584 byla koncipována především jako obrana luteránství, jehož vyznavači byli po smrti zařazeni mezi vykoupené. Pouze okrajově bylo prostředí, v němž mělo ke zjevení dojít, popsáno jako kostel, který „*der Moscowitter dermassen verwußtet, d[ass] in fiel Jahrn nicht darin sey gepredigt worden.*“⁹¹³ Údaj převzal také autor ilustrovaného letáku. Ten rozšířil pasáže věnované prococtví

⁹⁰⁸ „*Den du bewegt mit Mord und Brand in mancher Stadt, Vestung und Land. Kein Gnad und Gut bey dir nicht galt. Schonst weder Edel, jung noch alt. [...] Du heist und bist ein Moscouitter. Dein Herz von Zorn und Grirst ist bitter. Derwegen auch gestrafft must werden; durch mich mit Gottes Hulf auf Erden.*“ Ve vlastním textu pak například: „*Mit was grewlichem Mord, Brand und andern abscheulichen Thaten der grausame Moscouittische ubernatürliche Tyrann, nu mehr wider Trawen und Glauben, auch aufgerichten Friedensvereynigungen, sich gegen den armen Christen in Liffland und andern Orten erzeigt.*“ Tisk *Absag Brieff/Königlicher Mayestat in Poln/ etc. dem Moscovittischen abscheulichen Tyrannischen Feind [...] überschickt* z norimberské tiskárny Leonharda Heußlera z roku 1580 zpřístupněný na webových stránkách Digital Library of Polish and Poland-Related News Pamphlets; <http://cbdu.id.uw.edu.pl/1570>; staženo 12. září 2012.

⁹⁰⁹ Václav Březan uvedl tento leták pod názvem *O Bitwe krále polskýho s Moskwou 3. Oktob. 1581*; V. BŘEZAN, *Bibliotheca Rosenbergica*, fol. 862. Patrně se jednalo o tisk *Newe Zeyttung von der grossen Schlacht und Scharmützel so Königliche Maiestat zu Poln gegen dem Erbfeindt dem Moscowiter [...] gehalten hat*, který byl v letech 1581 – 1582 vydán nejméně pětkrát, z toho jednou i v Praze; A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 64.

⁹¹⁰ „*Man hat K[öniglichem] M[ajestät] den Feldthern der Muscowiter sampt 4 Weywoden gefencklich bracht unnd vil andere Herren mehr; dieselben hat K[öniglicher] M[ajestät] gegen Poloctzki geschickt, welche gesagt haben, das 4 gewaltige Herren sein Todt bliben.*“ Kromě nich mělo na moskevské straně padnout kolem 30 000 mužů, zatímco polský král měl ztratit 3 000 vojáků. Nadto se mělo jeho vojsko obohatit značným lupem ve zlatě i zbraních. Zvláště údajný zisk 70 děl by byl z vojenského hlediska významný. Leták *Newe Zeyttung von der grossen Schlacht und Scharmützel so Königliche Maiestat zu Poln gegen dem Erbfeindt dem Moscowiter [...] gehalten hat* zpřístupněný na webových stránkách Digital Library of Polish and Poland-Related News Pamphlets; <http://cbdu.id.uw.edu.pl/view/year/1581.html>; staženo 12. září 2012.

⁹¹¹ Latinský opis mírových podmínek z 15. ledna 1582; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5140. Více o tomto dokumentu K. PRAŽÁKOVÁ, *Obraz*, s. 28.

⁹¹² Německy psaná relace z 9. května 1584 adresovaná Baltazaru Aurswaldovi; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5247A.

⁹¹³ TAMTÉŽ.

zesnulých luteránů, čímž ještě posílil propagační charakter tohoto tisku. Při popisu kostelíku, v němž se měl zázrak odehrát, se ale držel psané předlohy: „*Ein Kirchen ist da unverwegen/ Der Moscowitter die zerstört/ Das in vil Jaren nicht gehört/ Ist worden am selbigen ort/ Das Heylig und Göttlich Wort.*“⁹¹⁴ Rusové zde tudíž vystupovali jako katastrofa, jež zasáhla zmíněný kraj, avšak již patřila minulosti.⁹¹⁵

Tímto přechodným úpadkem zájmu se uzavřelo období, v němž si obyvatelé střední Evropy uvědomili, že Moskevské velkoknížectví disponuje nezanedbatelným potenciálem, jenž může v příznivých dobách zásadně ovlivňovat politiku daleko za hranicemi této vzdálené země. Zvláště představitelé habsburské říše tu spatřovali příležitost ke spolupráci, díky níž by mohli ovlivnit situaci v Polsko-litevském státě i na tureckých bojištích. Od momentálních diplomatických kontaktů a příslibů se do značné míry odvíjel obraz Moskevského velkoknížectví, který svým čtenářům předkládali autoři zpravodajských textů. První ruské vpády do Livonska na přelomu padesátých a šedesátých let 16. století hodnotili jednoznačně negativně. Když si však v době polských královských voleb začal císař Maxmilián II. s Ivanem IV. vyměňovat stále přátelštější vzkazy a návrhy, změnili někteří, v Římsko-německé říši působící novelanti a tiskaři svůj postoj k Rusům. Soustřeďovali se na ty skutečnosti, které obyvatele Moskevského velkoknížectví a habsburské říše sblížovaly, a představovali lákavou vidinu společného vítězství nad osmanskou říší. Tento nový pohled se střetával se starší představou barbarských Rusů.⁹¹⁶ Ačkoliv ta často zvítězila, zvykali si obyvatelé habsburské říše na diplomatický i obchodní kontakt s východní Evropou.

Velké pozornosti se těšila též závěrečná fáze válek o livonské území, v níž se Ivan IV. střetl se Štěpánem Báthorym. Mnozí zpočátku odhadovali, že vítězem se stane moskevský velkokníže. Jeho úspěch přitom rozhodně nebyl považován za nežádoucí. Vzestup Štěpána Báthoryho a jeho usednutí na krakovský trůn totiž značně narušily mnohé plány členů habsburského rodu. Aktivita Moskevského velkoknížectví byly ve střední Evropě na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 16. století sledovány stejně jako v předchozím období dramatických polských voleb především z toho důvodu, že zásadním způsobem ovlivňovaly politiku polsko-litevského soustátí, které se nalézalo v blízkosti habsburské říše a zasahovalo do její mocenské sféry. Další zájmovou oblast představovalo Pobaltí, v němž se střetávaly obchodní zájmy mnoha zemí. Dokud Ivan IV. pořádal vojenská tažení do Livonska a vyvíjel

---

⁹¹⁴ Ilustrovaný leták *Newe zeyttung auß Lyfland* vydaný pravděpodobně v Augšpurku v roce 1584; W. HARMS – M. SCHILLING, *Deutsche Illustrierte Flugblätter VII*, č. 153, s. 308-309.

⁹¹⁵ Více K. PRAŽÁKOVÁ, *Obraz*, s. 21-22.

⁹¹⁶ K nelichotivému obrazu Rusů spjatému mimo jiné s útokem na Livonsko na přelomu padesátých a šedesátých let 16. století A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 29-32.

tak nezanedbatelný tlak na Polsko-litevský stát i Švédské království, věnovali autoři psaných novin jeho zemi značnou pozornost. Ta ochabla v první polovině osmdesátých let 16. století, když byla ukončena livonská válka a současně smrt Ivanova syna vyloučila možnost, že by na moskevský trůn usedl schopný a plnoletý panovník, který by vedl aktivní zahraniční politiku.

5.3 Zprávy o nástupcích Ivana IV. a období smuty

Uklidnění situace v Livonsku po uzavření mírové dohody v Jamu Zapolském v roce 1582 vedlo v habsburské říši k výraznému poklesu zájmu o dění v Moskevském velkoknížectví. Ačkoliv od počátku osmdesátých let 16. století výrazně narůstal počet relací a psaných novin, jež se ve zkoumaných sbírkách zachovaly,⁹¹⁷ neobjevila se tu například žádná zpráva o smrti moskevského velkoknížete Ivana IV. v březnu 1584. Stejně tak se tu již předtím nevyskytla žádná zmínka o dramatickém skonu nejstaršího Ivanova syna, kterého koncem roku 1581 v návalu zuřivosti smrtelně zranil vlastní otec. Chyběly též relace o převzetí vlády slabomyslným Fjodorem, jeho korunovaci či zřízení moskevského patriarchátu v roce 1589.

Noviny a relace z rožmberské sbírky, jež se právě v osmdesátých letech 16. století začala výrazně rozšiřovat, naznačují, že se zpravodajové a jejich urození klienti v této době zajímali především o dramaticky se rozvíjející konflikt mezi Španělským královstvím a nizozemskými stavy.⁹¹⁸ Dále získávali zprávy od Svatého stolce, z Uher, Francie, Anglie i Nového světa. Naopak novinkám z východní Evropy byl věnován pouze zanedbatelný prostor. Zatímco v případě Polsko-litevského státu se tato situace změnila v souvislosti s dalším zápasem o trůn, k němuž došlo v letech 1587 a 1588, dění v Moskvě a dalších ruských centrech nebylo nadále nijak výrazněji sledováno. Kvůli dynastické krizi, kterou vyvolalo panování slabomyslného a bezdětného cara Fjodora I., se totiž Moskevské velkoknížectví do polských voleb výrazněji nezapojilo, čímž se z pohledu habsburské diplomacie výrazně snížila jeho přitažlivost.⁹¹⁹

Změnu nepřinesla ani devadesátá léta 16. století, během nichž v psaných novinách jednoznačně převažovaly zprávy z dlouhé války s osmanskou říší.⁹²⁰ Nadále sice přetrvávala myšlenka, že by obtížné boje s Turky mohly nabrat nový směr, pokud by se do nich zapojili Rusové, avšak tehdejší vládnoucí elita si uvědomovala, jak nepravděpodobná by byla

---

⁹¹⁷ Srov. Příloha č. 4: Počet a jazyková skladba novin ze sbírky *Historica Třeboň* z let 1451-1612.

⁹¹⁸ Zvláště v rožmberském archivu se dochovalo velké množství psaných novin, které podrobně informovaly o bojích v Nizozemí. Především SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5060, 5063, 5064, 5106, 5159/2, 5272, 5275, 5276, 5281 a 5370. K zájmu české šlechty o dění povstání v Nizozemí Josef POLIŠENSKÝ, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1958, s. 92-117.

⁹¹⁹ Protože byl Fjodor I. v roce 1587 již několik let ženatý a bezdětný, nepředpokládalo se, že zplodí potomka. Dcera Feodosia se narodila až v roce 1592. Zemřela ve věku dvou let. Více Ljudmila Evgen'evna MOROZOVA, *Dva carja. Fedor i Boris*, Moskva 2001.

⁹²⁰ O moskevském velkoknížectví se v souvislosti s tatarskými vpády zmiňovaly pouze psané noviny z Varšavy a dalších míst z 14., 22. a 31. prosince 1592 a 12. ledna 1593; SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5606/1.

v daných podmínkách spolupráce s Moskevským velkoknížectvím. V diplomacii ani ve zpravodajství nebylo tudíž carovi ani jeho zemi věnováno mnoho pozornosti.⁹²¹

Do popředí vystoupily záležitosti Moskevského velkoknížectví znovu až na počátku 17. století v souvislosti s tažením Lžidimitrije, jeho vládou, zavražděním a následnými polsko-ruskými válkami.⁹²² Od roku 1605 začaly ve střední Evropě kolovat noviny se zprávami o osobě, jež se prohlásila za třetího syna Ivana IV. a vznesla nárok na moskevský trůn. Objevily se tisky oznamující vystoupení Dimitrije a jeho válečné přípravy stejně jako popisy jeho zasnub s Marinou Mniszkovou.⁹²³ V letech 1606 a 1607 pak bylo vydáno několik letáků, které popisovaly Dimitrijovu smrt a pobití jeho polského doprovodu.⁹²⁴ Vzhledem k jejich popularitě je možné předpokládat, že se s nimi hojně setkávali i čeští šlechtici.⁹²⁵ U sledovaných šlechtických rodů však není možné doložit čtení těchto tisků, jež obsahovaly poměrně spolehlivé, avšak výrazně propagačním způsobem představené informace.

---

⁹²¹ Také Andreas Kappeler doložil při svých výzkumech tisků velmi výrazný pokles zájmu o moskevské velkoknížectví po roce 1582; A. KAPPELER, *Ivan Groznyj*, s. 65.

⁹²² Ke starším, avšak významným pracím o době smuty náleží Sergej Fedorovič PLATONOV, *Smutnoe vremja*, Moskva 1924. K novým pak Andrzej ANDRUSIEWICZ, *Dzieje Dymitriad 1602-1614 I-II*, Warszawa 1990; TÝŽ, *Dzieje wielkiej smuty*, Katowice 1999; TÝŽ, *Dymitr Samozwaniec i Maryna Mniszech*, Warszawa 2009; Boris Nikolajevič FLORJA, *Pol'sko-litovskaja intervencija v Rossii i russkoe obšestvo*, Moskva 2005; Kazimir VALIŠEVSKIJ, *Smutnoe vremja*, Moskva 2005; *Velikaja russkaja smuta. Priciny vznikovenija i vychod iz gosudarstvennogo krizisa v XVI - XVII vv.*, Moskva 2007; *Velikaja smuta - glazami očevidec i potomkov*, Moskva 2011; Vjačeslav Nikolajevič KOZLJAKOV, *Smuta v Rossii. XVII vek*, Moskva 2007; Ruslan Grigorjevič SKRYNNIKOV, *Samozvancy v Rossii v načale XVII veka. Grigorij Otrep'ev*, Novosibirsk 1990; Sergej Jurjevič ŠOKAREV, *Moskva v epochu smuty 1604-1613 gg.*, Moskva 2009; Nikolaj Ivanovič KOSTOMAROV, *Smutnoe vremja Moskovskovo gosudarstva v načale XVII stoletija*, Moskva 1994; Aleksandr Nikolajevič BOCHANOV, *Boris Godunov*, Moskva 2012; Andrej Pavlovič PAVLOV, *Gosudarev, dvor i političeskaja borba pri Borise Godunove (1584-1605)*, Sankt Petěrburg 1992 a Wojciech POLAK, *O Kreml i Smoleńszczyznę. Polityka Rzeczypospolitej wobec Moskwy w latach 1607-1612*, Toruń 1995.

⁹²³ V tisku *Gewisse Zeitung vnd Schreiben Auß Cöln, Rom, Antorff, Dantzig, Constantinopel, Holland vnd Venedig*, který vydal v roce 1605 ve Vídni Wolfgang Halbmeister, se našla jedna z prvních tištěných zpráv o samozvaném ruském vládcí. Byla tu totiž zmíněna žádost cara Borise Godunova, aby mu byl z Polsko-litevského státu vydán Dimitrij. Z roku 1606 opět pocházely letáky *Außführliche vnd denckwürdige Relation deß prächtigen Königlichen Beylagers Sigismundi III. mit Fräwlein Constantiae wie auch der Großfürst in der Moskaw Demetrius durch dero Legaten deß Polnischen Sandomirischen Woywoden Tochter ehelichen vertragen lassen* a *Waare Zeitung Was der Moscawitter seiner Braut auff die Hochzeit hat verehren lassen*. K. ZAWADZKI, *Prasa ulotna*, s. 92-93. K osobě polské šlechtičny, jež se stala manželkou Lžidimitrije, Vjačeslav Nikolajevič KOZLJAKOV, *Marina Mnišek*, Moskva 2005.

⁹²⁴ TAMTÉŽ, s. 93 a K. ZAWADZKI, *Początki*, s. 105-106. Významný pramen k posledním dnům vlády samozvaného cara představuje též Janusz BYLIŃSKI (ed.), *Poselstwo od Zygmunta III, króla polskiego do Dymitra Iwanowicza, cara moskiewskiego (Samozwańca), z okazji jego zaślubin z Maryną Mniszchowną*, Wrocław 2002.

⁹²⁵ Na webových stránkách Digital Library of Polish and Poland-Related News Pamphlets jsou doloženy tisky o Dimitrijovi z Římsko-německé říše, švédského království, italských měst i Španělska. Jejich počet i variabilita ukazují na velký zájem o osud samozvaného cara; <http://cbdu.id.uw.edu.pl/view/year/1606.html> a <http://cbdu.id.uw.edu.pl/view/year/1607.html>; staženo 18. května 2012.

Ve sbírce pánů z Hradce se však dochovala jedinečná psaná relace.⁹²⁶ Šlo o poměrně rozsáhlé dílo, které se šířilo formou opisů a snad bylo přikládáno k psaným novinám.⁹²⁷ Neznámý autor ho sice vydával za spolehlivý životopis Dimitrije, ale v mnoha závažných bodech podával naprosto zkreslené informace. Celé vyprávění totiž podřizoval snaze získat Dimitrijovi co nejvíce sympatií a posílit naději, že brzy dojde k výraznému politickému i náboženskému sblížení mezi Moskevským velkoknížectvím na jedné a Polsko-litevským státem i habsburskou říší na druhé straně. Tento postoj, obratné užívání německého jazyka stejně jako jasné vymezení se vůči Rusům i Polákům přitom naznačovaly, že autorem byl habsburský zpravodaj, možná měšťan či duchovní z některého centra Polsko-litevského státu. Avšak není zcela vyloučené, že relace byla sepsána až na území Římsko-německé říše na základě zpráv od různých informátorů. V každém případě se její původce se samozvaným carem nikdy osobně nesetkal a své vyprávění sestavoval na základě zpráv přicházejících z Moskvy.⁹²⁸ Když ho psal, předpokládal, že Dimitrij vládne v Moskevském velkoknížectví, což umožňuje dataci mezi 20. červencem 1605 a 17. květnem 1606.⁹²⁹

Svou zprávu uvedl popisem rodiny careviče Dimitrije a okolnostmi nástupu jeho staršího bratra Fjodora na trůn. Z hlediska pravdivosti údajů byla tato část relace nejspolehlivější.⁹³⁰ Opomenut byl pouze fakt, že původně se měl stát nástupcem Ivana IV. jeho nejstarší syn Ivan, kterého ovšem velkokníže sám smrtelně zranil.⁹³¹ Vynecháním této skutečnosti docílil zpravodaj nezanedbatelného vylepšení Dimitrijova původu. Carevič tu totiž nebyl synem krutého vládce schopného vztáhnout ruku i na vlastního potomka, nýbrž běžného panovníka srovnatelného s králi ze střední či západní Evropy.

⁹²⁶ Německy psaná relace o Dimitrijovi z období 20. červencem 1605 a 1. červnem 1606; SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 9, inv. č. 278. V archivním inventáři uvedena jen přibližná datace „po 1604“.

⁹²⁷ Text obsahuje chyby typické pro opisování – přeskočení slova či dokonce řádky a následnou opravu za pomoci škrtnutí a vpisků. Na rubové straně není uveden žádný popis ani údaje o příjemci. Relaci tudíž zaslal neznámý odesílatel patrně jako přílohu svého listu nebo tvořila součást balíčku s psanými novinami.

⁹²⁸ Osobní setkání s Dimitrijem by zpravodaj jistě neopomněl zdůraznit.

⁹²⁹ V relaci je zmiňována Dimitrijova korunovace, k níž došlo 20. července 1605. Zavražděn pak byl 17. května 1606. Při posuzování výše uvedené datace vyvstala otázka, zda je tento propagandistický Dimitrijův životopis možné zařadit do rozboru zpravodajství Rožmberků, Lobkoviců a pánů z Hradce, neboť je sice uložen ve sbírce posledně jmenovaného rodu, ten však v době jejího vzniku již vymřel po meči a jeho majetek se stal součástí slavatovského na základě sňatku dědičky Lucie Otýlie z Hradce a Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka. Samotná datace post quem by tedy naznačovala, že relace spadá do zpravodajského okruhu Slavatů, který v rámci předkládané disertační práce zkoumán nebyl. Nakonec však byla zmíněná relace do této práce zařazena kvůli své jedinečné výpovědní hodnotě i s ohledem na to, že navzdory dataci mohla být součástí některého ze zkoumaných zpravodajských okruhů. Mohlo totiž jít o jednu z posledních zásilek určenou pro Jáchyma Oldřicha z Hradce († 23. ledna 1604), nebo se mohla do hradecké sbírky dostat z archivu Rožmberků.

⁹³⁰ Ke smrti Ivana IV. a situaci v zemi v polovině osmdesátých let 16. století Andrej Lvovič JURGANOV, *O date napisanija zaveščanija Ivana Groznogo*, Otečestvennaja istorija 1993, č. 6, s. 125-140; L. J. MOROZOVA, *Dva carja*, s. 58-72.

⁹³¹ Více o nejasném sporu, který vyústil v zabití následovníka trůnu R. G. SKRYNNIKOV, *Ivan Groznyj*, s. 438-443; R. PAYNE – N. ROMANOFF, *Ivan Hrozný*, s. 309-311 a W. SERCZYK, *Ivan IV.*, s. 166-168.

Následovalo podrobné líčení úkladů, jež měl Fjodorovi a Dimitrijovi po smrti jejich otce připravit Boris Godunov. Tomu autor přisoudil jednoznačně negativní roli. Tvrdil, že přiměl Fjodora, aby bez vědomí rady, která mu byla ustanovena ku pomoci, složil řeholní sliby. Poté nechal otrávit vlivné osoby, jimž záleželo na dobru Ivanových synů. Když však chtěl odstranit Dimitrije, zasáhl údajně nejmenovaný učitel a chlapce zachránil tím, že na jeho místo podstrčil jiné dítě. Zatímco se měl Boris Godunov snažit také o to, aby bylo tělo domnělého Dimitrije pohřbeno s co nejmenšími počtami, ukrýval se podle autora relace pravý syn Ivana IV. nejprve u nejmenovaného šlechtice a poté v klášteře. Protože se však vyznačoval „*guetten Sitten und Thugent vortrefflich*“,⁹³² byl po několika letech poznán. Uprchl proto do Polsko-litevského státu. I tam měly nadále upoutávat pozornost jeho „*furstensaigne Thugenden*“, díky nimž se litevský kníže Adam Wiśniowecki začal zajímat o jeho původ.⁹³³ Když se Dimitrij prohlásil za syna Ivana IV., rozhodl se Adam Wiśniowecki spolu s dalšími magnáty, že podpoří jeho nárok na moskevský trůn.

Tažení do Ruska bylo podle tohoto životopisu úspěšné od samého počátku. Zpravodaj zmiňoval obsazení několika pevností a věnoval velkou pozornost bitvě, v níž mělo Dimitrijovo vojsko zvítězit nad obrovskou přesilou. Překroutil tak zásadně historická fakta, neboť Dimitrij se sice u Novhorodu-Siverského v prosinci 1604 úspěšně střetl s oddíly knížete Mstislavského, již 31. ledna 1605 však bylo jeho vojsko rozprášeno armádou Borise Godunova.⁹³⁴ V relaci však byla bitva s carským vojskem představena jako zářivé vítězství Dimitrije.⁹³⁵ Zpravodaj ho dokonce považoval za zlomové, když tvrdil, že se po něm Boris Godunov rozhodl vypsat nové daně, s jejichž pomocí chtěl zacelit obrovské ztráty ve své armádě, avšak místo toho vyvolal velké povstání. Pravdivým historickým skutečností se začala relace opět přibližovat vyprávěním o vzpouře kozáků, smrti, jež zastihla Borise Godunova právě v této vypjaté situaci, a následném přebíhání mnohých na Dimitrijovu stranu. Ovládnutí Moskvy koncem června 1605 a Dimitrijovu korunovaci vylíčil zpravodaj jako návrat spravedlnosti a dobré vlády. Pomlčel o krátkém panování Godunovova syna Fjodora II., který byl korunován 23. dubna 1605 a vzhledem ke svému věku nemohl být obviňován z podílu na akcích svého otce. Výraznou úpravou prošlo též vyprávění o dalších osudech

---

⁹³² SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 9, inv. č. 278.

⁹³³ TAMTÉŽ. K pobytu nepravého Dimitrije na Litvě Vjačeslav Nikolajevič KOZLJAKOV, *Lžedmitrij I.*, Moskva 2009, s. 70-100.

⁹³⁴ Vice A. ANDRUSIEWICZ, *Dzieje wielkiej smuty*, s. 194-195 a V. N. KOZLJAKOV, *Lžedmitrij I.*, s. 112-118.

⁹³⁵ „[...] bricht er mit den Seinen auß Schloß, beim Leger für sprengt die Feindt an, derer erster Ordnung und Feldt er mit Hulff der Polagken erlegt, die and[er]n zerstreuet und in die Flucht treibet, das also im ersten Treffen viertzig tausent bliben sindt, und des Hodonis sehn khaum mit ettlich wenig davon khomen, durch dise des Demetřij Victorien wiert Hodonius betaubt und erschweckhet.“ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 9, inv. č. 278.

Godunovovy rodiny. Podle pisatele byl všem podán jed, avšak bez vědomí Dimitrije, který se je měl dokonce snažit zachraňovat.⁹³⁶ Pravdivý byl pouze fakt, že vraždění přežila Godunovova dcera Xenie. Autor životopisu se však pochopitelně nezmínil o tom, že si z ní nový car udělal násilím konkubínu.⁹³⁷

Kromě nápaditého proplétání pravdivých a falešných údajů s cílem vytvořit nový obraz historie se relace vyznačuje dvěma rysy, jež jsou z hlediska zpracovávaného tématu zpravodajství v raném novověku velmi pozoruhodné. Prvním je nápadné zdůrazňování některých skutečností. Zpravodaj věnoval například značný prostor vysvětlení, jak mohl Dimitrij uniknout vrahům a kde se skrýval do své dospělosti. Dále se snažil doložit, že Zikmund III. Vasa Dimitrijův návrat vojensky nepodpořil. Celé tažení mělo být v jeho podání výsledkem aktivity několika polských a litevských magnátů, k nimž se záhy přidali mnozí Rusové.⁹³⁸ Ve zmíněných pasážích opakoval autor svoji verzi tak vytrvale, až vyvolal dojem polemiky. Ta mohla být vedena preventivně s čtenářovými pochybnostmi (například ohledně toho, zda je nový kníže skutečně potomkem Ivana IV.). Ještě pravděpodobnější je, že šlo o reakci na jiné zpravodajské spisy, z nichž se mnohé patrně vůbec nezachovaly.

Dalším výrazným rysem této relace se stal pozitivní pohled na obyvatele Moskevského velkoknížectví. Výraznější kritika Rusů tu ostatně ani nebyla možná. Pokud chtěl autor představit Dimitrije jako vzor všech panovnických ctností, nemohl příliš kritizovat zemi, v níž si jeho hrdina přál usednout na trůn. Moskevské velkoknížectví tudíž získalo v jeho vyprávění rysy běžného evropského království, jaké znali jeho čtenáři. Výraznější odlišení bylo patrné pouze při popisu trestu, jenž měl stihnout více než 170 osob, které byly podezřelé z účasti na spiknutí vedeném bratrem Borise Godunova. Zpravodaj udával, že je Dimitrij nechal zaživa stáhnout z kůže. Jedním dechem však dodával, že v tomto případě nešlo o tyranství, nýbrž spravedlivý trest, neboť „*diß Volckh also barbarisch ist, d[ass] mans auf keinerley Weg zum Gehorsamb bringen mag, als mit scharffesster Disciplin.*“⁹³⁹

---

⁹³⁶ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 9, inv. č. 278.

⁹³⁷ V. N. KOZLJAKOV, *Lžedmitrij I.*, s. 161-162. Zahraniční svědectví o vládě nepravého Dimitrije Marek KUBALA – Tomasz ŚCIEŻOR (edd.), *Moskwa w rękach Polaków. Pamiętniki dowódców i oficerów garnizonu w Moskwie*, Kraków 2005 a Frank KÄMPFER, *Deutsche Augenzeugenberichte*.

⁹³⁸ O skutečném postoji Zikmunda III. Vasy a dalších polských představitelů Henryk WISNER, *Król i car. Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII.*, Warszawa 1995. Autor zkoumané relace zdůrazňoval, že Dimitrij sice před rozhodující bitvou odeslal Zikmundovi III. list s prosbou o pomoc, ale dříve, než mohl polský král nějak zareagovat, zvítězil a nastoupil triumfální cestu do hlavního města. SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 9, inv. č. 278.

⁹³⁹ TAMTÉŽ.

Zkoumaná relace vyniká svou naléhavostí a obratností, s níž byly spojeny pravdivé i naprosto zavádějící údaje. Její autor těžil z pozornosti, jíž se těšil dramatický boj o moc v Moskevském velkoknížectví. Rozesílal svou verzi toho, co se tu událo po smrti Ivana IV., přičemž se snažil získat čtenáře pro myšlenku těsnější spolupráce mezi Moskevským velkoknížectvím a zeměmi střední Evropy. To byl na přelomu 16. a 17. století zvláště v habsburské říši obvyklý postoj, který vyrůstal z naděje, že se Rusové pod novou vládou přikloní ke katolictví a zapojí do boje proti Turkům.⁹⁴⁰ Obyvatelé Moskevského velkoknížectví tudíž bývali představeni v poměrně dobrém světle, ačkoliv se mnozí pozorovatelé nevyhnuli pocitu jisté nadřazenosti, jenž se v této relaci projevil výrokem o nutnosti tuhé disciplíny.⁹⁴¹ V celém pojednání však zpravodaj vyjadřoval naději, že pod nynějším vládcem dosáhnou správného rozvoje. Ten sice přímo nepopisoval, ale mezi řádky se stále vracel názor, že jedinou pravou cestou je postupné přijetí katolictví⁹⁴² a využití své, respekt budící vojenské síly ve válce s osmanskou říší. Dokud tedy aktuální dění v Moskevském velkoknížectví ponechávalo možnost, že tato země bude prospěšná habsburské monarchii i katolické církvi,⁹⁴³ byli její obyvatelé posuzováni poměrně velkoryse.

---

⁹⁴⁰ Tento postoj se projevil také v nemalém počtu tištěných letáků komentujících období smuty. Některé zpřístupněny na webových stránkách Digital Library of Polish and Poland-Related News Pamphlets; <http://cbdu.id.uw.edu.pl/view/year/1606.html>; staženo 18. května 2012.

⁹⁴¹ K pocitu nadřazenosti provázejícím setkání s odlišnou kulturou L. KLUSÁKOVÁ – M. KŘÍŽOVÁ – K. KUBIŠ – M. ŘEZNÍK – D. TINKOVÁ, *Namísto úvodu*, s. 15-16.

⁹⁴² Ortodoxní křesťanství se ve svém důsledku nejevilo představitelům i běžným členům katolické církve jako dostatečně "pravé" ani v případě, že by pravoslavní uznali primát papeže. Svědčil o tom dosti rozporuplný vztah k uniatské církvi, která vznikla v letech 1595-1596. Značná část pravoslavných žijících na území Litevského velkoknížectví uznala primát římského papeže a ten jim naopak povolil bohoslužbu podle východního ritu. Více Oskar HALECKI, *From Florence to Brest (1439-1596)*, Romae 1958, s. 393-419; Edward OZOROWSKI, *Eklezjologiczna polemika unijna w Polsce w XVII wieku*, in: Jan Sergiusz Gajek – Stanisław Nabywaniec (edd.), *Unia brzeska z perspektywy czterech stuleci*, Materiały międzynarodowego sympozjum naukowego Unia Brzeska po czterech stuleciach, Lublin, 20.-21.9. 1995, Lublin 1998, s. 141-148 a Stefan KOZAK, *Unia Brzeska – oczekawania i rzeczywistość*, in: tamtéž, s. 189-200.

⁹⁴³ O velmi účelovém pohledu na jiné kulturní oblasti vypovídá například R. PIEPER, *Die Vermittlung*, s. 211-245.

6. Čtení a recepce zpráv na sídlech českých šlechticů

Výzkum psaných a tištěných novin by byl značně neúplný, kdyby nebyla položena klíčová otázka, zda si je odběratelé nejen objednávali, nýbrž také skutečně četli. Jen tak mohly totiž mít zprávy a jejich komentáře vliv na představu, kterou si o obyvatelích vzdálených zemí utvářeli čeští šlechtici i další osoby, které se podílely na jejich zpravodajských sítích. V této kapitole budou proto představeny některé doklady četby psaných novin a zpravodajských listů. Dále bude zjišťováno, jakým způsobem objednatelé novin doručené zprávy vnímali a jakou roli hrály v jejich životě.

V českém prostředí se otázkou skutečného čtení nejrůznějších písemností pojednávajících o odlišné kultuře zabýval zvláště Tomáš Rataj.⁹⁴⁴ Pouze na zpravodajství se zaměřil Zdeněk Šimeček, který upozornil na několik důležitých momentů, v nichž si šlechtici či dvorští úředníci vyměňovali informace z dobových novin.⁹⁴⁵ Nemalý počet dalších badatelů pak spíše na okraji svých prací doložil skutečnost, že v Českém království panovala v 16. století velká poptávka po informacích od panovnického dvora či vzdálenějších oblastí, příslušníci různých společenských stavů vytvářeli zpravodajské sítě, sháněli novinky či je naopak nabízeli. V zahraničí má výzkum recepce zpráv delší tradici. Ze současných prací stojí za zmínku zvláště obsáhlé pojednání o zpravodajství kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu od Katrin Keller a Alessandra Catalana stejně jako výzkum fuggerovských novin, který podnikl Oswald Bauer.⁹⁴⁶ Rekonstrukce zpravodajské sítě a edice zpráv, které kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu rozesílal, názorně doložily zájem o zprávy z různých oblastí, jejich třídění a rozšiřování v rámci sítě rodinných příslušníků a přátel. Oswald Bauer opět při bádání o fuggerovském zpravodajství mimo jiné poukázal na význam aktuálních zpráv pro obchodní i finanční rozhodování. Upozornil též na společenskou prestiž, která se pojila s přístupem k čerstvým informacím.⁹⁴⁷ Nesnažil se však doložit čtení jednotlivých psaných novin. Přitom právě takové doklady jsou klíčové pro obhájení teze, že psané i tištěné noviny měly nejpozději od poloviny 16. století značný vliv na přední království a jejich prostřednictvím i na další složky společnosti.

---

⁹⁴⁴ T. RATAJ, *České země*, s. 209-216.

⁹⁴⁵ Poukazoval též na opisování došlých novin či jejich kolektivní četbu. Z. ŠIMEČEK, *Četba*, s. 6-7.

⁹⁴⁶ K. KELLER - A. CATALANO, *Die Diarien* a O. BAUER, *Die Zeitungen*.

⁹⁴⁷ Příslušnost k „informovaným“ byla ceněna a v některých případech mohla dokonce představovat jeden z hlavních motivů, kvůli nimž si určité osoby snažily zajistit přístup ke zpravodajství. Patřil mezi ně například Václav Kněžoveský. Více Jan PETERS, *Václav Kněžoveský a jeho paměti*, *Slánský obzor* 6, 1898, s. 13-56. Za upozornění na tento případ z měšťanského prostředí děkuje autorka PhDr. Josefu Kadeřábkovi.

Co se týkalo sbírek pánů z Rožmberka, Hradce a Lobkoviců, na něž se zaměřila autorka předkládané disertační práce, z druhé poloviny 15. století a počátku 16. století se v nich nedochovaly žádné glosy. Text nejstarších zpravodajských listů a prvních novin nebyl zpravidla ani podtrháván. Mnohé zmínky v osobní korespondenci však dosvědčují, že čeští šlechtici se o dění v sousedních zemích živě zajímali a diskutovali o něm se svými přáteli. Například v dopisu z 5. června 1449 sděloval Prokop z Rabštejna Oldřichovi II. z Rožmberka novinky z Vídně, Uher a italských států, v listu z 13. května 1450 opět zasílal zprávy Oldřich II. z Rožmberka Janovi ze Schauenburku a v červnu 1513 informoval Jan z Ebrnic Kryštofa ze Švamberka o průběhu bojů na Apeninském poloostrově.⁹⁴⁸ Když Zdeněk Lev z Rožmitálu obdržel od Ladislava ze Šternberka v říjnu 1514 relaci o bitvě u Orši, ihned zaslal její opis také Petru IV. z Rožmberka.⁹⁴⁹ Petr IV. z Rožmberka zase v roce 1523 sděloval Zdeňkovi Lvu z Rožmitálu fakta o bojích u ostrova Rhodu, jenž se dostal pod tureckou nadvládu.⁹⁵⁰ Turků se patrně týkaly také noviny, které obdržel na počátku září 1532 Jošt z Rožmberka od Viléma z Roggendorfu a obratem zasílal Kryštofovi ze Švamberka.⁹⁵¹

Velkou část zmíněných zpráv získali tito šlechtici od svých klientů a osobních zpravodajů, o čemž svědčily například některé dopisy Oldřicha II. z Rožmberka.⁹⁵² V atmosféře velké poptávky po novinkách však byly jistě pozorně čteny i první psané noviny, které si začaly přední osoby Českého království objednávat. Přibližně od poloviny 16. století vykazovaly stopy čtení samotné zpravodajské písemnosti. Týkalo se to především novinové sbírky posledních Rožmberků, která díky svému rozsahu poskytuje obsáhlý srovnávací materiál. Její tvůrci sice zpravidla nevpisovali do avíz a relací žádné glosy, došlé písemnosti však třídili, označovali popiskou „noviny“ a podtrhávali zajímavá místa.

---

⁹⁴⁸ List Prokopa z Rabštejna Oldřichovi z Rožmberka z 5. června 1449 z Vídně; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 1138 (též edice AČ III, č. 82, s. 54). Koncept listu Oldřicha z Rožmberka Janovi ze Schauenburku z 13. května 1450; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 1278 (též edice B. RYNEŠOVÁ – J. PELIKÁN, *Listář IV.*, č. 267, s. 198-199). List Jana z Ebrnic Kryštofovi ze Švamberka z 25. června 1513; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3572 (též edice AČ XV, č. 185, s. 97-98).

⁹⁴⁹ Kopiář korespondence Zdeňka Lva z Rožmitálu z 3.-14. října 1514; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3632. (též edice AČ VII, č. 117, s. 107-108).

⁹⁵⁰ List Petra IV. z Rožmberka Zdeňkovi Lvu z Rožmitálu z března 1523; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3844 (též edice AČ XIII, č. 1421, s. 68-89). O tureckém nebezpečí diskutoval Petr IV. z Rožmberka prokazatelně již dříve s Janem ze Šelmberka, od něhož některé novinky získával. List Jana ze Šelmberka Petrovi IV. z Rožmberka z roku 1505 či 1506; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3615 (též edice AČ X, č. 1158, s. 112-113).

⁹⁵¹ Koncept listu Jošta z Rožmberka Kryštofovi ze Švamberka z 9. září 1532; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 3996b. Jošt z Rožmberka zmiňoval, že k dopisu přiložil soupis novinek.

⁹⁵² Mezi klienty Oldřicha II. z Rožmberka, kteří mu za různé výhody a protislužby poskytovali novinky, náležel například prešpurský měšťan Štěpán Renneis nebo Oldřich Eizinger. List Štěpána Renneise ze 13. srpna 1450; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 1489a. List Oldřicha II. z Rožmberka Oldřichovi Eizingerovi ze 17. srpna 1450 z Českého Krumlova, v němž rožmberský vladař žádal o zprávy z Rakous; TAMTÉŽ, sign. 1489b. Velké množství zpráv získával jihočeský velmož také od schopného helfenburgského purkrabího Jana z Vlksic; TAMTÉŽ, sign. 2541a.

Doklady toho, že zvláště Vilém z Rožmberka doručené noviny četl a třídil, poskytuje již samotný výčet zpravodajských písemností, které se dochovaly až do dnešních dnů. Ačkoliv v průběhu staletí došlo v rožmberské sbírce novin k druhotným změnám a ztrátám, naznačují stále témata mnohých avíz a relací, že se nezachovaly pouze díky náhodě.⁹⁵³ Například z roku 1554 pocházelo osm avíz a zpravodajských relací, přičemž šest z nich zmiňovalo spiknutí Albrechta II. Alcibiada z linie braniborsko-kulmbašských Hohenzollernů.⁹⁵⁴ Pro léta 1561, 1562 a 1564 nebyly opět doloženy žádné psané noviny, zatímco z roku 1563 jich pocházelo devět. Všechny se přitom vztahovaly k válečným úspěchům a následnému zavraždění Františka de Lorraine, vévody de Guise.⁹⁵⁵ Zatímco o výše zmíněné spiknutí Albrechta II. Alcibiada projevoval Vilém z Rožmberka zájem, když se snažil prohloubit své znalosti o postojích různých říšských rodů a současně začal uvažovat o sňatku se členkou mocného a rozvětveného rodu Hohenzollernů,⁹⁵⁶ při sledování osudu vévody de Guise nehrál patrně osobní prospěch žádnou výraznější roli. Jihočeského velmože spíše zaujala situace ve francouzském království, v němž mocenský boj mezi katolíky a protestanty vyústil ve válečná střetnutí. Otázka, jak zachovat pokojné soužití více konfesí, měla přitom velký význam také pro českou stavovskou obec.

Od konce šedesátých let 16. století začal prudce narůstat objem zpravodajských písemností, jež se v rožmberském rodovém archivu dochovaly. Pro toto období se tudíž již nedají prokázat tak jednoznačné případy, kdy se Vilém z Rožmberka a další členové jeho šlechtické domácnosti natolik soustředili na jedno téma, že o něm uchovávali všechny zmínky, zatímco jiných avíz se po přečtení zbavovali. Od počátku sedmdesátých let 16. století zřejmě objednávali a do archivu zařazovali větší počet zpráv, některé z nich se však prokazatelně těšily větší pozornosti.

Náležely mezi ně zvláště relace o válkách s osmanskou říší a bojích se vzbouřenými provinciemi severního Nizozemí. V obou případech byl podrobně sledován průběh jednotlivých vojenských kampaní. Díky tomu se v třeboňském archivu například dochovalo

---

⁹⁵³ Je velmi pravděpodobné, že také předchůdci Viléma z Rožmberka třídili došlé noviny. Ze zpravodajských písemností, jež byly doručeny na rožmberská sídla v průběhu 15. století a v první polovině 16. století, se nicméně celkově dochoval jen nepatrný zlomek. Proto není pro toto období možné formulovat nosné teorie o zájmech a preferencích jejich objednavatelů.

⁹⁵⁴ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4311, 4314, 4315, 4316, 4322 a 4324. Více o Albrechtovi II. Alcibiadovi z Braniborska-Kulmbachu a jeho odporu vůči císaři poté, co byl nedostatečně odměněn za svou pomoc ve šmalkaldské válce, Otto KNEITZ, *Albrecht Alcibiades. Markgraf von Kulmbach 1522-1557*, Kulmbach 1951.

⁹⁵⁵ SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4510a, 4510b, 4511-4516 a 4520.

⁹⁵⁶ Ačkoliv byl Vilém z Rožmberka v roce 1554 ještě zaměstnán sporem s knížaty z Plavna, zabýval se již určitě volbou nevěsty. Od počátku se přitom soustřeďoval na příslušnice říšských knížecích rodů, zvláště na příbuzné šlechticů, s nimiž se mu podařilo osobně seznámit. P. MAREK – K. PRAŽÁKOVÁ, *Sňatkové strategie*, s. 152-164, zde s. 152-155.

šest zpravodajských písemností, v nichž byly vylíčeny akce, které Juan d'Austria podnikl na severu Afriky v letech 1573 a 1574.⁹⁵⁷ Zachování tak obsáhlého souboru zpráv popisujících dobytí i opětovnou ztrátu Tunisu nebylo jistě náhodné. Do jisté míry bylo jistě výsledkem celkového soustředění na dramatické střety s Turky, jimiž se zabývala celá společnost a které do značné míry určovaly habsburskou politiku. Nemalou roli však v případě Viléma z Rožmberka sehrála i vzpomínka na rok 1566, v němž velel nečinné zemské hotovosti, zatímco jeho švagr Mikuláš Zrinský padl při hrdinné obraně Sigetu (Szigetváru).⁹⁵⁸ Psané noviny, v nichž byly podrobně vylíčeny boje s Turky, zde patrně sloužily nejen jako vítaný zdroj aktuálních informací, nýbrž také určitý druh pamětních zápisů.⁹⁵⁹ Měly připomínat poslušnost a průběh jednotlivých bitev, upomínat na tureckou přesilu, jíž se těžko odolávalo, a usnadnit sestavení rodové kroniky, ve které by bylo hrdinství chorvatského příbuzného náležitě zdůrazněno.⁹⁶⁰

Válčení v Nizozemí bylo na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 16. století opět věnováno takové množství relací, že je prakticky možné rekonstruovat, jak se týden po týdnu proměňoval obraz tohoto konfliktu v dobovém zpravodajství.⁹⁶¹ O informace projevoval v tomto případě zájem s největší pravděpodobností nejen Vilém z Rožmberka, jenž střet sledoval kvůli vlivu, jaký měl na politiku císaře Maxmiliána II., nýbrž také Petr Vok. Ten se totiž díky cestě, kterou podnikl na přelomu let 1562 a 1563, seznámil s nizozemskými provinciemi a jejich představiteli osobně. Hluboce na něj přitom zapůsobili díky snaze co nejvíce zpříjemnit jeho pobyt stejně jako blízkosti náboženských i politických názorů.⁹⁶²

---

⁹⁵⁷ Tamtéž, sign. 4861/2, 4864, 4886, 4887, 4892 a 4892A. Více o válečných podnicích Juana d'Austria Heinz GRILL, *Don Juan de Austria. Der Sieger von Lepanto*, Graz 1965; Marita A. PANZER, *Don Juan de Austria (1547-1578). Karriere eines Bastards*, Regensburg 2004 a Jean-Pierre BOIS, *Don Juan d'Autriche*, Paris 2008.

⁹⁵⁸ Psané noviny z 18. srpna 1566 o bojích s Turky, zvláště o smrti Mikuláše Zrinského ze Serynu SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 4688. Listy Viléma z Rožmberka z 27. září 1566 a 13. října 1566 tamtéž, sign. 4696A a 4700. Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009, s. 24-27.

⁹⁵⁹ Na kronikářské využívání novin upozornil Z. ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin*, s. 126-127.

⁹⁶⁰ Zpráva o hrdinství manžela Evy z Rožmberka měla pro rodovou prestiž v každém případě velký význam. Kvůli blízkému příbuzenství bylo jistě žádoucí zachovat doklady o důsledcích, které měl pád Sigetu, stejně jako popisy dalších bitev, jež křesťané s Turky svedli. Motivaci k uchování důkazů o slavném původu synovce Jana Zrinského ze Serynu mohla ostatně posilovat další významná skutečnost. Ačkoliv bratři Vilém a Petr Vok z Rožmberka nebyli na počátku sedmdesátých let 16. století nijak pokročilého věku, mohl si zvláště předvídavý Vilém, který zažil smrt dvou manželek, v myšlenkách pohrávat s možností, že by se za zvláště příhodných okolností stal dědicem rožmberské domény a slávy potomek jeho sestry Evy z Rožmberka a Mikuláše Zrinského. K osobnímu poutu mezi Vilémem z Rožmberka a jeho synovcem, který po smrti otce pobýval s matkou v Bechyni V. BŮŽEK – O. JAKUBEC – P. KRÁL, *Jan Zrinský*, s. 29-33.

⁹⁶¹ Z desítek zpravodajských písemností si zmínku zaslouží zvláště SOA Třeboň, *Historica Třeboň*, sign. 5041, 5060, 5063, 5064, 5080, 5253, 5267, 5272, 5275 a 5276.

⁹⁶² Deník cesty Petra Voka z Rožmberka do Nizozemí SOA Třeboň, *Cizí rody – registratura, z Rožmberka*, sign. 21. Dále P. MAREK – K. PRAŽÁKOVÁ, *Nizozemí*, s. 58-69; J. PÁNEK, *Zahraniční cesty*, s. 9-29 a TÝŽ, *Cestování*

Zatímco velké množství novin z rožmberské sbírky pojednávalo o válkách s Turky či dění v Nizozemí, zpráv z Římsko-německé říše, Francie, Španělska či Itálie se ze stejné doby zachoval nesrovnatelně menší počet. Tato skutečnost opět naznačuje, že poslední Rožmberkové, zvláště Vilém, doručené noviny pozorně četli a třídili, přičemž k uchování vybírali pouze ty nejzajímavější. Tuto tezi potvrzuje také náhlá změna, k níž došlo v letech 1591 a 1592. Zatímco v předchozím období se zpravidla z jednoho roku nedochovalo více než 30 psaných novin a relací, z roku 1591 to náhle bylo 196 a z následujícího roku 46 kusů. Je velmi pravděpodobné, že k této kumulaci došlo v souvislosti se zhoršujícím se zdravotním stavem Viléma z Rožmberka. Churavějící velmož neměl v posledních měsících svého života dostatek energie k pročitání a třídění avíz.⁹⁶³ Ta se proto hromadila. Po Vilémově smrti pak byla zařazena k ostatním písemnostem rodinného archivu.

Klasický doklad četby dále představují podtržená místa, která se též nacházejí v některých zpravodajských písemnostech z rožmberské sbírky. Vzhledem k užitému inkoustu, způsobu podtržení i typu zvýrazněných informací je možné předpokládat, že si daná místa podtrhli adresáti, tedy sami vladaři rožmberského domu. Šlo například o list z 12. září 1587, v němž Jakub Menšík z Menštejna informoval Viléma z Rožmberka o nákupech v Praze a novinkách, jež se do metropole donesly z okolních zemí. Zatímco do odstavců věnovaných nákupu sukna nikdo nezasahoval, byly ve druhé části podtrženy informace o náladách polských šlechticů a vojenské síle, jíž disponovali přívrženci švédského prince Zikmunda Vasy.⁹⁶⁴ Obdobným případem se stal list Adama II. z Hradce, který 8. srpna 1587 děkoval Vilémovi z Rožmberka za pozvání a současně sděloval několik novinek. Odstavce, v nichž se pisatel zabýval rodinnými událostmi, byly ponechány bez zásahu, pečlivě však byly podtrženy údaje o císařově cestě do Brandýsa nad Labem stejně jako kritické vyličení poselské cesty olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského do Polska.⁹⁶⁵

Výběr informací byl ve zpravodajských písemnostech prováděn nejen podtrháváním zajímavých údajů, nýbrž také odstraňováním méně podstatných částí textu. Fragmentární dochování nebylo u některých písemností s největší pravděpodobností pouze důsledkem náhodného poškození. Spíše si objednavatel vystříhl z obšírné zprávy tu část textu, kterou považoval za hodnou uchování. V rožmberské sbírce se to týkalo například zpravodajského

---

na prahu novověku mezi mýtem a realitou, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 3, 2010, s. 25-32.

⁹⁶³ K posledním měsícům života Viléma z Rožmberka, jež byly poznamenány postupující nemocí, J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 234-236.

⁹⁶⁴ List Jakuba Menšíka z Menštejna Vilémovi z Rožmberka z 12. září 1587; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5399/5.

⁹⁶⁵ List Adama z Hradce Vilémovi z Rožmberka z 8. srpna 1587; TAMTÉŽ, sign. 5399/3.

listu z podzimu 1586. Z relace neznámého zpravodaje či klienta odstříhl adresát, patrně Vilém z Rožmberka, pouze závěrečnou část, v níž byla popsána údajná smrt polského korunního maršálka Ondřeje Zborowského.⁹⁶⁶

Zatímco podtrhávání důležitých údajů či naopak odstřížení nepodstatných částí textu bylo u posledních Rožmberků poměrně obvyklé, neužívali tvůrci žádné ze zkoumaných novinových sbírek glosy. Jediný přípis zpravidla představovalo označení „noviny“, jež bylo na některé relace dopsáno až po doručení na rožmberská sídla.⁹⁶⁷ Majitelé i správci rodového archivu ho patrně užívali, aby se rychleji zorientovali v písemnostech a odlišili právní, osobní a zpravodajské materiály.

V několika zajímavých případech se přípis „noviny“ objevil i na písemnostech, které mají formu osobního listu s oslovením adresáta, závěrečnými pozdravy a nezanedbatelným prostorem věnovaným osobním záležitostem. Naznačoval, že daný list nebyl ceněn a uchováván jako doklad přátelského kontaktu mezi adresátem a pisatelem, nýbrž kvůli informacím o dění ve vzdálených zemích. Jedním z takových případů je dopis, který adresoval 6. března 1573 Jáchym Metych z Čečova komornímu písaři Matyášovi Fuchovi z Fuchýřova.⁹⁶⁸ Maršálek, který měl na starosti zásobování poselstva vedeného Vilémem z Rožmberka, v něm popisoval stav před volbou nového krále. Jeho líčení se patrně setkalo se značným zájmem. Protože se představitelé Polsko-litevského státu snažili zabránit unikání informací, nepřicházelo právě v tomto exponovaném období do Českého království dostatek zpráv. Nadto byly ceněny právě novinky psané osobami, které se v Polsko-litevském státě zdržovaly delší dobu, a mohly se tudíž ve složité situaci lépe zorientovat.

Kromě toho, že list Jáchyma Metycha z Čečova dokládá zájem o novinky a uchovávaní některých osobních listů právě s ohledem na zprávy, jež obsahovaly, poukazyval také na zpravodajskou angažovanost úředníků. Ti se do zpravodajských sítí často zapojovali jako vítání informátoři. Současně v rámci svých možností čerpali z novin, které byly doručeny na sídla jejich pánů, vyměňovali si novinky a diskutovali o nich.⁹⁶⁹ Obdobným

---

⁹⁶⁶ Česká relace neznámého autora z prosince 1586 či počátku roku 1587; TAMTÉŽ, sign. 5388.

⁹⁶⁷ Popisku „noviny“ nebo „Zeitung“ užívali hojně novelanti. Označovali jí rubovou stranu složených avíz, která dále převazovali provázkem a zasílali odběratelům. Stopy tohoto postupu, jenž byl pro psané noviny obvyklý, nese velký počet písemností z rožmberské sbírky. Objevují se tu však také materiály, na které bylo označení „noviny“ připsáno výrazně jiným inkoustem i písmem, než jaké užíval pisatel. Protože některé z nich byly původně osobním dopisem, je prakticky vyloučené, že by je přípisem „noviny“ označil sám autor.

⁹⁶⁸ List Jáchyma Metycha z Čečova Matyášovi Fuchovi z Fuchýřova z 6. března 1573; TAMTÉŽ, sign. 4846.

⁹⁶⁹ V případě Jáchyma Metycha z Čečova a Matyáše Fucha z Fuchýřova docházelo pravděpodobně k oboustranné výměně novinek. Naznačuje to velmi přátelský tón dopisu i skutečnost, že oba poměrně často cestovali. Zatímco dvorní maršálek Jáchym Metych z Čečova doprovázel svého pána Viléma z Rožmberka, vydával se Matyáš Fuch z Fuchýřova jako komorní písař často na nákupy do Prahy, Lince a dalších měst. Více V. BŮŽEK, *Rytíři*, s. 19-25.

případem jako výše zmíněný dopis Jáchyma Metycha z Čechova, který sděloval zprávy z Polsko-litevského státu svému příteli a služebnímu kolegovi Matyáši Fuchovi z Fuchýřova, se stal zpravodajský list Jakuba Krčina z Jelčan ze 24. září 1574.⁹⁷⁰ Regent rožmberského panství v něm informoval českokrumlovského hejtmana Jetřicha Slatinského ze Slatinky nejen o rybničním hospodaření, nýbrž také o různých událostech, k nimž došlo za hranicemi Českého království. Největší pozornost přitom věnoval obléhání pevnosti La Goulette a města Tunisu. K popisu neradostné situace, v níž se obránci nacházeli, připojil svůj komentář, ve kterém kritizoval, že křesťané nejsou schopní společného boje proti Turkům a raději se „doma mordují“.⁹⁷¹ Po doručení byl Krčinův list doplněn již zmíněnou popiskou „noviny“ a uložen do rožmberského archivu.

Ještě ve větší míře než vrchnostenská úředníci probírali sdělení z psaných novin a dalších zpravodajských médií jejich objednavatelé. Ačkoliv se z rozsáhlé korespondence posledních Rožmberků dochoval pouhý zlomek, objevily se i v této nevelké skupině dopisů významné doklady toho, že zvláště Vilém z Rožmberka věnoval doručným novinkám nemalou pozornost a diskutoval o nich s dalšími příslušníky šlechtického stavu. Především se snažil ověřit pravdivost zpráv, jež ho zajímaly. To bylo pochopitelné vzhledem k častému výskytu fám, jejichž šíření autoři psaných novin v některých případech podpořili, v jiných naopak zastavili.⁹⁷²

V listu z 1. července 1568 se například obracel na Viléma z Pernštejna: „*Také za to p[ro]sím, to račte slyšeti, kterak se v Nydrlantu hospodaří, zajisté mi oznámiti. Neb zde zlé noviny u nás vypravují, a dost zhusta, jako by velký počet Španělů zabito, některá města pobrána býti měla a [...]? de Alba že sotva j[es]t miel ujeti.*“⁹⁷³ Následně připojil komentář, v němž se rozhodně stavěl na stranu španělského krále, jehož úspěchy či naopak porážky výrazně ovlivňovaly pozici celého habsburského domu.⁹⁷⁴

---

⁹⁷⁰ List Jakuba Krčina z Jelčan Jetřichovi Slatinskému ze Slatinky z 24. září 1574; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4886.

⁹⁷¹ TAMTÉŽ.

⁹⁷² V předkládané disertační práci již byl uveden dostatek případů, v nichž přicházely matoucí zprávy z východní Evropy. Příkladem naprosto mylné zprávy z jiné oblasti bylo například tvrzení, že maltézský velmistr chtěl v květnu 1593 předat ostrov Turkům a byl za to otráven. Psané noviny z 9., 15., 16., 20. a 21. května 1593; TAMTÉŽ, sign. 5631. Novelanti též často přiznávali, že si nejsou jistí pravdivostí zpráv, jež se jim donesly.

⁹⁷³ List Viléma z Rožmberka Vratislavovi z Pernštejna z 26. července 1568; Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. B 207.

⁹⁷⁴ „*Což bych jistě nerad uslyšel, aby tak beyti mělo, kdyby se to tak knížeti z Oranzy zdařiti mělo, aby on tak mocného krále z tý země vyhnati i ji sobě podmaniti měl, netolik posměch ale i nemalý pád téměř toho všeho do[mu] beyti by musylo, snad by se jiní větší a mocnější o nás také pokaušely. Což Pán Buoh bohdá uchovati ráci.*“ TAMTÉŽ.

Na Vratislava z Pernštejna se Vilém z Rožmberka obrátil i v dopise z 26. července 1571. Ptal se, zda jsou pravdivé zvěsti o smrti sedmihradského knížete.⁹⁷⁵ Zprávy z náboženských válek ve Francii zase Vilém z Rožmberka probíral se svým bratrem. V dopise z 30. října 1569 ho například informoval o vítězství vojsk francouzského krále Karla IX. nad protestanty vedenými Gaspardem de Goligny.⁹⁷⁶ Jiný doklad výměny novinek ze zahraničí představoval list Ladislava II. Popela z Lobkovic z 1. listopadu 1571, který se též dochoval v rožmberském archivu.⁹⁷⁷ Nejvyšší hofmistr v něm informoval Jindřicha III. ze Švamberka o vítězství u Lepanta, k němuž došlo 7. října 1571. Potěšeně mu sděloval, že „*novina jest, že v neděli po svatém Františku minulým naše křesťanská armáda na moři porazila armádu turecků na hlavu*“.⁹⁷⁸ Zprávu doprovodil přáním, aby došlo k dalším vítězstvím a vysvobození „*nebohých křesťanů*“, kteří „*od toho pohana jsau saužený a trápený*“.⁹⁷⁹

Šíření podobných zpráv o vítězstvích katolíků bylo podporováno i ze strany habsburského dvora.⁹⁸⁰ Naopak v případě porážek docházelo k pokusům o jisté utajení či relativizování. V souvislosti s porážkou armády Filipa II. na to upozornil například Václav Budovec z Budova, který v listě z 13. října 1588 psal Petru Vokovi: „*O porážce armády krále hispánského velmi zde při dvoře ticho. Ale však viedomo jest, že král hispánskej přes padesáte šyfov stratl. A králevna englišská tolyko šest.*“⁹⁸¹ Obdobné mlčení zřejmě provázelo na přelomu let 1587 a 1588 výpravu arciknížete Maxmiliána do Polska. Zatímco na jejím počátku přicházelo velké množství zpráv, v době neúspěšného obléhání Krakova a korunovace Zikmunda III. Vasy jich výrazně ubylo.⁹⁸² Jak již bylo doloženo v kapitole Obraz třetího zápasu o polskou korunu v letech 1587 a 1588, projevila se tu výrazně snaha zamlčet nepříjemné zprávy, přičemž došlo k pokusům omezit zasilání psaných novin a relací z Polska.

---

⁹⁷⁵ „*Zde u nás dosti zhusta vypravují i z Prahy my to Las[...]? psal o smrti vejvody sedmihradské[ho], ač nic jistého. A když sem se ptal, odkud ty noviny sau přineseny, praví, že z Polsky a někteří, že Uhři v Praze o tom by praviti měli.*“ Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRR, sign. B 207. V tomto případě šlo o fámou. Nedávno zvolený Štěpán Báthory se těšil dobrému zdraví.

⁹⁷⁶ Vilém svému bratrovi předával zprávu o bitvě u Moncontour z 3. října 1569. List Viléma z Rožmberka Petrovi Vokovi z 30. října 1569; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4762.

⁹⁷⁷ List Ladislava II. Popela z Lobkovic Jindřichovi III. ze Švamberka z 1. listopadu 1571; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4813.

⁹⁷⁸ TAMTÉŽ.

⁹⁷⁹ TAMTÉŽ.

⁹⁸⁰ Ladislav II. Popel z Lobkovic například psal o „*císařském jízdním kurýrovi*“, který byl vypraven se zprávou o vítězství u Lepanta. Dále se zmiňoval o vyhlášení této novinky prostřednictvím sítě far a kostelů, v nichž se rozezněly zvony a byly slouženy děkovné bohoslužby. TAMTÉŽ.

⁹⁸¹ List Václava Budovce z Budova Petru Vokovi z 13. října 1588; SOA Třeboň, sign. 5461. Kromě zprávy o porážce španělské flotily obsahoval Budovcův list údaje o Janu Kinském, zbrojení německých knížat a moru v Polsku.

⁹⁸² Závěry formulované autorkou na materiálu z archivů českých šlechticů se shodují s objevy manželů Pirožyňských, kteří zkoumali fuggerovskou sbírku psaných novin. C. PIROŽYŇSKA – J. PIROŽYŇSKI, *Berichterstattung*, s. 103.

Přesto se představitelům habsburského dvora rozhodně nepodařilo zabránit v masivním šíření a diskutování informací o zajetí habsburského arciknížete.

Právě v podobných případech, kdy panovník a jeho dvůr neměli na šíření určité zprávy zájem, vzrůstal význam osobních informátorů i psaných novin. Zatímco šíření letáků a tištěných novin bylo možné prostřednictvím různých zákazů do značné míry ovlivňovat, psaná avíza se dala kontrolovat mnohem obtížněji. Tiskaři se poměrně snadno dokázalo, že určitý tisk vzešel právě z jeho dílny. Doložit, kdo sestavil nesignované psané noviny, již bylo podstatně těžší. V případě tiskařů se též jako jednoduchý restriktivní prostředek nabízelo zabavení dílenských strojů, které ukončilo vydávání nežádoucích novin a postiženého citelně zasáhlo. Autoři psaných novin se podobné ztráty nákladného vybavení a s ním spojené možnosti vydělávat si na živobytí obávat nemuseli.

Vedle živé diskuse o novinkách, z nichž mnohé se získávaly právě četbou psaných novin, obsahovala korespondence vybraných šlechtických rodů také doklady toho, že poskytnutí zpráv často představovalo jistý druh platidla. Předávání informací se stávalo prostředkem k vylepšení materiální situace či kariérních vyhlídek nejen mezi různými úředníky, měšťany či drobnými šlechtici, nýbrž také v prostředí vysoce postavených osob. Že bude za spolehlivé zprávy z Polska a jejich komentáře náležitě odměněn, sliboval císař Rudolf II. Vilémovi z Rožmberka v listě z 18. listopadu 1577. Naznačoval, že mu prokáže zvláštní službu, když zjistí, co se projednávalo na sněmu ve Varšavě.⁹⁸³ O půl roku později dokonce jihočeského velmože nabádal, aby svým zpravodajům z Polska náležitě zaplatil.⁹⁸⁴ Zájem o informace z východní Evropy projevil v roce 1575 i Ferdinand Tyrolský, který se v této době pokusil kandidovat na polský trůn. Také on se ve snaze získat spolehlivé zprávy obrátil na Viléma z Rožmberka,⁹⁸⁵ který byl díky svým osobním zkušenostem i rozsáhlé zpravodajské síti považován za skutečného znalce situace v Polsko-litevském státě i Moskevském velkoknížectví.

---

⁹⁸³ „So ersuechen Wir Dich, gnediglich begerendt, daß du hierinn auch sonderlich zu Erkundigung dessen, so auf dem nuhnmehr angangnen warsawischen Landtag tractiert wirdet, an deinem Fleiß nicht erwinden lassen und Uns dessen, so du jeder Zeit zu Erfahrung pringen wirst, unverzüglich berichten wöllest. Daran thuest du Uns sonder angemembs Gefallen, In Kayser[lichen] und Khün[iglichen] Gnaden, darmit Wir dir wol gewögen zu erkennen und zu bedencken.“ List Rudolfa II. Vilémovi z Rožmberka z 18. listopadu 1577; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5001.

⁹⁸⁴ List císaře Rudolfa II. Vilémovi z Rožmberka z 3. března 1578; TAMTÉŽ, sign. 5008.

⁹⁸⁵ Dochoval se list, v němž již Ferdinand Tyrolský vzkazoval své poděkování za poskytnuté údaje. List Ferdinanda Tyrolského Jiřimu Popelovi z Lobkovic z 11. února 1575; TAMTÉŽ, sign. 4900.

7. Závěr

Cílem předkládané disertační práce bylo představit psané noviny jako důležité komunikační médium raného novověku a postihnout obraz Polsko-litevského státu a Moskevského velkoknížectví, který svým čtenářům zprostředkovaly. Bádání, jež se soustředilo zvláště na sbírky Rožmberků, pánů z Hradce a Lobkoviců, potvrdilo tezi, že psané noviny představovaly ve střední Evropě od počátku 16. až do poloviny 17. století nejvýznamnější zpravodajský prostředek. V archivech zkoumaných rodů tvořily převážnou část písemností, s jejichž pomocí se šlechtici seznamovali s nejnovějšími událostmi.

Dalším oblíbeným zdrojem novinek byly osobní zpravodajské listy, z nichž původně psaná avíza vznikla. Ty však zpravidla obsahovaly pouze novinky z místa, na němž jejich autor pobýval. Navíc bylo poskytování dostatečné odměny osobnímu informátorovi značně nákladné. Mnohé významné osoby proto zřejmě postupovaly stejně jako Vilém z Rožmberka, který převážnou část zpráv z celého tehdy známého světa získával prostřednictvím psaných novin a osobní zpravodaje vysílal či podporoval pouze na místech, kde docházelo k převratným událostem, jež mohly zásadním způsobem ovlivnit jeho osobní prospěch.

Tištěné noviny opět až do poloviny 17. století nedokázaly konkurovat psaným avízům rychlostí ani periodicitou. Kromě toho snáze podléhaly cenzuře.⁹⁸⁶ Výše zmíněné skutečnosti způsobily, že v průběhu 16. a první poloviny 17. století vycházely psané a tištěné noviny paralelně. Autoři každé z těchto zpravodajských forem si přitom zvolili trochu jiný způsob, jakým informace zpracovávali. Tištěné noviny a letáky často obsahovaly novinky, o nichž už podala první stručnou zprávu psaná avíza. V tiscích však bývaly události vylíčeny mnohem podrobněji, nezřídka je doplňoval komentář či ilustrace. Autoři psaných novin se naopak zaměřovali především na co nejrychlejší předání aktuálních zpráv. Aby usnadnili opisování, snažili se svá sdělení zhutnit a neuváděli žádné osobnější komentáře.⁹⁸⁷ Ačkoliv se vyskytly nesporné výjimky, mezi něž náležely některé podrobné monotematické psané noviny, byly tyto hlavní tendence doloženy na převážné části materiálů ze zkoumaných sbírek.

Intenzita, s níž novelanti sledovali dění v Polsko-litevském státě a Moskevském velkoknížectví, se v průběhu sledovaného období výrazně proměňovala. Pozornost si

---

⁹⁸⁶ V případě tištěných novin nebylo možné zhotovit více variant, z nichž by byla jedna předkládána ke kontrole a jiná rozesílána zvláště ceněným či důvěrným příjemcům. Nadto se tiskaři právem obávali, že by jim mohlo být zabaveno vybavení jejich dílny. Skutečně tak byl v roce 1568 potrestán například Michal Peterle za tisk o popravě nizozemského hraběte Egmonta Josef VOLF, *Die Beschlagnahme des Stiches "Enthauptung des Grafen Egmont und Hoorn" im Jahre 1569*, Prager Presse 4, 1924, č. 18, s. 4-5 a J. POLIŠENSKÝ, *Nizozemská politika*, s. 95-96.

⁹⁸⁷ Obvyklou výjimku představovala přání typu: "Bůh dej, ať se vše v dobré obrátí", jimiž doprovázeli především zprávy o válkách s osmanskou říší.

zpravidla vydobily válečné střety či změny na trůnu, zatímco v obdobích relativního klidu se zprávy z těchto částí Evropy objevovaly v psaných novinách spíše výjimečně. V případě Polsko-litevského státu spadalo první období zvýšeného zájmu již do prvních desetiletí 16. století. Odběratelé psaných novin a relací chtěli získat zprávy o dlouhodobém ozbrojeném konfliktu, v němž se Moskevské velkoknížectví snažilo dobýt co největší část litevského území. Zájem o toto mocenské soupeření byl v Českém království posilován skutečností, že zde vládl nejprve bratr a po něm synovec polského krále.

Konec tohoto období přinesla 29. srpna 1526 bitva u Moháče. Smrtí Ludvíka Jagellonského se uvolnily dynastické vazby mezi oběma zeměmi. Turecké útoky začaly bezprostředně ohrožovat oblasti střední Evropy. Staly se proto klíčovým tématem velké části psaných i tištěných novin a zůstaly jím až do konce sledovaného období. Prakticky pokaždé, když došlo k většímu pohybu tureckých vojsk nebo mocenské změně v Konstantinopoli, zastínily informace o těchto událostech všechny ostatní novinky. Výraznější konkurenci získalo ve sledovaných sbírkách turecké zpravodajství až koncem šedesátých let 16. století ve zprávách o bojích v Nizozemí. V obou případech šlo o konflikt, na němž měli velký zájem Habsburkové.

Také dění v Polsko-litevském státě začalo být pozorně sledováno až v okamžiku, kdy se dotklo zájmů této mocné dynastie. Zvláště ve střední Evropě se odběratelé psaných novin zaměřili na královské volby v letech 1573, 1575 a 1587 právě kvůli velmi aktivnímu zapojení členů rodu, jenž v této oblasti vládl a svým podporovatelům nabízel nezanedbatelné kariérní vyhlídky. Zájem o dění v Polsku se však nevytratil ani v jedenáctiletém období mezi podzimem 1575 a jarem 1587. Zasloužil se o to konflikt, který se v roce 1577 rozvinul mezi polským králem Štěpánem Báthorym a obchodním přístavem Gdaňsk. Značná část gdaňských měšťanů totiž hovořila německy a o sporu aktivně informovala obyvatelé Římsko-německé říše, s nimiž je pojily obchodní i rodinné vazby. Když došlo ke smíru, přitahovala opět pozornost protimoskevská válečná tažení, která Štěpán Báthory organizoval. Jeho vláda zanechala celkově ve zpravodajských materiálech nepřehlédnutelnou stopu, což bylo způsobeno nejen výraznými akcemi tohoto panovníka, nýbrž také jeho aktivním přístupem k předávání informací a propagandě celkově. Podporoval novelanty a některé letáky nechal tisknout přímo v polním ležení.

Zikmundovi III. Vasovi věnovali naopak zpravodajové pozornost především v prvních letech jeho panování, zatímco v průběhu devadesátých let 16. století se jejich zájem postupně vytrácel. Jeden z důvodů spočíval ve stabilizaci vztahů mezi králem a vlivnými šlechtici, díky níž zmizela možnost, že by Habsburkové mohli v dohledné době usednout na polský trůn.

Klíčovou příčinou oslabování zájmu o dění v Polsku však bylo vypuknutí dlouhé války s osmanskou říší v roce 1593. Zprávy o bojích v Uhrách opět zastínily události, k nimž docházelo v jiných částech tehdy známého světa. To se výrazně projevilo i ve vztahu k Polsko-litevskému státu. Ačkoliv jeho panovník vstoupil v polovině devadesátých let do velmi dramatického konfliktu se Švédským královstvím, objevovaly se novinky o postupu obou stran v dochovaných zpravodajských materiálech poměrně řídky. Mnohem větší pozornost se upírala na zásahy, jimiž se představitelé Polsko-litevského státu pokoušeli ovlivnit situaci v naddunajských knížectvích. Ta totiž sousedila s oblastmi ovládanými Turky a mohla přispívat k posilování jedné či druhé z válčících stran.

Co se týkalo Moskevského velkoknížectví, došlo k jeho „objevení“ v rámci evropského zpravodajství během bojů o litevské území za vlády Ivana III. a Vasilije III. Soustředění pozornosti na války s Vysokou Portou, které po roce 1526 vytěsňovalo jiná témata, se v případě Moskevského velkoknížectví projevilo ještě výrazněji než u Polska a Litvy. Ve zkoumaných materiálech se o něm od poloviny dvacátých až do konce padesátých let 16. století nedochovaly prakticky žádné zmínky. Ke změně došlo až v souvislosti s dobýváním livonského území, které v roce 1562 zahájil Ivan IV. Vedle útoků na Livonsko, jež formálně tvořilo součást Římsko-německé říše, si pozornost získala také Ivanova kandidatura na polský trůn v roce 1572, stejně jako drakonický způsob jeho vlády. Když byly livonské války v lednu 1582 ukončeny mírem v Jamu Zapolském, zájem o dění ve východní Evropě citelně opadl. Znovu byl probuzen až roku 1604 v souvislosti s vystoupením Lžidimitrije, jeho tažením na Moskvu i vládou, jež z pohledu mnoha současníků slibovala překonání církevního schizmatu.

Když autorka předkládané disertační práce vysvětlovala, v jakých obdobích si dění v Polsko-litevském státě a Moskevském velkoknížectví vydobylo zvláštní pozornost a ve kterých se naopak setkávalo s nezájmem, uváděla nemalý počet faktografických údajů a podrobně popisovala průběh některých klíčových událostí. Tento postup byl nutný, pokud mělo být provedeno srovnání s líčením, jež předkládali pisatelé raně novověkých relací. Odchytky od skutečnosti, jichž se dopouštěli, totiž vypovídaly mnohé o neporozumění situaci, přejímání fám i cílené snaze zamlčet nepříjemná fakta nebo proměnit obraz určité osoby či události, aby to vyhovovalo zájmům autora či jeho mecenáše. Výzkum psaných novin podobný rozbor vyžaduje, neboť jejich původci se svá sdělení snažili co nejvíce zestručnit, a proto popisované události příliš nekomentovali.

Co se týkalo vlastností obyvatel středovýchodní Evropy, vstupovaly psané noviny do prostředí, v němž již byly určité stereotypní představy zakořeněné. O Polácích se například

tvrdilo, že hrdě lpí na svých svobodách a mají sklon k nemírnému požívání alkoholických nápojů. Naopak současná představa o intenzivnější zbožnosti a přichylnosti ke katolické církvi se v tomto období ještě neprosadila a neměla ani žádné výraznější opodstatnění.⁹⁸⁸ Celkově nebyli Poláci považováni za nijak výjimečné. Mnozí obyvatelé Českého království se s nimi ostatně pravidelně setkávali. Podstatně slabší již byl kontakt s obyvateli Litevského velkoknížectví, kteří byli charakterizováni spíše výjimečně. Bádání, které autorka v rámci předkládané disertační práce podnikla, naznačilo, že Litevské velkoknížectví bylo do značné míry považováno za slabší doplněk Polského království.

Výrazných charakteristik se naopak dočkali Rusové. Ve zprávách o Moskevském velkoknížectví bylo zdůrazňováno chladné klima, které se mělo podepsat také na drsné povaze místních obyvatel. V jejich popisech se často objevoval přívlastek „barbarský“ a ruský vládce byl nezdůvodněně líčen jako „tyran“. Opět se vyskytovaly výtky, že obyvatelé tohoto kraje konzumují příliš mnoho alkoholu. Nadto byla známa úplatnost místních úředníků a panovaly jisté rozpaky ohledně toho, nakolik je možné označit ortodoxní náboženství jako křesťanské.

Autoři psaných novin a relací rozvíjeli tyto představy svébytným způsobem. Zpravidla reagovali na aktuální politickou situaci a zohledňovali zájmy rodu vládnoucího v jejich vlasti. Od toho, zda mu popisovaná země vycházela vstříc či nikoliv, se odvíjelo, v jakém světle budou její obyvatelé vylíčeni. Ve zkoumaných novinách z oblasti střední Evropy se tato tendence několikrát výrazně projevila. Pokaždé, když byla v Polsko-litevském státě zamítnuta habsburská kandidatura, převažovaly v psaném zpravodajství ve středoevropské oblasti negativní charakteristiky Poláků. Naopak vstřícnost vůči politice habsburského rodu s sebou nesla příznivá hodnocení. To se nejvýrazněji projevilo v roce 1575 a 1576, když došlo ke sblížení mezi Římsko-německou říší a Moskevským velkoknížectvím. Habsburskou říši ihned zaplavily noviny i letáky, které představovaly Rusy jako křesťany a upozorňovaly na výhody spolupráce. Ve vztahu k upevňování či proměňování stereotypních představ se tudíž prokázalo, že psané i tištěné noviny byly mnohem flexibilnější než jiná média, jejichž prostřednictvím získávali lidé raného novověku informace o vzdálenějších oblastech a jejich obyvatelích.

Psané noviny a relace přitom měly na raně novověkou společnost značný vliv, přestože si jejich odebrání mohly dovolit pouze zámožné osoby. Ty však zpravidla nečetly noviny samy, nýbrž poskytovaly zprávy členům své domácnosti stejně jako úředníkům, kteří

---

⁹⁸⁸ K proměně religiozity, jež vedly k postupnému upřednostnění katolické víry, Kateřina BICANOVÁ, *Jezuité jako nositelé katolické reformy v polskolitevském státě. Královský kazatel Piotr Skarga*, Brno 2004 (Diplomová práce).

se do jejich zpravodajských sítí velmi aktivně začleňovali a podle svých možností získávali na oplátku další informace. Spolehlivé zprávy však byly ceněné i ve vyšší společnosti. Jejich zajištění a poskytování členům císařského dvora či jiným šlechticům představovalo jednu z cest k posílení kariérních vyhlídek.

Vzhledem k významu psaných novin pro zpravodajskou komunikaci v raně novověké společnosti vznikala nezájmem českých historiků o tento pramen citelná mezera. Předkládaná disertační práce ji rozhodně nemohla zcela vyplnit. Přáním její autorky proto zůstává, aby se také další badatelé zaměřili na tento cenný pramen. Dosud byly totiž zmapovány pouze některé sbírky psaných novin, zatímco archivy jiných šlechtických rodů, měst i církevních institucí obsahují další materiály. Avšak ani písemnosti shromážděné Rožmberky, pány z Hradce a Lobkovicí nebyly zcela vytěženy. Zpravodajství z východní Evropy v nich totiž představovalo pouze jedno z mnoha sledovaných témat. Podstatně větší pozornosti se těšily války s osmanskou říší a povstání v Nizozemí. Vyskytovaly se tu však i zprávy od Svatého stolce, z Francie, Anglie či zámoří. Tyto novinky by mohly být zkoumány za pomoci obdobných metod, jaké užila autorka předkládané disertační práce. Kromě zpráv z jiných částí tehdy známého světa nabízí obrovské možnosti pro další výzkum též problematika vytváření a udržování zpravodajských sítí, jež byla v předkládané disertační práci představena pouze na některých příkladech.

8. Seznam zkratk

AČ	Archiv český
AUC	Acta Universitatis Carolinae
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis českého musea/ Časopis Musea Království českého
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností
DaS	Dějiny a současnost
FHB	Folia Historica Bohemica
JHS	Jihočeský sborník historický
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
SH	Sborník historický
SHS	Slovanské historické studie
SIPř	Slovanský přehled

9. Prameny a literatura

9.1 Nevydané prameny

- Biblioteka Jagiellońska, Oddělení starých tisků, rukopisy č. 102, 107, 154, 1887 a 2250.
- Lobkovický archiv, zámek Nelahozeves, Lobkovicové roudničtí, LRRA, sign. B 207, R 1/1 a R 1/2.
- SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 795-6227b.
- SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec, kart. 4-9.
- Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 41-125.

9.2 Vydané prameny

- BARYCZ, Henryk (ed.), *Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575-1595*, Kraków 1930.
- BŘEZAN, Václav, *Bibliotheca Rosenbergica id est Consignatio accurata omnium librorum etc.* (Fotokopie ve formě CD-ROM), in: Lenka Veselá, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005.
- BYLIŃSKI, Janusz (ed.), *Poselstwo od Zygmunta III, króla polskiego do Dymitra Iwanowicza, cara moskiewskiego (Samozwańca), z okazji jego zaślubin z Maryną Mniszchówną*, Wrocław 2002.
- BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef, *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.
- CZUBEK, Jan, *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia*, Kraków 1906.
- ERTL, Václav (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1927.
- FRANASEK, Antoni – ŁASZCZYŃSKA, Olga – NAHLIK, Stanisław Edward (edd.), *Testament Zygmunta Augusta*, Kraków 1975.
- GRUND, Antonín (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940.
- HERBERSTAIN, Sigismund, *Rerum Moscoviticarum Commentarij Sigismundi Liberi Baronis in Herberstain, Neyperg, & Guettenhag, quibus Russiae ac Metropolis eius Moscouiae descriptio*, Basileae 1571.
- HEŘMANSKÝ, František (ed.), *Zbraslavská kronika*, Praha 1975.
- KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích VII*, Praha 1887.
- KÄMPFER, Frank – MAURER, Eva – FÜLBERTH, Andreas (edd.), *Sigismund von Herberstein*.

- Rerum Moscoviticarum Comentarium. Synoptische Edition der lateinischen und der deutschen Fassung letzter Hand. Basel 1556 und Wien 1557, München 2001.*
- MUCZKOWSKI, Stefan (ed.), *Ks. Jana Wielewickiego S. J. Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów ś. Barbary w Krakowie od r. 1579 do r. 1599 (włącznie)*, Kraków 1881.
- MÜNSTER, Sebastian, *Cosmographia. Beschreibung aller Lender*, Basel 1945.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.) *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.
- PAPROCKI, Bartosz, *Herby rycerstwa polskiego*, ed. Kazimierz Józef Turowski, Kraków 1858.
- POSSEVINO, Antonio, *Moscovia et alia opera de statu huius seculi*, Colonia 1587.
- Z PÚCHOVA, Jan – Z PÚCHOVA, Zikmund (edd.), *Sebastian Münster. Kosmografie česká*, Praha 1554.
- REJCHRTOVÁ, Noemi (ed.), *Václav Budovec z Budova. Antialkorán*, Praha 1990.
- STREJČEK, Ferdinand (ed.), *Jan Hasištejnský z Lobkovic. Putování ke Svatému hrobu*, Praha 1902.
- VON DEN STEINEN, Wolfram – KAUDERS, Hans (edd.), *Sigmund zu Herberstein, Moscovia von Herrn Sigmund Freiherrn zu Herberstein, Neyperg und Guettenhag*, Erlangen 1926.
- TRUHLÁŘ, Josef, *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, Praha 1893.
- TUROWSKI, Kazimierz Józef (ed.), *Bielski, Joachim, Kronika polska Marcina Bielskiego, nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego wydana*, Sanok 1856.
- URBÁNEK, Rudolf – Mathesius, Bohumil (edd.), *Ve službách Jiříka krále. Deník panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bírškova*, Praha 1940.
- ZAWADSKI, Józef (ed.), *O elekcyi Henryka Walezjusza na króla polskiego. Pamiętniki Jana Szoanę (Jean Choisin) sekretarza Mąłuka biskupa Walencyi i radźcy tayney rady królewskiej XVI-go wieku*, Wilno 1818.

9.3 Literatura

- ADORNO, Theodor Ludwig Wiesengrund, *Introduction to Sociology*, Stanford 1968.
- ADRIANS, Frauke, *Journalismus im 30jährigen Krieg. Kommentierung und „Parteylichkeit“ in Zeitungen des 17. Jahrhunderts*, Konstanz 1999.
- AGULLÓ Y COBO, Mercedes, *Relaciones de sucesos 1477-1619*, Madrid 1966.
- ALBERTRANDY, Jan Chrzciel, *Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego królów polskich*, Kraków 1861.
- ALEKSANDROV, Dmitrij Nikolajewič – VOLODICHIN, Dimitrij Michajlovič, *Bor'ba za Polock meždy Litvoj i Rus'ju v XII-XVII vekach*, Moskva 1994.
- ALMQUIST, Helge, *Den politiska krisen och konungavalet i Polen år 1587*, Göteborg 1916.
- ALTFAHRT, Margit, *Die politische Propaganda für Maximilian II*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 88, 1980, s. 281-312.
- ANDREJEV, Aleksandr P., *Neizvestnoje Borodino. Molodinskaja bitva 1572 goda*, Moskva 1997.
- ANDRUSIEWICZ, Andrzej, *Dymitr Samozwaniec i Maryna Mniszech*, Warszawa 2009.
- ANDRUSIEWICZ, Andrzej, *Dzieje Dymitriad 1602- 1614 I-II*, Warszawa 1990.
- ANDRUSIEWICZ, Andrzej, *Dzieje wielkiej smuty*, Katowice 1999.
- ARORA, Satish K. – LASSWELL, Harold D., *Political Communication. The Public Language of Political Elites in India and the United States*, New York 1969.
- ASCH, Ronald G. – BIRKE, Adolf M. (edd.), *Politics, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age (c. 1450-1650)*, Oxford 1991.
- ASCHMANN, Birgit – SALEWSKI, Michael (edd.), *Das Bild "des Anderen". Politische Wahrnehmung im 19. und 20. Jahrhundert*, Stuttgart 2000.
- AUERBACH, Inge, *Ivan Groznyj, Spione und Verräter im Moskauer Russland und das Großfürstentum Litauen*, Russian History 14, 1987, s. 5-35
- AUERBACH, Inge, *Rußland in deutschen Zeitungen (16. Jahrhundert). Auszüge aus Rußlandschriften der Zeit Iwans IV.*, in: Mechtild Keller (ed.): *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 183-205.
- AUGUSTYNOWICZ, Christoph, *Die Kandidaten und Interessen des Hauses Habsburg in Polen-Litauen während des zweiten Interregnums 1574-1576*, Wien 2001.
- AUGUSTYNOWICZ, Christoph, *Die Rolle Erzherzog Ferdinands II. von Tirol im Zweiten polnischen Interregnum*, in: Lorenz Mikoletzky (ed.), *Bericht über den einundzwanzigsten Österreichischen Historikertag in Wien veranstaltet vom Verband*

- Österreichischer Historiker und Geschichtsvereine in der Zeit vom 6. bis 10. Mai 1996, Wien 1998, s. 198-208.
- BACZKOWSKI, Krzysztof, *Der polnische Adel und das Haus Österreich*, in: Friedrich Edelmayer – Alfred Kohler (edd.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, Wien-München 1992, s. 70-83.
- BACZKOWSKI, Krzysztof, *Zjazd wiedeński 1515. Geneza, przebieg i znaczenie*, Warszawa 1975.
- BARBARICS, Zsuzsa, „*Türck ist mein Nahm in allen Landen...*“ – *Kunst, Propaganda und die Wandlung des Türkenbildes im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation*, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54, 2001, s. 257-317.
- BAUER, Oswald, „*Dise laidige zeitung mit Santo Domingo werdt den gemelten seguro nit geringert haben...*“. *Überlegungen zu Inhalt und Zweck frühneuzeitlicher Nachrichtensammlungen am Beispiel der Fuggerzeitungen (1568-1605)*, *Frühneuzeitinfo* 19, 2008, s. 72-76.
- BAUER, Oswald, *Pasquille in den Fuggerzeitungen. Spott- und Schmähdgedichte zwischen Polemik und Kritik (1568-1605)*, Wien-München 2008.
- BAUER, Oswald, *Zeitungen vor der Zeitung. Die Fuggerzeitungen (1568-1605 und das frühmoderne Nachrichtensystem)*, Berlin 2011.
- BAUER, Wilhelm, *Die öffentliche Meinung in der Weltgeschichte*, Leipzig-Potsdam 1930.
- BAUER, Wilhelm, *Die öffentliche Meinung und ihre geschichtlichen Grundlagen*, Tübingen 1914.
- BAZYLOW, Ludwik, *Starania Stefana Batorego o koronę Polską*, *Nauka i Sztuka* 4, 1948, s. 70-120.
- BECKE, Felicitas, *Netzwerke und Gesamtgesellschaft – Ein Gegensatz? Anregungen für Verflechtungsgeschichte*, *Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für historische Sozialwissenschaft* 35, 2004, s. 314-324.
- BECKMANN, Johann, *Literatur der älteren Reisebeschreibungen*, Göttingen 1807.
- BEHRINGER, Wolfgang, *Im Zeichen des Merkur. Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit*, Göttingen 2003.
- BEHRINGER, Wolfgang, *Thurn und Taxis. Die Geschichte ihrer Post und ihrer Unternehmen*, München 1990.
- BELLINGRADT, Daniel, *Flugpublizistik und Öffentlichkeit um 1700. Dynamiken, Akteure und Strukturen im urbanen Raum des Alten Reiches*, Stuttgart 2011.
- BENNETT, Henry Stanley, *English Books and Readers 1475 to 1557. Being a Study*

- in the History of the Book Trade from Caxton to the Incorporation of the Stationers' Company*, Cambridge 1969.
- BENNETT, Henry Stanley, *English Books and Readers 1558 to 1603. Being a Study in the History of the Book Trade in the Reign of Elisabeth I.*, Cambridge 1965.
- BENNINGHOVEN, Friedrich, *Der Orden der Schwertbrüder. Fratres milicie Christi de Livonia*, Köln 1965.
- BENZINGER, Josef, *Zum Wesen und zu den Formen von Kommunikation und Publizistik im Mittelalter. Eine bibliographische und methodologische Studie*, Publizistik 15, 1970, s. 295-318.
- BERNS, Jörg Jochen, *Medienkonkurrenz im siebzehnten Jahrhundert. Literarhistorische Beobachtungen zur Irritationskraft der periodischen Zeitung in deren Frühphase*, in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München-London-New York-Oxford-Paris 1987, s. 185-206.
- BESALA, Jerzy, *Stefan Batory*, Warszawa 1992.
- BEYDILLI, Kemal, *Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien. Ein Beitrag zur Geschichte der osmanischen Machtpolitik*, München 1976 (Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Ostens 19).
- BICANOVÁ, Kateřina, *Jezuité jako nositelé katolické reformy v polskolitevském státě. Královský kazatel Piotr Skarga*, Brno 2004 (Diplomová práce).
- BICANOVÁ, Kateřina, *Problematika sarmatismu v polské historiografii*, SIPř 93, 2007, s. 23-34.
- BISKUP, Marian, *Pol'sha na Baltijskom more v XVI veke*, *Voprosy istorii* 1977, č. 12, s. 168-181.
- BLOME, Astrid – BÖNING, Holger (edd.), *Presse und Geschichte. Leistungen und Perspektiven der historischen Presseforschung*, Bremen 2008.
- BLOOM, William, *Personal Identity, National Identity and International Relations*, Cambridge 1990.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1517-1583)*, in: Petr Rak (ed.), *Comotovia 2002. Sborník příspěvků z konference, věnované výročí 750 let první písemné zmínky o existenci Chomutova, (1252-2002), konané 26. března 2002 v Chomutově*, Chomutov 2003, s. 23-30.
- BOČEK, Pavel, *Gosudar vši Rusi a litevská velkokněžna. Ivan III. Vasiljevič a Helena*

- Ivanovna*, in: Hana Ambrožová – Tomáš Dvořák – Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Pavel Pumpr (edd.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 279-293.
- BOČEK, Pavel, *Stát a církev v Rusku na přelomu 15. a 16. století*, Brno 1995.
- BOČEK, Pavel – GONĚC, Vladimír – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – PRAŽÁK, Richard – ŠRÁMEK, Jiří – VESELÁ, Zdenka, *Dějiny střední, jihovýchodní a východní Evropy*, Brno 1995.
- BOČKOVÁ, Hana, *Rytíř křesťanský Václava Budovce z Budova*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity – řada literárně-vědná 5, 1998, s. 19-24.
- BODEMANN, Eduard, *Die Handschriften der Königlichen Öffentlichen Bibliothek zu Hannover*, Hannover 1867, č. 55, s. 10.
- BOGATYREV, Sergej Nikolajevič, *Groznyi tsar ili groznoe vremia? Psichologicheskii obraz Ivana Groznogo v istoriografii*, *Russian History* 22, 1994, s. 285-308;
- BOGUCA, Maria, *Anna Jagiellonka*, Warszawa 1964.
- BOGUCA, Maria, *Baltic commerce and urban society 1500-1700*, Aldershot 2003.
- BOGUCA, Maria, *Bona Sforza*, Warszawa 1989.
- BOGUCA, Maria, *Das alte Danzig. Alltagsleben vom 15. bis 17. Jahrhundert*, München 1987.
- BOGUCA, Maria, *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV-XVII wieku*, Warszawa 1962.
- BOGUCA, Maria, *The Shaping of Images and Stereotypes Poles in Theatrum Historicum from the Year 1604*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne* 111, 1994, s. 163-166.
- BOGUCA, Maria, *Zatarg Gdańska s Batorym*, in: Edmund Cieślak (ed.), *Historia Gdańska 2. 1454-1655*, Gdańsk 1982, s. 579-585.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Das Verhältnis der tschechischen und fremdsprachigen Drucke in Böhmen und Mähren vom 15. Jahrhundert bis zum Jahre 1621*, *Gutenberg-Jahrbuch* 1988, s. 108-115.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Irrgarten der Schicksale. Einblattdrucke vom Anfang des Dreissigjährigen Krieges*, Praha 1966.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Jednolisty jako informační médium v době rudolfínské*, *Umění a řemesla* 39, 1997, s. 61-65.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Knižní a publicistická tvorba 1550-1650*, in: Eliška Fučíková a kol. (edd.), *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha-Londýn-Milán 1997, s. 332-339.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Vzácná sbírka publicistických a portrétních dokumentů k počátku*

- třicetileté války* (Knihovna Národního muzea v Praze 102 A 1-199), Praha 1982.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Wittenberger Flugschriften aus der Zeit des Schmalkaldischen Krieges und die Probleme ihrer tschechischen Ausgaben*, Gutenberg-Jahrbuch 1983, s. 195-214.
- BOCHANOV, Aleksandr Nikolajevič, *Boris Godunov*, Moskva 2012.
- BOIS, Jean-Pierre, *Don Juan d'Autriche*, Paris 2008.
- BOISSEVAIN, Jeremy – MITCHELL, James Clyde, *Networks Analysis. Studies in Human Interaction*, Mouton 1973.
- BOJKO, Alexandr – GONĚC, Vladimír, *Nejnovější dějiny Ukrajiny*, Brno 1997.
- BOJKO, Krzysztof, *Stosunki dyplomatyczne Moskwy z Europą Zachodnią w czasach Iwana III*, Kraków 2010.
- BORISOV, Nikolaj Sergejevič, Ivan III, Moskva 2000.
- BOUCHER, Jacqueline, *La cour de Henri III.*, Rennes 1986.
- BRENDECKE, Arndt – FRIEDRICH, Markus – FRIEDRICH, Susanne (edd.), *Information in der Frühen Neuzeit. Status, Bestände, Strategien*, Berlin 2008.
- BRENNER, Peter J., *Der Reisebericht in der deutschen Literatur. Ein Forschungsblick als Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte*, Tübingen 1990.
- BREUER, Dieter, *Geschichte der literarischen Zensur in Deutschland*, Heidelberg 1982.
- BRUŹDZIŃSKI, Andrzej Mirosław, *Działalność prymasa Stanisława Karnkowskiego w zakresie wprowadzania uchwał Soboru Trydenckiego w Polsce. 1581-1603*, Kraków 1996.
- BUES, Almut, *Die Beziehungen der Habsburger zu Polen in den Jahren 1572 bis 1574*, Acta Poloniae Historica 77, 1998, s. 27-42.
- BUES, Almut, *Die habsburgische Kandidatur für den polnischen Thron während des Ersten Interregnums in Polen 1572/73*, Wien 1984.
- BUES, Almut, *Patronage fremder Höfe über die Königswahlen in Polen-Litauen*, Zeitschrift für historische Forschung 36, 2005, s. 68-85.
- BULGARELLI, Tullio, *Gli avvisii a stampa in Roma nel cinquecento*, Roma 1967.
- BURKE, Peter, *A Social History of Knowledge. From Gutenberg to Diderot, The Vonhoff lectures 1998-1999*, Cambridge 2000.
- BURKE, Peter, *Information und Kommunikation im Europa der Frühen Neuzeit*, Frühneuezeit-Info 2, 1991, s. 13-19.
- BURKE, Peter, *The Fabrication of Luis XIV*, New Haven 1992.
- BURMEISTER, Karl Heinz, *Sebastian Münster. Eine Bibliographie*, Wiesbaden 1964.
- BŮŽEK, Václav, *Der Kredit in der Ökonomik des Adels in Böhmen in der Zeit vor der*

- Schlacht auf dem Weißen Berg*, Hospodářské dějiny 15, 1986, s. 27-64.
- BŮŽEK, Václav, *Dvojitý obraz Polska v politické satíře z poloviny sedmdesátých let 16. století*, in: Wojciech Iwańczak – Ryszard Gładkiewicz (edd.), *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X-XVII w.)*, Wrocław-Warszawa 2004, s. 169-180.
- BŮŽEK, Václav, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 5-32.
- BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.
- BŮŽEK, Václav, *"Gute Freundschaft" – Informelle Kommunikation in der frühneuzeitlichen Gesellschaft der böhmischen Länder*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln-Weimar-Wien 2005.
- BŮŽEK, Václav, *Integrationsmöglichkeiten böhmischer Adelliger am Hof Ferdinands I.*, in: Martina Fuchs – Teréz Oborni – Gábor Ujváry (edd.), *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*, Münster 2005, s. 339-357.
- BŮŽEK, Václav, *Knihovny aristokratů na česko-moravsko-rakouském pomezí koncem 16. a v první polovině 17. století*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2000 (= Opera romanica 1), s. 87-101.
- BŮŽEK, Václav, *Komunikace bez hranic. Mezi Norimberkem a českými zeměmi na sklonku předbělohorské doby*, DaS 17, 1995, č. 6, s. 11-14.
- BŮŽEK, Václav, *„Od Rakous a od Moskvy zbav nás, Pane Bože, všechny“*. *K projevům sarmatismu v polsko-litevské unii po vymření Jagellonců*, AUC, Studia Historica 4, 2003, s. 137-148.
- BŮŽEK, Václav, *Passau 1552 - Augsburg 1559. Zeugnisse böhmischer Adliger über den Hof und die Reichspolitik Ferdinands I.*, MIÖG 116, 2008, s. 291-330.
- BŮŽEK, Václav, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.
- BŮŽEK, Václav, *Říšské město Norimberk a české země v předbělohorské době (Stav a perspektivy studia)*, FHB 18, 1997, s. 19-70.
- BŮŽEK, Václav, *Sebeprezentace křesťanského rytíře ve výzdobě císařského sálu v Bučovicích*, in: Hana Ambrožová – Tomáš Dvořák – Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Pavel Pumpr (edd.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice*

- moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám, Brno 2009, s. 311-322.
- BŮŽEK, Václav, *Šlechta ze zemí Koruny české na habsburských dvorech v předbělohorském století*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 153-189.
- BŮŽEK, Václav, *Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adeligen in den böhmischen Ländern zu Beginn der Neuzeit*, in: Gabriele Haug-Moritz – Ludolf Pelizaeus (edd.), *Repräsentationen der islamischen Welt im Europa der frühen Neuzeit*, Münster 2010, s. 95-126.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.
- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.
- BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav, *Říšský sněm v Augšpurku roku 1559 pohledem Jáchyma z Hradce*, FHB 23, 2008, s. 35-89.
- BYLIŃSKI, Janusz (ed.), *Poselstwo od Zygmunta III, króla polskiego, do Dymitra Iwanowicza, cara moskiewskiego (Samozwańca), z okazji jego zaślubin z Maryną Mniszchówną*, Wrocław 2002.
- CAMPBELL, Mary B., *Imagining Words in Early Modern Europe*, New York 1999.
- CAMPBELL, Mary B., *The Witness and the Other World. Exotic Travel Writing 400-1600*, New York 1988.
- CARO, Jacob, *Das Interregnum Polens im Jahre 1587 und die Parteikämpfe der Häuser Zborowski und Zamoyski*, Gotha 1861.
- CASTALDINI, Alberto (ed.), *Antonio Possevino; i gesuiti e la loro eredita culturale in Transilvania*, Roma 2009.
- COLIN, Susan, *Das Bild des Indianers im 16. Jahrhundert*, Idstein 1988.
- COLLIJN, Isak, *Nya bidrag till det Rosenbergska biblioteket*, Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 13, 1926, s. 63-71.
- CYNARSKI, Stanisław, *Die polnisch-österreichischen Beziehungen im Licht der Berichte*

- Martin Kromers, des polnischen Gesandten am Hofe Ferdinands I. in den Jahren von 1558 bis 1564*, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Studia Austro-Polonica 121, 1996, s. 43-57.
- CYNARSKI, Stanisław, *Kilka uwag w sprawie sarmatyzmu w Polsce w początkach XVII wieku*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 140, Prace historyczne 17, 1966, s. 117-132.
- CYNARSKI, Stanisław, *Methoden und Mittel der antitürkischen Propaganda in Polen in den Jahren 1548-1572*, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne 59, 1978, s. 53-132.
- CYNARSKI, Stanisław, *Sarmatyzm: ideologia i styl życia*, in: Janusz Tazbir (ed.), *Polska XVII wieku. Państwo – społeczeństwo – kultura*, Warszawa 1969, s. 220-243.
- CYNARSKI, Stanisław, *Zygmunt August*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2004.
- CZUBEK, Jan, *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia*, Kraków 1906.
- DALLMEIER, Martin, *500 Jahre Post – Thurn und Taxis*, Katalog zur Ausstellung, Regensburg 12. Mai bis 29. Juli 1990, Regensburg 1990.
- DANIEL, Norman, *Islam and the West. The Making of an Image*, Edinburgh 1958.
- DANIEL, Norman, *Islam, Europe and Empire*, Edinburgh 1966.
- DANTLINGER, Gottfried, *Die Fuggerzeitung als Instrument des innerbetrieblichen Kommunikationswesens*, Linz 1980.
- DAUSER, Regina, *Informationskultur und Beziehungswissen – das Korrespondenznetz Hans Fuggers (1531-1598)*, Tübingen 2008.
- DEITZ, Luc, *Das Türkenbild in der englischen Literatur des 16. Jahrhunderts*, in: Bodo Guthmüller – Wilhelm Kühlmann (edd.), *Europa und die Türken in der Renaissance*, Tübingen 2000, s. 395-408.
- DELANTY, Gerard, *Inventing Europe*, London 1995.
- DELIUS, Walter, *Antonio Possevino SJ and Ivan Groznyj. Ein Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Union und der Gegenreformation des 16. Jahrhunderts*, Stuttgart 1962.
- DEMURGER, Alain, *Die Ritter des Herrn. Geschichte der geistlichen Ritterorden*, München 2003.
- DEWEY, John, *Public and its Problems*, New York 1927.
- DONNERT, Erich, *Der livländische Ordensritterstaat und Rußland*, Berlin 1963.
- DRECOLL, Carsten, *Nachrichten in der Römischen Kaiserzeit. Untersuchungen zu den Nachrichteninhalten in Briefen*, Freiburg 2006.
- DRESLER, Adolf, *Augsburg und die Frühgeschichte der Presse*, München 1952.

- DRESLER, Adolf, *Geschichte der italienischen Presse*, München 1931.
- DRESLER, Adolf, *Neue Zeitungen. Relationen, Flugschriften, Flugblätter, Einblattdrucke von 1470 bis 1820*, München 1929.
- DROSTE, Heiko, *Die Geschriebene Zeitung im 17. und 18. Jahrhundert. Ein öffentliches Nachrichtenmedium*, Ajolooline Ajakiri 129-130, 2009, s. 509-523.
- DROSTE, Heiko, *Die Erziehung eines Klienten*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln 2005, s. 23-44.
- DROSTE, Heiko, „*Einige Wiener briefe wollen noch publiciren*“. *Die Geschriebene Zeitung als öffentliches Nachrichtenmedium*, in: Volker Bauer – Holger Böning (edd.), *Die Entstehung des Zeitungswesens im 17. Jahrhundert. Ein neues Medium und seine Folgen für das Kommunikationssystem der Frühen Neuzeit*, Bremen 2011, s. 1-22.
- DROSTE, Heiko, *Information Flow in a New Era of Postal Services*, in: Leos Müller – Jari Ojala (edd.), *Information Flows – New Approaches in the Historical Study of Business Information*, Helsinki, 2007, s. 215-229.
- DROSTE, Heiko, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, Zeitschrift für historische Forschung 30, 2003, s. 555-590.
- DROSTE, Heiko, *Sending a Letter between Amsterdam and Stockholm. A Matter of Trust and Precautions*, in: Hans Cools – Marika Koblussek – Badeloch Noldus (edd.), *Your Humble Agent. Agency in Early Modern Europe*, Assen 2006, s. 135-148.
- DUBAS-URWANOWICZ, Ewa, *Ein Königreich ohne König. Die Kompetenzen des Monarchen im polnischen Interregnum der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, in: Wolfgang Weber - Theresa Hörmann - Elke Seefried (edd.), *Der frühmoderne Staat in Ostzentraleuropa 2*, Augsburg 2000, s. 107-124.
- DUBAS-URWANOWICZ, Ewa, *Korespondencja oficjalna i prywatna w kontaktach między Rzeczpospolitą a Cesarstwem. Polonica w Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu z lat 1562-1575*, Przegląd Historyczny 83, 1992, s. 497-510.
- DUMSCHAT, Sabine, *Ausländische Mediziner im Moskauer Rußland*, Stuttgart 2006.
- DVOŘÁK, Libor – SLÁDEK, Zdeněk – ŠVANKMAJER, Milan – VEBER, Václav, *Dějiny Ruska*, Praha 1995.
- DYBKOWSKA, Alicja, *Zygmunt August*, Warszawa 2003.
- DZIĘGIELEWSKI, Jan, *Prymasi w roli interreksów*, in: Wiesław Jan Wysocki (ed.), *Prymasi i prymasostwo w dziejach państwa i narodu polskiego*, Warszawa 2002, s. 39-50.
- DZIECHCIŃSKA, Hanna, *O staropolskich dziennikach podróży*, Warszawa 1991.

- EDER, Klaus – GIESEN, Bernhard, *European Citizenship. National Legacies and Transnational Project*, Oxford 2001.
- EISENHARDT, Ulrich, *Die kaiserliche Aufsicht über Buchdruck, Buchhandel und Presse im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation (1496-1806). Ein Beitrag zur Geschichte der Bücher- und Pressezensur*, Karlsruhe 1970.
- EISENSTADT, Shmuel Noah, *European Civilization in Comparative Perspective. A Study in the Relation between Culture and Social Structure*, Oslo 1987.
- EISENSTADT, Shmuel Noah, *The Political System of Empires*, New York 1963.
- EISENSTEIN, Elizabeth L., *The Printing Press as an Agent of Change. Communications and Cultural Transformation in Early-Modern Europe 1-2*, Cambridge 1979.
- ELJANOV, Jevgenij Markovič, *Ivan Groznyj - sozidatel' ili razrušitel'?*, Moskva 2004.
- ENGELSING, Rolf, *Analphabetentum und Lektüre. Zur Sozialgeschichte des Lesens in Deutschland zwischen feudaler und industrieller Gesellschaft*, Stuttgart 1973.
- FEHR, Hans, *Massenkunst im 16. Jahrhundert. Mit 112 Abbildungen. Flugblätter aus der Sammlung Wickiana*, Berlin 1924.
- FENCL, Jaroslav, *Jan Hasištejnský z Lobkovic*, Ústí nad Labem 1982.
- FILIPCZAK-KOCUR, Anna, *Die deutschen Neuen Zeitungen und die Kriege von Stefan Báthory mit Ivan dem Schrecklichen (1579-1581)*, Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne 111, 1994, s. 79-87.
- FILJUŠKIN, Aleksandr Iljič, *Kogda Rossija stala sčitat' sja ugrozoi Zapadu? Livonskaja vojna gljazami Evropejcev*, Rossija 21, 2004, č. 3, s. 118-155.
- FILJUŠKIN, Aleksandr Iljič, *Vasilij III*, Moskva 2010.
- FISHER, Alan, *The Crimean Tatars*, Stanford 1987.
- FISCHER, Heinz-Dietrich, *Die Zeitung als Forschungsproblem*, in: Heinz-Dietrich Fischer (ed.), *Deutsche Zeitungen des 17. bis 20. Jahrhunderts*, Pullach 1972, s. 11-24.
- FISCHER, Heinz-Dietrich, *Die Zeitschrift im Kommunikationssystem*, in: Heinz-Dietrich Fischer (ed.), *Deutsche Zeitschriften des 17. bis 20. Jahrhunderts*, Pullach 1973, s. 11-28.
- FITZLER, Mathilde, *Die Entstehung der sogenannten Fuggerzeitungen in der Wiener Nationalbibliothek*, Baden bei Wien 1937.
- FLORA, Peter – KÜHNE, Stein – URWIN, Derek, *State Formation, Nation-Building and Mass Politics in Europe. The Theory of Stein Rokkan*, Oxford 1999.
- FLORJA, Boris Nikolajevič, *Pol'sko-litovskaja intervencija v Rossii i russkoe obšestvo*, Moskva 2005.

- FLORJA, Boris Nikolaevič, *Rosyjska kandydatura na tron polski u schyłku XVI wieku, Odrozenie i reformacja w Polsce 16*, 1971, s. 85-95.
- FLORJA, Boris Nikolajevič, *Ivan Groznyj*, Moskva 1999, s. 296-308.
- FOMIN, Sergej V., *Pravda o pervom russkom care. Kto i počemu iskažaet obraz gosudarja Ioanna Vasil'eviča (Groznogo)*, Moskva 2012.
- FRASER, Lindley *Propaganda*, London-New York-Toronto 1962.
- FREIBERGER, Maria, *Die Anfänge der Zeitung in München*, München 1962.
- FREIDHOF, Gerd, *Sebastian Münsters „Cosmographia“ und ihre tschechische Bearbeitung von 1554*, in: Hans-Bernd Harder – Hans Rothe (edd.), *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern 1*, Köln-Wien 1988, s. 441-466.
- FRIESE, Heidrun, *Identität. Begehren, Name und Differenz*, in: Aleida Asmann – Heidrun Friese (edd.), *Identitäten. Erinnerung, Geschichte, Identität*, Frankfurt am Main 1999, s. 24-43.
- FRÖTSCHNER, Reinhard, *Herberstein-Bibliographie 1949-1999*, in: Frank Kämpfer (ed.), *Das Russlandbuch Sigismunds von Herberstein Rerum Moscoviticarum Commentarii 1549-1999. Beiträge zu Ehren der internationalen Tagung im Oktober 1999 an der Universität Münster*, Hamburg 1999, s. 131-140.
- FUČÍKOVÁ, Eliška (ed.), *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze. Jacques Esprinard, Pierre Bergeron, François de Bassompierre*, Praha 1989.
- GERBNER, George, *Mass Media Policies in Changing Cultures*, New York 1977.
- GERBNER, George (ed.), *The Analysis of Communication Content. Developments in Scientific Theories and Computer Techiques*, New York 1969.
- GERBNER, George – Siefert, Marsch (edd.), *The Information Gap. How Computers and Other New Communication Technologies Affect the Social Distribution of Power*, New York 1989.
- GEREMEK, Bronislaw, *Slitování a šibenice. Dějiny chudoby a milosrdenství*, Praha 1999.
- GERNDT, Helge (ed.), *Stereotypvorstellungen im Alltagsleben. Beiträge zum Themenkreis Fremdbilder – Selbstbilder – Identität. Festschrift für Georg R. Schroubek zum 65. Geburtstag*, München 1988.
- GIESECKE, Michael, *Der Buchdruck in der Frühen Neuzeit. Eine historische Fallstudie über die Durchsetzung neuer Informations- und Kommunikationstechnologien*, Frankfurt am Main 1991.
- GLASER, Hermann – Werner, Thomas, *Die Post in ihrer Zeit. Eine Kulturgeschichte menschlicher Kommunikation*, Heidelberg 1990.

- GEURTS, Pieter Antoon Marie, *De nederlandse opstand in de pamfletten 1566-1584*, Utrecht 1983.
- GMITEREK, Henryk, *Czechy wobec starań Habsburgów o koronę polską w drugiej połowie XVI wieku*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska Lublin F 50*, 1995, s. 91-102.
- GMITEREK, Henryk, *Lublinská epizoda mise Viléma z Rožmberka do Polska v době bezkráloví v letech 1572-1573*, in: Jiří Malíř – Pavel Marek (edd.), *Andros Probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc. k jeho 70. narozeninám*, Brno-Olomouc 2005, s. 403-411.
- GONĚC, Vladimír, *Z osudů ruské demokracie: Alexandr Kerenskij*. Brno 1999.
- GRABSKI, Andrzej Feliks, *La Pologne et les Polonais vus par les étrangers du Xe au XIIIe siècle*, *Acta Poloniae Historica* 12, 1965, s. 22-43.
- GRABSKI, Andrzej Feliks, *Polska w opiniach Europy Zachodniej XIV-XV w.*, Warszawa 1968.
- GRASSHOFF, Richard, *Die briefliche Zeitung des XVI. Jahrhunderts*, Leipzig 1877.
- GRILL, Austria Heinz, *Don Juan de Austria. Der Sieger von Lepanto*, Graz 1965.
- GROTHAUS, Maximilian, *Zum Türkenbild in der Adels- und Volkskultur der Habsburgermonarchie von 1650 bis 1800*, in: Gernot Heiss – Grete Klingenstein (edd.), *Das osmanische Reich und Europa 1683 bis 1789. Konflikt, Entspannung und Austausch*, München 1983, s. 63-88.
- GRUSZECKI, Stefan, *Walka o władzę w Rzeczypospolitej Polskiej po wygaśnięciu dynastii Jagiellonów (1572-1573)*, Warszawa 1969.
- GRZYBOWSKI, Stanisław, *Henryk Walezy*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1985.
- GRZYBOWSKI, Stanisław, *Jan Zamoyski*, Warszawa 1994.
- GRZYBOWSKI, Stanisław, *Król i kanclerz*, Kraków 1988.
- GUTHMÜLLER, Bodo – KÜHLMANN, Wilhelm (edd.), *Europa und die Türken in der Renaissance*, Tübingen 2000.
- HALECKI, Oskar, *From Florence to Brest (1439-1596)*, Romae 1958.
- HALECKI, Oskar, *Unia Lubelska*, Kraków 1916.
- HARMS, Wolfgang, *Anonyme Texte bekannter Autoren auf illustrierten Flugblättern des 17. Jahrhunderts. Zu Beispielen von Logau, Birken und Harsdörffer*, *Wolfenbütteler Barock-Nachrichten* 12, 1985, s. 49-58.
- HARMS, Wolfgang, *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts I-III, Die Sammlung der Herzog-August-Bibliothek in Wolfenbüttel*, Tübingen 1980-1989.
- HARMS, Wolfgang, *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts IV, Die*

- Sammlungen der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek in Darmstadt, Tübingen 1987.*
- HARMS, Wolfgang, *Die kommentierende Erschließung des illustrierten Flugblatts der frühen Neuzeit und dessen Zusammenhang mit der weiteren Publizistik im 17. Jahrhundert*, in: *Presse und Geschichte I. Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung. Referate einer internationalen Fachkonferenz der Deutschen Forschungsgemeinschaft und der Deutschen Presseforschung, Universität Bremen, 5.-8. Oktober 1976 in Bremen, München 1977, s. 83-111.*
- HARMS, Wolfgang – SCHILLING, Michael, *Das illustrierte Flugblatt der frühen Neuzeit. Traditionen - Wirkungen – Kontexte*, Stuttgart 2008.
- HARMS, Wolfgang – SCHILLING, Michael (edd.), *Das illustrierte Flugblatt in der Kultur der Frühen Neuzeit. Wolfenbütteler Arbeitsgespräch 1997*, Frankfurt am Main-Berlin-Bern-New York-Paris-Wien 1998.
- HARMS, Wolfgang – SCHILLING, Michael (edd.), *Deutsche Illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts VI-VII, Die Wickiana I (1500-1569)*, Tübingen 1997-2005.
- HARMS, Wolfgang – SCHILLING, Michael (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. VII: Die Sammlung der Zentralbibliothek Zürich. Kommentierte Ausgabe. Teil 2: Die Wickiana II (1570-1588)*, Tübingen 1997.
- HECKER, Hans, *Deutsche Beamte und Gelehrte im Zarenreich*, in: Hans Rothe (ed.): *Deutsche in Russland*, Wien 1996, s. 31-47.
- HECKER, Hans, *Rußland und Europa im Mittelalter*, in: Mechtild Keller (ed.): *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 35-54.
- HERBST, Stanisław, *Wojna Inflancka 1600-1602*, Warszawa 1938.
- HERBST, Stanisław, *Wojna moskiewska 1507-1508*, in: *Księga pamiątkowa ku czci Oskara Haleckiego wydana w XXV-lecie jego pracy naukowej*, Warszawa 1935, s. 29-54.
- Heß, Corina, *Danziger Wohnkultur in der Frühen Neuzeit, Untersuchungen zu Nachlassinventaren des 17. und 18. Jahrhunderts*, Münster-Hamburg-Berlin-London 2007.
- HIGGINS, Macleod Iain, *Writing East. The „Travels“ of Sir John Mandeville*, Philadelphia 1997.
- HIPPLER, Jochen – LUEG, Andrea (edd.), *Feindbild Islam*, Hamburg 1993.
- HLAVAČKA, Milan, *Cestování v éře dostavníků. Všední den na střeoevropských cestách*, Praha 1996.
- HÖFERT, Almut, *Den Feind beschreiben. „Türkengefahr“ und europäisches Wissen über das*

- Osmanische Reich 1450-1600*, Frankfurt-New York 2003.
- HÖFERT, Almut, *Die "Türkengefahr" der Frühen Neuzeit. Apokalyptischer Feind und Objekt des ethnographischen Blicks*, in: Thorsten Gerald Schneiders (ed.), *Islamfeindlichkeit – Wenn die Grenzen der Kritik verschwimmen*, Wiesbaden 2009, s. 61-70.
- HÖFERT, Almut, *Ist das Böse schmutzig? Das Osmanische Reich in den Augen europäischer Reisender des 15. und 16. Jahrhunderts*, *Historische Anthropologie* 11, 2003, s. 176-192.
- HOLLENBECK, Meike, *Die Türkenpublizistik im 17. Jahrhundert. Spiegel der Verhältnisse im Reich?*, *MIÖG* 107, 1999, s. 111-130.
- HOHENEMSER, Paul, *Flugschriftensammlung Gustav Freytag*, Frankfurt am Main 1925.
- HOLÝ, Martin, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1620)*, Praha 2011.
- HOLÝ, Martin, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *FHB* 21, 2005, s. 111-210.
- HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010.
- HONC, Jaroslav, *Cestovní účet diplomatické mise Viléma Rožmberka do Polska r. 1588/89 a budget šlechtické domácnosti a dvora*, *Archivum Trebonense*, 1973, s. 44-48.
- HORKHEIMER, Max, *Sozialphilosophische Studien. Aufsätze, Reden und Vorträge 1930-1972*, Frankfurt am Main 1972.
- HOSTIČKA, Vladimír – Zylinskij, Bohdan, *Dějiny Ukrajiny*, Praha 2011.
- HRDLIČKA, Josef, *Adam II. z Hradce a jeho dvůr*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 127-144.
- HRDLIČKA, Josef, *Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 33-62.
- HRDLIČKA, Josef, *Provoz vídeňského domu Jáchyma z Hradce*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 103-126.
- HRDLIČKA, Josef, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice 2009 (Habilitační práce).
- HRDLIČKA, Josef – BŮŽEK, Václav, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 145-272.
- HROCH, Miroslav, *Handel und Politik im Ostseeraum während des Dreissigjährigen Krieges. Zur Rolle des Kaufmannskapitals in der aufkommenden allgemeinen Krise*

- der Feudalgesellschaft in Europa*, Praha 1976.
- HRUBEŠ, Jiří, *Boj za svobodu svědomí a náboženského vyznání v zrcadle nizozemské publicistiky*, Strahovská knihovna 3, 1968, s. 145-163.
- HRUBEŠ, Jiří, *Politické a náboženské rozpory v Evropě v dobové publicistice 1590 až 1617*, Praha 1974.
- HRUBEŠ, Jiří, *Publicistika jako prostředek masové informace a propagandy v 16. století*, Strahovská knihovna 9, 1974, s. 67-84.
- HRUBEŠ, Jiří, *Z dějin protestantského politického myšlení a jeho ohlasu v Čechách*, Strahovská knihovna 5-6, 1970-1971, s. 237-253.
- HRUBÝ, Petr, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic. (Rodinné a majetkové zázemí luteránského předáka v předbělohorských Čechách)*, Ústecký sborník historický 2000, s. 98-131.
- HUBKOVÁ, Jana, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010.
- HUGHES, Lindsley, *A Curious and New Account of Muscovy in the Year 1689 by Foy de la Neuville*, Loughborough 1994.
- HUNTINGTON, Samuel, *Střet civilizací a proměna světového řádu*, Praha 2001.
- CHOROŠKEVIČ, Anna Leonidovna, *Opričnina i charakter ruskovo gosudarstva v sovětskoj istoriografii 20-ch – serediny 50-ch godov*, Istorija SSSR 1991, č. 6, s. 85.
- CHOROŠKEVIČ, Anna Leonidovna, *Rus' i Krym posle padenija ordynskogo iga. Dinamika tributarnych otnošenij*, Otečestvennaja istorija 1999, č. 2, s. 69-80.
- CHYNCZEWSKA-HENNEL, Teresa, *Rzeczpospolita XVII wieku w oczach cudzoziemców*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993.
- INFELISE, Mario, *Censura e politica giurisdizionalista a Venezia nel Settecento*, Annali della Fondazione Luigi Einaudi 16, 1982, s. 194-248.
- INFELISE, Mario, *Gli avvisi di Roma. Informazione e politica nel secolo XVII*, in: Gianvittorio Signorotto – Maria Antonietta Visceglia (edd.), *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento. "Teatro" della politica europea*, Roma 1998, s. 189-205.
- INFELISE, Mario, *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*, Roma-Bari 2002.
- IWAŃCZAK, Wojciech, *Po stopách rytířských příběhů*, Praha 2001.
- JANSEN, Dorothea, *Einführung in die Netzwerkanalyse. Grundlagen, Methoden, Anwendungen*, Opladen 1999.
- JABLONOWSKI, Horst, *Die Aussenpolitik Stephan Báthorys*, Jahrbücher für Geschichte

- Osteuropas 2, 1937, s. 11-80.
- JANKOVICS, József, *The Image of the Turks in Hungarian Renaissance Literature*, in: Bodo Guthmüller – Wilhelm Kühlmann (edd.), *Europa und die Türken in der Renaissance*, Tübingen 2000, s. 267-276.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny I. Doba předbělohorská I. 1526-1547*, Praha 1968.
- JANÁČEK, Josef, *Ženy české renesance*, Praha 1987.
- JÁNSKÝ, Jiří, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009
- JÁNSKÝ, Jiří, *Páni ze Švamberka. Pětisetletá sága rodu s erbem labutě*, Domažlice 2006.
- JASIENICA, Paweł, *Polska Jagiellonów*, Warszawa 1985.
- JOHNSTON, John (ed.), *Friedrich Kittler. Literature, Media, Information Systems. Essays*, Amsterdam 1997.
- JOUANNOVÁ, Arlette, *Bartolomějská noc, Zločin v zájmu státu. 24. srpna 1572*, Praha 2010.
- KACZOROWSKI, Włodzimierz, *Bitwa pod Byczyną*, Opole 1988; Zygmunt Boras, *Bitwa pod Byczyną 1588*, Katowice 1988.
- JURGANOV, Andrej Lvovič, *Oprichnina i strashnyi sud, Otečestvennaja istorija* 1997, s. 52-75.
- JURGANOV, Andrej Lvovič, *O date napisanija zaveščanija Ivana Groznogo, Otečestvennaja istorija* 1993, č. 6, s. 125-140.
- KAELBLE, Hartmut, *Europäer und Europabewusstsein*, Frankfurt am Main 2000.
- KÄHLER, Harro Dietrich, *Das Konzept des sozialen Netzwerks. Eine Einführung in die Literatur*, Zeitschrift für Soziologie 4, 1975, s. 283-290.
- KALNÝ, Adolf, *Historica Třeboň 2*, Třeboň 1996.
- KÄMPFER, Frank, *Deutsche Augenzeugenberichte über die „Zeit der Wirren“*, in: Friedhelm Berthold Kaiser – Bernard Stasiewski (edd.), *Reiseberichte von Deutschen über Russland und von Russen über Deutschland*, Wien 1980, s. 24-42.
- KÄMPFER, Frank, *Facetten eines deutschen „Rußlandbildes“ um 1600*, in: Mechtild Keller (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 206-222.
- KÄMPFER, Frank, *Siegmund von Herbersteins "Rerum Moscovitarum Commentarii" als religionsgeschichtliche Quelle*, in: Gerhard Pferschy (ed.), *Siegmund von Herberstein. Kaiserlicher Gesandter und Begründer der Rußlandkunde und die europäische Diplomatie*, Graz 1989, s. 147-163.
- KÄMPFER, Frank – FRÖTSCHNER, Reinhard (edd.), *450 Jahre Sigismund von Herbersteins Rerum Moscovitarum Commentarii 1549-1999*, Wiesbaden 2002.
- KAPPELER, Andreas, *Die deutschen Flugschriften über die Moskowiter und Iwan den*

- Schrecklichen im Rahmen der Rußlandliteratur des 16. Jahrhunderts*, in: Mechtild Keller (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 150-182.
- KAPPELER, Andreas, *Die deutschen Russlandschriften der Zeit Ivans des Schrecklichen*, in: Friedhelm Berthold Kaiser – Bernard Stasiewski (edd.), *Reiseberichte von Deutschen über Russland und von Russen über Deutschland*, Wien 1980, s. 1-23.
- KAPPELER, Andreas, *Die letzten Opričninajahre (1569-1571) im Lichte dreier zeitgenössischer deutscher Broschüren*, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 19, 1971, s. 9-30.
- KAPPELER, Andreas, *Ivan Groznyj im Spiegel der ausländischen Druckschriften seiner Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte des westlichen Russlandbildes*, Bern-Frankfurt am Main 1972.
- KASÍK, Stanislav – MAŠEK, Petr – MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.
- KAŠPAR, Jaroslav, *Soubor statí o novověkém písmu*, Praha 1993.
- KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Čechy a Morava očima románských cestovatelů a cestovatelských příruček 16.-17. století*, in: Eva Frimmová – Elizabeth Klecker (edd.), *Itineraria Posoniensia. Zborník z medzinárodnej konferencie Cestopisy v novoveku, ktorá sa konala v dňoch 3.-5. novembra 2003 v Bratislave*, Bratislava 2005, s. 103-118.
- KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.-17. století*, České Budějovice 2010.
- KAUFMANN, Thomas, „*Türckenbüchlein*“. *Zur christlichen Wahrnehmung „türkischer Religion“ in Spätmittelalter und Reformation*, Göttingen 2008.
- KAVKA, František, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, České Budějovice 1966.
- KĘDZIRA, Andrzej, *Jan Zamoyski 1542-1605*, Zamość 2004.
- KELLER, Katrin – CATALANO, Alessandro (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach. Edition und Kommentar 1-7*, Wien-Köln-Weimar 2010.
- KELLER, Mechtild, *Die Darstellung der Ostslawen in Chroniken und Annalen des 9.-13. Jahrhunderts*, in: Mechtild Keller (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. - 17. Jahrhundert*, München 1985, s. 57-83.
- KELLER, Mechtild, *Simplizianische Moskowitenfahrt. Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen*, in: Mechtild Keller (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 371-386.
- KELLER, Mechtild, *Vorstellungen von „Ruizen“ in der deutschen Literatur des Mittelalters*,

- in: Mechtild Keller, (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 84-110.
- KEMPTER, Kaspar, *Die wirtschaftliche Berichterstattung in den sogenannten Fuggerzeitungen*, München 1936.
- KITTLER, Friedrich (ed.), *Zwischen Rauschen und Offenbarung. Zur Kultur- und Mediengeschichte der Stimme*, Berlin 2002.
- KLARWILL, Viktor (ed.), *Fugger-Zeitungen – Ungedruckte Briefe an das Haus Fugger aus den Jahren 1568-1605*, Wien 1923.
- KLEINPAUL, Johannes, *Das Nachrichtenwesen der deutschen Fürsten im 16. und 17. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte der Geschriebenen Zeitungen*, Leipzig 1930.
- KLEINPAUL, Johannes, *Der Nachrichtendienst der Herzöge von Braunschweig im 16. und 17. Jahrhundert*, *Zeitungswissenschaft* 5, 1930, č. 2, s. 82-94.
- KLEINPAUL, Johannes, *Der Nachrichtendienst des sächsischen Hofes vom 15. bis 18. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte der geschriebenen Zeitungen*, *Zeitschrift für die Gesamte Staatswissenschaft* 82, 1927, s. 394-436.
- KLEINPAUL, Johannes, *Die Fuggerzeitungen 1568-1605*, Leipzig 1921.
- KLEINPAUL, Johannes, *Die vornehmsten Korrespondenten der deutschen Fürsten im 15. Und 16. Jahrhundert*, Leipzig 1928.
- KLEMP, Aleksander, *Sarmatyzacja gdańskich rodzin mieszczańskich (schyłek XVI-XVII wiek)*, in: Aleksander Jankowski – Andrzej Klonder (edd.), *Cywilizacja prowincji Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Bydgoszcz 2004, s. 243-261.
- KLIMEŠ, Vladimír, *Počátky českého a slovenského novinářství*, Praha 1955.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa, *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskými očima*, Praha 2003.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa, *Leidenský skicář. Města podél cesty z Vídne do Cařihradu (1577-1585)*, *ARS* 32, 1999, s. 30-63.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa (ed.), *"We" and "the Others". European Societies in Search of Identity*, Praha 2004 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia historica 53).
- KLUSÁKOVÁ, Luďa – KŘÍŽOVÁ, Markéta – KUBIŠ, Karel – ŘEZNÍK, Miloš – TINKOVÁ, Daniela, *Namísto úvodu. „My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky*, in: Karel Kubiš (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě II*, Praha 2003 (=AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 52), s. 11-28.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa – KIRK, Tim (edd.), *Cultural Conquests*, Praha 2008 (AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 58)

- KLUSÁKOVÁ, Luďa – KUBIŠ, Karel (edd.), *Meeting the Other. Studies in Comparative History*, Praha 2006 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 56).
- KLUSÁKOVÁ, Luďa – SOBOTKOVÁ, Hana, *Oriental or European Identity? Modernization and Balkan Towns in Czech popular discourse*, in: Luďa Klusáková (ed.), „We“ and „The Others“. Modern European Societies in Search of Identity, Prague 2004 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 53), s. 131-151.
- KLUSÁKOVÁ, Luďa, *Prostředí a identita*, in: Karel Kubiš (ed.), *Obraz druhého v historické perspektivě II*, Praha 2003 (=AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 52), s. 59-77.
- KNEIDL, Pravoslav, *Česká lidová grafika*, Praha 1983.
- KNEITZ, Otto, *Albrecht Alcibiades. Markgraf von Kulmbach 1522-1557*, Kulmbach 1951.
- KNOZ, Tomáš, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.
- KOHLER, Alfred, *Zur politischen Rolle des Herrschers in den österreichischen Ländern im 16. Jahrhundert*, in: Walter Leitsch – Stanisław Trawkowski (edd.), *Polen und Österreich im 16. Jahrhundert*, Wien-Köln-Weimar 1997, s. 30-46.
- KÖHLER, Hans-Joachim, *Die Erforschung der Flugschriften des frühen 16. Jahrhunderts als Beitrag zur Presse und Kommunikationsgeschichte*, in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München – London – New York – Oxford – Paris 1987, s. 21-55.
- KÖHLER, Hans-Joachim, *Die Flugschriften. Versuch der Präzisierung eines geläufigen Begriffs*, Münster 1976.
- KONDRACIUK, Piotr – KUŚNIERZ, Jerzy – URBAŃSKI, Andrzej, *Jan Zamoyski. Wódz, mecenas, polityk 1542-1605. Án Zamojs'kij. Vožd', mecenas, politik 1542-1605*, Zamość 2005.
- KÖNIG, Hans Joachim – REINHARDT, Wolfgang – WENDT, Reinhardt (edd.), *Der europäische Beobachter außereuropäischer Kulturen. Zur Problematik der Wirklichkeitswahrnehmung*, Berlin 1989.
- KOPIČKA, Petr, *Dvůr Zdeňka Vojtěcha a Polyxeny z Lobkovic ve dvacátých a třicátých letech 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické dvory a rezidence v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 469-493.
- KOPIČKA, Petr, *Lobkovický archiv roudnický v roce 2010. Extradice fondu v kontextu jeho dějin*, Archivní časopis 61, 2011, s. 341-404.
- KOŘÁN, Josef Jan, *Vilém z Rosenberka. Kandidát trůnu polského a jeho poselství do Polska*, in: ČČM 40, 1866, s. 197-202.
- KOSTOMAROV, Nikolaj Ivanovič, *Smutnoe vremja Moskovskovo gosudarstva v načale XVII*

- stoletija*, Moskva 1994.
- KOSZYK, Kurt, *Probleme einer Sozialgeschichte der öffentlichen Kommunikation*, in: Presse und Geschichte I. Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung. Referate einer internationalen Fachkonferenz der Deutschen Forschungsgemeinschaft und der Deutschen Presseforschung, Universität Bremen, 5.-8. Oktober 1976 in Bremen, München 1977, s. 25-34.
- KOTARSKI, Edmund, *Stereotyp Szweda w literaturze polskiej XVI i XVII wieku*, Komunikaty Instytutu bałtyckiego 31/32, 1980, s. 69-84.
- KOTLÁROVÁ, Simona, *Jan III. z Rožmberka 1484-1532. Generální převor johanitského řádu v Čechách a vladař rožmberského domu*, České Budějovice 2010.
- KOTLÁROVÁ, Simona, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008.
- KOZAK, Stefan, *Unia Brzeska – oczekawania i rzeczywistość*, in: Jan Sergiusz Gajek – Stanisław Nabywaniec (edd.), *Unia brzeska z perspektywy czterech stuleci*, Materiały międzynarodowego sympozjum naukowego Unia Brzeska po czterech stuleciach, Lublin, 20.-21.9. 1995, Lublin 1998, s. 189-200.
- KOZLJAKOV, Vjačeslav Nikolajevič, *Lžedmitrij I.*, Moskva 2009.
- KOZLJAKOV, Vjačeslav Nikolajevič, *Marina Mnišek*, Moskva 2005.
- KOZLJAKOV, Vjačeslav Nikolajevič, *Smuta v Rossii. XVII vek*, Moskva 2007.
- KRAFL, Pavel, *Polské dějiny a dějiny česko-polských vztahů do konce 15. století*, SHS 27, 2001, s. 34-50.
- KROM, Michail Markovič, *Mež Rus'ju i Litvoj. Zapadnorusskie zemli v sisteme russko-litovskih otnošenij konca XV - pervoj treti XVI veka*, Moskva 1995.
- KROM, Michail Markovič, *"Mne sirotstvujuču, a carstvu vdovstvujuču". Krizis vlasti i mehanizm prinjatija rešenij v period bojarskogo pravlenija (30-40-x godov XVI veka)*, in: Michail D. Karpačev (ed.): *Rossijskaja monarchija. Voprosy istorii i teorii. Mežvuzovskij sbornik statej, posvjaščennyh 450-letiju učreždenija carstva v Rossii (1547-1997 gg.)*, Voronež 1998, s. 44-45, 48.
- KROM, Michail Markovič, *"Vdovstvujučee carstvo". Poličasckij krizis v Rossii epochi "bojarskovo pravlenija" (30 - 40-x godov XVI. veka)*, Moskva 2010.
- KUBALA, Marek – Ścieżor, Tomasz (edd.), *Moskwa w rękach Polaków. Pamiętniki dowódców i oficerów garnizonu w Moskwie*, Kraków 2005.
- KUBEŠ, Jiří, *Rodinné vztahy pánů z Hradce a Rožmberků v předbělohorském století*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 273-318.

- KUBÍKOVÁ, Anna, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Petr I. z Rožmberka a jeho synové*, České Budějovice 2011.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice 2005.
- KULÍKOVÁ, Ladislava, *Finanční situace Petra Voka z Rožmberka v letech 1592-1611*, JHS 54, 1985, s. 173-182.
- KULÍKOVÁ, Ladislava, *Zadlužení Viléma z Rožmberka v letech 1589-1592*, JHS 54, 1985, s. 109-116.
- KUPISZ, Dariusz, *Połock 1579*, Warszawa 2003.
- KUPISZ, Dariusz, *Psków 1581-1582*, Warszawa 2006.
- KUTSCH, Arnulf – WEBER, Johannes (edd.), *350 Jahre Tageszeitung. Forschungen und Dokumente*, Bremen 2002.
- KYZOUROVÁ, Ivana (ed.), *Básník a král. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Katalog výstavy konané v Císařské konírně 28.2.-1.7.2007, Praha 2007.
- LANG, Helmut W., *Die Neue Zeitung des 15. bis 17. Jahrhunderts. Entwicklungsgeschichte und Typologie*, in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München-London-New York-Oxford-Paris 1987, s. 57-60.
- LARNER, John, *Marco Polo and the Discovery of the World*, New Haven-London 1999.
- LASKOWSKI, Otton, *Wyprawa pod Toropiec*, Przegląd Historyczno-Wojskowy 4, 1936, s. 27-81.
- LASSWELL, Harold Dwight, *Politics. Who Gets What, When, How*, New York-London 1936.
- LASSWELL, Harold Dwight, *The Structure and Function of Communication in Society*, in: Lyman Bryson (ed.), *The Communication of Ideas*, New York 1948, s. 203-243.
- LAUBE, Adolf, *Flugschriften gegen die Reformation (1525-1530)*, Berlin 2000.
- LAZARI, Andrzej de (ed.), *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, Warszawa 2006.
- LEDVINKA, Václav, *Adam II. z Hradce a poslední páni z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 7-32.
- LEE, Alfred McClung – LEE, Elizabeth Briant, *How to Understand Propaganda*, New York 1952.
- LEE, Alfred McClung – LEE, Elizabeth Briant, *The Fine Art of Propaganda. A study of Father*

- Coughlin' Speeches*, New York 1939; tóż, *How to Understand Propaganda*, New York 1952.
- LEITSCH, Walter, *Berichte über den Moskauer Staat in italienischer Sprache aus dem 18. Jahrhundert. Eine quellenkritische Studie mit besonderer Berücksichtigung der italienischen Übersetzung der Moscovia Herbersteins*, Wien-Köln-Weimar 1993.
- LEITSCH, Walter, *Das erste Rußlandbuch im Westen – Sigismund Freiherr von Herberstein*, in: Mechtild Keller (ed.), *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 118-149.
- LEITSCH, Walter, *Das Leben am Hof König Sigismunds III. von Polen 1-4*, Wien-Kraków 2009.
- LEITSCH, Walter, *Diplomatische Agenten in Polen in der Regierungszeit Sigismunds III.*, in: Stanisław Bylina (ed.), *Kultura staropolska – kultura europejska. Prace ofiarowane Januszowi Tazbirowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1997, s. 259-266.
- LEITSCH, Walter, *Paweł Piasecki und König Sigismund III.*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Prace historyczne 121, 1996, s. 99-108.
- LEITSCH, Walter, *Sigismund III. von Polen und Jan Zamoyski. Die Rolle Estlands in der Rivalität zwischen König und Hetman*, Wien 2006.
- LERG, Winfried B., *Pressegeschichte oder Kommunikationsgeschichte?*, in: *Presse und Geschichte I. Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung. Referate einer internationalen Fachkonferenz der Deutschen Forschungsgemeinschaft und der Deutschen Presseforschung*, Universität Bremen, 5.-8. Oktober 1976 in Bremen, München 1977, s. 9-22.
- LEPSZY, Kazimierz, *Anna Wazówna*, in: *Polski słownik biograficzny* 1, Kraków 1935, s. 133-134.
- LEPSZY, Kazimierz, *Oblężenie Krakowa przez arcyksięcia Maksymiliana*, Kraków 1929.
- LEPSZY, Kazimierz, *Rzeczpospolita Polska w dobie sejmu inkwizycyjnego (1589-1592)*, Kraków 1939.
- LEPSZY, Kazimierz, *Stefan Batory a Gdańsk*, *Rocznik Gdański* 4, 1932, s. 2-56.
- LEPSZY, Kazimierz, *Strażnicy morza Stefana Batorego*, *Rocznik Gdański* 7-8, 1933-1934, s. 142-145.
- LEPSZY, Kazimierz, *Trzy relacje o podróży Zygmunta III do Szwecji*, *Jantar* 2, 1938, s. 230-237.
- LEPSZY, Kazimierz, *Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III.*, Kraków

- 1929.
- LE ROUX, Nicolas, *Un régicide au nom de Dieu. L'assassinat d'Henri III, 1er août 1589*, Paris 2006.
- LEŚNIEWSKI, Sławomir, *Jan Zamoyski. Hetman i polityk*, Warszawa 2008.
- LINDEMANN, Margot, *Nachrichtenübermittlung durch Kaufmannsbriefe. Brief-, Zeitungen“ in der Korrespondenz Hildebrand Veckinchusens (1398-1428)*, München-New York 1978.
- LIPPMANN, Walter, *Public Opinion*, New York 1922.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) 1*, Praha 1992.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) 3*, Praha 1998.
- MACŮREK, Josef, *Czesi a Polacy w przeszłości. Stan badań po r. 1945 i postulaty na przyszłość*, Kwartalnik historyczny 68, 1960, s. 329-348.
- MACŮREK, Josef, *Čechové a Poláci v 2. pol. XVI. století (1573-1589). Tři kapitoly z dějin česko-polské politické vzájemnosti*, Praha 1948.
- MACŮREK, Josef, *Dějiny polského národa*, Praha 1948.
- MACŮREK, Josef, *Dějiny východních Slovanů 1-3*, Praha 1947.
- MACŮREK, Josef, *Dozvuky polského bezkráloví z roku 1587. Příspěvek k osvětlení snah rodu habsburského o získání Koruny polské v letech 1588-1594*, Praha 1929.
- MACŮREK, Josef, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. století*, Praha 1931.
- MAĆZAK, Antoni, *Die Aussenpolitik der polnischen Stände während der ersten Interregna (1572-1576)*, in: Joachim Bahleke (ed.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1999 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 7), s. 161-168.
- MAĆZAK, Antoni, *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1980.
- MACLEAN, Gerald, *Looking East. English writing and the Ottoman Empire before 1800*, Basingstoke 2007.
- MADARIAGA, Isabel de, *Ivan the Terrible*, New Haven-London 2005.
- MAGOCSI, Paul Robert, *A History of Ukraine*, Toronto-Buffalo-London 1996.
- MAIER, Ingrid, *Presseberichte am Zarenhof im 17. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Vorgeschichte der gedruckten Zeitung in Russland*, Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte 6, 2004, s. 103-129.

- MAJER, Hans Georg, *Giovio, Veronese und die Osmanen. Zum Sultansbild der Renaissance*, in: Bodo Guthmüller – Wilhelm Kühlmann (edd.), *Europa und die Türken in der Renaissance*, Tübingen 2000, s. 345-372.
- MAKKAI, László, *Stefan Batory w Siedmiogrodzie*, Warszawa 1961.
- MALISZEWSKI, Kazimierz, *Obraz Rosji i Rosjan w kulturze polskiej doby późnego baroku*, in: Jacek Staszewski – Krzysztof Mikulski – Jarosław Dumanowski (edd.), *Miedzy Zachodem a Wschodem. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej*, Toruń 2002.
- MALISZEWSKI, Kazimierz, *Obraz świata i Rzeczypospolitej w polskich gazetach rękopiśmiennych z okresu późnego baroku. Studium z dziejów kształtowania się i rozpowszechniania sarmackich stereotypów wiedzy i informacji o "Theatrum mundi"*, Toruń 1990.
- MAREK, Pavel, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, ČČH 105, 2007.
- MAREK, Pavel, *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*, Historický obzor 12, 2001, s. 114-119
- MAREK, Pavel, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.
- MARTÍŠEK, Tomáš, *Zpravodajské cesty českobudějovických měšťanů na konci 16. století*, České Budějovice 2003 (Diplomová práce).
- MAUÉ, Hermann – ESER, Thomas – HAUSCHKE, Sven – STOLZBERGER, Jana (edd.), *Quasi centrum Europae. Europa kauft in Nürnberg. 1400-1800*, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, 20. Juni bis 6. Oktober 2002, Nürnberg 2002.
- MCLUHAN, Marshall, *The Gutenberg – The Making of Typographic Man*, Toronto 1962.
- MCLUHAN, Marshall – FIORE, Quentin, *The Medium Is the Massage*, Berkeley 2001.
- MENACHE, Sophia, *The Vox Dei. Communication in the Middle Ages*, New York 1990.
- MENNINGER, Annerose, *Die Macht der Augenzeugen. Neue Welt und Kannibalen-Mythos, 1492-1600*, Stuttgart 1995.
- MICHALAK, Halina, *Jan Zamoyski – propaganda i autoreklama*, Przegląd historyczny 77, 1986, s. 25-43.
- MÍKA, Alois, *Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského dominia*, České Budějovice 1970.
- MILEWSKA-WAŻBIŃSKA, Barbara, *The Turks in the Renaissance Latin Poetry of Poland*, in:

- Bodo Guthmüller – Wilhelm Kühlmann (edd.), *Europa und die Türken in der Renaissance*, Tübingen 2000, s. 437-442.
- MILLER, Jaroslav, *The Others in Town. Some Reflections on the Social Status of the Jewish Population in the Urban Centres of East-Central Europe 1500-1700*, in: Lud'a Klusáková – Karel Kubiš (edd.), *Meeting the Other. Studies in Comparative History*, Praha 2006 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia historica 56), s. 49-70.
- MITCHELL, James Clyde, *Social Networks in Urban Situations. Analyses of Personal Relationships in Central Africa Towns*, Manchester 1963.
- MOLDANOVÁ, Dobrava (ed.), *Cesty a cestování v jazyce a literatuře. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. 9. 1994*, (Acta universitatis Purkynianae II, Studia litteraria et linguistica), Ústí nad Labem 1995.
- MORINEAU, Michel, *Incroyables gazettes et fabuleux métaux. Les retours des trésors américains d'après les gazettes hollandaises (XVIe-XVIIIe siècles)*, London 1985.
- MOROZOVA, Ljudmila Jevgejevna, *Dva carja. Fedor i Boris*, Moskva 2001.
- MÜLLER, Michael G., *Zweite Reformation und städtische Autonomie im königlichen Preußen. Danzig, Elbing und Thorn in der Epoche der Konfessionalisierung (1557-1660)*, Berlin 1997.
- MÜLLER, Wiesław, *Radziwiłł, Jerzy, h. Trąby*, in: Władysław Konopczyński (ed.), *Polski Słownik Biograficzny* 30, Kraków 1987, s. 229-234.
- MÜNKLER, Marina, *Erfahrung des Fremden. Die Beschreibung Ostasiens in den Augenzeugenberichten des 13. und 14. Jahrhunderts*, Berlin 2000.
- NEUBAUER, Wolfgang, *Grade der Fremdheit. Alternitätskonstruktion und experientia-Argumentation in deutschen Turcica der Renaissance*, in: Bodo Guthmüller – Wilhelm Kühlmann (edd.), *Europa und die Türken in der Renaissance*, Tübingen 2000, s. 249-266.
- NEUBER, Wolfgang, *Fremde Welt im europäischen Horizont. Zur Topik der deutschen Amerika-Reiseberichte der frühen Neuzeit*, Berlin 1991.
- NIEDERKORN, Jan Paul, *Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606)*, Wien 1993.
- NIEDERKORN, Jan Paul, *Die Verhandlungen über den Beitritt Polens zu einer antiosmanischen Liga in den Jahren 1595 bis 1597*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne* 121, 1996, s. 81-95.
- NIEWIARA, Agnieszka, *Moskwicin – Moskal – Rosjanin w dokumentach prywatnych*, Łódź 2006.

- NIEWIARA, Agnieszka, *Procesy kategoryzacyjne a kulturowe konstruowanie obrazu „innego” (Moskwicin-Moskal-Rosjanin)*, in: Andrzej de Lazari (ed.), *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, Warszawa 2006, s. 54-57.
- NOAILLES, Henri de, *Henri de Valois et la Pologne en 1572*, Paris 1867.
- NORTH, Michael (ed.), *Kommunikationsrevolutionen. Die neuen Medien des 16. und 19. Jahrhunderts*, Köln 1995.
- NOVODVORSKIJ, Vitold V., *Livonskij pochod Ivana Groznogo 1570-1582*, Moskva 2010.
- NOWAKOWSKI, Tadeusz, *Die Radziwills. Die Geschichte einer großen europäischen Familie*, München 1966.
- ODSTRČIL, Petr, „*Křesťanský rytíř*“, *Antialkorán a antikrist*, in: Celostátní studentská vědecká konference – Historie 1998, Praha 2000, s. 111-147.
- OCHMANN-STANISZEWSKA, Stefania, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2006.
- OLEJNIK, Karol, *Stefan Batory 1533-1586*, Warszawa 1988.
- OPALIŃSKI, Edward, *Die polnische Adelsgesellschaft und die Krise des Interregnums*, in: Wolfgang Weber - Theresa Hörmann - Elke Seefried (edd.), *Der frühmoderne Staat in Ostzentraleuropa 2*, Augsburg 2000, s. 22-36.
- OPALIŃSKI, Edward, *Die Versammlung von Jędrzejów 1576. Sieg der "Bathorianer" und der "Szlachta"-Interessen im zweiten Interregnum*, in: Christoph Augustynowicz (ed.), *Russland, Polen und Österreich in der frühen Neuzeit. Festschrift für Walter Leitsch zum 75. Geburtstag*, Wien 2003 (Wiener Archiv für Geschichte des Slawentums und Osteuropas 19), s. 137-157.
- OPALIŃSKI, Edward, *Der kleinpolnische Adel und die Interregna*, *Acta Poloniae Historica* 78, 1998, s. 201-215.
- OPEL, Julius Otto – COHN, Adolf, *Der Dreissigjährige Krieg: eine Sammlung von historischen Gedichten und Prosadarstellungen*, Halle 1862.
- OZOROWSKI, Edward, *Eklezjologiczna polemika unijna w Polsce w XVII wieku*, in: Jan Sergiusz Gajek – Stanisław Nabywaniec (edd.), *Unia brzeska z perspektywy czterech stuleci*, *Materialy międzynarodowego sympozjum naukowego Unia Brzeska po czterech stuleciach*, Lublin, 20.-21.9. 1995, Lublin 1998, s. 141-148.
- PAJEWSKI, Janusz, *Turcja wobec elekcji Walezego*, *Przegląd Powszechny* 197, 1933, s. 58-70 a 191-207.
- PAKOSTA, Ferdinand, *Michal Španovský z Lisova. Účastník jednání o českou konfesi, pán na Pacově 1584-1600. Příspěvek k dějinám města Pacova*, Praha 1914.
- PÁLFFY, Géza, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth*

- Century*, New York 2009.
- PÁNEK, Jaroslav, *Czeska elita arystokratyczna XVI wieku i jej stosunek do Polski (na przykładzie „wicekróla” Wilhelma z Rožemberka i biskupa Stanisława Pawłowskiego)*, in: Marceli Kosman (ed.), *Kultura polityczna w Polsce*, Poznań 2005, s. 63-78.
- PÁNEK, Jaroslav, *Cestování na prahu novověku mezi mýtem a realitou*, *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis* 3, 2010, s. 25-32.
- PÁNEK, Jaroslav, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě*, *ČČH* 88, 1990, s. 661-682.
- PÁNEK, Jaroslav, *Eine literarische Übertragung im Dienst der Propaganda. Das Bild Polens in der tschechischen humanistischen Kosmographie und das Problem der Pluralität in Ostmitteleuropa im 16. Jahrhundert*, in: Joachim Bahlcke – Karen Lambrecht – Hans-Christian Maner (edd.), *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt im Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag*, Leipzig 2006, s. 127-138.
- PÁNEK, Jaroslav, *Gazety tygodniowe i korespondencja jako instrumenty komunikacji między Polską a Czechami w drugiej połowie XVI wieku*, in: Anna Paner – Wojciech Iwańczak, *Rola komunikacji i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonowożytnych dziejach Czech i Polski*, Gdańsk 2008, s. 271-291.
- PÁNEK, Jaroslav, *L'Italia e la Polonia cosmografica. Il sud e il nord dell'Europa cattolica nella Cosmografia boema della metà del Cinquecento*, *Bollettino dell'Istituto storico ceco di Roma* 6, 2008, s. 137-157.
- PÁNEK, Jaroslav, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010.
- PÁNEK, Jaroslav, *Polonia cosmographica (Polska i Polacy w kosmografii pierwotnej i w jej adaptacji czeskiej)*, in: Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak (edd.), *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, Katowice 2006, s. 116-131.
- PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.
- PÁNEK, Jaroslav, *Prelát jako prostředník mezi dvěma národy. Postavení olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského v česko-polských vztazích na sklonku 16. století*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd.), *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 351-361.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stanislav Pavlovský z Pavlovic. Duchovní kníže na prahu rekatolizace českých zemí*, in: Ondřej Jakubec (ed.), *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*, Olomouc 2009, s. 24-27.

- PÁNEK, Jaroslav, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 1998.
- PÁNEK, Jaroslav, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551 – 1552*, České Budějovice 2003.
- PÁNEK, Jaroslav, *Włochy, Czechy a Polska w czeskiej perspektywie kosmograficznej XVI wieku*, in: Janusz Smołucha – Anna Waško – Tomasz Graff – Paweł F. Nowakowski, *Historia vero testis temporum*, Kraków 2008, s. 65-84.
- PÁNEK, Jaroslav, *Zahraniční cesty posledních Rožmberků a jejich kontakty s evropským dvorským prostředím*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= Opera historica 3), s. 9-29.
- PÁNEK, Jaroslav, *Zpravodajství z Polska na Moravu a do Čech na prahu novověku*, in: Hana Ambrožová a kol. (edd.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 295-310.
- PANZER, Marita A., *Don Juan de Austria (1547-1578). Karriere eines Bastards*, Regensburg 2004.
- PAPPI, Franz Urban (ed.), *Methoden der Netzwerkanalyse*, München 1987.
- PAŘEZ, Jan, *Zemětřesení v roce 1590 v Čechách ve světle několika soudobých tisků. Příspěvek ke zkoumání raně novověké mentality*, Documenta Pragensia 16, 1998, s. 187-196.
- PAVLOV, Andrej Pavlovič, *Gosudarev, dvor i političeskaja borba pri Borise Godunove (1584-1605)*, Sankt Petěrburg 1992.
- PAWIŃSKI, Adolf (ed.), *Stefan Batory pod Gdańskiem w 1576-7r. Listy, uniwersały, instrukcyje*, Warszawa 1877.
- PAYNE, Robert – ROMANOFF, Nikita, *Ivan Hrozný*, Praha-Plzeň 2008.
- PEREZ, Raimundo A. Rodríguez, *Servir al rey, servir a la casa. La embajada etraordinaria del III marqués de los Vélez en el imperio y Polonia (1572-1575)*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*, Madrid 2011, s. 439-478.
- PETRAT, Gerhardt, *Das Intelligenzblatt – eine Forschungslücke*, in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München-London-New York-Oxford-Paris 1987, s. 207-231.
- PETŘÍK, Josef, *Jakub Menšík z Menštejna*, *Zeměměřičský věstník* 21, 1931, s. 117-119.
- PICKOVÁ, Dana, *Anglo-ruské vztahy ve druhé polovině 16. století*, Praha 1992.
- PICKOVÁ, Dana, *Habsburkové a Rurikovci na prahu novověku. Příspěvek k dějinám rusko-habsburských vztahů na přelomu 15. a 16. století*, Praha 2002.

- PIENDL, Max, *Thurn und Taxis 1517-1867. Zur Geschichte des fürstlichen Hauses und der Thurn und Taxisschen Post*, Braunschweig 1967.
- PIEPER, Renate, *Die Vermittlung einer neuen Welt. Amerika im Nachrichtennetz des Habsburgischen Imperiums 1493-1598*, Mainz 2000.
- PILIŃSKI, Tadeusz, *Bezkrólewie po Zygmuncie Auguście i elekcyja króla Henryka*, Kraków 1872.
- PILNÁČEK, Josef, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930.
- PIROŻYŃSKA, Czesława – PIROŻYŃSKI, Jan, *Berichterstattung aus und über Polen in den „Wiener Fuggerzeitungen“ (Österreichische Nationalbibliothek, COD. 8949-8975)*, in: Walter Leitsch – Jan Pirożyński, *Quellenstudien zur polnischen Geschichte aus österreichischen Sammlungen*, Wien 1989, s. 83-120.
- PIROŻYŃSKA, Czesława – Pirożyński, Jan, *Kilka nieznanych lub mało znanych Batorianów ze zbiorów Centralnej biblioteki w Zurychu*, *Roczniki biblioteczne* 37, 1993, s. 83-103.
- PIROŻYŃSKA, Czesława – PIROŻYŃSKI, Jan, *Z dziejów obiegu informacji w Europie XVI wieku. Nowiny z Polski w kolekcji Jana Jakuba Wicka w Zurychu z lat 1660-1587*, Kraków 1995.
- PIROŻYŃSKI, Jan, *Z dziejów obiegu informacji w Europie XVI wieku. Nowiny z Polski w kolekcji Jana Jakuba Wicka w Zurychu z lat 1560-1587*, Kraków 1995.
- PLEWCZYŃSKI, Marek, *Bitwa pod Byczyną 24. 01. 1588*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* 17, 1971, č. 1, s. 125-170.
- PODHORODECKI, Leszek, *Hetman Jan Zamoyski 1542-1605*, Warszawa 1971.
- PODHORODECKI, Leszek, *Chanał krymski i jego stosunki z Polską w XV-XVIII wieku*, Warszawa 1987.
- PODHORODECKI, Leszek, *Rapier i koncerz. Z dziejów wojen polsko-szwedzkich*, Warszawa 1985.
- POLAK, Wojciech, *O Kreml i Smoleńszczyznę. Polityka Rzeczypospolitej wobec Moskwy w latach 1607-1612*, Toruń 1995.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Nizozemská politika a Bílá Hora*, Praha 1958.
- POLIŠENSKÝ Josef, *Tisíciletá Praha očima cizinců*, Praha 1999.
- POLIŠENSKÝ, Josef – HRUBEŠ, Jiří *Turecké války, uherská povstání a veřejné mínění předbělohorských Čech*, *Historický časopis* 7, 1959, s. 74-103.
- POLIŠENSKÝ, Miroslav, *Poštovní spoje a poštovní stanice*, *Sborník Poštovního muzea* 4, 1982, s. 113-134.
- POSTMAN, Neil, *Amusing Ourselves to Death. Public Discourse in the Age of Business*, New

- York 1986.
- POSTMAN, Neil, *Crazy Talk, Stupid Talk. How We Defeat Ourselves by the Way We Talk and What to Do about It*, New York 1977.
- POTKOWSKI, Edward, *Pismo i polityka. Początki publicystyki politycznej w Polsce XV w.*, in: Jarema Maciszewski – Andrzej Bartnicki (edd.), *Kultura. Polityka. Dyplomacja. Studia ofiarowane profesorowi Jaremu Maciszewskiemu w szóśćdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, Warszawa 1990, s. 320-337.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Das kommunikative Bild Ostmitteleuropas und des osmanischen Reichs in der Zeitungssammlung der letzten Rosenberger*, *Frühneuzeit-Info* 21, 2010, s. 180-197.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Konflikt mezi polským králem Zikmundem III. Vasou a kancléřem Janem Zamojským v dobových pramenech i paměti následujících generací*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011 (= *Opera historica* 15), s. 9-51.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Obráz livonské války v psaných novinách rožmberského zpravodajství*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= *Opera historica* 12), s. 13-32.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Volby polských králů ve zpravodajství druhé poloviny 16. století*, in: Ryszard Skowron (ed.), *Polska wobec wielkich konfliktów w Europie nowożytnej. Z dziejów dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XV-XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 265-274.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Vyzvědači mezi křížem a půlměsícem. Turecké nebezpečí z pohledu polského zpravodaje ve druhé polovině 16. století*, *SIPř* 94, 2008, s. 93-107.
- PRCHAL, Vítězslav, *Obráz křesťanského rytíře? Turcika ve šlechtických zbrojnicích raného novověku*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 123-136.
- PROKOP, Krzysztof Rafał, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001, s. 77-87.
- PRZYBOŚ, Adam – ŹELEWSKI, Roman (edd.), *Diariusz poselstwa polskiego do Francji po Henryka Walezego w 1573 roku*, Kraków 1963.
- RAABE, Paul (ed.), *Öffentliche und private Bibliotheken im 17. und 18. Jahrhundert. Raritätenkammer, Forschungsinstrumente oder Bildungsstätten*, Bremen 1977.
- RAFETSEDER, Hermann, *Bücherverbrennungen. Die öffentliche Hinrichtung von Schriften im historischen Wandel*, Wien 1988.
- RATAJ, Tomáš, *Císařská poselstva v Cařihradě ve druhé polovině 16. století*, *DaS* 17, 1995, č. 4, s. 7-12.

- RATAJ, Tomáš, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.
- RATAJ, Tomáš, *Obraz Turka v české renesanční společnosti ve světle cestopisné literatury*, FHB 17, 1994, s. 59-84.
- RATAJ, Tomáš, *Ouhlavní nepřítel všeho křesťanstva. Turci v obrazech a představách raného novověku*, Kuděj 1, 1999, č. 2, s. 22-37.
- REICHERT, Folker E., *Begegnungen mit China. Die Entdeckung Ostasiens im Mittelalter*, Sigmaringen 1992.
- RIES, Paul, *Der Inhalt der Wochenzeitungen von 1609 im Computer*, in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München-London-New York-Oxford-Paris 1987, s. 113-125.
- REINCKE, Heinrich, *Zur Vor- und Frühgeschichte des Hamburger Zeitungswesens*, Zeitschrift des Vereins für Hamburger Geschichte 44, 1958, s. 205-218.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.
- RICHTEROVÁ, Alena, *Komunikace mezi Brunšvikem, Prahou a Encovany. (Příspěvek k dějinám psaných novin na počátku 17. století)*, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 11, 1994, s. 32-61.
- RICHTEROVÁ, Alena, *Novinové zpravodajství o císařském dvoře v Praze na počátku 17. století*, *Pražský sborník historický* 33, 2004, s. 81-108.
- ROKKAN, Stein – EISENSTADT, Shmuel Noah, *Building States and Nations*, Beverly Hills 1973.
- ROSTWOROWSKI, Emanuel, *Ilu było w Rzeczypospolitej obywateli szlachty?*, *Kwartalnik historyczny* 94, 1987, č. 3, s. 3-40.
- ROTH, Paul, *Die neuen Zeitungen in Deutschland im 15. und 16. Jahrhundert*, Leipzig 1914.
- ROUBÍK, František, *Soupis a map a zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959.
- ROUBÍK, František, *Soupis map českých zemí 1-2*, Praha 1951–1955.
- ROUBÍK, František, *K vývoji poštovní dopravy v jižních Čechách do poloviny 19. století*, *JSH* 39, 1970, č. 2, s. 69-79 a č. 3, s. 154-172.
- RZEPIEL, Michał – STROJNY, Aleksander (edd.), *Poselstwo polsko-litewskie do Moskwy w roku 1678 szczęśliwie przedsięwzięte, opisane przez naocznego świadka Bernarda Tannera (Norymberga 1689)*, Kraków 2002.
- RZOŃCA, Jan, *Opinia szlachecka wobec sytuacji Rzeczypospolitej przed sejmem 1598 roku*,

- Zeszyty naukowe Wyzszej szkoły pedagogicznej im. Powstańców śląskich w Opolu, Historia 25, 1989, s. 49-74.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Dějiny Polska v datech*, Praha 2010.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Polsko*, Praha 2002.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Pomoří mezi Polskem a Pruskem. Patriotismus a identity v Královských Prusech v době dělení Polska*, Praha 2001.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Raně novověké polské dějiny v českém dějepisectví 90. let*, Slovanské historické studie 27, 2001, s. 51-60.
- SAID, Edward, *Orientalism*, London 1978.
- SAMSONOWICZ, Henryk a kol. (edd.), *Polska na przestrzeni wieków*, Warszawa 2007.
- SAURE, Werner, *Wilhelm von Fürstenberg (1500–1568)*, in: Michael Gosmann (ed.), *Fürstenberger Skizzen. Streifzüge durch 700 Jahre westfälische Familien und Landesgeschichte*, Arnberg 1995, s. 33-38.
- SEGUIN, Jean-Pierre, *L'information en France avant le periodique. 517 canards imprimés entre 1529 et 1631*, Paris 1964.
- SEGUIN, Jean-Pierre, *L'information en France de Louis XII à Henri II*, Genève 1961.
- SENN, Matthias, *Die Wickiana. Johann Jakob Wicks Nachrichtensammlung aus dem 16. Jahrhundert*, Zürich 1975.
- SENN, Matthias, *Johann Jakob Wick (1522-1588) und seine Sammlung von Nachrichten zur Zeitgeschichte*, Zürich 1974.
- SERCZYK, Władysław, *Ivan IV. Hrozný. Car vši Rusi a stvořitel samoděržaví*, Praha 2004.
- SERWAŃSKI, Maciej, *Henryk III Walezy w Polsce. Stosunki polsko-francuske w latach 1566-1576*, Kraków 1976 Maciej Serwański, *Kandydatura francuska do tronu polskiego za panowania Zygmunta Augusta*, Kwartalnik Historyczny 81, 1974, s. 251-266.
- SERWAŃSKI, Maciej, *Polityka Francji wobec Rzeczypospolitej w dobie starań o elekcję Walezego w Polsce*, Studia Historica Slavo-Germanica 5, 1976, s. 49-72.
- SHAABER, Matthias Adam, *Some Forerunners of the Newspaper in England 1476-1622*, Philadelphia 1929.
- SCHAFF, Andrzej, *Stereotypy a działanie ludzkie*, Warszawa 1981.
- SCHEIBLE, Johann, *Die fliegenden Blätter des XVI. und XVII. Jahrhunderts. In sogenannten Einblatt-Drucken, mit Kupferstichen und Holzschnitten. Zunächst aus dem Gebiete der politischen und religiösen Caricatur*, Stuttgart 1850.
- SCHENDA, Rudolf, *Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770-1910*, Frankfurt am Main 1970.

- SCHENK, Michael, *Soziale Netzwerke und Kommunikation*, Tübingen 1984
- SCHIEMANN, Theodor, *Jürgen Fahrensbach – Ein Bild baltischen Kriegerlebens*, in: Theodor Schiemann (ed.), *Characterköpfe und Sittenbilder aus der baltischen Geschichte des sechzehnten Jahrhunderts*, Hannover-Döhren 1969, s. 50-76.
- SCHILLING, Michael, *Bildpublizistik der frühen Neuzeit. Aufgaben und Leistungen des illustrierten Flugblatts in Deutschland bis um 1700*, Tübingen 1990.
- SCHILLING, Michael, *Die Fuggerzeitungen*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien-München 2004, s. 875-880.
- SCHINDLING, Anton, *Utváření konfesí, konfesionalizace a multikonfesionalita jako základní problém evropských dějin v 16. a 17. století*, ČČH 106, 2008, č. 1, s. 80-108.
- SCHLÖGL, Rudolf, *Politik beobachten. Öffentlichkeit und Medien in der Frühen Neuzeit*, *Zeitschrift für historische Forschung* 35, 2008, s. 581-616.
- SCHMIDT, Peer, *Spanische Universalmonarchie oder "teutsche Libertet". Das spanische Imperium in der Propaganda des Dreissigjährigen Krieges*, Stuttgart 2001.
- SCHÖN, Erich, *Der Verlust der Sinnlichkeit oder Die Verwandlungen des Lesers. Mentalitätswandel um 1800*, Stuttgart 1987.
- SCHOTTENLOHER, Karl, *Flugblatt und Zeitung. Ein Wegweiser durch das gedruckte Tagesschrifttum*, Berlin 1922.
- SCHRÖDER, Thomas, *Die ersten Zeitungen. Textgestaltung und Nachrichtenauswahl*, Tübingen 1995.
- SCHWEIZER, Joseph, *Die Sukzessionswirren in Polen (1586-1589)*, in: Joseph Schweitzer (ed.), *Nuntiaturreportagen aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1585 (1584)-1590*, 2. Abteilung: Die Nuntiaturreportagen am Kaiserhof, 2. Hälfte: Antonio Puteo in Prag 1587-1589, Paderborn 1912, s. XIV-CXXVIII.
- SCHWITALLA, Johannes, *Flugschrift*, Tübingen 1999 a týž, *Deutsche Flugschriften 1460-1525. Textsortengeschichtliche Studien*, Tübingen 1983.
- SIKORA, Radosław, *Lubieszów 17 IV 1577*, Zabrze 2005.
- SIMONOV, Vladimir I., *Die gesellschaftlichen Funktionen und die Sprache der deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts*, in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München-London-New York-Oxford-Paris 1987, s. 171-183.
- SIMSON, Paul, *Geschichte der Stadt Danzig. II 1517-1636*, Danzig 1967.
- SKRYNNIKOV, Ruslan Grigorjevič, *Ivan Groznyj*, Moskva 2001.

- SKRYNNIKOV, Ruslan Grigorjevič, *Nachalo oprichniny*, Leningrad 1966.
- SKRYNNIKOV, Ruslan Grigorjevič, *Oprichyi terror*, Leningrad 1969.
- SKRYNNIKOV, Ruslan Grigorjevič, *Opričnaja zemel'naja reforma Groznogo 1565*, Istoričeskie zapiski 70, 1961, s. 223-250.
- SKRYNNIKOV, Ruslan Grigorjevič, *Samozvancy v Rossii v načale XVII veka. Grigorij Otrep'ev*, Novosibirsk 1990.
- SKRYNNIKOV, Ruslan Grigorjevič, *Tragedija Novgoroda*, Moskva 1994.
- SLACH, Miroslav, *Kandidatura Viléma z Rožmberka na polský trůn v l. 1573-1575*, JSH 33, 1964, s. 130-148.
- SMITH, Anthony D., *National Identity*, Harmondsworth 1991.
- SMITH, Anthony D., *Nations and Nationalism in a Global Era*, Cambridge-Oxford 1995.
- SONTHOFEN, Wolfgang, *Der Deutsche Orden*, Augsburg 1995.
- SOPICKI, Stanisław, *Unia Lubelska i jej znaczenie*, Londyn 1969.
- SOUKUP, Pavel, *Dvojjí ideál křesťanského rytíře v husitském období*, ČČH 99, 2001, s. 1-32.
- SPERAŁSKIJ, Zdzisław, *Jan Zamoyski*, Warszawa 1989.
- SPERAŁSKIJ, Zdzisław, *Moldavskie avantjury*, Belz 2001.
- SPORHAHN-KREMPEL, Lore, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum zwischen 1400 und 1700*, Nürnberg 1968.
- STASZEWSKI, Janusz, *Relacja Andrzeja Zborowskiego o działaniach wojennych Stefana Batorego pod Gdańskiem w sierpniu 1577*, Przegląd historyczno-wojskowy 9, 1939, s. 417-418.
- STÖKL, Günther, *Das moskovitische Gesandtschaftswesen bis in die Zeit Herbersteins*, in: Gerhard Pferschy (ed.), *Siegmund von Herberstein. Kaiserlicher Gesandter und Begründer der Rußlandkunde und die europäische Diplomatie*, Graz 1989, s. 79-87.
- STOLL, Doris, *Die Kölner Presse im 16. Jahrhundert. Nikolaus Schreibers „Neue Zeitungen aus Cöllen“*, Wiesbaden 1991.
- STRÁTH, Bo, *Europe and the Other and Europe as the Other*, Brussels 2000.
- SUŠOVÁ, Veronika, *Propaganda and Public Opinion in Early Modern Europe. Definitions and Concepts*, in: Luďa Klusáková (ed.), „We“ and „The Others“. *Modern European Societies in Search of Identity*, Prague 2004 (= AUC, Philosophica et Historica, Studia Historica 53), s. 231-254.
- Sveriges krig 1611-1632 2*, Stockholm 1932.
- SZUJSKI, Józef, *Anna Jagiellonka i Henryk Walezyusz. Epizod z dziejów pierwszej elekcji*, Przewodnik naukowy i literacki 5, 1877, s. 888-898 a 990-1001.

- ŠAROCHOVÁ, Gabriela V., *Radostný úděl vdovský. Královny-vdovy přemyslovských Čech*, Praha 2004.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, *Příspěvek ke konci sporu o dědictví rožmberské*, ČSPS 33, 1925, s. 89-102.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Spor o dědictví rožmberské 1523-1528*, ČČM 70, 1896, s. 81-112.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Dva příspěvky k poznání českobudějovického zpravodajství v 16. a 17. století*, Novinářský sborník 2, 1957, s. 532-549.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Četba novin v českých zemích v 17.-18. století*, Knihy a dějiny 3, 1996, s. 1-18.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Geschriebene Zeitungen in den böhmischen Ländern um 1600 und ihr Entstehungs- und Rezeptionszusammenhang mit den gedruckten Zeitungen*; in: *Presse und Geschichte II. Neue Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung*, München-London-New York-Oxford-Paris 1987, s. 71-82.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Novinové zpravodajství v předbělohorských Čechách*, FHB 11, 1987, s. 287-303.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Noviny z Prahy na sklonku 16. století (K předpokladům vzniku týdenních tištěných novin)*, Vědecké informace ČSAV ZK, Supplement 1, 1970 (K soupisu cizojazyčných bohemik z let 1501-1800), s. 34-79.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *L'Amérique au 16e siècle à la lumière des nouvelles du service de renseignements de la famille des Rožmberk*, Historica 11, 1965, s. 53-93.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Linz und die Nachrichtenvermittlung nach Böhmen vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1969, Linz 1970, s. 269-290.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Počátky novinového zpravodajství v českých zemích*, SH 18, 1971, s. 5-38.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (Do devadesátých let 18. století)*, Brno 2011.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Pražské noviny a zpravodajství o východní Evropě v polovici 17. století*, SIPř 59, 1973, s. 301-311.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Rozšíření novin v českých zemích v 17. a na počátku 18. století*, ČsČH 27, 1979, s. 540-571.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Rožmberské zpravodajství o nových zemích Asie a Afriky v 16. století*, ČsČH 13, 1965, s. 428-443.
- ŠIMEČEK, Zdeněk, *Zprávy o Polsku a východní Evropě a úloha Vratislavi v 17. století*, SIPř 58, 1972, s. 293-298.
- ŠIMŮNEK, Robert – LAVIČKA, Roman, *Páni z Rožmberka 1250-1520. Jižní Čechy ve*

- středověku*, České Budějovice 2011.
- ŠIŠOV, Alexej Vasiljevič, *Vasilij III.*, Moskva 2007.
- ŠKOCHOVÁ, Jarmila, *K politické informovanosti Viléma z Rožmberka. Relace o událostech v Tartu v říjnu 1571*, Československo-sovětské vztahy 12, 1983, s. 137-153.
- ŠOKAREV, Sergej Jurjevič, *Moskva v epochu smuty 1604-1613 gg.*, Moskva 2009.
- ŠTOVÍČEK, Ivan, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. - 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.
- TARGOSZ, Karolina, *Oprawa artystyczno-ideowa wjazdów weselnych trzech sintr Habsburžanek (Kraków 1592 i 1605, Florencja 1608)*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron (edd.), *Theatrum ceremoniale na dworze książąt i królów polskich. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu i Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniach 23-25 marca 1998*, Kraków 1999, s. 207-244.
- TAZBIR, Janusz, *Die polnische Adelsrepublik des 17. Jahrhunderts im Schnittpunkt der Kulturen und Konfessionen*, Zeitschrift für Ostforschung 38, 1989, s. 376-390.
- TAZBIR, Janusz, *Die Polonisierungprozesse in der Adelsrepublik*, Acta Poloniae Historica 55, 1987, s. 5-40.
- TAZBIR, Janusz, *La connaissance de l'Amérique et ses conséquences dans l'histoire mondiale*, Acta Poloniae Historica 60, 1989, s. 5-32.
- TAZBIR, Janusz, *La opinion Polaca sobre España en los siglos XVI-XVIII*, Hispania 51, 1991, s. 559-587.
- TAZBIR, Janusz, *Obraz heretyka i diabła w katolickiej propagandzie wyznaniowej XVI-XVII w.*, Kwartalnik historyczny 88, 1981, s. 939-953.
- TAZBIR, Janusz, *Polacy na Kremlu i inne historyje*, Warszawa 2005.
- TAZBIR, Janusz, *Reformacja w Polsce. Szkice o ludziach i doktrynie*, Warszawa 1993.
- TICHÁ, Zdeňka, *Jak staří Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.-17. století*, Praha 1985.
- TJUMENCEV, Igor Olegovič, *Obraz Ivana Groznogo v ruskom fol'klóre*, Voprosy istorii 1990, č. 3, s. 182-184.
- TODOROVA, Maria, *Imagining the Balkans*, New York 1997.
- TRAUMANN, Erich, *Zeitung und kirchliche Zensur. Ein Beitrag zur Pressekunde. Vergleichende und geschichtliche Darstellung*, Dissertation, Hildesheim 1936.
- TREPTOW, Kurt W., *Dějiny Rumunska*, Praha 2000.

- TYGIELSKI, Wojciech, *Avvisi z Polski w zbiorach urbinackich. kilka uwag na temat przepływu informacji na przełomie XVI w.*, *Odrozenie i reformacja w Polsce* 41, 1997, s. 141-157.
- TYSZKOWSKI, Kazimierz, *Gustaw Adolf wobec Polski i Moskwy (1611-1616)*, Lwów 1930.
- UKENA, Peter, *Tagesschrifttum und Öffentlichkeit im 16. und 17. Jahrhundert in Deutschland*, in: *Presse und Geschichte I. Beiträge zur historischen Kommunikationsforschung. Referate einer internationalen Fachkonferenz der Deutschen Forschungsgemeinschaft und der Deutschen Presseforschung*, Universität Bremen, 5.-8. Oktober 1976 in Bremen, München 1977, s. 35-53.
- URUSZCZAK, Waclaw, *Die gesellschaftlich-politische Rolle des Monarchen in Königreich Polen an der Wende des Mittelalters zur Neuzeit*, in: Walter Leitsch – Stanisław Trawkowski (edd.), *Polen und Österreich im 16. Jahrhundert*, Wien-Köln-Weimar-Böhlau 1997, s. 10-29.
- VALENTA, Jaroslav a kol., *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992.
- VALIŠEVSKIJ, Kazimir, *Smutnoe vremja*, Moskva 2005.
- VALTROVÁ, Jana, *Středověká setkání s „jinými“: Modloslužebníci, Židé, Saracéni a heretici v misionářských zprávách o Asii*, Praha 2011.
- Velikaja ruskaja smuta. Priciny vznikovenija i vychod iz gosudarstvennogo krizisa v XVI – XVII vv.*, Moskva 2007.
- Velikaja smuta - glazami očevidec i potomkov*, Moskva 2011.
- VERŽOVSKIJ, Fedor, *Dve kandidatury na polskij prestol Vilgelma iz Rozenberga i ercgercoga Ferdinanda 1574-1575 po neizdannym istočnikam*, Varšava 1889.
- VESELÁ, Lenka, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005.
- VOCELKA, Karl, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (1576-1612)*, Wien 1981.
- VOIT, Petr, *K dějinám cenzury v předbělohorské době*, FHB 11, 1987, s. 305-320.
- VOLF, Josef, *Die Beschlagnahme des Stiches "Enthauptung des Grafen Egmont und Hoorn" im Jahre 1569*, Prager Presse 4, 1924, č. 18, s. 4-5.
- VOLF, Josef, *Dějiny českého knihtisku do r. 1848*, Typografia 32, 1925, s. 227-255.
- VOLF, Josef, *Dějiny novin a časopisů do roku 1848*, *Československá vlastivěda* 7, 1933, s. 391-436.
- VOLF, Josef, *Geschichte des Buchdrucks in Böhmen und Mähren bis 1848*, Weimar 1928.
- VOLF, Josef, *Z dějin „král. dvorské knihtiskárny“*, ČČM 95, 1921, s. 98-110.
- VOLF, Josef, *Z dějin pražských židovských knihtiskáren v 17. stol.*, Praha 1925.
- VÖLKL, Ekkehard – WESSELY, Kurt, *Die russische Gesandtschaft am Regensburger*

- Reichstag*, Regensburg 1976.
- VOLODICHIN, Dmitrij Michajlovič, *Ivan IV. Groznyj*, Moskva 2010.
- VOLODICHIN, Dmitrij Michajlovič, *Voevody Ivana Groznogo*, Moskva 2009.
- VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*. Praha 2008
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Války a válečníci v české společnosti na počátku novověku*, in: Miloš Drda – Zdeněk Vybíral (edd.), Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách, Tábor 2006 (= Husitský Tábor, Supplementum 3), s. 555-569.
- VYKOUKAL, Jiří, *Polské vidění Ruska: příklad negativního stereotypu (III. Totalitarismus a objevení historie)*, SIPř 86, 2000, s. 25-43.
- WARKOTSCH, Albert (ed.), *Antonio Possevino. Moscovia*, Warszawa 1988.
- WEBER, Bruno, *Wunderzeichen und Winkeldrucker 1543-1586. Einblattdrucke aus der Sammlung Wikiana in der Zentralbibliothek Zürich*, Zürich 1972.
- WEISZ, Leo, *Der Züricher Nachrichtenverkehr vor 1780*, Zürich 1954.
- WELKE, Martin, *Deutsche Zeitungsberichte über den Moskauer Staat im 17. Jahrhundert*, in: Mechtild Keller (ed.): *Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9. -17. Jahrhundert*, München 1985, s. 264-286.
- WELKE, Martin, *Russland in der deutschen Publizistik des 17. Jahrhunderts (1613-1689)*, Forschungen zur osteuropäischen Geschichte 23, 1976, s. 105-276.
- WELLER, Emil, *Die Lieder des Dreissigjährigen Krieges*, Basel 1958.
- WERNER, Theodor Gustav, *Das käufmännische Nachrichtenwesen im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit und sein Einfluß auf die Entstehung der handschriftlichen Zeitung*, Scripta Mercaturae 2, 1975, s. 3-51.
- WESSEL, Günther, *Von einem, der daheim blieb, die Welt zu entdecken. Die Cosmographia des Sebastian Münster oder Wie man sich vor 500 Jahren die Welt vorstellte*, Frankfurt 2004.
- WIELAND, Christian, *Fürsten, Freunde, Diplomaten. Die römisch-florentinischen Beziehungen unter Paul V. (1605-1621)*, Köln-Weimar-Wien 2004.
- WIERZBOWSKI, Teodor (ed.), *Wiersze polityczne i przepowiednie, satyry i paskwile z XVI wieku*, Warszawa 1907.
- WISNER, Henryk, *Kircholm 1605*, Warszawa 2011.
- WISNER, Henryk, *Król i car. Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII.*, Warszawa 1995.

- WISNER, Henryk, *Zikmund III. Vasa*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991.
- WITTGENSTEIN, Ludwig, *The Blue and Brown Books. Preliminary Studies for the Philosophical Investigations*, Oxford 1984.
- WOLF, Larry, *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*, Stanford 1994.
- WOLF, Oskar Ludwig Bernhardt, *Sammlung der historischen Volkslieder und Gedichte der Deutschen*, Stuttgart-Tübingen 1830.
- WYCZAŃSKI, Andrzej, *Zygmunt Stary*, Warszawa 1985.
- ZAWADZKI, Konrad, *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI-XVIII wieku. Bibliografia*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1990.
- ZAWADZKI, Konrad, *Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i seryjne XVI-XVII wieku*, Warszawa 2002.
- ZAWADZKI, Konrad, *Polonica prasowe XVI-XVIII w. w Herzog August Bibliothek*, Kwartalnik historii prasy polskiej 29, 1990, s. 10-11.
- ZAWADZKI, Konrad, *Prasa ulotna za Zygmunta III*, Warszawa 1997; tóż, „Awizy krakowskie“ i „Gazety z Warszawy“. *Dwie gazety seryjne z przełomu XVI i XVIII w.*, Kwartalnik historii prasy polskiej 25, 1986, s. 5-18.
- ZAWADZKI, Konrad, *Warszawskie gazety ulotne XVI i XVII w.*, Rocznik Warszawski 14, 1976, s. 115-145.
- ZIELIŃSKI, Ryszard – Żelewski, Roman, *Olbracht Łaski. Od Kieżmarku do Londynu*, Warszawa 1982.
- ZIENTARA, Włodzimierz, *Sarmatia Europiana oder Sarmatia Asiana? Polen in den deutschsprachigen Druckwerken des 17. Jahrhunderts*, Toruń 2003.
- ZIMMERLING, Dieter, *Der Deutsche Ritterorden*, München 1998.
- ZIMIN, Aleksandr Aleksandrowič, *Oprichnina Ivana Groznogo*, Moskwa 1964.
- ZIMIN, Aleksandr Aleksandrowič, *Rossija na poroge novogo vremeni. (Očerki političeskoj istorii Rossii pervoj treti XVI v.)*, Moskwa 1972.
- ZIMIN, Aleksandr Aleksandrowič, *Rossija na rubeże XV-XVI stoletij*, Moskwa 1982.

9.4 Internetové zdroje

<http://books.google.cz>

<http://cbdu.id.uw.edu.pl>

<http://digital.ub.uni-duesseldorf.de>

<http://kramerius.nkp.cz>

<http://tempo.idcpublishers.info>

www.monasterium.net

www.vd16.de

www.vd17.de

www.zvdd.de

11. Přílohy

Příloha č. 1: Psané noviny z Prahy ze 24. prosince 1591; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5559/10.

Příloha č. 2: Opis svědectví o zradě českého vojska hejtmanem Janem Katzianerem z roku 1537; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4045.

Příloha č. 3: Psané noviny z Říma a Benátek z 28. ledna a 4. února 1589; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 5470/4.

Příloha č. 4: Počet a jazyková skladba novin ze sbírky Historica Třeboň z let 1451-1612.

Příloha č. 5: Mapa ruských zemí z práce *Rerum Moscoviticarum Commentarii* Zikmunda Herbersteina vydané roku 1549.

Převzato z Wolfram von den STEINEN - Hans KAUDERS (edd.), *Sigmund zu Herberstein, Moscovia von Herrn Sigmund Freiherrn zu Herberstein, Neyperg und Guettenhag*, Erlangen 1926, s. 241-242.

Příloha č. 6 : Šifrované písmo užívané Vilémem z Rožmberka v roce 1574; SOA Třeboň, Historica Třeboň, sign. 4834/36.

Příloha č. 7: Leták *Stephanus Bathorius Weiwoden aus Siebenburgen* propagující královskou volbu Štěpána Báthoryho z počátku roku 1575.

Převzato z Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. VII: Die Sammlung der Zentralbibliothek Zürich. Kommentierte Ausgabe 2: Die Wickiana II (1570-1588)*, Tübingen 1997, č. 78, s. 153.

Příloha č. 8: Leták *Viva imago Stephani Primi* oznamující korunovaci Štěpána Báthoryho polským králem z roku 1575.

Převzato z Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. VII: Die Sammlung der Zentralbibliothek*

Zürich. *Kommentierte Ausgabe 2: Die Wickiana II (1570-1588)*, Tübingen 1997, č. 77, s. 151.

Příloha č. 9: Pohled na Gdaňsk z doby kolem roku 1570.

Neznámý autor. Převzato z Edmund CIEŚLAK (ed.), *Historia Gdańska 2. 1454-1655*, Gdaňsk 1982, s. 68.

Příloha č. 10: Titulní strana letáku *Sehr grewliche, erschröckliche, vor unerhörte, warhafftige Newe zeyttung* vydaného v Norimberku v roce 1561.

Převzato z Andreas KAPPELER, *Ivan Groznyj im Spiegel der ausländischen Druckschriften seiner Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte des westlichen Russlandbildes*, Bern-Frankfurt am Main 1972, s. 280.

Příloha č. 11: Skupina ruských poslů z letáku *Wahrhafftige Contrafractur der Legation oder Gesandten des Groß Fürsten auß Moscow* vydaného v Praze 1576.

Převzato z Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. VII: Die Sammlung der Zentralbibliothek Zürich. Kommentierte Ausgabe 2: Die Wickiana II (1570-1588)*, Tübingen 1997, č. 80, s. 158.

Příloha č. 12: Leták *Contrafractur der Kirchen Ceremonien so die Moscowitter bey ihrem Gottesdienst gebrauchen* vydaného v Praze 1576.

Převzato z Wolfgang HARMS – Michael SCHILLING (edd.), *Deutsche illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. VII: Die Sammlung der Zentralbibliothek Zürich. Kommentierte Ausgabe 2: Die Wickiana II (1570-1588)*, Tübingen 1997, č. 81, s. 161.

Příloha č. 1

Psané noviny z Prahy ze 24. prosince 1591.

Wiss Prag vom 24. Decembris 1591.

Die Stadt und der Magistrat schreiben, Das von unns
sehr begreift die sehr allwissend und vortrefflich im Wissen
sehr vortrefflich, und vortrefflich gewest seyn, wegen
der sehr vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
mit vortrefflich, sehr vortrefflich, das es aber in vortrefflich
vortrefflich, vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich, die
die vortrefflich in vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich.

Das sehr vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
auf der vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
daran sind sehr vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
mit vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich

Das vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich

Das vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich

Das vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich
vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich vortrefflich

Příloha č. 2

Opis svědectví o zradě českého vojska hejtmanem Janem Katzianerem z roku 1537.

COCZANAR Vorax, absq, miseri-
cordia, decoxit Christianos.
Anno Domini 1537 actum
Koczian zradce gsa hejtmanem Neg-
myssým nad Dráby zvolený za krále Fer-
dynanda Břesťanského, ty časy českého zc.
Zradil a prodal y hladem zmořil, na-
stř zvrátil a milé české, křesťanské zemi
české byli vymaněni a ano přiměl y zemi
mnoho křesťanů a mužů vyborných, kteří
byli tažli na Turky toho Léta a pro
obfágný Uhry Omate křesťanské a
tam do Bosny a Turky zavedeni a
gšoute hladem zmořeni, zaurbní zmořeno-
vání gšou zc. A přitom chyn vyjít
a muž vdatný a česky milý zvrátil Jan.

Příloha č. 3

Psané noviny z Říma a Benátek z 28. ledna a 4. února 1589.

Roma 28. Januarij Aę 89.

Hieronymus Gondi a Rege Galliarum ad S. Beat.^{nem} in negotio restitutionis Marchionatus Salutarum missus, animadvertens se, ob novos istos excitatos gallicos motus, nihil proficere posse, in Galliam nullo responso habito, reuertebatur, cuius discessus occasione, Orator dicti Regis ad S. S. tis audientiam priuatim admissus, diuersimode tentauit quibus modis factum sui Regis ratione necis Cardinalis Gujsiæ justificare possit, sed frustra, quinimo ille haud cessat Beat.^{nem} S. siue eius auctoritatem offendere, siquidem de beneficijs per dicti Cardinalis de Gujsia obitum uacantibus, disponere præsumperit, quorum famen collationem S. fas sua ad se solum spectare asserat, quandoquidem Rex factus sit inbabilis ac mica pax suorum priuilegiõrum per dicti Cardinalis necem.

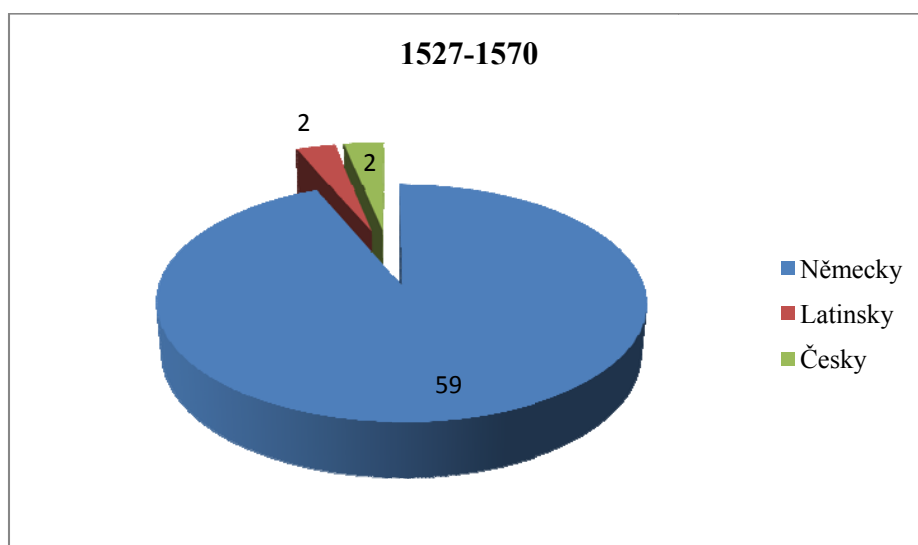
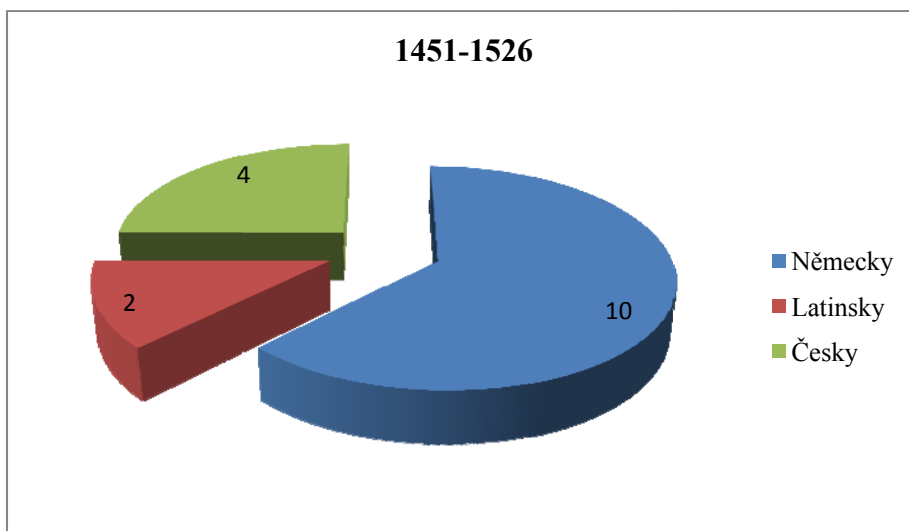
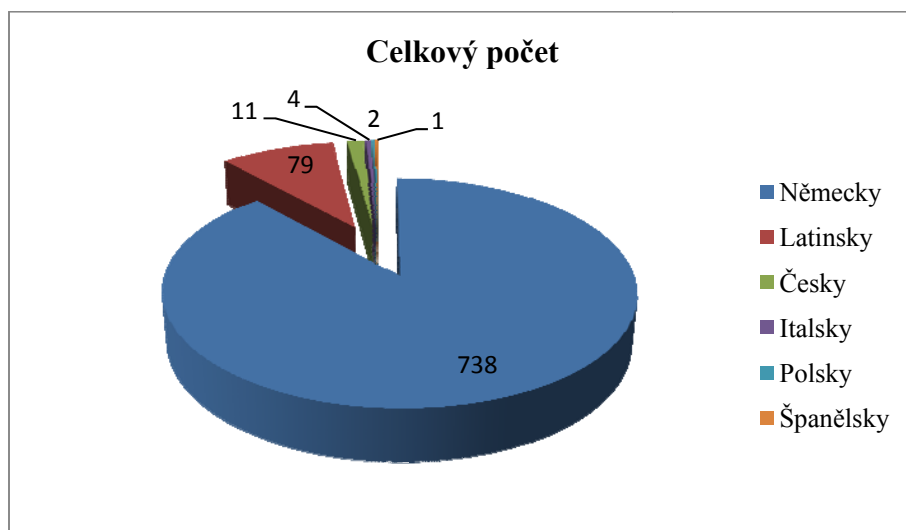
Die Sabbati præterita Veredarius ex Taurino in negotio, ut dicitur, Marchionatus Salutarum, ad Sabaudie Oratorem expeditus, propter cuius aduentum ipse Orator a S. Beat.^{ne} extraordinariam die Dominica habuit audientiam, et pariter duo alij ex lugduno cum literis 17. et 18. huius datis aduentarunt, per quos Parisiensium motus confirmantur, in quos maximæ pecuniarum summe fit collectio, ad Regi se opponendum, iamq; ultra mille et quingentas personas, regias officiales ac alios pro Rege tenentes, in carcerari fecerant, suum declarantes gubernatorem S. Ducem de Vmeine in Burgundia cum magno Comitatu existentem.

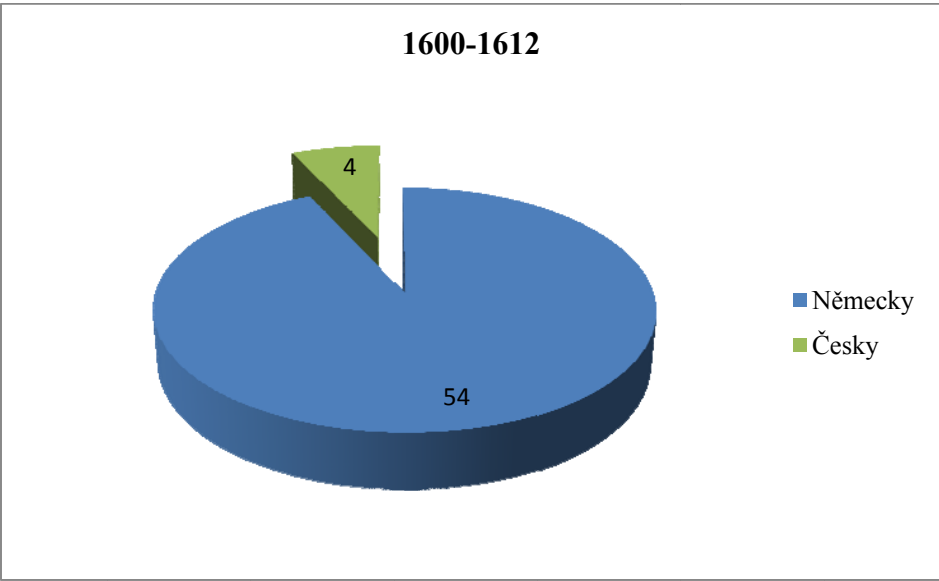
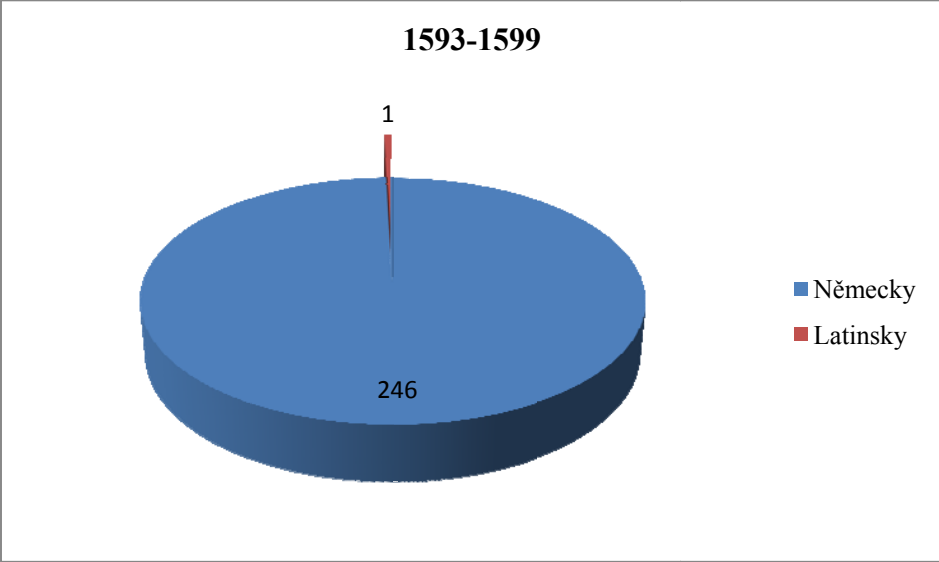
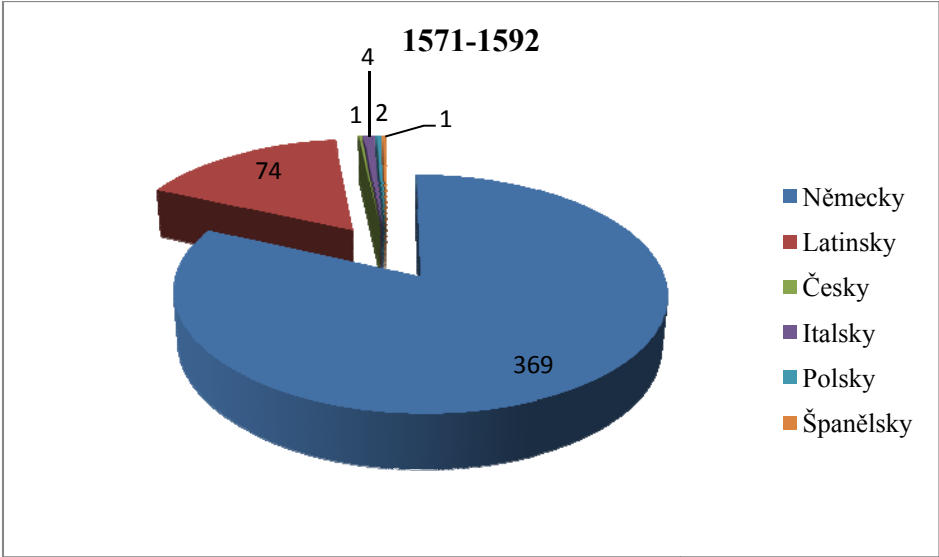
Per eodẽ Veredarios auditum quoq; est, D. Equitem de Vmala totis suis uiribus Arcem Ciuitatis Aurelianensis, Citallam uocatam, bombardis maioribus impetere, ut antequam Regia suppetia aduertent, illam occupare queat, Regem uero in Bleis adhuc reperiri, et ibidem multos deputasse

Příloha č. 4

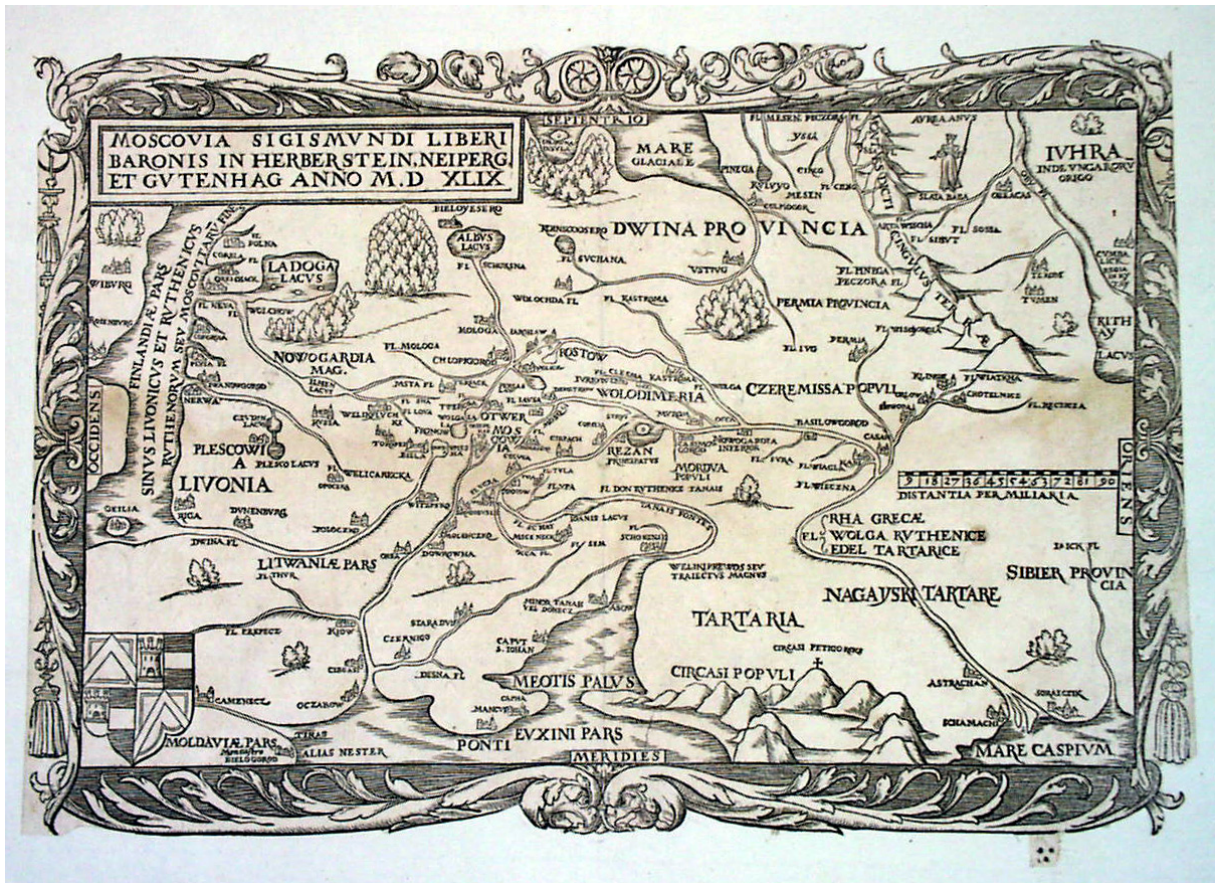
Počet a jazyková skladba psaných novin ze sbírky Historica Třeboň z let 1451-1612

Příloha č. 5

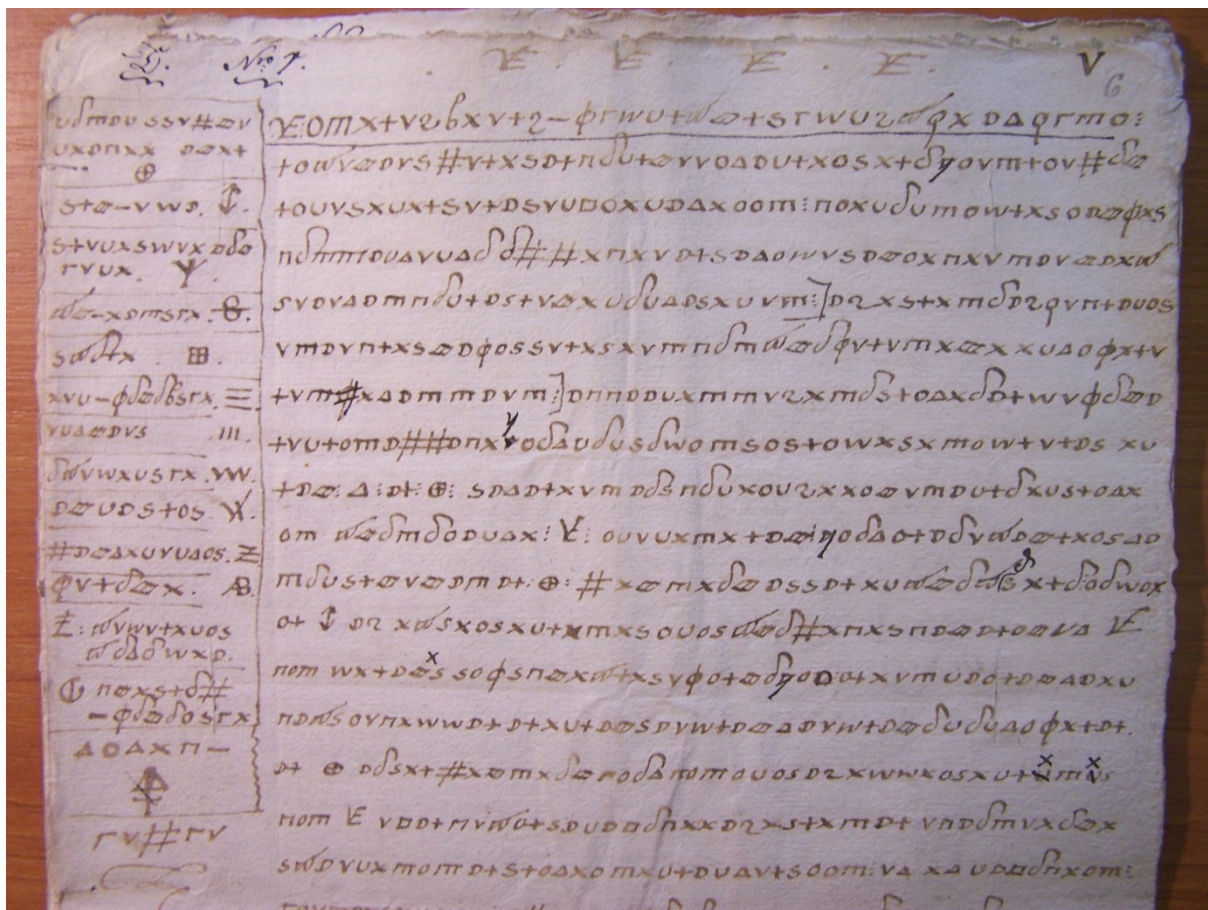
Mapa ruských zemí z práce *Rerum Moscoviticarum Commentarii* Zikmunda Herbersteina, vydané roku 1549.

Πρίλοηα č. 6

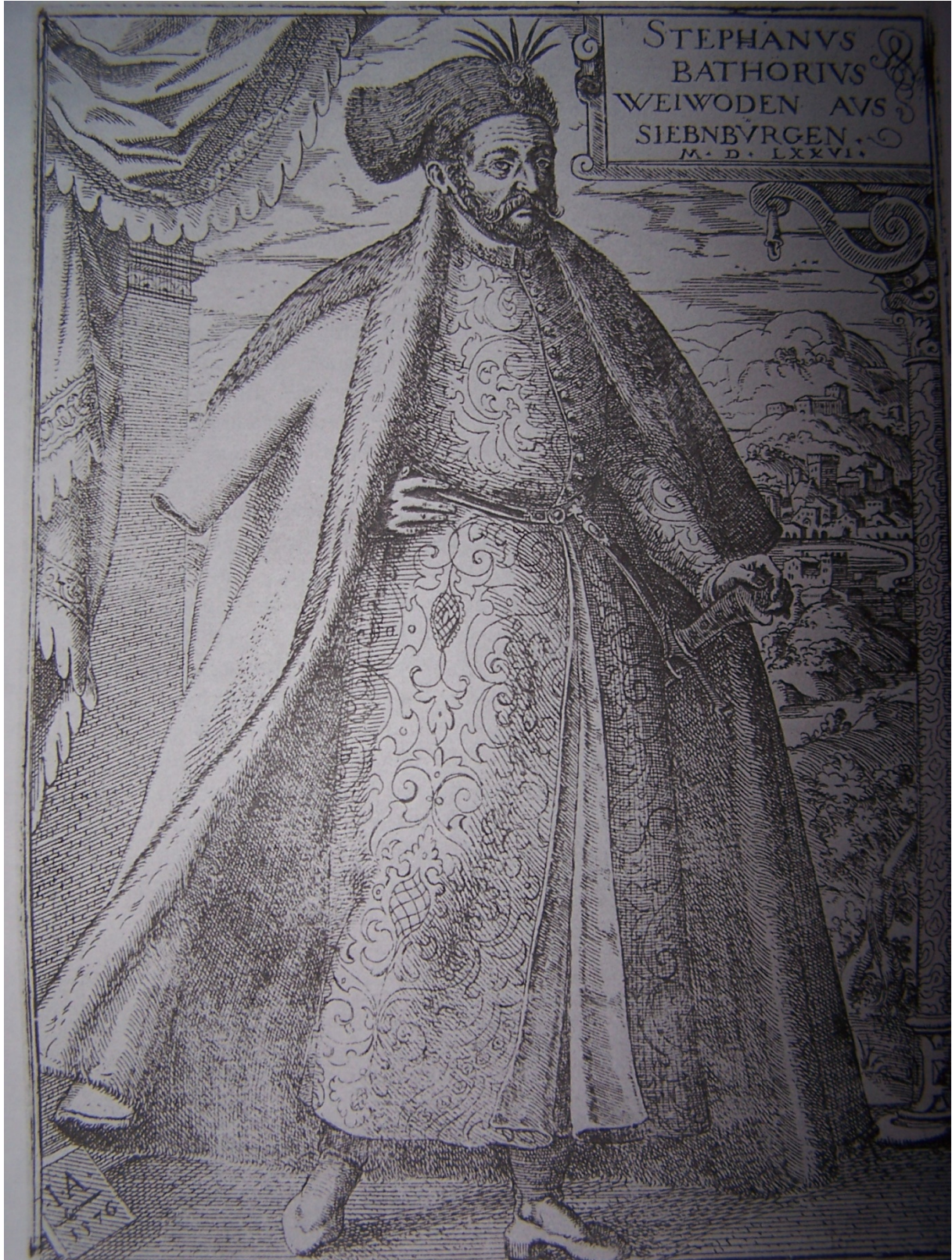
Šifrované písmo užívané Vilémem z Rožmberka v roce 1574.

Příloha č. 7

Leták *Stephanus Bathorius Weiwoden aus Siebenburgen* propagující královskou volbu
Štěpána Báthoryho z počátku roku 1575.

Příloha č. 8

Leták *Viva imago Stephani Primi* oznamující korunovaci Štěpána Báthoryho polským králem z roku 1575.

Příloha č. 10

Titulní strana letáku *Sehr gewliche, erschrückliche, vor unerhörte, warhafftige Newe zeyttung* vydaného v Norimberku v roce 1561.

Sehr gewliche/erschrück-
liche / vor unerhörte / warhafftige Newe zeyt-
tung/was für grausame Tyranny der Moscouiter/an-
den Gefangenen/ hinweggeführten Christen auß Lysland/ beydes an
Mannen vnd Frawen/ Junckfrawen vnnnd kleinen Kindern/ Beges-
het/vnd was täglichs Schadens er ihnen in irem Land zufüget. Dey-
neben angezeygt / in was grosser fahr vnd not die Lyslander
stecken. Allen Christen zur warnung/vnd bes-
serung ihres Sündelichen lebens/ auß
Lysland geschriben / vnd in
Druck verfertigt.

Zu Nürnberg bey Georg Keydlein. M. D. L. XL.

Příloha č. 11

Skupina ruských poslů z letáku *Wahrhafftige Contrafractur der Legation oder Gesandten des Groß Fürsten auß Moscau* vydaného v Praze 1576.

Příloha č. 12

Leták *Contrafractur der Kirchen Ceremonien so die Moscowitter bey ihrem Gottesdienst
gebrauchen* vydaného v Praze 1576.

